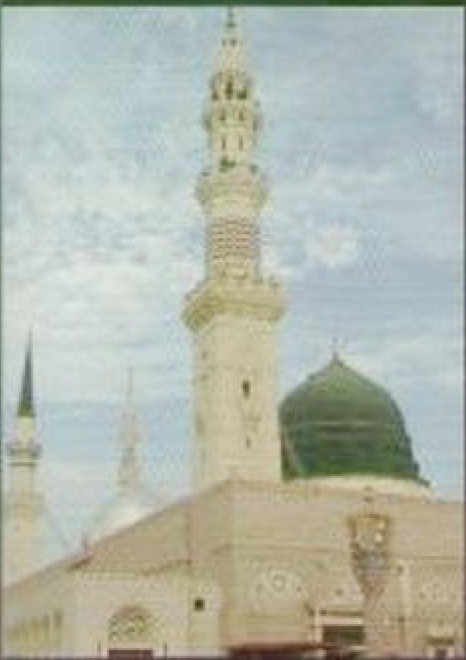

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

Üstad ALİ ULVİ KURUCU

Hatıralar - 1

KAYNAK

6. BASKI

Üstad

ALİ ULVİ KURUCU

Hatıralar -1

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ; 1941'de Bursa'da doğdu. İlkokulu Yenişehir ve Bursa'da okudu. Haydarpaşa Lisesi'ni ve İstanbul Edebiyat Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi (1965). Fakülte yıllarında, haftalık Yeni İstiklâl gazetesinde çalıştı ve yazdı. Özel Fatih Erkek Koleji'nin kuruluş yıllarında idareci ve öğretmen olarak çalıştı (1967-71). Haftalık Sebil gazetesinde yazdı ve genel yayın müdürlüğü yaptı (1976-80). MED Yayınevi'ni kurdu (1978-82). Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi'nin kuruluşunda çalıştı (1983). Altınoluk dergisinin çıkarılmasına yardım etti (1986). M. Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfi içinde "Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi"ni kurdu, neşriyatta bulundu, konferanslar tertipledi ve talebeye "Safahat Dersleri" verdi (1985-89). Günlük "Zaman" gazetesinde köşe yazarlığı yaptı (1987-89). Siyasete, ticarete ve memuriyete girmedi. 1960'dan beri yazıları ve 1969'dan itibaren kitapları yayınlanmaktadır. Evli (1967) ve altı çocuk babasıdır. Yazdığı veya neşre hazırlayıp yayınladığı başlıca eserler: Tarafsız Değilim, Yakın Tarih Yazıları, Düşman Acımaz, Müslüman Aile, Başörtülü Melekler, Aman İrtica Olmasın, Mehmed Âkif Ersoy (hayatı, eserleri, fikirleri), Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar (3 cilt), Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kur'ân Meâli, Yakın Tarihimizde Gizli Çehreler, Yakın Tarihimizde İslâm ve Irkçılık Meselesi, Yakın Tarihimizde Dönmelik ve Dönmeler, Şeyhulislam Ebussu'ud Efendi'nin Fetvalarına Göre Kanunî Devrinde Osmanlı Hayatı (yazma nüshalardan), Peygamber Efendimiz (Ahmed Cevdet Paşa'dan -Vakıf, Hediye Kitaplar Dizisi-), Delâil-i Şerif Mecmuası (el-Cezûlî'den), Buhranlarımız ve Son Eserleri (Said Halim Paşa'dan), Mehmed Âkif (Süleyman Nazif'ten eski metniyle birlikte), Safahat (Mehmed Âkif'ten eski metniyle birlikte, karşılaştırmalı tenkidli neşir) ve Safahat'ın, eski ve yeni harflerle muhtelif baskıları, Başımıza Gelenler (Mehmed Ârif'ten), Türk ve Arap (Çerkeşşeyhizade Halil Hâlid'den eski metniyle ve Arapçasıyla birlikte), Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hâtıraları (Seyyid Murâdî Reis'ten Gazavât-ı Hayreddin Paşa, yazma nüshadan), Zağra Müftüsünün Hâtıraları (Hüseyin Râci Efendi'den Târihçe-i Vak'a-i Zağra), Mansur Bey (Mehmed Murad'dan Turfanda mı, Yoksa Turfa mı? -roman-), Volkan Gazetesi (Derviş Vahdetî'den aynen neşir ve tedkik), Dönmeler Âdeti (Ahmed Sâfi'den, 120 yıllık yazma belge), Üstad Ali Ulvi Kurucu Bey'in Hatıraları (Üstad'la birlikte, Medine ve İstanbul'da on yıl süren bir çalışma).

ÜSTAD ALİ ULVİ KURUCU
HATIRALAR-1

Editör
Şeref YILMAZ

Kapak
Engin ÇİFTÇİ

Sayfa Düzeni
Necmi TOPAL

ISBN
9944-125-03-2

Yayın Numarası
186

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası Sarnıç Yolu Üzeri No: 7
Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Mart 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Kaynak Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.kaynakyayinlari.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÜSTAD ALİ ULVİ KURUCU BEY
VE HATIRALARI

Aziz okuyucuya, bu kitapla, okunduğu zaman insanın hayata bakışını değiştirecek olan bir eser sunulduğunu, ilk söz olarak arz etmek isterim. Önümüze açılmış olan sayfalarda, yokluğuna yandığımız ve son kırıntıları da kaybolurken üzülerek uzanmaya, tutup saklamaya davrandığımız güzelliklerden derlenmiş bir hazine bulunuyor. İlim, edep ve irfanın yanında bu sayfalarda, tarihimiz, dilimiz ve edebiyatımız da var.

Gelecek nesillerimizi güzel geçmişi ile tanıştırıp kaynaştıracak olan bu çok değerli hatıraların sahibi Üstad Ali Ulvi Kurucu Bey, 1922 yılında doğmuş, seksen yıllık hayatının ilk on sekiz senesini bir Konya çocuğu olarak geçirdikten sonra altı yıl tahsil için Kahire'de bulunmuş ve ömrünün kalan elli altı senesini Medine-i Münevvere'de yaşayarak, 3 Şubat 2002 tarihinde orada vefat etmiştir.

Cumhuriyet sonrasında, İslâmiyet'i yaşayan, öğretmek ve yaşatmak için çalışan ve Konya'daki İslâmî uyanışın öncüsü olan bir mücâhid âlimler ailesine mensuptur. Hacı Veyis Efendi'nin torunu ve İbrahim Efendi'nin oğludur. Bugün Konya'da adına bir külliye tesis edilmiş bulunan Hacıveyis-zade Mustafa Efendi, kendisinin amcasıdır.

Ali Ulvi Bey'in babası, üç oğluna dinî tahsil yaptırmak arzusu ile 1939 yılında Medine'ye göç ederek yerleşmişti. Kahire'de El-Ezher'de tahsilini tamamlayan Ali Ulvi Bey, 1946 yılında

Medine'ye dönerek, burada bazı memuriyetlerde bulunduktan sonra, Ravza-i Nebevî'nin duvarına bitişik "Mahmûdiye" ve hemen karşısında bulunan "Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey" kütüphanelerine müdür olmuş ve 1985 yılında buradan emekliye ayrılmıştır.

Üstad'ın hayatı, İslâm dünyasının, o zamana kadar görülmemiş binbir inkılâp ile sarsıldığı bir zamana rastlamıştı. Böyle bir devirde, o dünyanın siyasî ve manevî iki büyük merkezinde bulunmuş olan Ali Ulvi Bey, bu değişmeleri çok yakından takip etmiştir. O günlerde, yurtlarından uzaklaşmak zorunda kalan Osmanlı ilim ve devlet adamları gibi, için için kaynayan ve istiklâlin yollarını arayan Müslüman milletlerin fikir ve siyaset önderleri de bu iki şehirde bulunmakta veya buralara sık sık uğramakta idiler.

İslâm dünyasının bütün meseleleriyle derinden ilgilenen, sahip olduğu ilim ve irfanla beraber hassas bir şairin gönlünü ve muzdarip bir mü'minin hassâsiyetini de taşıyan Üstad Ali Ulvi Kurucu Bey, bahsi geçen bu ilim, irfan ve siyaset adamlarının birçoğu ile çok yakın ve samimî dostluklar kurmuştu.

Üstad'ın, Konya'da geçen ilk gençlik zamanına dair hatıraları, hem o günlerin Türkiye'sine bir ayna tutan, hem iman ağacımızın ne fedakârlıklar pahasına yaşatıldığını ve hem de o devrin mağdur ve mazlum, ancak bir o kadar samimî mü'minlerini gösteren, hüzün dolu sayfalar olarak okunmaya değer bulunacaktır.

Merhum Üstad, Kahire'deki talebelik yıllarında Şeyhülislâm Mustafa Sabri, Zâhid Kevserî ve İhsan Efendiler ile Ali Yakup, Mustafa Runyun ve Miralay Sadık Beyler gibi Türkiye'den gelmiş veya Filistin Müftüsü Şerif el-Hüseynî ve Arap dünyasında "İhvânül Müslimîn" hareketini başlatmış olan Hasanül Bennâ gibi birçok mühim zevatla birlikte yaşamış, çevrelerine katılmış ve onlarla yakın münasebetler kurmuştur

Medine'de bulunduğu elli altı sene zarfında ise, gerek Anadolu'dan ve gerek İslâm dünyasının her tarafından göç edip buraya yerleşmiş olan veya Hac ve Umre için burayı ziyarete gelen, ilim, irfan ve mâneviyat sahasının tanınmış şahsiyetleriyle beraber bulunmuştur. Aralarında Şeyh Sâmi, Şeyh Mehmed Zâhid, Şeyh Abdülgafûr Abbâsî, Ebul Hasen Nedvî, Saatçi Osman, Eğinli Hâfiz Hasan, Hâfız Zekai, Mustafa Necati, Said Şamil, Lâdikli Ahmed gibi efendi ve beylerin bulunduğu bu muhterem insanların birçoğunu evinde misafir etmiş, birlikte umre ve hac yapıp onların yakınlık ve dostluklarını kazanmıştır.

Ali Ulvi Bey, isimleri bilinen bu önemli şahsiyetlerin yanında, adı duyulmamış ve onun tarafından bu hâtıratta zikredilmemiş olsaydı, hiç duyulamayacak olan ilim ve irfan ehli pek çok önemli şahsiyetle de tanışmış ve onları da hatıralarında yaşatmıştır ki, anlattıklarının bu bölümünün ne kadar kıymetli olduğunu söylemek bile fazladır…

Taşıdığı özelliklerin birkaçına kısaca işaret olunan ve okuyucuyu her bakımdan tatmin edecek olan bu eser, hem bir bilgi, ilim, irfan ve maneviyat kaynağı hem de yakın tarihimizi anlamada bir şifre çözücü olduğu gibi, okuyucuyu kendilerinden örnek alacağı yüzlerce ahlâk ve gönül insanı şahsiyetle tanıştırarak, aynı zamanda, pratik fayda sağlayan bir düşünce ve davranış rehberi, bir yolgösterici de olacaktır.

Emekli olduktan sonra Türkiye'ye gelişlerini sıklaştıran ve burada her yıl uzunca müddet kalan merhum Ali Ulvi Bey, 1950'li yıllardan beri şiirleri ve yazılarıyla tanındığı anayurdunda, bilhassa son senelerde, her taraftan gelen ısrarlı davetler üzerine, gerek geniş topluluklara yaptığı konuşmalar ve gerekse iki televizyon kanalında katıldığı sohbetler dolayısıyla, daha da büyük bir alâka ve sevgiye mazhar olmuştu.

Bu sohbetlerinde, Peygamberimiz Resûl-i Zîşân Efendimiz'in ahlâkından, davranış ve tavsiyelerinden, sahabenin ya-

şayışından getirdiği misaller ve bunları sunuş tarzındaki samimiyet ve güzellik, dinleyicilerinin daima gönüllerini titretmiş ve gözlerini yaşartmıştı

Yıllardan beri, her sohbetinden sonra ve umumi bir dilek hâlinde, kendisinden hatıralarını yazması isteniyordu. Fakat gerek Medine'de ve gerek burada, ziyaretçilerin çokluğundan buna vakit bulamamıştı. Eline ârız olan bir rahatsızlık sebebiyle uzun boylu kalem de tutamıyordu.

Kendisinin 1987-1990 yıllarında Zaman gazetesinde "Nurlu Belde Medine'den" başlığı altında çıkmış olan yetmiş kadar yazısını, 1990 yılında, "Gecelerin Gündüzü" adıyla, neşre hazırlayarak, yayınlanmasına yardım etmiştim.

Bu çalışmanın da verdiği bir ilham ve gayretle 1992 yılında, Medine'ye gidip bir müddet kalarak, hatıralarını tesbit etme hizmetine tâlip oldum. Bu teklifimi memnuniyetle kabul etmesi üzerine, en küçük oğlumuzu yanımıza alarak, zevcemle birlikte Medine-i Münevvere'ye gittim. Burada, merhumun evinin bir dairesinde iki ay kadar kaldım. Kendisiyle uzun görüşmeler yaptım. Binlerce sual sorarak, bütün hatıralarını inceden inceye anlatmasını sağladım ve yetmiş beş saatlik kayıt ile bunları zaptettim.

İstanbul'a dönünce, kasetlerdeki konuşmaları daktilo ettirdim. Bin üç yüz sayfa tuttu…Ve ondan sonra, bu sene on dördüncü yılını doldurduğumuz çetin hazırlık ve yazma safhaları başladı. Her yaz İstanbul'a geldiğinde Üstad, birkaç kere fakirhanemizi teşrif eder, geçen aylar zarfında kaleme aldığım bölümleri kendisine okurdum; mukabele ederdik…Aziz okuyucuyu hatıratın başında daha fazla oyalamamak için bu hazırlık ve yazılış serüveninin tafsilatını ikinci cilde bırakıyorum

Bu faaliyetler sırasında yardımı dokunan bütün dostları ve bilhassa Üstad'ın daima hizmetine koşan, onun da kendilerini her zaman hayırla yâd ettiği, Türkiye'de Şükrü Argıt ve Medine'de İsmail Özcan ile Hüseyin Avni Güngören Beyleri,

şahsî teşekkürlerimi de ekleyerek, zikretmek isterim. Medine'deki misafirliğimiz sırasında, o beldede mücâvir Ahmed Ramazan Canbek ağabeyimiz ile Mekke'de mukim Necati Öztürk kardeşimizin çok yardımlarını gördüm. Hepsine teşekkür ederim.

Üstad'la yaptığımız konuşmanın yetmiş beş saatlik ilk kaydını, kasetlerden dikkatle kâğıda geçiren, aziz kardeşim Metin Karabaşoğlu idi. Benim, eski usul üzere -bin sayfadan fazla- elimle yazdığım müsvedde metnini bilgisayarda dizen, yaptığım ek ve tashihlerin işlenmesi hizmetini, aşk ve sabırla ifa eden ise Rahmi Deniz Özbay kardeşimiz oldu. Onlara ve ayrıca yardımları dokunan Mustafa Uzun ve İsmail Lûtfi Çakan Bey kardeşlerime teşekkür ederim.

Bu sene nihayet hatıralar yayınlanabilecek hâle geldi. Fakat ne yazık ki kitabı, dünya gözüyle, Üstad'ımıza takdim edemedik... İnşaallah yakın bir zamanda, dostlarımız büyük bir ilim, irfan, edep ve muhabbet hazinesi olan bu güzel eserin tamamına, ben de vazifemi itmam etmenin ve mensup olduğum ümmete böyle bir hizmette bulunmanın ecrine ve huzuruna kavuşacağız...

Cenâb-ı Hak, hatıraları mü'min kardeşleri arasında yâd olundukça, ta kıyâmete kadar, sevgili Ali Ulvi Kurucu Bey üstadımıza ve hepimize rahmetiyle muamele buyursun, amin.

M.Ertuğrul Düzdağ
Ümraniye, Haziran 2006

BİRİNCİ KISIM

KONYA

ÇOCUKLUK VE İLK GENÇLİK YILLARIM

ADIM VE AİLEM

3 Mart 1922 tarihinde Konya'nın Sakyatan köyünde doğmuşum. Babaannemin arzusu ile adımı Ali koymuşlar. Ulvi'yi sonradan kendim beğenip ismime ekledim. Mısır'da ilk görüştüğümüzde İhsan Efendi Hoca "Hem Ali, hem Ulvi, ikisinde de yücelik var. Demek ki, senin ruhun yüceliğe doymuyor. Öyle ol inşaallah" demişti.

Hakikaten bu kelimeyi çok severim. Konya'da bir züccaciye dükkânı vardı: Ali Ulvi Mağazası... Onun levhasında bu kelimeyi görürdüm. Onbeş onaltı yaşlarımdan itibaren ismimi Ali Ulvi diye yazmaya başladım. Daha sonraları şiire merak sarınca, bu kelime mahlâs gibi oldu.

Soyadımız Kurucu'yu, kanun çıkınca, Konya'da amcazadem almış. Biz de benimsedik. Önce "Korucu" olsun, "din korucusu" manasına demişler; ama bir başka aile daha onu almış. Bunun üzerine amcam, "Öyleyse kurucu deyin, müessis, tesis eden manasına olsun" demiş...

Hem Ali Hem Alevî

Arabistan'da "ulvî" kelimesi kullanılmaz. Eski harflerimizle bu kelime "alevî" diye de okunur. Orada "Alevî" künyesiyle meşhur aileler vardır. Bunlar bilhassa Fas'ta çoktur. Aileyi kuran ilk büyük babalarının adı "Ali" olduğu için, "Ali ailesine, kabilesine, aşiretine mensup" manasına "Alevî" diye isim alırlar. Mekke-i

Mükerreme'de Seyyid Alevî Mâlikî adında, aslen Faslı büyük bir âlim vardı. Allah rahmet eylesin. Pederimin de hocası idi.

Medine-i Münevvere'de "Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey Kütüphanesi"nde vazifeli iken, bir İranlı vardı. Yılda üç dört ay gelip kütüphanede çalışırdı. Mahtûtât, yazma eserler meraklısı idi. Birgün bir evrak geldi; ben imzaladım. Tabiî "Ulvi"yi Alevî diye okudu. Coştu, kendinden geçti. "Tebrik ederim, ne bahtiyarlık! Yâ Seyyid Alevî! Hem Ali hem Alevî, hem Ali hem Alevî, ne bahtiyarlık bu!" dedi.

"Demek sen seyyidsin öyle mi! Hem seyyidsin, hem bana söylemiyorsun!"

"Hocam, ben maalesef Ehl-i Beyt'den değilim, keşki olsaydım. Aslen Türküz. Peder buraya 1939'da gelmiştir..."

"Nahnu na'rif tevâzu'a Ehli'l-Beyt... Biz Ehl-i Beyt'in tevâzuunu biliriz, siz daima böylesiniz..."

O zatı, Alevî değil Ulvî olduğuma inandıramadım. Sonraki senelerde kütüphaneye her gelişinde "Seyyid Alevî, Seyyid Alevî! Bana şefaat edeceksin değil mi?" der. Ben de:

"İnşaallah birbirimize şefâat ederiz" diye cevap verirdim.

Annem

Annem Konya'nın Göçü köyünden Sâre Hanım'dır. Ben ilk çocuğuyum. Benden sonra Mustafa adında bir kardeşim doğmuş. Lohusalığı sırasında annem vefat etmiş. Bu sırada ben bir buçuk yaşımda imişim. Bir sene sonra da kardeşim Mustafa ölmüş.

Annemle babamın evlenmesi şöyle olmuş:

Babam askerliğini Cihan Harbi'nin son günlerinde yapmış. Daha sonra Milli Mücadele sırasında, imam olduğu için askere almamışlar. Askerden döndükten sonra Konya'dan kız bakmaya başlamışlar. Annesi yani babaannem vefat ettiğinden dedem yani büyükbabam Hacı Veyis Efendi, o sırada yeni ninemiz Fatma Hanım'ı almış imiş... Onunla, babama kız aramışlar.

Göçü'den Hacı Ali Ağa'nın kızı var, diyenler olmuş. Ninem ve halalarım, annemi görüp beğenmişler. Hanımlar beğendikten sonra Hacı Veyis dedemle Mustafa amcam dünür gitmişler. Heyetin içinde, annemlerin Konya'da oturduğu Köprübaşı mahallesinden, dedemin talebesi, büyük âlim Mevlüd Efendi Hoca ile mahalleden bazı büyükler de varmış.

Annemin babası Hacı Ali dedem, yazın koyun sağmak ve ekin kaldırmak için köye giderler, kışın Konya'daki evlerine dönerlerdi.

Hacı Veyis Efendi dedem, gelişlerinin sebebini ve meseleyi arz edince, Hacı Ali Efendi şu cevabı vermiş:

"Hocam zâtıâlîniz, fakirhaneme gelir de kız isterse, ben nasıl vermem? Nasıl: Veremem, düşüneyim, filan diyebilirim? Ailem tarafından da, kızım tarafından da, hepsi tarafından da kabul ediyorum. İkinci bir defa gelmenize de lüzum yoktur..."

Hacı Veyis Efendi dedem:

"Allah bana iki dünür verdi. İkisi de birbirinden asil çıktı" derdi.

Hacı Ali Ağa öyle demiş. Amcamın kayınpederi Konya Ereğlisi'nden Hacı Yusuf Ağa da "Hocam, ben hayatta oldukça, geçim sıkıntısı için merak etmeyin." dermiş.

Bu zat, Ereğli'nin Hortu yaylasındanmış. Orada koyunları varmış. Oradan yağlar, peynirler gönderir imiş.

Aliye Annem

Annem, ben bir buçuk yaşımda iken vefat ettiğinde yirmi yaşında imiş. Tabii annemi hatırlamıyorum. Yalnız kendisinin mâniler yazdığını, sesinin güzel olduğunu ve ilâhiler, kasideler okuduğunu söylerlerdi.

Fakir camilerde, meclislerde Kur'an-ı Kerim okudukça, dinleyen hanımlar, kadınlar mahfilinden inen hanımlar "Yavrum

annen ölmedi. Senin bu Kur'an'ların rûhuna gittikçe, genç Sâre yaşıyor." derlerdi.

Annemden sonra babam teyzemi almış. Beni asıl büyüten ikinci annem Aliye Hanım'dır. Kendisine anne derdim. Asıl annemi hatırlamıyorum. İkinci annem olan teyzeme minnet borçluyum. Bir buçuk yaşında öksüz kalmış nazlı bir çocuktum; beni hoş tuttu, kendi yavrusu gibi büyüttü.

İkinci annemden, iki kardeşim daha oldu. Muhammed Nuri ve Ahmed Ziya... Böylece üç erkek çocuk olduk. Başka kardeşimiz olmadı. Nuri benden beş, Ziya yedi yaş küçüktür.

Çok isabetli bir kararla, babamın, annemden sonra Aliye teyzemi alması, bana öksüzlük hayatı yaşatmadı. Aliye annem, beni büyüttü, okumama vesile oldu; ben bakkalda çalışırken, her akşam "Ali bakkal olmak için mi okudu? Bu dert beni kahredecek." derdi. Böylece babama katılarak, hicret etmemizi de kolaylaştırdı. Bana bir öz anne kadar iyi davranmıştır. Aliye annem 1967 yılında Medine'de vefat etti. Allah rahmet eylesin.

Hacı Veyis Dedemin Çocukları

Babam İbrahim Efendi, Konya'nın meşhur âlimi Hacı Veyis Efendi'nin oğludur.

Dedem Hacı Veyis Efendi'nin iki oğlu üç kızı vardı. Büyük oğlu, amcam Hacı Veyiszade Mustafa Efendi'dir. Son yıllarda Konya'ya, adını taşıyan büyük bir cami ve külliye yapıldı. Hakkında yazılar ve bir kitap yazıldı. Babam onun küçüğüdür.

Hacı Veyis Efendi dedemin üç kızı, halalarım, Konyalı halktan temiz dindar kimselerle evlendiler.

Dedem öğle ve ikindi namazlarını mahallemizdeki bir camide kılar ve kıldırır olduğundan gündüzleri evde bulunurdu. Öğleyle ikindi arasında halalarım, anne ve büyükannemiz, babaannemiz, amcamın ailesi ve kızları bizde ders için toplanırlardı.

Dedem hem vaaz eder, hem ders verirdi. Komşuların çocukları ve kızları da gelir, onlara da ders okuturdu. Halalarım da kızları okuturlardı. Hepsi okuma yazma bilirlerdi. Bunlar gelin olup gittikleri yerlerde de aynı vazifelerine devam ettiler.

Hatice halamın yazısı çok güzeldi. Osmanlıca yazıyı, mektebe gitmeden önce, ondan öğrenmiştim. Mektebe ilk gittiğim gün yazıdan imtihan ettiler. "Bir şeyler yaz." dediler. Ben de tahtaya:

"Manada pederim, kemâlde rehberim, aziz ve muhterem üstâd-ı ekremim" diye bir satır yazdım. Mümeyyizler beni ikinci sınıftan başlattılar...

Hacı Veyis Efendi dedemin evi Konya'da Cevizaltı semtinde idi, babam da orada doğmuş. Ancak ben doğduğum sırada babam, Sakyatan köyünde imam imiş. Ondan sonra da annemin babasının köyü olan Göçü köyüne imam oldu. Burası Sakyatan'ın yirmi kilometre doğusundadır.

İlk Mektep Günleri

Ailem bu köyde bulunduğu sırada, benim tahsil çağım geldi. İlkmektep için Konya'ya gittim ve Köprübaşı semtinde oturan dayımların yanında kalmaya başladım.

1928 yılı idi. İki ay kadar eski yazımızla okudum. İlk gün tahtaya güzelce yazdığım cümle sebebiyle beni ikinci sınıfa aldılar. Buna Ağaçayakların Niyazi denilen komşu çocuğu vesile olmuştur. Beni tanıdığı için, muallimlere "Efendim bunun yazısı çok güzel." demişti.

Köprübaşı'ndaki mektep binası çok eski idi. Yıkılma tehlikesi olduğu için açıldıktan iki ay sonra, Cevizaltı'ndaki Mahmud Şevket Paşa İlkmektebine geçtik. Burası daha sonra kız mektebi olmuştur.

Harf inkılâbı olunca, ilk iki aydan sonra altı ay lâtin harflerini okuduk. Hatta devreyi biraz uzatmış olmalılar ki, yazın da mektebe gittik.

Köprübaşı'nda ilk gittiğim mektep dedemlere uzaktı, yenisi yakın olduğu için onlarda da kalmaya başladım.

Pınarın Başında, Susuzluktan Ölecek

Dedem birgün mektebin önünden geçerken durup bahçedeki çocuklara bakmış: Kız oğlan karışık, beşinci sınıfın büyük talebeleri, kadın erkek muallimlerle voleybol oynuyorlar...

Eve gelince nineme "Yahu, demiş, Ali'ye ilim öğretecek kimseler kadın erkek, kız oğlan top oynuyorlar. Eski mektep de mi böyleydi?" diye sormuş ve kendisine gelmemi tenbih etmiş.

Gittim, elini öptüm. O da beni öptü. Mektepten sualler sordu. "Programınız nedir?" dedi. Derslerin isimlerini saydım. "Kur'an yok mu?" diye sordu. Olmadığını, yalnız dördüncü ve beşinci sınıflara Kur'an dersi olduğunu söyledim. O sınıflara başı örtülü bir hanımın geldiğini görmüştüm. "Pekâlâ" dedi. Ben çıktım.

Ben gittikten sonra, dedem, ağlayarak nineme şöyle demiş:

"Muhsine, bu çocuk pınarın başında susuzluktan ölecek... Yazık yahu, ben neslimden, hâfız-ı Kur'anlığın bu kadar çabuk kesileceğini tahmin etmezdim. Çok erken oldu. Yahu Muhsine, sinesinde Kur'an olmayan bir insan kabirde gibi karanlıktadır. Kur'an nurdur, ışıktır, feyizdir. Kur'ansız bir okul zulmettir, karanlıktır; bu karanlık mektep çocuğa ne verecek?"

Ben eve gelince ninem "Aslan Ali'm, dedenle ne konuştunuz? Bana: Bu çocuk pınarın başında susuzluktan ölecek, ilim evinde câhil kalacak, mektepte Kur'an yokmuş, dedi; ağlayarak gitti." dedi.

Dedemin Duası

Annemle babam Göçü köyünde kalıyorlardı. Burada annemin babasının üç yüz koyunluk sürüsü vardı. Sağılacakları vakitler geldi. Dayım, anneannemle teyzemi köye götürecek, ben Konya'da kalacağım. Onların konuşmalarını uyku arasında duyuyorum.

Şafakla uyandılar. Elli iki kilometre yol. At arabasıyla gidecekler. Söylesem, götürmeyeceklerini biliyorum... Kalktım. Araba yürüdü; peşlerinden koştum. Ana baba hasreti gönlümü yakıyor. Gözüm ne mektep, ne bir şey görüyor... Ağlamıyorum, yalnız koşuyorum. Gelen geçen bakıyor... Önce görmediler. Konya'dan çıktık. Mezbaha derler, orayı da geçtik. Göçü köyünün yoluna girdik. On kilometre kadar koşmuşum. Baktılar olmayacak, durdular aldılar.

Köye varınca, babamın ilk sözü şu oldu:

"Oğlum dedenin duası kabul oldu. Gel hâfızlığa başlayalım!"

Meğer dedem, pedere yazmış, "İbrahim Efendi, demiş, ben şöyle görüyorum. Eğer bir diploma lâzımsa, hayatta şart ise, çocukları yetiştir, imtihanlarını dışarıdan versinler, bataklığın içine girmesinler. Ben mektepte, çocuğun ahlâkına, iffetine zarar ve zede getirecek hâller gördüm. Benim torunumun orada kaybolmasına gönlüm razı olmadı..."

Babam "Oğlum, deden mektup yazdı. Dedenin duası kabul oldu." dedi.

Hıfza Başlıyorum

Hâfızlığa Türkiye'de cüzün son sayfasından başlarlar. Birinci cüzün yirminci, sonra ikinci cüzün yirminci sayfaları ezberlenir; otuzuncu cüze kadar gidilir. Sonra birinci cüzün on dokuzuncu sayfası alınır. Yirminci sayfa da birlikte okunur. Böylece yine sona kadar gidilir. Hem yeni sayfa ezberlenir, hem eski ezberler tekrarlanır. Böylece cüzün bütün sayfaları tekrar edile edile sağlamlaşır.

Hıfza başlayacağımız zaman peder dedi ki:

"Oğlum, geçenlerde Konya'ya gittiğimde, Cebbarzade Şükrü Efendi ile görüşüyorduk. Şükrü Efendi, yahu, dedi, neden cüzün sonundan başlanır da, başından başlanmaz?"

Babam, Şükrü Efendi'nin aklına çok itibar ederdi: "Bu zat mülhemdir. Allah tarafından ona ilham olunur, güzel güzel fikirleri vardır." derdi.

Bu sefer de "Gel oğlum, Şükrü Efendi Hoca'nın dediği gibi, sana baştan başlatalım." dedi.

"Elif, lâm, mîm. Zâlike'l-kitâbu lâ raybe fîh ..."

Ben okuyorum, babam dinliyor.

"Oğlum, mâdem ki deden dua etti; *Elif, lâm, mîm. Zâlike'l-kitâbu lâ raybe fîh'i okutan Allah, mine'l-cinneti ve'n-nâs*'ı da okutur..."

Babamın o gün bir ferahlaması, bir sevinci var! "Allah'ım, beni bir hâfız babası yaparsan, şu zamanda bir hâfız babası olursam... Oğlum, mahşer yerinde: Ey hâfız-ı Kur'an, oku ve okudukça yüksel! denenlerden olursa ..."

Ben bunları dinliyorum. Babam hem Allah'a niyaz ediyor, hem bana duyurarak müjdeler veriyor:

"Allah'ım, o gün, başta Ali'ye ve anasına babasına nurdan taçlar giydirilenlerden olursak... Oğlum, dedenin duası tuttu... Sen inşaallah Konya'nın Kapı Camiinde başhâfızlık yapacaksın... Başhâfız olacaksın, mukabele okuyan hâfızları kara kürsüde dinleyeceksin ..."

Kendi Ayağı İle

Babam beni teşvik ediyor. Manevî şerefler veriyor. Çünkü maddî hiçbir şey yok... Hâfızlığı bana sevdiriyor, dedemi sevdiriyor...

"Oğlum merak etme, dedenin duası bugün sana eriştiği gibi, kıyamete kadar devam edecek..."

"Oğlum, dedenin duası tuttu..."

Söyler söyler, bunu söyler.

Sonra oturdu dedeme bir mektup yazdı:

"Baba, duanız kabul oldu. Ali kendi ayağı ile istediğiniz yola girdi..."

Ne kadar doğru idi. Kendim gitmiştim, hem de on kilometre koşarak... Dedemin, mektebin hâlini görüp de babama mektup göndermesinden bir hafta sonra, ben köye gitmiştim.

Babam, mektepte geçen kızlı oğlanlı eğlenceli günlerin, bir çocuğun nefsine nasıl hoş geleceğini, nasıl alışkanlık yapacağını muhakkak biliyor ve ona göre beni durmadan teşvik ediyordu.

Hakikaten köyde hâfızlığa başladıktan sonra bir zaman, o âlemler, gezmeler oyunlar, süslü püslü cıvıl cıvıl kızlar sık sık aklıma geldi, rüyalarıma girdi... Beni hayırdan çevirmek için şeytan da vazifesini yapıyordu. Tabiî ben kimseye bir şey söylemiyordum.

Babam teşviklere devam etmekteydi. Sonra sesimi beğendi: "Yahu sen sade hâfız değil Kur'an bülbülü olacaksın." diye beni cesaretlendirdi.

Yetim Hasan'ın Sesi

"Kara Havva'nın Hasan" derler, yetim bir çocuk vardı. Dayımın çırağı idi. Yazın harmanda dört atla düven sürerlerdi. Düven bittikten sonra atları köye ahıra getirirdi. Bu çocuğun akşamla yatsı arasında atlarla köye gelirken, bir türkü söylemesi vardı... Herkes susar, sesler kesilir, yalnız o dinlenirdi. Tabii basit türküler söylerdi.

Babam "Allaah!" derdi, "Hasan insanların güftesini okur; Ali, Allah'ın Kur'an'ını okur... Bu yetim çocuk da, senin gibi anası babası olaydı; o da gelirdi senin gibi hâfız olurdu. Çocukçağız işte ancak çırak oldu... Oğlum, sen yarın, Kapı Camiinin kara kürsüsünde binlerce insana Kur'an dinleteceksin..."

Sonra Konya'daki hâfızlardan, Zekai Efendi ve diğerlerinden, bir de İstanbul'un meşhur Hâfız Sâmi'sinden bahsederdi.

Bende bir güzel ses merakı uyanmıştı. “Baba o güzel sesiyle Hasan da okusa olmaz mı?” derdim. Gerçekten o yetim çocuğun çok güzel bir sesi vardı. Hatta köylü kadınlar işlerini bırakır, o harmandan eve gidinceye kadar onu dinlerlerdi. Allah rahmet eylesin, sonra vefat etti.

Hâfız Cevdet Soydanses

Dedem, babam, Hâfız Sâmi’den çok bahsederlerdi: “Oğlum, Hâfız Sâmi’nin öyle sesi varmış ki, ağlayan çocuk susarmış. Uyuyan bülbüller, o okumaya başlayınca uyanır, akşamdan ötmeye başlarlarmış...”

Babam bunları, Konya mebusu Şeyh Zeynelâbidin Efendi’den dinlediğini söylerdi. Bende de bir Hâfız Sâmi aşkı başladı. Bir de “İstanbul okuyuşu” merakı... Acaba bu nasıl şey? Herşeyin iyisi, güzeli İstanbul’da...

1930’da babamla birlikte on günlüğüne Konya’ya geldik. Bir de ne göreyim, Hâfız Sâmi’nin yeğeni, Hâfız Cevdet Soydanses Konya’ya gelmiş. Kur’an, mevlid, kasideler okuyor... Babamla gidip Kapı Camii kürsüsünden okuyuşunu dinledik.

O zaman İstanbul’a gidilemez, görülemez. Radyo yok, teyp yok. Ancak İstanbul’dan gelen birisini görmek lâzım. Fakat nasıl görebiliriz?

Babam beni Zekai Hoca’ya götürdü. Zekai Hoca Efendi, Konya’nın en güzel okuyucusu. Azîziye Camii müezzini, mevlidhan...

“Ali hâfız oluyor.” dedi. “Mâşaallah, kaç sayfaya çıktın?”

“On sekiz sayfaya” dedim. Haydi bakalım, şurdan oku, okurum; burdan oku, okurum... Zekai Efendi “Âferin, âferin, âferin...” dedi.

“Hocam, dedim, ben Hâfız Sâmi’nin sesine âşıkım...”

“Öyleyse, Pastırmacı Tahsin Bey’in bahçesinde akşam sohbetimiz var. Yatsıyı Azîziye’de kılacağız, oraya gelin.” dedi.

Ağlatan İlâhi

Akşam dayımla Tahsin Bey'in bahçesine gittik. Hâfız Cevdet Soydanses Bey önce muhayyer makamından Kur'an-ı Kerim okudu. Tabiî o sırada ben daha makam bilmiyordum. Zekai Hoca söyledi.

Sonra hep birlikte ilâhi okudular, uşşak makamından...

Sivâdan kalbini pâk et
Gönül mir'ât-ı Rahman'dır
Safâdan sîneni çâk et
Gönül mir'ât-ı Rahman'dır

Bu ilâhiyi, Hâfız Cevdet, Hâfız Zekai, Sivaslı Derviş Ahmed, Karamanlı Mevlid Efendi, Galatalı Hâfız Mahmud, Edhem Ustazade Hâfız Nuri hep birlikte okudular. Sivaslı Derviş Ahmed, Konya'da oturuyordu, çok güzel sesi vardı.

İlâhilerden sonra Hâfız Cevdet Bey kasideler okumaya başladı. Bir tanesini okurken ben ağlamışım. O sırada on yaşlarında idim. Onu bana yazıp verdi:

Keşfolunmaz görmeyince sırr-ı Hak kâşânesin
Per açar mı bilmeyen Anka-yı Kuds'ün lânesin
Târ-ı zülfün halline bulmak için bir çâresin
Aldılar uşşâk serâpâ nezdine cânânesin
Sordular Mecnûn'a Leylâ'nın saâdethânesin
Sînesin çâk etti gösterdi dil-i vîrânesin

Cevdet Bey bana "Yavrum, dedi, bu okuyuşta ancak onda bir Hâfız Sâmi var."

BABAM
HACI VEYİS-ZÂDE İBRAHİM EFENDİ

Babam, annemin köyü olan Göçü'de imam. Beş vakit namazı kıldırır. Allah rahmet eylesin, köye bir de mektep yaptırmıştı. Çocuklara Kur'an öğretmiş, yazı öğretmiş, a'mâl-i erbaa (dört işlem hesap) öğretmiş, makam öğretmişti. Bunlardan kabiliyetli olanlara "kalfa" denirdi. Onlar yeni gelen çocuklara öğretiyorlardı. Biraz tarih, coğrafya ve basit olarak hendese (geometri) de gösterirdi.

Peder, hem imam hem muallimdi. Üstelik vazifesinin saati, müddeti de yok... "Cihad"dır diye, sabahtan akşama bütün ömrünü veriyor.

Kızlar için de ayrı bir mektep açmış. Burada da "abla" denen yetişmiş kızlar, küçüklere ders veriyor, Kur'an-ı Kerim öğretiyorlar.

Bu faaliyetler devam ederken, yazı inkılâbı oldu. Köy imamlarının Konya'ya gelip on beş gün yeni harfleri öğrenmeleri mecbur tutuldu. Babam da gitti. On beş gün sonra yeni harfleri öğrenmiş olarak döndü. Yanında yeni harflerle alfabe vesaire de getirmişti.

Hem lâtin harflerini öğretiyor, hem de eskimez yazımızla yine medresesine devam ediyordu. Fakat o günlerde jandarmalar dolaşmaya başlamışlardı.

İhbar Var

Göçü'nün nahiyesi Yazma'da bulunan karakoldan birgün jandarmalar gelip mektebimizi bastılar.

Fakat dayım o sırada köyün muhtarıydı. Gelip jandarmaları aldı, misafir etti. Yemekler yedirdi. Anneannem su böreği açtı; ikram ettiler.

Jandarma çavuşu "İhbar var!" diyordu.

Bu "ihbar var" sözü, babama çok ağır geldi. "Yahu köylerde fahişe kadınları getirip oynatırlar, kapatıp metres tutarlar. Bunlara ihbar yok da, ben, câhil köylünün çocuğunu okutuyorum, gelip suçlu gibi mektebimi basıyorlar." diyordu.

Muhtar dayım bu ilk baskını geçiştirdiyse de, jandarmaların gelip gitmesi sıklaşmıştı. Her gelişlerinde ikramlar yapılıyor, atların heybelerine yağlar, ballar, yoğurtlar, yumurtalar, bakraçlar sepetler konuluyordu.

Peder o günlerde amcama bir mektup yazıp, şöylece şikâyette bulunmuştu:

"Ağabey, ben sizlerden ayrı, bu köy gurbetliğine, vazife görüyorum diye katlanıyorum. Yaşlıları camide vaaz u nasihatle, gençlerini okutarak kurtarmaya çalışıp çırpınıyorum. Burada bunun için duruyorum. Ama şimdi her jandarma bir kral oldu. Her an ellerim bağlı hapise girebilirim. Bir şey değil, vazifeden de temelli kalacağım..."

Babamın, birgün valideye şöyle dediğini duymuştum:

"Türk milleti yanlış yere isyan etti. Şapkaya değil, harfe isyan edecekti. Şapka nedir? İnsan günde bin şapkayı kafasından atıp değiştirebilir..."

Babamın, amcama yazdığı mektuptan şu satırları da hatırlıyorum:

"Bir köyün çocuklarını cehâletten kurtaralım diye çalışırken, birgünde bütün bir millet câhil kaldık. Bugün hocalar da yeniden yazı öğrenmek zorunda... Bilmem ki tarihte böyle bir facia daha var mıdır?"

Göçü'den Konya'ya

Yazı inkılâbı çok şiddetle devam ediyor, kimseye göz açtırmıyorlardı. 1930 başlarında, jandarmaların tasallutundan, babam artık köyde Kur'an okutamaz hâle gelmişti. Vaziyeti amcama bildirdi.

Amcam cevabında:

"Benim camiimin yakınındaki Tekke mahallesindeki mescidin imamı vefat etmiş. Mescidin mütevellisi ve cemaati ile görüştüm, seni bekliyorlar, artık gelebilirsin." diyordu.

Babam köylülerle vedalaştı, helâlleşti. Küçük olmama rağmen hatırlıyorum: Köylü, bindiğimiz at arabasını geçirmeye geldi. Çok ciddi, çok sessiz ve çok üzgün idiler. Hepsinin üzerine sanki bir matem bulutu çökmüştü.

Çocukların hâli pek acıklıydı. Hepsi ağlıyordu. Peder de mendilini çıkardı. Yolun hayli bir kısmını ağlayarak geçirdi.

Konya'ya geldik. Havuzdan göle, gölden denize çıkmış bir balığa benzedim. Daracık köy muhitinden, geniş Konya çevresine gelmek benim için çok büyük bir inkılâp oldu.

Köyde türkü okuyan Kara Havva'nın Hasan'ın yerine, her minareden ezanlar, her camide mevlidler kasideler, bilhassa Ramazan'da mukabeleler benim için fevkalâde bir şey oldu.

Köydeyken güzel sesi sever, merak ederdim. Konya'ya gelince ilk sevdiğim sesler, Zekai Efendi'nin, Sivaslı Derviş Ahmed'in Karamanlı Mevlid Efendi'nin ve arkadaşlarının sesleri oldu.

Pederin imam olduğu camide, akşamla yatsı arası mukabele okumaya başladım. Günde bir cüz, yirmi sayfa okurdum. Bitmezse, yatsıdan sonra tamamlardım. Cemaat de kalır, dinlerler idi.

Onbir yaşında idim pederin himmeti ile hâfızlığım çok sağlam oldu. Yanılmadan okuyan, "demir hâfız" denilenlerin arasına girdim.

"Hâfız Mektebi"nde

Babam beni, güzel Kur'an okumayı, kıraati, tertîl üzere okumayı öğrenmem için Kadirşeyh-zade Ali Efendi'nin Kur'an-ı Kerim Medresesi'ne gönderdi.

Burası "Hâfız Mektebi" adıyla Diyanet tarafından, müftünün izni ile resmen açılmış tek Kur'an mektebiydi. Hocası maaşlı idi.

Ali Efendi'ye gittim. Merhum, ehl-i dil, gönül ehli, faziletli bir insan olmakla beraber, çocuk ruhunu da çok iyi bilen bir hoca idi. İlk gittiğimde beni hatime başlattı, birkaç sayfa okuttu. Pekâlâ, dedi. Ertesi gün yine öyle... Baktı ki yanılmadan okuyorum. Dedi ki:

"Evlât, del zele benzer, altı da üstüne benzer, madem ki Kur'an'a hizmet için geldin; şu çocukları dinle..."

Ondan sonra hocaya vekâleten, hıfza çalışan arkadaşları dinlemeye başladım. Bunların içinden, hayatta kalan, Allah uzun ömür versin, Dr. Ali Kemal Belviranlı Bey vardır. Benden sonra babamdan okuyup hıfzını tamamlamıştı. Onu da tertîl, tecvid, makam ve usûl öğrenmesi için Ali Efendi'ye göndermişlerdi.

Hocam Hâfız Ali Efendi

O yıllarda, bir kimsenin bir kimseye Arapça okutması, dinî ders vermesi, hatta Kur'an-ı Kerim öğretmesi bile yasak olan o günlerde, nasılsa, Kur'an'ın mucizesi olacak, Diyanet Riyaseti tarafından, Hâfız Ali Efendi Hoca, hâfız-ı Kur'an yetiştirmek üzere resmen tayin edilmişti.

Bu sebeple, hiçbir yerde Kur'an-ı Kerim öğrenemeyen kimseler, buraya gelirler, evlâdını hâfız yetiştirmek isteyen pederler de çocuklarını bu medreseye gönderirlerdi.

Hâfız Ali Efendi Hoca, Altınçeşme Camii'nin imamıydı. Kendisine Kadirşeyh-zade denilirdi. Babası veya ecdadından birisinin şeyh olduğu anlaşılıyor. Kendisi şeyh değildi.

Hocaefendi, Zeynelâbidin, Rıf'at ve Ziya Efendilerin dayıları olan Kudsî Efendi'nin kızını almış ve o aileye damat olmuştu.

Altınçeşme Camii'ne yakın bir evi vardı, orada otururdu. Dört oğlu olmuştu. Bunlardan Ömer Bey, Demiryolları'nda memurdu. İki oğlu Talât ve Mehmed Bahaddin Beyler terzi idiler. Doktor olan oğlu Said Sinan ağabeyimiz, milletvekilliği de yapmıştır. Hocaefendi, soyadı kanunu çıkınca "Yücesoy" adını almıştı.

Hâfızlık Arkadaşlarım

O günlerde Hâfız Ali Efendi Hoca'nın rahle-i tedrîsinde birlikte bulunduğumuz hâfızlık arkadaşlarıma bakıyorum da, Allah uzun ömür versin, Dr. Ali Kemal Belviranlı Bey'den başka kimseyi bulamıyorum. Hemen hepsi ahirete, Rahmet-i Rahman'a intikal etmiş bulunuyorlar.

Diğer arkadaşlarımdan hatırladıklarım:

Mustafa Runyun Bey, "Öksüz Mehmed" dediğimiz Çörekçi Hâfız Mehmed Efendi, Konyalı Hâfız Sâmi Efendi, Hâfız Hâkim Nuri Bey, amcazadem Hâfız Mehmed Kurucu, Samedzade Hâfız Ahmed Efendi, Kaptanzade Hâfız Mustafa Efendi, Arif Etik Bey, Hâfız Abdullah Kağnıcı.

Dr. Ali Kemal Bey, hıfzını pederde ikmal etmişti. Benden dört beş yaş küçüktü. Çok zeki idi. Sekiz dokuz yaşında hâfız olmuştu. Bizimle birlikte Hâfız Ali Efendi'ye devam ediyor, kıraat öğreniyordu.

Hocamız, Kur'an-ı Kerim nasıl okunur, sesler nasıl çıkarılır, euzü nasıl çekilir, başlarken nasıl başlanır, ortada nasıl meyan yapılır; pesler nedir, tizler nedir; meyanlar, pesler, tizler yapılırken, okumak istediğiniz, tutturduğunuz makamı takip ederken, harflerde taviz vermemek, tecvid hatası yapmamak, teganniye düşmemek, Kur'an'ı Kur'anlığından çıkarmadan okumak nasıl olur... Bizlere öğretiyordu.

Bunları bize talim ettirirken Sûre-i Ve'l-Fecr'den bazı âyetleri Hicaz makamında hocamız okur, biz de onun peşinden tekrar ederek okurduk. Okuyuş talimi yapardık.

Kur'an Nasıl Okunur

Peder, hâfızlığımı ikmâl ettikten sonra beni, hem kıraat, hem de makam öğrenmem için, Kadirî Şeyhi-zade Hâfız Ali Efendi'ye götürmüştü.

Hâfız Ali Efendi, çocuk ruhiyatını, psikolojisini bilen, çok nazik, derin, hassas bir hocaydı. Bize hem kıraat okutur, hem de Kur'an-ı Kerim'i sevdirirdi.

Şöyle derdi:

Çocuklar, Resulullah Efendimiz, Kur'an-ı Kerim'i hâfız olanlara o kadar büyük kıymet ve ehemmiyet veriyorlar ki, *"Eşrâfu ümmetî hameletü'l-Kur'ân"*, "Benim ümmetimin en şereflileri, âyânı, muhteremleri, seçkin kimseleri kimlerdir? İslâm cemiyetinin en şerefli, en mümtaz, en saygıdeğer kimseleri, sinelerinde Kur'an-ı Kerim olan kimselerdir." diyor...

Sonra, camilerde imam olmak için *"Akraukum bi-kitâbillâh..."*, "Allah'ın kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i en güzel okuyanınız imam olsun." buyuruyor. Halbuki, *"A'lemukum..."* demesi lâzım gibi geliyor..."; ama "En âliminiz, ilmi en fazla olanınız..." buyurmuyorlar da, herşeyden evvel "Kur'an-ı Kerim'i en güzel şekilde okuyanınız imam olsun." buyuruyorlar.

Şimdi tabii merak edersiniz: Acaba Kur'an-ı Kerim'i nasıl okumalı ve nasıl dinlemeli? Acaba Peygamber Efendimiz, Kur'an'ı nasıl okurdu ve nasıl dinlerdi?

Hocamız Hâfız Ali Efendi, bunları söyledikten sonra Efendimiz'in Kur'an-ı Kerim'i okuması ve dinlemesi hakkında iki kıssa anlatmış, hem kendi ağlamış, hem de bizleri ağlatmıştı:

Hazret-i Ali efendimizden rivayet edilir:

"Son kıldırdıkları namazlardan bir akşam namazında, Resûlullah, *Ve't-tîni Ve'z-zeytûni* sûresini okuduydu. O gün bu gün, öyle bir okuyuş duymadım, görmedim, dinlemedim... Meğer

ki Efendimiz, elveda diyormuş. Peygamber-i Zîşan'ın arkasında bir akşam namazı daha kılmak nasip olmadı..."

Kur'an Nasıl Dinlenir

Efendimiz, acaba Kur'an-ı Kerim'i nasıl dinlerlerdi? Onu da anlatayım:

Hazret-i Abdullah ibni Mes'ud'dan rivayet olunur:

Birgün Peygamber-i Zîşân'ın yanındaydım. Bana şöyle buyurdular:

"Abdullah, benim evlâdım, bir Kur'an-ı Kerim okusan da dinlesem..."

Bu teklifin üzerine şöyle dedim:

"Yâ Resulallah, Kur'an-ı Kerim size indi, size iniyor. Huzurunuzda okumaktan teeddüb ederim..."

Ben böyle deyince, Resulullah şöyle buyurdular:

"Evet, ben okumayı sevdiğim gibi, Kur'an-ı Kerim'i dinlemeyi de severim, oku..."

Bu emr-i Peygamberî üzerine Sure-i Nisa'dan başladım. Gözümü yumdum. Okudum, okudum, okudum... Hazret-i Peygamber'e hitap eden ayet-i kerîmeye gelince, acaba bu ayet-i kerimeyi Peygamber-i Zîşan ne şekilde dinliyor, onu dinlerken nasıl bir hâlet-i rûhiyeye bürünüyor, diye merak ederek gözümü açtım; baksam ki, mübarek gözlerinden yağmur gibi yaşlar dökülüyor, ağlayarak dinliyorlar...

O ayetin meal-i şerifi şudur:

"Habibim, önünde muazzam, muhteşem, mehîb birgün var: Mahşer günü... O gün bütün milletleri, ümmetleri çağıracağız. Her ümmet hakkında da, o ümmetin peygamberinden şahitlik isteyeceğiz. Ümmetin hakkında ne diyorsun, neler gördün, şehadet et, diyeceğiz... Seni de bütün bunların hepsine, kendi ümmetine ve bütün ümmetlerin hepsine şahid kılacağız. Sana da, bunların hepsine şahid ol, denecek!.."

Âyette haber verilen bu muhteşem günü, bu heybet dolu, celâl dolu sahneyi, bu sahnenin tahakkuk ve tecellisini, Nebiyy-i Zîşan Efendimiz, acaba ne şekilde telâkki ediyorlar diye, gözümü açsam baksam ki, gözlerinden yağmur gibi yaşlar dökülüyordu...

Geçtiğimiz İlâhiler

Hâfız Ali Efendi hocamızdan kıraat ta'allüm ettiğimiz sırada, birlikte geçtiğimiz bazı ilâhiler de olmuştu. Bunlardan Hicaz makamında:

Hadden aştı iştiyâkım, yâ Resûl göster cemâlin
Yaktı beni iftirâkın, yâ Resûl göster cemâlin

ilâhisi ile, rast makamında şu na't-i şerîfi hatırlıyorum:

Eyleyen uşşâkı şeydâ dâima
Tal'atindir yâ Resûlallah senin
Derd ile âh ettiren şâm u mesâ
Hasretindir yâ Resûlallah senin

Hâfız Ali Efendi Hocamla Son Görüşmem

1955'te Konya'ya gittiğimde, hocam Hâfız Ali Efendi'yi ziyaret etmek istemiştim. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda vazifeli bulunduğunu söylediler... Ankara'ya gidince Diyanet'e uğradım. O günlerde reis, Eyüb Sabri Hayırlıoğlu Efendi idi. Müşavere Heyet-i azasından Hasan Fehmi Ebeoğlu, Hasan Hüsnü Erdem ve Şehid Bey'le birlikte, Hamdi Kasaboğlu ve arkadaşım Mustafa Runyun da orada idiler.

Hocam Hâfız Ali Efendi'yi de yirmi yıl sonra orada gördüm, elini öptüm.

O görüşmemizde şöyle demişti:

"Evlâd bugünlerde ölümü çok hatırlar oldum. Ölüm haktır. Her şey ölecek. Bundan şek ve şüphemiz yoktur da, içimde, hayırlısıyla, imanla göçmenin derdi var. Bir de, bu şehri sevemedim

gitti. Nasibim, kısmetim, lokmam buradaymış. Sağolsun Mustafa Runyun bu vazifeyi bana temin etti. Fetva kısmındayım. Fakat bu şehri sevemedim.

"Peygamber Efendimiz, *el-câr kable'd-dâr*, komşu evden daha mühimdir, ev almazdan evvel komşu al, buyururlar. Biz bir ev alacağız, kabre gireceğiz, komşularımız kim olacak? Yahu kabir komşuları da mühim; dünyadaki komşular mühim olduğu gibi... İnsan sâlih, iyi bir komşu istiyor. Acaba Allah'a ve Resulü'ne, Kitabı'na, sünnetine söven, âsi gelmiş, âsi gitmiş kimseler kabir komşumuz olduğunda, azapları bize de dokunur mu, rahatsız olur muyuz, diye, böyle bir gam içindeyim...

"Evlâdım, Medine-i Münevvere'ye, Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem efendimizin civarına vardığında, benim için Rabbime dua eyle, Resulullah'tan da şefaat niyaz eyle, kabrim Konya'da olsun, Üçler mezarlığında olsun..."

Kendisiyle son görüşmemiz bu oldu; ağlayarak ayrıldık... Vefat edince, vasiyeti üzere Konya'ya götürülerek Üçler mezarlığına defn olundu.

Unutulmaz Bir Mevlid

1930'lu yıllarda Konya'da bulunan meşhur okuyucuların Nakiboğlu Camiinde okudukları bir mevlidi unutamam. Sivaslı Derviş Ahmed'in okuduğu birkaç kaside ve bilhassa Ehl-i Beyt'e ve Kerbelâ'ya dair bir kasidesi hatırımdan hiç çıkmamıştır.

O günkü mevlid, hayatımda gördüğüm nâdir mevlidlerden birisidir. Çünkü gerek Zekai Efendi, gerek Derviş Ahmed, gerek Karamanlı Mevlid Efendi ve o günlerde Konya'da bulunan yüzbaşı Galib Bey diye bir zabit çok yüksek okuyuculardı.

Zekai Hoca'dan Öğrendiklerimiz

1930'larda Konya'da koro hâlinde ilâhi, mevlid, kaside okuyan ve okutturan tek şahıs Aziziye Camii'nin müezzini Zekai Hoca idi.

Sesi çok güzeldi. Makam bilir, kàbiliyetli bir zattı. Yalnız talebelerine öğrettiği ilâhileri nota ile değil de dümtek usûlüyle geçer idi.

İlk öğrendiğim ilâhi, Zekai Hoca ile talebelerinden dinlediğim, Yunus'un, Hüzzam makamında bestelenmiş eseridir:

Şol cennetin gülzârına
Girsin bugün Allah deyen
Kanmak için enhârına
Girsin bugün Allah deyen

Sonra yine Yunus'un, Uşşâk makamında söylenen diğer bir ilâhisini geçtik:

Allah emrin tutalım
Rahmetine batalım
Bülbül gibi ötelim
Allah Allah Kerim Allah Rahim Allah

Arkasından yine aynı makamda:

Sivâdan kalbini pâk et
Gönül mir'ât-ı Rahman'dır

ve:

Aşkınla çâk olsa bu ten
Gene ben illâllah derim

Hüzzam makamında:

Âşık oldum ben Allah'ın adına
Doyamadım lezzetine tadına
Şimdi girdim erenler meydanına
Bana Allah gerek cihan kâr etmez
Benim gönlüm dîdâr ister eğlenmez

Şevkitarab makamında:

Bir muazzam padişahsın kim kulundur cümle şâh

Kurb-i ev-ednâ'da vaz' oldu seninçün taht-gâh
Emrine mahkûm her şey, her sözün vahy-i İlâh

Rast makamında:

Ey gönül içmek dilersen câm-ı Cem'den
Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

ve:

Tevbe edelim zenbimize

Yine Uşşak makamında:

Bugün ben şâhımı gördüm
Aşk-ı cemâli güldür gül

Zekai Efendi Hoca'dan bunlara benzer epeyi ilâhi meşk etmiştim.

Zekai Efendi, 1932'de ezanın Türkçe okunması, resmen mecbur tutulunca, onu okumamak için, önce Kıbrıs'a oradan da Medine'ye hicret etti. Biz de hicret edince, kendisiyle orada buluştuk ve çok güzel hatıralarımız oldu. Bunları, Medine hatıralarımızın arasında zikredeceğim.

Kıraat hocamız Hâfız Ali Efendi'den de birtakım ilâhiler geçmiş idik. Ancak hâfızlıktan sonra hemen sarf ve nahiv derslerine başladığım için nota öğrenmek fırsatını bulamadım. Sonra da hicret ettik...

Hâfız Kâni Karaca

İstanbul'da çok az bulunmam sebebiyle gerçi gençlik yıllarımda, İstanbul'un hâfız, mevlidhan, ilâhici, besteci ve okuyucuları ile tanışamamıştım. Ancak Medine-i Münevvere'de bulunmanın şerefi, bahtiyarlığı ve lûtfettiği imkânlar, değil yalnız İstanbul'un, bütün Türkiye'nin, hatta İslâm dünyasının meşhur hâfız ve okuyucuları ile tanışmama vesile olmuştur.

Bunların hepsi ile gerek hac ve gerek umre için geldiklerinde, buluşup görüşmek fırsatını buldum.

Kendisinden beste meşk ettiğim bir hocam olmadı. Ancak söylenen besteleri dinler ve öğrenirdim. Bunların içinde iradem dışında, sevk-i tabii ile, insiyakî olarak sevip ezberlediklerime dikkat edince, hep güftelerinin aruzla yazılmış olduklarını görürdüm.

Çocukluğumdan beri en çok sevdiğim makamlar, Rast, Uşşak, Hüzzâm, Segâh, Beyâtî, Muhayyer, Hüseynî, Sabâ makamlarıdır. Her ne kadar pek güzel okuyamasam da, güzel okuyanı çok sever ve bilirim. Bu anlayış, Allah'ın bana vermiş olduğu bir melekedir.

Hiç unutmam, 27 Mayıs hükümet darbesinden sonraki günlerdeydi. Galiba Kore şehidleri için, radyoda bir mevlid okutuldu. Mevlidi Necmi Rıza ile Hâfız Kâni Karaca okudular. *"Allah adın"* ve *"Velâdet"* bahirlerini Necmi Rıza okudu. *"Yaradılmış"* ile *"Mi'râc"* ve *"İlâhî"* bahirlerini Hâfız Kâni okudu.

Hâfız Kâni'nin o gün Segâh makamında okuduğu *"Mi'râc"* bahrini ömrüm oldukça unutamam. Necmi Rıza'dan sonra başladı, ve:

Yaradılmış cümle oldu şâd-man
Gam gidip âlem yeniden buldu can

bahrinden sonra, Mi'râc bahrine başladı:

Söyleşirken Cebrâil ile kelâm
Geldi Refref önüne verdi selâm
Aldı ol Şâh-ı Cihan'ı ol zeman
Sidre'ye gitti ve götürdü heman

Hâfız Kâni Karaca'nın Segâh makàmında başladığı bu okuyuş, diyebilirim ki, hayatımda işittiğim en müessir okuyuşlardan bir okuyuştu.

Hâfız Kâni Karaca, hacca geldiğinde, kendisine bunu söyleyince, memnun olmuş ve şu cevabı vermişti:

"Hocam bahtiyarım, mâdem ki siz Medine-i Münevvere'den dinleyip, bana, varol dediniz... Ben bunu bir iltifât-ı Peygamberî telâkki ederim..."

Bekir Sıdkı Bey

Son yıllarda Bekir Sıdkı Bey, hayranı olduğum bir okuyucudur. Kendisini Medine-i Münevvere'de radyodan dinlemiştim. İstanbul'a gelince kendisiyle görüştüm.

Hâfız Kâni, bir musikî canbazıdır. Fakat Bekir Sıdkı Bey'in icra ve ifa bahsindeki derinliği, gırtlağındaki letâfet ve incelik bambaşkadır.

İstanbul'da bir dostun evinde, merhum Şeyh Esad Efendi'nin,

Tecellâ-yı cemâlinden habîbim nevbahâr âteş
Gül âteş bülbül âteş sünbül âteş hâk ü hâr âteş
Ne mümkin bunca âteşle şehîd-i aşkı gasletmek
Cesed âteş kefen âteş hem âb-ı hoş-güvâr âteş

kasidesini okudu. Bütün dinleyenleri göz yaşlarına gark etti.

Son günlerde yetişen bülbüllerden birisi de herkesin bildiği gibi Ahmed Özhan Bey'dir. Genç yaşında ilâhî âleme gelmiş olan Ahmed Özhan Bey, hâliyle, kâliyle, nurlu yüzüyle, en sevdiğim okuyuculardan birisidir.

Nureddin Cerrâhî Dergâhı'na gittiğimde saatlerce onu ve Hâfız Zeki Altun Bey'i dinlemeye doyamam. Bilhassa ikisinin birlikte, sözleri fakire ait olan,

Derd-mendim yâ Resûlâllah devâ ol derdime
Dest-gîr ol yâ Resûlâllah bu âsî mücrime
Sen şefâat kânı varken yalvarayım ben kime
Ben Resûl-i Kibriyâ'nın bülbül-i nâlânıyım
Mücrimim gerçi cemâl-i Mustafa hayrânıyım

kasidesini okumaları, ruhumun hakikaten en neşeli anlarını temsil ve tasvir eyler...

Bestelenen Şiirlerim

Şiirlerimden bir kısmı bestelenmiştir. *"Levlâke yâ Muhammed"* kasidesi, 1951'in Aralık ayı nüshasında *"İslâmın Nuru"* mecmuasında çıkmıştı. Hâfız Saadeddin Kaynak o tarihte Sultanahmed Camiinde imam imiş. Dr. Ali Kemal Bey, kendisine şiiri götürerek, "Hocam bu manzumeyi besteleseniz" deyince, imzamı tanımış ve:

"Bu şiirin şâiri benim Medine-i Münevvereli dostumdur. Medine'de iken her gün kendisini ziyaret ederdim. Manevî sohbetlerimiz oldu. O sohbetlerin ilâhî tesiri hâlâ ruhumu şenlendirir, canlandırır, aydınlatır. Böyle bir manzumenin bestelenmesi benim için bir saadettir" diyerek, şiiri Rast makamında bestelemiş.

Ayrıca Dr. Ali Kemal Belviranlı, Fevzi Özçimi, Tahir Karagöz, Âmir Ateş ve Çinuçen Tanrıkorur Beylerle, "Sebilci" de bazı şiirlerimi bestelemişlerdir. Hâfız Zeki Altun Bey'in de bazılarını besteleyerek radyoevine verdiğini ve onların arşive girdiklerini duydumsa da hangileri olduğunu öğrenemedim.

Kapı Camiinde Mukàbele

1933 yılının başları olmalı. Ali Efendi Hoca, Müftü Efendi'yle konuşmuş:

"Benim fidanlarım var. Bu fidanları büyütmek lâzım. Bu fidanlar bugün hâfızdır, dilerim yarın âlim olsunlar, inşaallah... Ancak bunları tergib ve teşvik lâzımdır... Büyük hâfızlar, âdet üzere Kapı Camiinde ikindiden sonra okuyorlar. Bunlar da öğleden önce ve öğle va'azından sonra okusunlar. Yeter ki, bu çocukları ortaya çıkaralım... Kur'an-ı Kerim okunur; okunan Kur'an da dinlenir havasını verelim. Bu çocukları teşvik edelim" demiş.

Bunun üzerine Müftü Efendi;

"Hâfız Ali Efendi, ben size tam selâhiyet veriyorum. Küçük hâfızları siz tanırsınız. Yapacaklarını tertip ve tanzim ediniz. Kimin ne yapacağını, kimin başhâfız olacağını tesbit ve tâyin ediniz" diye müsâade etmiş.

Bunun üzerine Kapı Camiinde mukàbeleye başladık. Usûl şöyle idi:

Üç hâfız oturur. Ortadaki başhâfızdır. Sağdaki sayfasını okur bitirir, soldaki başlar. Bu sırada sağdaki gider yerine başka hâfız gelir. Soldaki bitirince sağdaki yeni gelen başlar; soldaki gider, yerine yenisi gelir. Böyle oniki ondört kadar hâfızın değişerek okuduğu olur. Başhâfız değişmez. Ötekilerin okuyuşunu murakabe ve tashih eder...

Beni başhâfız yapmışlardı.

Hâfız Ali'nin Mânevî Ziyafeti

Dedemin duası - babamın dediği gibi - tutmuş; dört beş sene önce söylediği aynen tahakkuk etmişti. Şimdi evde, validelere, ninelere, halalarıma, yengelerime şöyle diyordu:

"Bakın, Hâfız Ali, Konya halkına ziyâfet verir oldu. Konya'nın en büyüğünü ziyafet verir farzedelim. On, yirmi, otuz, kırk kişiye ziyafet verir. Verdiği ziyafet nedir?.. Çorba, yemek, bal, baklava... Birkaç saat sonra erir; yenmemiş gibi olur. Bir zaman sonra da unutulur gider...

"Hâfız Ali onlara mânevî ziyâfet veriyor. On kişiye, elli kişiye değil, yüzlerce binlerce kişiye Kur'an ziyafeti veriyor... Kur'an ziyafetiyle onların rûhu doyuyor, aklı aydınlanıyor, imanları kuvvet kazanıyor.

"Böyle hâfız-ı Kur'an'ları ben medhetmişim ne çıkar! Onları İslâm'ın peygamberi medheder. Bu ümmetin en şereflileri kimlerdir, biliyor musunuz? Kur'an hâfızı olanlardır..."

Ben tabii daha pek küçüğüm. Dedem böyle söyleyince "Allah, Allah, ben Konya'nın eşrafındanmışım, âyânındanmışım" diye sevinirim...

Böylece rahmetli, o yıllarda hükümet, memurlar ve okur yazarlar yanında hiç kıymeti olmayan, geleceği bulunmayan Kur'an ve din ilmini başka bir taraftan yüksek göstererek, biz küçük hâfızlara kalb kuvveti vermeye, bizi teşvik etmeye çalışırmış... Tabii bunları daha sonra idrak edebildim.

Gönenli ve Hendekli Hocaefendiler

Köyden Konya'ya geldiğimiz 1930 senesiydi. Tabii köye nazaran Konya bambaşka bir muhit. Hâfızı bol, âlimi bol, vaizi bol... Bilhassa Ramazan'lar çok neşeli oluyordu. Hemen her camide hâfızlar mukabele okuyorlardı. Bilhassa Konya'nın en büyük camii olan, çarşı ortasındaki Kapı Camii'nde bütün gün dolu geçiyordu.

Kapı Camii'nde öğleden evvel mukabeleler okunur; öğleden sonra yine mukabele ve vaazlar vardır; ikindiden sonra ise artık en meşhur hâfızlar akşama kadar mukabele okurlar... Halk Kur'an-ı Kerim sohbetiyle feyiz-yâb olur.

1931 Ramazan'ında Konya'ya hem merhum Gönenli Mehmed Efendi, Hem de Hendekli Abdurrahman Gürses Hoca, mukabele okumaya geldiler.

Gürses Hoca, Menemen Hâdisesi'nde Şeyh Esad Efendi'nin oğlu Mehmed Ali Efendi'yle birlikte "İstiklâl Mahkemesi"nde muhakeme olunmuştu.

Ben o sırada on iki yaşımdayım. Onlar otuz olmalılar. Gönenli Hoca belki birkaç yaş daha büyüktü... Birlikte mukabele okuduk.

Gönenli Hoca kıraat itibariyle temkinli, tecvide, hurufata çok riayet ediyor. Fakat Gürses Hoca, bunlara riayetle birlikte, hem sesi daha güzel, hem de makamdan anlıyor... Benim üzerimde Gürses Hoca daha çok tesir bırakmıştı. Konyalılar da kendisini dinlemeye daha çok rağbet ediyorlardı.

Ehl-i Hâl Gönenli Mehmed Efendi

Gönenli Hoca'nın kıyafeti, o yıllarda, sonraki senelerde gördüğümüz gibi değildi. O sırada çok şık giyinirdi. Henüz hocalara sarık yasak edilmemişti. Onlara şapka mecburiyeti 1935'te çıktı. O zamana kadar cübbe ve sarıkla dolaşabiliyorlardı.

Gönenli Hoca, sarıklı cübbeli fakat aynı zamanda papyon kravatlı, eldivenli ve bastonluydu. Çok temiz, titiz giyinirdi. Yere gelince tozlanmasın diye sarığının ön kısmı, fesin az üzerinden sarılmıştı.

1931'de elini öpüp tanışmıştık. Fakat yirmi sene sonra hacca geldiğinde, Medine-i Münevvere'de görüştüğümüzde, tabii olarak tanıyamadı.

"Ben seni tanıyamadım. Nereden tanıyorsun beni?" dedi.

"Hocam, talebenizim. Beraber mukabele okumuştuk."

"Nerede?"

Yerini ve tarihini söyleyince, gülümsedi:

"Kardeşim o yılların üzerinden karlar kışlar geçti; dedi; o günkü Hâfız Mehmed başkaydı, bugünkü Hâfız Mehmed başka!"

Gerçekten de eski sakalsız, şık Gönenli'nin günde iki kere ütüleniyor gibi görünen pantolonu, pırıl pırıl parlayan potinleri, kıravatı, eldiveni gitmiş; yerine mütevazı, sakallı, ehl-i hâl Gönenli Mehmed Efendi gelmişti.

Gönenli'nin Hizmetleri

Ondan sonra artık, amcamın Konya'da yaptığı hizmet ve futühat gibi, Gönenli Hocaefendi de talebeleri okutur, besler; hayrat, hasenat peşinde koşar dururdu. Boş ânı yoktu. Koca İstanbul'da kime sorsan onu bilirdi.

1980 yılındaydı. Sultanahmed Camiinde bir Cuma namazı kılayım, dedim. Erken gittim oturdum. Hocaefendi minbere çıktı, hutbeyi okudu. O kalabalığın arasında fakiri fark etmiş.

Minberden inip, namazı kıldırmak için mihraba doğru giderken, “Namazdan sonra görüşelim.” diye bana işaret etti. Kalmamı tenbih etti.

Böyle zeki, uyanık, hareketli bir zattı. Minberde hutbe okurken o kalabalık arasında adam seçmek kolay değildir. Yine mihraba giderken, kendisine yol vermek için kalkan birçok insanın arasından, uzakta birisini yakalayıp ona meramını anlatabilmek de ayrı bir fetanet ve zekavet ister.

Yanımda birkaç arkadaş da vardı. Namaz bitince bekledik. Yanımıza geldi, elini öptük görüştük. Tabii hocanın işaret edip beklettiği adam kimdir, diye merak edenler oldu. Hoca onlara şöyle dedi:

“Cemaat-i müslimîn, bu kardeşimiz kimdir, bilir misiniz? Kırk yıldır, Peygamber-i Zîşân’ın civarında bulunan, Peygamber-i Zîşân’a komşu olan bir bahtiyardır. Ömrü Harem-i Şerif’in içinde, eskiden Hazret-i Ebubekr-i Sıddîk’in evi olan, şimdiki Mahmudiye Kütüphanesinde ve eskiden Hazret-i Hasan ibni Zeyd’in evi olan şimdiki Şeyhülislâm Ârif Hikmet Kütüphanesi’nde geçer...”

Hoca bunları daha ilâvelerle söyleyince, haydi, Medine-i Münevvere’den gelen zatı kucaklayacağız diye bana bir hücum oldu... Neyse selâmlaştık, kucaklaştık...

Gönenli’nin Cömertliği

Ondan sonra Hoca, “Bir yere vaadin var mı?” diye sordu. Hayır efendim, deyince, “O zaman bir lokmaya vaadin vardır.” dedi. Peki, dedik. Bizi aldı, Konya Lezzet Lokantası’na götürdü. Benim yanımda yedi sekiz kişi vardı. Camiden de katılanlar oldu, yirmi kişiyi bulduk. Sonradan katılanların arasında zengin kimseler de vardı, Ali Rıza Ekinci ve Abdülkadir Çavuşoğlu gibi...

Bunlar yemekten sonra parayı ödemek istediler. Fakat mübârek Hoca, ordusuna hitap eden bir başkumandan gibi:

"Muhterem misafirlerim, kardeşlerim, sizleri ben çağırdım, benim davetlimsiniz, kimse elini cebine sokmasın" dedi. Hocam, filân dedilerse de, "söz yok, lâf yok...". Hoca'nın o günkü hâli, sehavet derseniz sehavet, insanlık derseniz insanlık, vefakârlık derseniz vefakârlık...

Hani "Mü'minin ferâsetinden sakının, çünkü o, Allah'ın nuruyla nazar eder." diye Peygamber Efendimiz'in hadis-i şerifleri var ya, aynen öyle... Ben Sultanahmed Camii'nin Cuma kalabalığı içerisinde "Hocaefendi'yle acaba görüşsem mi, görüşmesem mi; meşgul müdür, kalabalık mıdır; yanımda da birileri var, ne yapsam?" diye düşünüp dururken, o beni görüyor, kalmamı işaret ediyor ve o kadar insanı yemeğe götürüp ikramda bulunuyor...

Hoca, bulunmaz bir insandı. Namına Gönen'de bir külliye yapıldı. Gönenli ve amcam gibi ömrünü İslâm'a feda eden kimselere ne yapılsa azdır. Böyle mücahidlerin Allah adedini artırsın.

Medine'ye geldiklerinde, öğle üzeri abdestini muhakkak bizim kütüphanede tazelerdi. Geldiğinde, çay hazırsa içer; hazırlıyor olursak oturur 15-20 sayfa Kur'an-ı Kerim okurdu. Olunca içer, "Allah'a emanet olun der"; mescide giderdi.

Hazır bulup da içerse, "Eh, sen beni çayınla suladın; Peygamber-i Zîşan da Havz-ı Kevser'iyle seni sulasın." diye dua ederdi.

Abdest alıp da çıkınca kendisine:

"Hocam, Medine-i Münevvere halkı abdest alan kimselere, "*Min Zemzem inşaallah;* Zemzem'den abdest al inşaallah, derler." dediğimde,

"Güzel Medine'nin halkı da güzel, âdetleri de güzel, bu duaları her şeyden güzel... Bu duaya cümleten diyelim âmin..." derdi.

Allah rahmet eylesin.

İstanbullu Hâfızlara Duyulan Sevgi

Konya'da Kapı Camiinde kıraat hocamız Kâdirî Şeyhizade Ali Efendi, Konya'nın en güzel Kur'an okuyanı olduğu gibi

kıraati ve tecvidi de çok iyi bilen ve makamlardan da anlayan tam bir ehl-i Kur'an idi.

Böyle olduktan başka, fazla olarak Kur'an'ı ve mesleği de talebeye sevdiren, kat'iyyen çocukları soğutacak bir tavır takınmayan, müsamahakâr kâmil bir zattı.

Birgün hoca dışarı çıktı. Biz camide kaldık. Kendisi Altınçeşme mahallesinde bir camiin imamıydı. Namazlara gidip gelirdi. Herhalde abdest tazelemek için evine gitmişti. Onun yokluğunda, birisinde küçük bir top varmış, biz camide top oynamaya başladık. Bir ara top pencereden sokağa kaçtı. En küçükleri ben olduğum için, dışarı çıktım, topun peşine koştum. Tam o sırada hoca da camiye dönüyormuş. Çok utandım, sıkıldım.

Hoca içeri girdi. Herkes oturdu. Ezberlerimizi dinlemeye başladı. Sıra bendeydi. Dersimi dinletmek için hocaefendinin önüne oturunca, sanki top oynayan bizler değilmişiz gibi, beni topun peşinde koşarken görmemiş gibi, başladı beni medhetmeye...

"Hâfızlığın sağlam oldu. Yanılmaz bir hâfız oldun, elhamdulillah... Bak Kapı Camiinde hâfızlara başhâfızlık yapabiliyorsun. Ah pederin razı olsa da, İstanbul'da okuyuşunu ilerletebilsen..."

Hocaefendi bundan sonra İstanbul'u medhetmeye başladı.

"İstanbul şehrine, dedi, Cenab-ı Hak herşeyin güzelini vermiş. Manzaranın, denizin, camiin, iklimin, suyun güzeli orada olduğu gibi, insanların güzeli de oradadır, okuyuşun güzeli de, hâfızların güzeli de oradadır... Bakınız İstanbul'dan gelen Abdurrahman Gürses Efendi nasıl güzel okuyor. Üç dört sayfada birkaç makam yapıyor ve kendisi dinlendiği gibi, dinleyenleri de yormuyor..."

Sonraki yıllarda, Medine-i Münevvere'de bulunmanın bir şerefi olarak, hacca ve umreye gelen İstanbul'un en meşhur hâfızlarıyla tanışmak ve onları dinlemek bu fakire müyesser oldu.

Hâfız Abdurrahman Efendi senelerce geldi, görüştük, okudu dinledik. Hâfız Hasan Akkuş, Hâfız Necati Efendi, Enderunlu İsmail Efendi, Uncu Hâfız Kemal, Hâfız Hilmi ve daha başka hâfız efendiler hep geldiler.

Hâfız Saadeddin Kaynak

Hâfız efendilerin içinde, mûsikîye vukûfu olan Hâfız Saadeddin Kaynak en evvel gelenlerdendir. 1946'da ilk hacca gelenlerle gelmiş ve Medine-i Münevvere'de on yedi gün kalmıştı. Bu zaman zarfında her gün kütüphaneye gelirdi. Kendisine birçok şeyler sorardım.

Harem-i Şerif'in kuzey batısında Dârüzziyâfe denen bir bölümüne Osmanlılardan Emin Paşa isminde bir zat bir kütüphane, yanına da hâfız-ı kütüb yani müdür için bir de ev yaptırmış imiş. Bu Emin Paşa Kütüphanesi'nin nâzırı, vekili, mütevellisi, kitapçı Ziya, Şıh Ziyaüddin Efendi idi. Hâfız Saadeddin Kaynak onda kalıyordu.

Bir gece, Zekai Hoca, Saatçi Osman Efendi Hoca, Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ve daha Medine-i Münevvere'de bulunan o günkü mücâvirlerle beraber Hâfız Saadeddin'i ziyarete gittik.

Osmanlı devrini hatırlatan bir tavır ve nezaket ile bizleri karşıladı.

"Efendim, bir Kur'an-ı Kerim dinlemeye geldik." dedik... Bizleri oturtup, i'zâz ve ikrâmda bulunduktan sonra başladı:

"Febimâ rahmetin min'allâhi linte lehum..."

Bu âyet-i kerîmeden başlayıp, aşır olarak bir iki sayfa okudu. Arasında şehidlere dair âyetler de geçiyordu.

Kitapçı Ziya Efendi, "Hâfız Saadeddin Bey gayet güzel okudular... Bu âyet-i kerîmelerden acaba ne gibi dersler alınacak? Osman Efendi Hocamız bir de bunların manalarını verip de ziynet üzerine ziynet, haz üzerine haz, zevk üzerine zevk, feyz üzerine feyz katılırsa bahtiyar oluruz." dediler.

Bunun üzerine, Allah rahmet eylesin, Osman Efendi, birkaç âyet-i kerîmeyi tefsir olarak izah ettiler.

Ondan sonra Hâfiz Saadeddin Kaynak'tan bir de kaside rica ettik. Okuduğu aşrı, Uşşak, Uşşak Neva, Muhayyer ve Hüseynî makamlarında tilâvet etmişti. Kasideye geçmeden, yanındakilerin duyacağı kadar yavaş bir sesle mırıldanıp rast perdesini buldu ve rast makamında Nâbî'nin,

"Sakın terk-i edebden kûy-i Mahbûb-i Hudâ'dır bu"

"Nazargâh-ı İlâhî'dir makàm-ı Mustafâ'dır bu"

eserini, sonuna kadar okudu. Fakir:

"Efendim, buna birtakım ilâveler, tahmisler yapılmış." deyince,

"Evet, Nâbî çığırı açmış, gerek vezin, gerek kafiye, gerek lâfzı ve manası ile çok güzel bir eser ortaya koymuş." diye cevap verdikten sonra, başladı bu şiire tahmis ve nazîre yazanları saymaya...

Osman Efendi Hoca daha sonra, bu meclisi ve konuşmaları hatırlatarak:

"Yahu bunlar ne kültürlü insanlar! Daha bu bir okuyucu... Kur'an, Mevlid, kaside okumuş. O devrin bir de âlimleri vardı. O devirde İstanbul'dan neler gelmiş, neler geçmiş..."

Hâfiz Saadeddin Kaynak'ın, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki cereyana kapılıp ayağının kaydığı zamanları duymuş olan Osman Efendi, sonra, şunları da ilâve etmişti:

"Hacca çıkan ilk izinde kalkıp hemen buralara gelmesi, hacdan maksat da tövbe edip yıkanmak olduğuna göre, inşaallah kendisinin o günlerdeki dalgalı hâllerini siler..."

Serbest Fırka Hâdisesi

Köyden Konya'ya döndüğümüz 1930 yılının ortalarıydı; Konya'yı ve bütün memleketi heyecana getirip dalgalandıran meşhur Serbest Fırka hâdisesi yaşandı.

Fethi Okyar Bey çıkmış, yeni bir fırka kurmuş... Tek parti, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın karşısında ikinci bir parti de seçimlere girecek.

Fethi Bey Konya'ya gelmiş, konuşmalar yapmış. O sessiz sakin, boynu bükük millette bir telâş, bir heyecan... Seçimler olacak, oluyor deniyor.

Halk Partililer telâşa kapılmışlar. Mahallelerde herkese vaadler yapılıyor. Halk Partisi'ne rey verecek kadın erkek herkese bir merkep yükü odun veya isterse kömür verilecek.

Fethi Bey tabii böyle bir vaadde bulunamıyor, ama ekseriyet ondan tarafa. Halkta muazzam bir heyecan, adeta bir kurtuluş sevinci var.

Birgün dedem, babama sordu:

"Fethi Bey'den ne haberler var? Kimdir bu Fethi Bey?" Babam şu cevabı verdi:

"Anladığıma göre, eski İttihatçılardan, Mustafa Kemal Paşa'nın eski arkadaşlarındanmış. Sultan Abdülhamid'i İstanbul'dan Selânik'e sürdüklerinde bu zat sultanın muhafızlarının başında imiş... Kimdir ve nerelidir, bilmiyorum... Yalnız bence, bu büyük bir tecrübe olacak. Fethi Bey kazansa bile, partisine iktidarı verecekleri kanaatinde değilim. Bence bu bir tecrübe, bir denemedir. Bununla milletin nabzı yoklanıyor.

"Memlekete bu kadar hâkim olmuş, saltanatını kurmuş, adamlar asmış bir iktidar, öyle kolaylıkla, eski bir subaya yahut sefire: Ben beceremedim, al sen yürüt, diye idareyi vermez. Baba, bu bir denemedir, ben öyle görüyorum."

Millet Size Duacıdır Fethi Bey

O günlerde, valide tarafından bize akraba olan, Göçülü Âşık Mehmed Ağa bu meseleye dair bir manzume yazmıştı. Köylü aşığın, hece vezniyle nazm ettiği destan bastırılmış, elden

ele dağıtılıyordu. Bütün Konya'ya yayılmış, okunuyordu. Halk heyecan içindeydi.

Uzun manzumeden birkaç satır hatırımda kalmış:

Fethi Bey de sözlerime bakaydı
Gazyağı da ucuzlayıp yakaydı
Şeker kibrit inhisârı kalkaydı
Millet size duacıdır Fethi Bey

Çalıştım çiftime yapmadım hile
Yüzelli dönümden çıktı on kile
Benim tohumuma yetmiyor bile
Bankaya ben ne vereyim Fethi Bey

Geçim derdi pek acıdır Fethi Bey
Millet size duacıdır Fethi Bey

Konya heyecanlar içinde seçimi beklerken, "Fethi Bey Ankara'ya gitti, Serbest Fırka kapatıldı." diye bir haber çıktı. Bu da böyle geçti.

O günlerde Konya'da, Serbest Fırka'yı destekleyen "Berat" diye bir gazete vardı. Eşraftan ve ulemadan olup da Fethi Bey'i destekleyen çoktu. Ama kimse, o günkü despot sulta idaresinin baskısı altında fikrini söyleyemiyordu.

Herkes sağına soluna bakınarak, mahrem olarak, birbirine "Fethi bey kazanacak, o kazanır; öyle görünüyor, korkmayın." demekteydi.

Ya Hânedan'dan Biri Olsaydı!

O sırada birgün pederin, amcama şunları söylediğini hatırlıyorum:

"Ağabey, Konyalının hiç bilmediği, tanımadığı, dünkü İttihatçı bir adam, Halk Fırkası ile aynı tezgâhın bezi olan Fethi Bey,

bu kadar taraftar bulur, sevilir ve kazanacak denilirse; ya hanedandan biri memlekette bulunup da bir parti açsaydı...

"Demek ki, plân çok dikkatli yapılmış; hanedandan, Fatihlerin, Yıldırımların, Muradların, Kanunilerin, Selimlerin evlâdından erkek veya kadın hiçbir ferdin memlekette bırakılmamasının sebebi, demek ki buymuş...."

Amcam, bu sözleri üzerine, babama, düşünceli derin bakışlarla bakarak:

"Yahu, bu söz, üzerinde durulacak şey. İbrahim bir daha söyle bunu yahu!" dedi. Babam tekrar etti:

"Evet ağabey, dikkat buyurun. Fethi Bey kimdir? Dünkü İttihatçı. Memleketin canını yakmış, talan etmiş eşkiyadan birisi... Bu zat geliyor; Konya gibi yerden rey alıyor; Âşık Mehmed ona destan yazıyor; fısıltı, Fethi Bey kazanacak, dedirtiyor... Onun yerinde, hanedandan birisi olsaydı, bir de seçim yapılsaydı, kimbilir ne olacaktı?

"Evet, her şeye rağmen, bu milletin kalbinde hâlâ bir iman var. Fakat sahipsiz olan bu memleket ancak bu kadarını becerebiliyor. Bakalım ne olur, Mevlâ görelim neyler..."

Menemen Vak'ası

Serbest Fırka macerası böyle hüsranla sonra erdi. Arkasından 1930 yılı sonunda Menemen Vak'ası zuhur etti.

Bu hâdiseden önce, Konya'ya geldiğimiz günlerde, mevlitlerde ve sohbetlerde Kelâmî Dergâhı Şeyhi Şeyh Esad Efendi'ye mensup olan kimselerde bir cezbe hâli görülürdü. Camilerde ve meclislerde, cezbeye gelip "Allah" diye feryad edenler çok olurdu.

Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ki, Allah rahmet eylesin, Konya mebusu Mustafa Runyun Bey'in pederidir; âşık, şâir bir zât idi. Yine dervişlerden olan Karamanlı Mevlid Efendi'nin kasidelerine dayanamazdı.

"Kuzum Mevlid Efendi, Şeyh Efendi'nin Âteş kasidesini bir okusan" der, kaside okunurken kendinden geçerdi. Böyle bir anda Ali Rıza Efendi'nin gömleğini yırttığını bilirim. Gömleğini yırttı, sarık başından düştü... Meclisteki cemaat, kasideyi hıçkırıklarla dinlediler.

Kaside meşhurdur. Hele bir beyiti vardır ki, edebiyatımızın şâheserlerinden sayılır:

Ne mümkün bunca âteşle şehîd-i aşkı gasletmek

Ceset âteş, kefen âteş, hem âb-ı hoş-güvâr âteş

O günlerde Esadîlerde böyle bir aşk, heyecan ve vecd hâli vardı.

Çok geçmedi. Menemen Hâdisesi diye bir vak'a zuhur etti. Ali Rıza Efendi, İsmail Efendi, Ağrıslı Tevfik Efendi gibi Konya'da bilinen, sevilen birçok kimse tevkif edildiler.

Mevlid Bile Okutulamadı

Bu tevkifat sırasında "Kendilerinden şüphe edilen kimselerin, hocaların evleri aranacak." diye bir şâyia yayıldı.

Dedemin hâriciyesinde, babam, amcam toplandılar. "Hangi kitapları gizlesek, saklasak, acaba hangi kitaplar mahzurludur." diye konuştular. Bunun üzerine dedem merhum şunu söylemişti:

"Çocuklar, Kur'an-ı Kerim'in, zikrullâhın yasak edildiği bir memlekette, kütüphanede hangi kitap kalır! Öyleyse, evden, Kur'an'a kadar hepsini kaldırıp kurtulalım! Hangisi suç, hangisi değil, bilmiyoruz ki... Yazı değişmiş Kur'an harfleriyle yazılması yasaklanmış. Bundan büyük felâket ve fâcia olmaz. Ben şaştım bu işe! Hangi kitabı kaldıracaksanız kaldırın, hangisini bırakacaksanız bırakın!..."

Fakat ne bizim ev, ne de amcamınki arandı. Yalnız, Allah rahmet eylesin, Esad Efendi ile muhabere ve müraselesi olduğundan şüphelendikleri kimselerin evlerini aramışlar, kendilerinde mektup veya benzeri bir şey bulmuşlarsa onları tevkif etmişler.

Arama ve tevkiflerden sonra, halk Mevlit bile okutamaz, kimse kimseye sohbet için dahi gidemez olmuştu. Zikirler, fikirler, meclisler tamamen tatil edilmişti.

Menemen Vak'ası bahane edilerek, birçok yerde olduğu gibi, Konya'da da, kendi hâlinde dindar, ehl-i zikir insanlar baskı altına alınır, korkutulur iken, Sulukahve'de işler iyice zıvanadan çıkmış idi.

Sulukahve'de Dansözler

"Mevlâna Dergâhı"nın önündeki, Sulukahve dediğimiz gazino, tam kadro ve tantana ile çalışıyordu.

Burası, Sultan Selim Camii'ne bağlı Yusuf Ağa Kütüphanesi'nin bitişiğiydi. Büyük iki mağazayı birleştirip, kocaman bir gazino hâline getirmişlerdi. Kışın camları kapalı olurdu. Ama yazın dışarı taşarlardı. Üç dört tane de zilli çengi kız getirmişlerdi. İçerler, çalıp kızları oynatırlardı.

Gerek amcam, gerek babam camilerine giderken bu gazinonun önünden geçiyorlardı.

Bir yaz akşamıydı. Masalar dışarıya, kapının önündeki meydana çıkarılmıştı. Rakı şişeleri ve mezelerin etrafına sarhoşlar oturmuş içiyorlardı. Çalgılar çalınıyor, zil takınmış çengi kızlar masaların arasında göbek atıyorlardı.

Sarhoşların kimi bağırıyor, kimi el çırpıyor, kimisi de "Filân şarkıyı isterim!" diye haykırıyordu.

O sırada Sultan Selim Camii'nin baş müezzini, sesiyle, makam bilmesiyle, güzel okumasıyla meşhur Hâfız İsmail Efendi, yatsı ezanını okumaya başladı. Fakat ezan, çalgıdan, çengiden, bağırtıdan... duyulmuyordu.

Amcam durdu. Bir minareye, bir sarhoşlara baktı. Sonra başını kaldırıp müezzine seslenir gibi, acı bir sesle şunları söyledi:

"Hâfız İsmail Efendi! Ezanını insanlara dinletemedin; meleklere dinlet! İsmail Efendi, insanlar dinlemiyor, insanlar çalgı sesiyle,

nâra sesiyle meşgul; ezan sesini dinlemiyor. Ezanını, insanlara dinletemedin, meleklere dinlet... Semâlara söyle, semâlara dinlet!"

Amcam merhum derdi ki:

"Ne garip tecellidir. Ben oğlumu ve iki talebemi okutamıyorum. Kaçak ders veriyorum... Sarhoş bağırıyor, ezan sesleri duyulmuyor... Hâfiz İsmail'in ezanını dinleyemeyiz, sarhoş seslerini dinleriz..."

Dine Bu Kızgınlık Neden

Pederlerin, bîzâr oldukları, şikâyet ettikleri, üzüldükleri nokta, bize reva görülen, tatbik olunan bu zulümlerin, işkencelerin, düşman tarafından değil, kendi milletimizin ferdleri tarafından yapılıyor olmasıydı.

"Yahu bütün bunlar, kimin adına, kimi memnun etmek için yapılıyor." diye hayret ediyorlardı.

"Biz, harpten muzaffer çıkan, istiklâlini alan bir millet değil miyiz? Evet. Peki, bu millet ne için Yunan'la harp etti? Belki Yunan gelirse, dinimi değiştirir, ezanımı değiştirir, yazımı değiştirir, dilimi değiştirir, kıyafetimi değiştirir diye harp etmedi mi? Ee! Bunların hepsini sen yaptıktan sonra, birader, sen daha mı gâvursun yahu!..." diye aralarında konuşurlardı.

Peder ezan için şöyle derdi:

"Yahu milletimize tatbik olunan inkılâp o kadar amansız oluyor ki, Türkiye'nin Müslüman milletleriyle hiç alâkası kalmasın, hiçbir bağlantısı kalmasın isteniyor. Ezanı değiştirmek, ne Rusya'nın aklına geldi, ne Çin'in... ne de başka bir gayrimüslim devletin... Ezan yalnız bizde değişti. Yahu bizden başka, ezanı değişik bir Müslüman ülke yoktur dünyada... Bunlar kimin gözüne girmek için yapılıyor? Bu işin sonu ne olacak? Ezan bilmeyen insanlar, ezan duymamış çocuklar, ezanın ruhuna düşman nesiller! Bunların sonu ne olacak?"

Babamın asıl üzerinde durduğu nokta burasıydı. Sonraki yıllarda, en küçük bir dinî tezahüre, İslâmiyet'i hatırlatacak ufacık bir söze veya harekete tahammül edemeyen, onu doğmadan yok etmeye, söndürmeye çalışan; kızgın, öfke ve buğuz dolu dinsizler, işte o günlerde yetişmiş nasipsizler ve onların çocukları olan bahtsızlardır. Memleketimizi berbad eden ve hâlen içinden çıkılamaz hâlde ortalığı kaplamış olan ahlâk dışı hareketler, yolsuzluklar, hırsızlıklar, cinayetler de yine o devirde atılmış kötü tohumların bugünkü sürgünleridir.

Türkçe Ezan

Ezan 1932 Temmuz ayından itibaren Türkçe okunmaya mecbur edilmişti. Minareden ezanı ve camiin içinde farz namaza başlanmadan önce okunan "kâmet"in aslını okuyanlar, karakollarda derece derece hakaret ve işkence gördükten sonra tevkif olunuyor, muhakeme olunup hapsediliyorlardı.

Babamın mescidinde ezanı ve kàmeti, ben de Türkçe okuyordum. Ezan şu şekilde çevrilmişti:

"Tanrı uludur; Tanrı uludur; şüphesiz bilirim bildiririm, Tanrı'dan başka yoktur tapacak... Şüphesiz bilirim bildiririm, Tanrı'nın elçisidir Muhammed... Haydin namaza, haydin namaza; haydin felâha, haydin felâha; Tanrı uludur; Tanrı uludur; Tanrı'dan başka yoktur tapacak."

Kâmetteki *"kad kàmeti's-salât"* yerine "namaz başladı" deniyordu. Sabah namazındaki *"es-salâtu hayrun mine'n-nevm"* yerine de "namaz uykudan hayırlıdır." denilmekteydi.

Konya, Alevi, Bektaşi gibi zümrelerden çok uzak bir memleketti. Yalnız Abdallar mahallesi derler, musalla tarafında bir mahalle vardır. Burada Tahtacı Alevileri uzunca bir sokakta otururlar. Kimse bunlardan kız alıp vermez.

Bir de Konya'nın doğusunda Mezbaha derler, çayır civarında bir mahallede Çingeneler vardı. Esmer insanlardı. Biz köyden

Konya'ya geldikten sonra amcam onlara da vaaz etmeye gider olmuştu. Bir kısmını kazanmış. İçlerinden, amcamın cenazesine katılıp ağlayanlar olmuş.

Konyalı İşgali Bilmez

Konyalı, düşman işgaline uğramadığı için, Millî Mücadele'yi de bilmez. Ruhunu anlamaz ve bu sırada olan biteni, gereği gibi değerlendiremez.

Medine-i Münevvere'de, Cihan Harbi'nde bulunmuş, Millî Mücadele'ye katılmış, çete savaşları yapmış, Adana, Antep, Maraş, Urfa taraflarında Fransızlarla mücadele etmiş, Balkan Bey adında bir subay vardı. Medine-i Münevvere'de bulunan Konyalı Molla Mehmed Efendi ile bazı hususlarda anlaşamaz, münakaşa ederlerdi.

Balkan Bey'e "Molla Amca'yla iyi dostsunuz ama hep münakaşa ediyorsunuz, neden?" diye sorardım.

Derdi ki:

"Molla Amca da mâzur, ben de mazurum. Konya istilâ görmediği için, Molla, düşman nedir, düşman işgali, düşman zulmü nedir bilmiyor. Biz gâvuru gördük, zulmünü, cana, ırza olan tecâvüzlerinin derecesini biliyoruz. O, buna inanamıyor: Bu kadarı da olur mu, düşmansa da insan değil mi? diyor... Yahu gâvur deyip geçme! İnsanın en mukaddes şey ırzı!"

Babamla Geçen Günlerim

Amcam, Fâtih Sultan Mehmed'in kumandanlarından Pirî Mehmed Paşa'nın yaptırdığı ve onun ismini taşıyan camiin imam ve hatibi idi. Babam kendisine, jandarma baskısı yüzünden Göçü köyünde çocuklara Kur'an okutamaz hâle geldiğini yazınca, amcam, camiine yakın Tekke mahallesindeki mescidin imamlığı için babamı çağırmıştı.

İmamı vefat etmiş olan mescid, Cuma kılınmayan küçük bir mabeddi. Vakıf dükkânlarının gelirinden, imamına ayda on beş lira maaş veriliyordu.

Pederin, bu küçük mescide, fethe gelir gibi, memnun olarak geldiğini hatırlıyorum.

Babam, imamlık ettiği bu mescide sabahları erkenden, fecir vaktinde gelirdi. Bazen beni de getirir, bazen ben daha sonra namaza gelirdim. Müezzinliği ben yapardım. Sabah ezanını okurdum.

Sabah ezanından namaz vaktine kadar, yirmi dakika, yarım saat vaaz ederdi. Cemaat alışmıştı. Bilhassa sonbahardan Nisan ayına kadar altı ay, uzun gecelerde cami kalabalıkla çalkalanırdı. Dışarıda kar yağmur olur, cemaat içeride namazda, birbirinin sırtına secde ederdi. Uzak mahallelerden gelenler olurdu. Bu cemaat, sabahı kılınca, yakındaki amcamın camiine, onun vaazını dinlemeye giderlerdi.

Babamın vaazlarında, konuşmasında ağlatan bir tarzı vardı. Bildiğimiz kıssaları anlatır, ağlatırdı. Çok tesirli bir konuşması vardı. İslâm tarihinden, bilhassa ayet meallerinden insanı ağlatacak manalar çıkarırdı... Amcam ise, amel ve ibadet tarafına çok ehemmiyet verirdi: Şunu okursan, bu kadar sevabı var; şunu kılarsan bu kadar sevabı var; şu yedi sureyi okursan şu kadar sevabı var, diye anlatırdı... Peder cemaatin imanını takviye eder, onu yanmaya hazırlar, amcam kibriti çakar, mumu yakardı... Cemaat, babamın vaazına âşık olmuştu.

Babam cemaatine "Mâdem okullarda din dersi vermiyor, Kur'an öğretmiyorlar, sabahları çocuklarınızı gönderin, okul saatine kadar onları okutayım. Kur'an, din, iman bu yaşta öğrenilir." demişti.

Çocuklar, sırayla gelirlerdi. O dar vakitte verilen dersler bereketlendi. Bu şekil, kesintilerle 1939'a kadar, birkaç sene devam etti.

Millete Adanmış Hayat

Babam sabah namazını kıldırır; namaz biter bitmez, sabah okula gidecek olan çocukları, sonra da bizi okuturdu. Biz üç kişi idik. Vanlı Murad Hoca, Çiğilli Hâfız Mehmed ve fakir. Üçümüze sarf okutuyordu. Bizden sonra "İpek Hoca" dediğimiz Hacı Mehmed Efendi'yi okuturdu.

Sonra çarşıya çıkar, ne alacaksa alır, eve gelirdi. O saatte dedem de evde hazır bulunurdu; yemeği yerdik. Yemekten sonra öğleye kadar dinlenirlerdi. Babam yatardı.

Öğle namazını, vakit girdikten bir saat sonra, evimize bitişik mescidde cemaatle kılarlardı. *"Ebridu'z-zuhra..."* Öğle namazını biraz serinletin, zira sıcak, cehennemin nefeslerinden bir nefestir, diye bir hadis-i şerif vardır. Bu sebeple dedem öğleyi, camiler dağıldıktan sonra kılardı. Cemaate, mahalleden camilere ulaşamayanlar, evlerinde bulunanlar gelirlerdi. Namazdan sonra beni okuturdu. Arkasından mesele danışmaya gelenler olurdu.

İkindiden sonra kitap mütâlaası vardı. Bana okutacağı derse, Hacı Efendi'ye okutacağı derse, bir de gece yapacağı vaaza bakardı.

Akşam namazından evvel, dedemle beraber yemeği yerdik. Bu, akşam yemeğimiz olurdu. Akşamla yatsı arasında babamla, onun mescidinde kalırdık. Ben mukàbele okurdum. Babam bir akrabamızın oturduğu komşu eve abdest almaya giderdi. Yatsıya kadar orada, onların çocuklarını okuturdu.

Bütün ömrü okumak, okutmak, adam yetiştirmek, vaaz etmekle geçmişti.

Ben yatsı ezanını okuyunca gelir, yatsıyı kılarız. Namazdan sonra sohbet meclisleri var, oralara gideriz. Gece eve döneriz.

Babam da dedem gibi, bütün hayatını milletine adamıştı. Çok yakın alâkadar olurdu. Halkın irşadı, evlâdının okutulması, ahlâkının tehzîbi, bütün işiydi.

Cemil Efendi

Birgün babamla beraber, amcamın vazifeli bulunduğu Pirî Paşa Camii'ne gitmiştik. Amcam, talebesi bulunan üç kişiye ders okutuyordu. Talebeleri, kendi oğlu Mehmed Ağabey, Kâtip Mehmed Efendi ve sonraları Konya'da meşhur olan Hoca Cemil Efendi idi. Biz de oturup dersi dinledik.

Ders sona erince, amcam, "Dünkü dersin bir hülâsasını yapalım. Cemil Efendi sen anlat." dedi.

Nahivden *Molla Câmî* okuyorlardı. Cemil Efendi durakladı, toparlayamadı. Amcam sinirlendi, celâllendi ve şu şekilde konuştu:

"Efendiler, siz beni kendiniz gibi boş, aylak bir insan mı zannediyorsunuz? Ben Allah'ın izniyle vakitlerimi değerlendirmeye çalışıyorum. Ömür geçiyor. Ben size ömrümü, ruhumu veriyorum. Ben okutacağım derse bakıp geliyorum da siz çalışıp gelmiyorsunuz. Okuyacaksanız çalışın okuyalım. Yoksa herkes kendi işine baksın..."

Cemil Efendi'nin gözünden yaşlar damlamaya başladı. Cemil Efendi o zaman, otuz beş yaşlarında sakallı bir molla idi. Koskoca insanın gözlerinden yaşlar akıyordu.

Bunun üzerine peder, o çok hürmet ettiği, babası kadar saydığı ağabeysine bir parladı, çıkıştı:

"Ağabey, Cemil Efendi kimdir, ne hâldedir, sen biliyor musun? Gece niçin derse bakmadan geldin, diyorsun. Acaba lâmbasında yakacak gazı var mı, Cemil Efendi'nin? Üç tane yavrusu var, hanımı var. Ayrıca iki tane de hâfızlığa çalışan kardeşi var; onların yükü de Cemil Efendi'nin üzerinde. Benden iyi bilirsiniz ki Konya vak'asında asılanların içinde babası da vardı. Bu kadar insan Cemil Efendi'nin üzerindedir. Cemil Efendi'nin deli olup da dağlara çıkmadığına ben şaşıyorum. Ne imanlı, gayretli insanmış şu Cemil Efendi ki, dağlara çıkmadı, delirip tımarhânelere düşmedi, diyorum. Bunların üzerine Cemil Efendi'yi bir de sen mi azarlıyorsun, insaf yahu..." dedi.

O kadar sinirlenip heyecanlanmış olan amcam, babamın bu sözleri üzerine, "Yâ öyle mi? Ben bunları hatırlayamadım, düşünemedim..." diyerek Cemil Efendi'nin gönlünü almıştı.

Hocalar, Mânevî Babalardır

Cemil Efendi Hoca, sonraki yıllarda hacca geldiğinde derdi ki:

"Bugün babanın kabrine gittim. Çok ağladım."

"Niçin Cemil Efendi?" diye sorardım. Şöyle cevap verirdi:

"Benim bu meslekte kalmama, ilim yolunda devam etmeme, babanız sebep olmuştur. Yoksa o gün öyle azarlandıktan sonra, ben artık hocamın karşısına bir daha gelemezdim: Siz beni kendiniz gibi aylak mı sanıyorsunuz? Okuyacaksanız okuyun, yoksa bu iş burada kalsın, demesiyle, ben artık onun önünde oturamazdım... Babanızın o sözleri beni hem kurtardı, hem de ondan sonra amcanızın beni himâyesi altına almasına sebep oldu.

"O günlerde hakikaten büyük bir ihtiyaç içinde idim. Babanızın söylediği gibi, derse bakmak için lâmba yakmak lâzımdı, ama gazyağı alacak param yoktu. Tenha yerlerden gazete kâğıdı, karton toplardım.

"Konya vak'ası sırasında, babamı, hükümet aleyhtarı diye astıkları gibi, evimizi de yakmışlardı. O zaman Ilgın kazasında oturuyorduk. Hâdiseden sonra Konya'ya göçmek zorunda kalmıştık. Hâfız idim. Annem merhum: Oğlum babayın mesleğinde kal, çalış âlim ol, dedi. Fakat burada tanıyanımız yoktu.

"İşte babanızın o konuşmasından sonra amcanız merhum, bize himmet ve gayret kanadını gerdi. Zekât gelir: Cemil Hoca'ya götürün... Hediye gelir: Cemil Hoca'ya götürün... diye diye bizi korudu, kolladı. Bu sayede ev sahibi oldum. Zekât alırken, zekât verir hâle geldim, elhamdülillah... Bunlar hep babanın kahramanlığı sebebiyledir."

Cemil Hoca, Ilgın'ın Derbend köyündendir. Bu köy, çok hoca ve hâfız yetiştiren bir yerdir. Hâl-i hâzırda, o köyden yetişmiş

çok hâfızlar vardır. Cemil Hoca sonra ilerledi, âlim oldu, meşhur oldu. Amcamın hizmetine yardım etti. Talebe okutur, toplantılara gider, hasta okurdu... Amcamın vefatından sonraki yıllarda, Sultan Alâaddin'in aşağısında, Ak Camii isminde, tarihî camilerden birisinde imam idi.

Gerek dedemin, gerek amcamla babamın talebeleri onları ömür boyu severlerdi. Çünkü onlar talebelerine bir baba şefkatiyle muamele ederlerdi. İnsan onlarda hocanın, mürşidin ne olduğunu görürdü. Mürşid, hoca, sade elini öptüren insan değil, talebelerini, dervişlerini koruyan, gözeten, yetiştiren kimse demektir. Onlar, mânevi babalardır. Baba, fani vücudumuzun sebeb-i hayatı, sebeb-i vücûdu iken, hoca ve mürşid, ebedî ruhumuzun mürebbisi, sebeb-i feyz ü saadetidir.

Çörekçi Hâfız'ın İstanbul Macerası

Konya'da bir Çörekçi Hâfız Öksüz Mehmed vardı. Çörek satardı. Gençliğinde geç yaşta hıfza başladı. Sabahları çörek satar, sonra Kur'an ezberlerdi.

Onun, dedem ve babamla olan münâsebetinin ve İstanbul'a gidip dönmesinin hikâyesini daha sonra kendisinden dinledim. Şöyle anlatıyordu:

1933-34 sıraları idi, dedenize gittim.

"Hocam, İstanbul'a makam öğrenmeye, Kur'an-ı Kerim okuyuş tarzını öğrenmeye gideceğim, ne buyurursunuz?"

"Oğlum, her insan her şeyi bilemiyor. Maalesef ben de dünya işlerini pek anlayamıyorum. İbrahim Efendi ile görüş, o dünya işlerini benden daha iyi bilir; ben de ona sorarım. Bunun için dinimizde istişarenin ehemmiyeti vardır. Hatta istihareye takdim ve tafdil edilmiştir. İbrahim Efendi ile görüşmeni tavsiye ederim..."

Bunun üzerine pederinize, İbrahim Efendi'ye gittim. Merhum şöyle dedi:

"Hâfız Mehmed, çok iyi olur. Allah, İstanbul'a birçok şeyler vermiş. Mabedlerin iyisi de orada, okuyucunun iyisi de orada, matbaanın iyisi de orada. İstanbul, İstanbul'dur. Yalnız Konya'nın muhafazakâr muhitinden, İstanbul'un serbest muhitine gidişi biraz tehlikeli görüyorum. Yoksa gitmenizi çok isterim. Sesiniz güzel, Konyalının da İstanbul ağzına çok ihtiyacı var. Ben de Ali'yi göndermek isterim. Ama bu yüzden gönderemiyorum."

"Efendim, duanızı rica ederim. Ben artık yaşını başını almış bir adamım..."

"Eh, Allah yardımcın olsun."

Ne hikmetse, pederiniz biraz gönülsüz izin verdi, bana... İstanbul'a gittim. Nuruosmaniye civarındaki bir evin kızına âşık olmayım mı!

Evlenmek isterim, fakir diye vermezler. Hâfız Hasan Efendi'yi dünür diye gönderirim:

"Hoca yahu, bu bir baltaya sap olmamış..."

"Canım çok güzel hâfızdır. Hâfız Mehmed bildiğiniz gibi değildir."

"İyi de hoca, bu evine ekmek getiremez yahu!..."

Şükür ki Ruhuna Dokunmamış

Kızı alamadık. Sinir hastası oldum. İzzet-i nefsime dokunacak sözler işittim. Hasta hâlde Konya'ya döndüm. Pederinize gittim. Hocam bana:

"Hâfız Mehmed, neyse ki yalnız cismine dokunmuş, elhamdulillâh... Ben, ruhuna dokunan bir illete müptelâ olursun diye korkuyordum. Başından böyle şeyler geçen bizim zümreden bâzı kimselere dinde lâubâlilik illeti ârız olur. Hâfız Mehmed, ben ondan korkmuştum. Yalnız cisminiz hasta olmuş; ruhunuza dokunmasın da geçer inşaallah" dedi. Sonra:

"Ağabeyim seni bir okusun" dedi.

"Efendim hocama söylemekten ben utanırım." dedim. O zaman:

"Canım ikimiz beraber gidelim. Seni de okusun, beni de okusun. Okuyacağı şifa âyetleri..." diye yol gösterdi.

Dedeniz, ben Konya'ya döndüğümde vefat etmişti. Merhum, beni babanıza göndermişti; o da basiret gösterip, beni ikaz etmişti. Dönünce yine İbrahim Efendi'den yardım istedim. O yumuşak huylu idi. Amcanız sert idi, ondan çok çekinirdim...

Kara Bir Haber

Babamın imam olduğu camiin vakıf dükkanları varmış. Mütevellisi bunları kiraya verir; geliri ile hem pederin maaşını öder, hem de camiin masraflarını yapardı. O günlerde bir tamir ve boya yapıldığını hatırlıyorum. Pederin maaşı on beş liraydı. Amcamınki de o kadardı.

Babamın imamlık ettiği camiin mütevellisi, Tekke mahallesinden Hacı Hamza'nın Hakkı Efendi idi.

Günün birinde Hakkı Efendi babama yaklaştı:

"Hocam, mâtemli, kara bir haberim var. Camide söylemek istemiyorum. Size, devlethanenize gelsem, hangi saat münasiptir?" dedi. Babam:

"Ne zaman isterseniz Hakkı Efendi. Bugün öğleden sonra beklerim." diye cevap verdi.

Biz "kara bir haber" sözünden, bir vefat haberi diye bekliyorduk.

Yıl 1933-34. Halk Fırkası iktidarının vurduğu vurduk, kırdığı kırdık, çok azgın zamanları... Ne Meclis var, ne matbuat var. Vurulan vurulduğuyla, kırılan kırıldığıyla kalıyor.

Ehh

Hakkı Efendi geldi. Ben kahve getirdim. Ağlayarak şöyle diyordu:

“Hocam, belediye vakıf dükkânlarımıza el koydu... Maaşınız kesiliyor.”

Peder merhum “Ehh!” dedi.

Bu “eh” de öyle bir mana vardı ki...

Babam: “Eh, Hakkı Bey” diye devam etti: “Allah feyzini kesmesin... Babam elli senedir, namazı maaşsız kıldırıyor. Yeter ki, Rabbim bize el açtırmasın...”

“Hocam işte üzüntüm budur. Zengin bir insan olsam da, o maaşı size ben verebilsem. Ne büyük kazancım olur...”

Hakkı Efendi buğday ticareti yapardı. Şöyle böyle bir kazancı vardı. Allah rahmet eylesin. “Keşki zengin olsaydım da bu on beş lirayı, ayda ben verseydim.” dedi.

“Hakkı Efendi, mâdem gönlünüzden bu geçti; Peygamber Efendimiz: *Niyyetü'l-mer'i hayrun min amelihi;* kişinin kalbinde yaşattığı niyeti, insanlara gösterdiği amelinden daha kıymetlidir, daha hayırlıdır, buyuruyor. Maaş bağlasanız, milletten alkış görürsünüz; Hacı Hamza'nın Hakkı Efendi, hocanın maaşını veriyormuş, derler. Kalbinizdeki niyeti Allah bilsin... Rezzâk-ı Âlem olan Allah, aç bırakmaz bizi...”

Hakkı Efendi: “Peki hocam, cami ne olacak?” diye sorunca, babam: “Hakkı Efendi, maaşım kesildi diye camiin anahtarını size iâde edeceğimi mi zannediyorsun? Camiin hizmetini, Ali de birlikte müezzin olarak, fakir imam ve vâiz olarak devam ettireceğiz vazifeyi inşaallah.” cevabını verdi.

Dedem geldi. Hakkı Efendi'yi elinde mendil ağlıyor görünce:

“Hayır inşaallah Hakkı Efendi, neniz var?” diye sordu. Hakkı Efendi, dedeme de ağlayarak:

“Hocam, annem öldü, babam öldü, ben bu kadar üzülmedim. Mahallemiz şimdiye kadar, hocaefendi gibi bir hoca görmedi. Ezanları okutturur, namazları kıldırır, çocukları okutur, vaazlar yapar...” diye derdini yandı idi.

İrtica

Babamın mescidinde çocuklara yaptığı Kur'an dersleri, yasağın şiddeti arttıkça, arada bir kesiliyor, sonra tekrar başlıyordu. Polislerin gelip gitmesi 1934-35 yıllarında sıklaştı. Baskı arttı. Derslere sık sık ara vermek zorunda kalındı.

Bunlardan, bana çok acı gelen bir hâdiseyi hâlen unutamam:

Birgün, daha gün doğmadan, mahallenin sığırları, inekleri ahırlarından çıkıp yayılmaya gitmeden, ağnâm yani hayvan vergisi memuru, tahsildar, hayvanları saymak için yanında bir polisle gelmiş. Ona göre vergi yazacak.

Bu sırada babamdan ders okuyup evlerine dönen birkaç çocuğa rastlamışlar. Çocukların ellerinde Kur'an cüzleri var.

"Nereden geliyorsunuz?"

"Camiden."

"Nerede cami? Kim okutuyor? Hocanız kim?"

Doğru camiye gelmişler. Peder onların dış kapıdan girdiklerini görmüş...

Babamın birdenbire bir atlayışı, bir telâşı, bir koşması var... O hâlin, bizde uyandırdığı ürküntüyü, korkuyu ve dehşeti, kat'iyyen unutamam...

Oturduğu minderinden, aniden kalktı; ders okuttuğu müezzin mahfilinden fırladı, indi... Mescidin kapısına koştu... Ders verirken görülmeyecek, cürm-i meşhud hâlinde yakalanmayacaktı!

Tahsildarla polis ayakkabılarıyla camiye girdiler. Tahsildar:

"Demek şehrin merkezinde Arap harfleri okutuluyor? İrticaî hareket, öyle mi! Polis efendi, zaptını tut!"

İçimde Kanayan Yara

Merhum babamın, o gün, o zâlime bir yalvarması var... O günden kalan yara, hâlâ içimde kanar.

"Lütuf buyurun beyefendi, lütuf buyurun!..." diyor, adamı insafa getirmeye çalışıyordu. Polis, bir ara bırakıp gitmek istedi. Ama tahsildar onu da tehdit etti. Hatta polis dışarı çıkmıştı. Fakat o zâlim, polisi de tehdit ederek içeri çekti:

"Polis efendi, zabıt tutacaksın! Yoksa seni de şikâyet ederim." dedi.

Babacığım, binbir zahmetle kurduğu ders düzeninin bozulacağına, çocukların Kur'an'sız kalacaklarına üzülüyor; yuvası üzerine titreyen bir kuş gibi çırpınıyordu:

"Beyefendi, istirham ederim. Bakınız daha sabah ezanı okunmamışken, ben rahat evimi bırakıp gelmişim. Bu yavrular ilim için, sıcak yataklarından kalkıp, karanlıkta buraya geliyorlar. Bunları kaldıran, giydiren, gönderen anaları düşünün, onların Kur'an'a olan aşklarını düşünün... Beyefendi, ben de evimde otur rahat ederim. Daha evimde bir kahvaltı etmiş adam değilim. Sadece ismini duyarım, kahvaltı nedir bilmem..."

Bu Adamlar Nerden Çıktı

Fakat ne dese boşunaydı. Çünkü adam tam dinsizdi ve din düşmanıydı. Babamın aleyhine zabıt tutturdu. Şikâyette bulundu. Bu tahsildar Konyalıydı. Kendisini tanıyorduk. Kayınpederi, dindar, sakallı, yaşlı bir zattı. Onu da aracı yaptık; ama o zâlime fayda etmedi. Belki bu hareketiyle ne kadar devrimci olduğunu göstererek, zamanın din aleyhtarı Halk Partili âmirlerinden bir aferin, belki bir makam elde etmek istiyordu.

Böyle mütecaviz, saldırgan dinsizler, bin yıldır Müslüman olan, İslâm'ın müdâfii, alemdârı olan bu mübârek milletin içinden nasıl çıkabildi, diye bazen düşünürüm. Bu muhakkak çok geniş ve derin tahliller isteyen bir meseledir. Ancak şu kadarı söylenebilir ki: Birkaç yüz yıldır, akıllı, şuurlu ve sünnete uygun, hurafelerden uzak gerçek bir din tahsilinin ihmâl olunması, bu gibi bozuk zümrelerin ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır...

Babamın günlük hayatı da dedeminki gibiydi. Amcam da aynı şekilde yaşar hizmet ederdi. Babam sabah namazdan önce, amcam namazdan sonra vaaz ederlerdi. İşrak vakti girince, işrak namazını, iki veya dört rekât kılarlardı.

Kaçak Okunan Dersler

Amcam işraktan sonra oğlunu, zabıt kâtibi Mehmed Efendi'yi ve Çiğilli Cemil Efendi'yi okuturdu. Oğlunu okutup, yerini tutsun, kendisinden sonra vazifesini devam ettirsin istiyordu. Çiğilli Cemil Efendi, saf, sakin, faziletli bir zattı. Amcam onun için "Benim yerime kaim olacak, memleketi irşad edecek." derdi. Cemil Hoca, sonra âlim oldu. Birkaç kere hacca geldi, görüştük. Muhterem bir zat idi.

Amcam, Kâtip Mehmed Efendi'de büyük bir zekâ, bir kabiliyet görmüştü. "Bu adamcağız, zabıtları evinde yazıyor, sonra ders hazırlıyor ve sabah bana okumaya geliyor." derdi.

Mehmed Efendi, mahkemede kâtipti. Vakti yoktu. Amcam çareler aradı. "Hacı Kaymak'ın Hacı Aliye Hanım" diye yaşlı bir teyze vardı. Evi tenha bir sokağın içindeydi. Ayrı ayrı sokaklardan kaçak gibi gidip, o evde buluşur, oturup ders yaparlar; sonra yine ayrı yollardan kaçak gibi geri gelirlerdi. Mehmed Efendi "Lisan öğreniyorum." diye yarım saat geç gitmek üzere hâkiminden izin almıştı. Hâkime "Fransızca" çalıştığını söylemişti... Amcam bu suretle Mehmed Efendi'yi kazandı.

Zekai Efendi Hoca'nın Konya'dan Kıbrıs'a gittiği günlerde, güzel okuyan hâfızlarla bir araya gelir, ondan öğrendiğimiz ilâhileri geçerdik.

Sonra benim hâfızlığım bitti, sağlamlaştı, başhâfız oldum. Arapçaya başladım. Sarften nahve geçtik.

O zamana kadar her münasebetle, İstanbul'un medhini duyardım. "Peygamber-i Zîşân tarafından medhedilen belde, okuyucunun, hâfızın iyisi orada, âlimin iyisi orada, İstanbul'da..."

Münasebet getirdikçe pedere söylerdim:

"Baba İstanbul'a gitsek..."

Gitme, demez; göndermem de demez...

"Yaa! Ben de düşünüyorum; inşaallah, Cenab-ı Hak bir fırsat verir de gidersin" şeklinde cevap verirdi.

Mâbedsiz Şehir

Çarşıda gazete okuyan, günlük siyaseti takip eden iki kişi vardı. Bunlardan birisi kunduracı Mehmed Emin Usta, diğeri sayacı Ahmed Usta idi. Bunlar evimizin kunduralarını dikerlerdi. Çocukları pedere gelir okurlardı. Peder de onları severdi. Birgün Ahmed Usta'ya sordu:

"Ne var, ne yok Ahmed Usta?"

"Efendim, Fâlih Rıfkı'nın bir makalesi var. Babası hocaymış. Bir hocazadenin böyle yolunu şaşırmasına ne denir?"

"Ahmed Usta, Hazret-i Nuh'un oğlu, babası peygamberken kurtulamadı. Allah muhafaza buyursun, çok dalgalı günlerdeyiz... Ne yazıyor Fâlih Rıfkı?.."

"Efendim makale uzun, ben gazeteyi okudum; vereyim alın götürün. Yalnız yazdığını kısaca söyleyeyim. Diyor ki: Ankara'da yeni yapılan Çankaya'da mabed yoktur. Burası tarihte, mabedsiz kurulan ilk şehirdir... Ve böyle olmasıyla iftihar ediyor."

Gazeteyi aldık. Eve giderken, babam:

"Allah beterinden saklasın!" dedi. Sordum:

"Baba, mabedsiz yani camisiz miymiş?"

"Evet camisizmiş... Adamcağız buna seviniyormuş." dedi ve devam etti:

"Yahu, mabedsiz memleket ne olur! Mâbed bir memleketi ruh birliğine çağırır. Dinimiz tevhid dinidir, birlik dinidir. Müslümanların Allah'ı bir, Peygamber'i bir, Kitab'ı bir, kıblesi bir... Bu birlik aradan kalkarsa, aynen ipliği kopan, şirazesi kopan tesbihe döner.

"İpliğine bağlı olduğu müddetçe, tesbihi çekebilirsiniz, sayıyı gösterir, işinize yarar. İpliği koptuktan sonra tanelerin herbiri bir tarafa dağılır. Ne bir işe yarar, ne de bir kıymet ifade eder.

"Bu millet, din bağı koparsa, nasıl bir araya gelir, nasıl toplanır, ne iş yapabilir? Mabed, bu kadar işler, güçler, dertler, gaileler arasında, insanları ruh birliğine, gaye birliğine, hedef birliğine çağıran ve bu birleşmeyi temin eden mübarek bir vasıtadır. Mabedini kaybeden millet ruhunu kaybeder, her şeyini kaybeder..."

Konya'nın Yolları Bataklık

Konya'nın Sakyatan köyünde, amcamla babamın teyzeleri Aliye Hanım vardı. Bayraklar derler, babaları genç yaşta vefat etmiş, Aliye teyzeyi, üç tane oğlan ve bir kız çocuğu ile bırakıp gitmişti: Amcamla babam bu teyzelerini, anneleri gibi severler; teyze de onları ve bizi çok severdi.

Müslümanlara baskı yapan, ezana, minareye, camiye, her türlü din tedrisatına şiddetle düşman olan hükûmet, halkın dünyası ile de alâkadar değildi. Millet aç, perişan, parasızdı. Alınan mahsulü, değil pazara götürmek, eve ambara, kilere getirmek bile meseleydi. Yollar o kadar bozuktu. Köy yolları bütün topraktı. Az bir yağmurda, çamurdan geçilmez olurdu.

1935 yılındaydı. Babamın teyzeoğlu Mehmed Bayraktar, Sakyatan köyünden buğdayını arabayla getirirken, Konya'nın beş kilometre doğusunda, ova köylerinden Tatlıcak köyü civarında çamura saplanmış...

Birgün kuşluk zamanı, pederin Tekke mahallesinde imam olduğu camiye, o üç kardeşten en küçüğü ağlayarak geldi. Peder:

"Hayırdır inşaallah Mehmed?" diye sorunca, yetim çocuk dedi ki:

"Hocam, mezbahanın yanında arabamız kırıldı. Buğday çuvalları yolda kaldı. Yağmur yağıyor. Sana geldim. Bize bir çare bul..."

Peder hemen bir araba kiraladı. Ben de beraber koştuk, vardık. Mezbaha denen yer, Konya'nın merkezine hemen beş kilometre kadar doğuda idi.

Baktık ki, yağmur yağmış, çamur balçık. Tekerler çamura saplanıyor, yan kayışları kopuyor, arabalar kırılıyor, atlar çatlıyor.

Zavallı köylü, yağmur yağsın ister: Ekini mahsulü var... Yağmasın ister: Arabası çamura saplanır, ekini, mahsulü, buğdayı, samanı şehire, pazara götüremez...

İdarecilerde Allah Korkusu

Peder o gün oradaki, toplanan halka şöyle dedi:

"Kardeşlerim, felâkete bakın ki, Konyalı kendisine düşen senelik altı lira yol parasını veremiyor. Veremediği için taş kırmaya mahkûm ediliyor. Taşı kırıyor. Yol kenarları, sokaklar, kırılmış taşlarla dolu... Fakat bir silindir yok ki, dökülecek taşların üzerinden geçsin de yol olsun...

"Şehrin hemen yanındaki şu balçığı, şu çamuru, bir şose yapamadılar; asfalttan geçtik... Konya gibi dünkü payitaht, bugün en büyük vilayetlerden biri, şehrin merkezine yakın bir bataklığa mahkûm bırakılıyor. Sekiz köyün halkı, yıllardır burada ağlaşıp duruyor.

"Burayı bir şose yapamayan devlet büyükleri, hükûmet büyükleri, her gece ta fecre kadar âlem yapıp, içki içiyorlar. Eminim ki o içki meclislerine bir haftada sarfedilen para, bu bataklığa harcansa, bu millet bu felâketten kurtulur… İdarecilerinde Allah korkusu olmayan millet, işte bu feci hâllere düşer.

"Millet altı lira için taş kırmaya mahkûm, kırdığı taşlar da yol kenarlarında ziyan... Avrupa'dan içkiler gelir, ama yol yapacak bir silindir yok!... Bu cinayetleri, elbette tarih yazacak..."

Biz çuvalları kaldırmaya davranınca köylülerden birisi:

"Hocam bu çocuğun ağlaması, beni de ağlattı. Çuvalları kaldırıp pazara götürecektim. Ama kendisi yoktu. Telâşlanır diye

bekledim. Bu yavru ağlıyor. Para istemem. Allah rızası için ben götürürüm." dedi. Çuvalları yükledik, şehre geldik.

Çatak'taki Tarlalar

Arapça'ya devam ediyoruz. Sarf bitti, nahiv bitti. *Molla Câmî*'den önce *Kâfiye*'yi okuduk. *Molla Câmî*'ye başlayacağız. O günlerde maaş kesildi. Evin masrafları artıyor, karşılayamıyoruz.

Babam, Şatır köyündeki tarlamıza, tohum bizden, ekmek, dikmek, kaldırmak onlardan olmak üzere, bazı ortaklara ekin ektiriyordu. Oradan birkaç kuruş geliyordu.

Bu Şatır köyünün Çatak bölgesinde, vaktiyle Konya'da valilik yapmış Faham Paşa diye bir zatın tarlaları varmış, Paşa rahmetli olmuş, kızları tarlaları satmak istiyorlarmış. Akrabamız olan köylüler, pedere gelmişler, "Hocam bunlar çok güzel tarlalar, sulak arazi, çok güzelim tarlalar, bunları siz alın." demişler.

Annem merhume, zengin bir ailenin kızıydı. Ondan gerdanlık, bilezik gibi ziynetler kalmıştı. Babam, annemden kalan bu mücevherleri satıp, o tarlaları almayı düşünmüş.

Peder, hocası olan, Fahri Efendi Hoca'ya danışmadan iş yapmazdı. Bunun için de Hoca Efendi'ye gitmiş. Meseleyi arz ettikten sonra:

"Efendim fikir danışmaya, istişare etmeye geldim. Bir de eğer müsâade buyurursanız, münasip görürseniz, istihare yapıverirsiniz." demiş.

Fahri Efendi Hoca merhum, babamın hem hocası hem mürşidi idi. Konya'da tanınır. Hem âlim, hem ârif bir zattır. Şiirleri de vardır. Meşhur Zeynelâbidîn ve Ziya Efendilerin talebelerindendi. Onlar Mekke'ye muhâcir olup giderken, Fahri Efendi'yi yerlerine halife tayin etmişler.

Fahri Efendi'nin İrşadı: Hicret

Babam kendisine gelip de Şatır köyündeki satılık tarlalar hakkında istişârede bulununca, Fahri Efendi, hiç düşünmeden, beklenmedik bir tavsiyede bulunmuş:

"İbrahim Efendi, eğer benim elimde böyle bir para olsa, herşeyden önce hicret ederdim. Oğullarımı okuturdum. Bak benim oğullarımdan birisi marangoz, birisi tenekeci, birisi kunduracı oldu. İnsanın kendi kendine çocuklarını okutması çok zor oluyormuş. Eğer param olsa idi, hicret eder, çocuklarımı okutabileceğim bir yere giderdim..."

Merhum Fahri Efendi'nin bu tavsiye ve irşadı, bizim ailecek Medine'ye hicretimize ve kardeşlerimle benim din ilmini tahsil yoluna girmemize vesile olmuştur.

Bu konuşmanın vuku bulduğu 1935 yılından Medine'ye hicret tarihimiz olan 1939'a kadar, babam devamlı:

"Hicret, hicret... Ben sizi okutacağım. İnsan evlâdını okutamazmış. Çocuk medresede okurmuş. Ne diyeyim. Medreseleri kapatanların kapıları kapansın..." derdi.

Babamın bu niyeti ve azmi 1939 Eylül'ündeki hicretimizin tahakkukuna kadar devam etti ve hayırlı neticesini verdi.

Fahri Efendi Hazretleri

Babamın hem hocası, hem mürşidi olan Fahri Efendi'nin, Konya'nın, hatta Anadolu'nun yetiştirdiği en nâdir âlimlerden olduğu söylenirdi.

Kendisini çocukluğumdan itibaren tanıdım. Babam, her Cuma ziyaretine gider, çoğu zaman beni de götürürdü.

İlminin yanında, bir de şâibesiz tasavvufun verdiği terbiye ile kemâle ermiş bir zat idi. İmam-ı Rabbanî kolundan geldikleri için tasavvufu, şeriat dairesinin içinde bir daire olarak kabul ederlerdi.

İlim ve kemaliyle birlikte son derece zeki, gönül alıcı ve şair bir şahsiyet idi.

"Es-Salât" ve *"Es-Selâm"* redifli iki na'ti vardır. İlmin ve irfanın nuru ile, ifrat ve tefrite düşülmeden yazılmışlardır. Şiirleri matbu olmadığı için bulunamaz. Bu iki manzumeyi bularak, hatıratımın son sayfalarına almak isterim…

Merhum amcama ve babama hocalık ettiği gibi, üstadı olan Şeyh Zeynelabidin Efendi hicret edince Fahri Efendi Konya'da onun halifesi olarak kalmış.

Fahri Efendi, Şeyhzade Ziya Efendi diye anılan meşhur bir hocaefendinin yetiştirdiği nadir talebelerden birisi imiş.

Amcam şöyle anlatmıştı:

Ziya Efendi bize usûl-i fıkıh okutuyordu. Birgün derse başlamadan önce,

"Arkadaşlar, içinizden kim dünkü dersi hülâsa edebilecek?" diye sordu.

İçimizden hiç birimiz cesaret edip de önceki dersi hülâsa edemedik. Yalnız Fahri Efendi güzelce anlattı.

Bunun üzerine Ziya Efendi, sert bir ifade ile hepimizi azarladı:

"Çocuklar eğer okuyacaksak, ciddi okuyalım. Beni kendiniz gibi aylak bir adam mı sanıyorsunuz! Benim vakitlerim değerlidir. Okuyacaksanız devam edelim... Demek ki ben bu kadar zamandır, bir Fahri Efendi'yi okutuyormuşum. Bir tek talebem varmış. Talebe işte böyle olur."

Fahri Efendi'nin bu uyanıklığı bizi de kendimize getirdi. Ondan sonra gece yarılarına kadar derse çalışır öyle giderdik. Hoca aniden sorsa bile geçmiş dersleri anlatabilecek bir hâlde bulunurduk.

Fahri Efendi, bizim Medine'ye hicret etmemizin de ilk sâiki olmuştur. Yukarıda geçtiği gibi, tarla almak için kendisine danışmaya giden babamı, elindeki para ile hicret etmeye ve oğullarını okutmaya teşvik etmiştir.

Fahri Efendi, aslen Hâdim'in bir köyündendir. Köyde kendisini okutacak kimse bulamayınca, ilim aşkı ile, yürüyerek yirmi dört saatte Konya'ya geldiğini anlatarak, şunları söylemişti:

"Köyümüz dağlık yerdeydi. Konya'ya vardığımda bitkin düşerek, yatıp yirmi dört saat uyumuşum..."

Babamın Sözleri

Peder merhum, küçüklüğümde beni yetiştirmeye çok ehemmiyet verirdi. Dinî terbiyemle birlikte, hayat bilgisi ve bedenî mümâreselerde de bana karşı babalık vazifesini yerine getirmek isterdi. Bir keresinde şöyle demişti:

"Oğlum, Resûlullah Efendimiz: Erkek çocuklarınıza atıcılığı, yüzücülüğü, biniciliği öğretin, buyuruyor. Ben maalesef sana yüzücülüğü öğretemedim. Konya'da deniz, göl, nehir yok. Gerçi Alâaddin Tepesi'nin civarında Derebahçesi diye Millet Bahçesi denen bir yerde yüzme havuzu var. Burada gençler yüzüyormuş. Ama yavrum gençlik sahipsiz kaldı, dizginsiz kaldı. Dizginsiz, ölçüsüz insan perişan olur. Orada insan yüzmeden başka şeyler de öğrenebilir. Onun için seni oraya gönderemiyorum..."

Bakkal Oluyorum

Yukarıda bahsi geçtiği üzere, imametini eda ettiği mescidin vakıf dükkânlarını belediye zaptedince, babamın imamlık maaşı kesilmişti.

Bu sırada, toptancı bir bakkal dükkânı işleten komşumuz Kara Mustafa Efendi, pedere bir teklifte bulundu:

"Hocam bana biraz para lâzım. Verebilirsen ortak olalım. Allah ne verirse, çalıştığım için yüzde yetmişini ben alayım, yüzde otuzunu size ayırayım."

Babam bu teklifi kabul etti.

Kara Mustafa Efendi, zeki bir adamdı. Bir zaman sonra "Yalnız kaldım Hocam, bana bir yardımcı lâzım." diye, beni dükkâna çekti:

Dükkânda çalışmam 1938-39 yıllarında bir buçuk sene kadar devam etti. Dükkânı ben açıp kapatıyordum.

Fakat pederin gönlü rahat değildi. Hâfız olmuş, başhâfız olmuş, sarf nahiv okumuş, *Molla Câmî*'ye geçmesini beklediği, ilim yolunda devam edecek diye yetiştirdiği oğlu, ilmi kesmiş, bakkal olmuştu.

Birgün amcam dükkânın önünden geçiyordu.

"Nedir bu hâl yahu! Allah Allah... Sen cübbe mi giyecektin, bakkal gömleği mi giyecektin?" dedikten sonra, gülerek *"el-bakkalûn humu'd-deccâlûn"*, bakkallar deccallerdir, diyerek gitti.

Bu söz bana dokundu. Akşam sofrada pedere anlattım:

"Baba, amcam geçiyorken, böyle söyledi..."

"Hayır olur inşaallah, hayır olur inşaallah." dedi. Sonra şunları söyledi:

"Evlâdım bu da kaderdir. Kaderdir, ama suçlusu da pederdir. Kabahat bizdedir. Oğlum ben de bu derdi çekiyorum. Bir hikmettir. Sabredelim, inşaallah sonunda bir hayır vardır..."

Komiser Müşterimiz

Bu hâdiseden sonra babam, dükkân ortağımız Kara Mustafa Efendi'ye de hicret meselesini anlatmaya ve telkin etmeye başladı. Halbuki Mustafa Efendi, namazlı niyazlı bir zat olmakla birlikte, ilme merakı bulunmayan esnaftan bir kimse idi.

O sıralarda, Emniyet Müdürlüğünde Kısm-ı Siyasi Müdürü, Afyonlu İbrahim Bey diye bir komiser, müşterimiz oldu. Ortağımızla da iyice ahbap oldular.

Mustafa Efendi birgün, İbrahim Bey'e beni göstererek:

"Ali Efendi hâfızdır. Bunların evi, ilim evidir, biliyorsunuz." dedi. Komiser:

"Evet bilirim. Babasını tanırım. Amcasını görmedim. Dedesi ben gelmeden vefat etmiş. Cenaze merasimini anlatıyorlar. Vali İzzet Bey'in cenazesinin on misli kalabalıkmış..." Bizim ortak devam etti:

"Bu çocuk okumak istiyor. Bilhassa babasının bütün derdi davası, bunu Ezher'de okutmak. Fakat nasıl pasaport alıp dışarıya çıkacak?..."

"Tahsil için yurt dışına çıkmayı men eden bir kanun yok. Dilekçe versinler. Bana gelecek, ben yürütürüm."

"Fakat bunlar ailecek gitmek istiyorlar."

"Olabilir. Babasının Arabistan'a gitmesi için bir vesile, bir sebep bulsunlar..."

"Hâlen Şam'da bulunan Makinacı Tâhir Efendi'de alacağı varmış..."

"Peki, bunu yazsınlar. Şam'da bulunan Makinacı Tahir Efendi'deki beş yüz altınımı almaya gideceğim, desin. Ona da bakarız. Vali nasıl olsa, bana havale edecek."

Tabii öyle beş yüz altın filân alacak yok...

Dedemin, babamın dualarının, Fahri Efendi'nin delaletinin, himmetinin, teveccühünün eserleri ortaya çıkıyordu. Akılda fikirde olmayan vesileler zuhur ediyordu.

Bu kadar toptan bakkaliye dükkânları arasında, İbrahim Bey, gelip bizim ortakla ahbap oluyor. Gayet kolay, diyor. İlim tahsilini men edecek bir kanun yok, diyor... Dilekçeleri verdik, yürüdük.

O günlerde, o Konya'dan kuş uçmaz zamanda, bu komiser – tabii biraz hediye karşılığı olarak – yurt dışına çıkmak üzere otuz kişiye pasaport verdirmiştir.

Ben, resmen Kahire'de bulunan Cami'ül-Ezher'de tahsil görmeye gidiyor diye pasaport aldım ve Türkiye'den öyle çıktım.

Fahri Efendi'nin Bir Dersi

Emniyet'e pasaport için dilekçe verileceği zaman amcamla peder beni Ali Fahri Efendi'ye gönderdiler.

"Zaman değişti, yazı değişti, ifade ve üslûp değişti. Ali Fahri Efendi Hoca'ya git, o nasıl yazılacağını bilir. Arzuhâl'in bile adı dilekçe oldu. Dilekçede ne dilenecek, usûlü nedir? Hem dua eder..." dediler.

Fahri Efendi'ye gidip, peder size gönderdi deyince, kurşun kalemi ile iki satır yazıp verdi. Tabii eski yazımızla yazmıştı. Ahmed Bey diye bir daktilocu vardı. Ona götürdüm. Görür görmez, "Yahu bu Fahri Efendi Hoca'nın yazısı." dedi. Nasıl bildiğini sorunca, "Fahri Efendi, Islâh-ı Medâris'ten hocamdır. Son senesine ben de gitmiştim." diye cevap verdi.

Ahmed Efendi, Fahri Hoca'nın yazısını aynen daktilo ederken, şu hatırasını anlatmıştı:

"Hoca birgün bize akaid dersine gelmişti. Sırat bahsinde şunları söyledi:

"Çocuklar, size tuhaf gelebilir belki, ama bilin ki, sıratın aynı, dünyada da vardır. Hocam, kıldan ince, kılıçtan keskin bu nasıl olur, diye aklınıza gelebilir. O, şeriattir, çocuklar. Dünyada şeriatin ahkâmını hakkıyla yaşamak, kıldan ince kılıçtan keskin bir iştir. Şeriatte, nefse değil, hakka teslim olmak vardır. Hayatta en zor şey, benliğini, şehvetini, arzu ve isteklerini hakka teslim edebilmek; her işini hakka uygun işlemektir... Peygamberler bunun için gelmiş, kitaplar, şeriatler bunun için inmiştir. Şeriat, hakka teslim olmak demektir. İnsanı, insan eden şeriattir..."

Dilekçelerimiz

Arzuhalci Ahmed Efendi, bu hatırasını anlatırken Fahri Efendi Hoca'nın yazdıklarını aynen daktilo edip vermişti. Hatırımda kaldığına göre metin kısaca şöyle idi:

"Ben on sekiz yaşında bir gencim. Reşid bulunuyorum. Kahire'de bulunan Camiü'l-Ezher'deki Türk revâkında ilim tahsili için gideceğim. Lütfen ricamın kabulünü ve bana bir pasaport verilmesini alâkalı makamlara göndermenizi rica ederim..."

Babam için yazdığı da yine mealen şöyle idi:

"Aslen Konyalı olup bu günlerde Şam'da çalışan bisikletçi, makine tamircisi Hâfız Tâhir Efendi'den olan beş yüz lira alacağımı tahsil için yurt dışına çıkacağımdan bana bir pasaport verilmesini..."

Ben kendi dilekçemi ertesi gün valiye götürdüm. Vali de "kısm-ı siyasî müdürlüğüne" diye havale etti. Halbuki vali dilekçeleri bekletir, soruşturmuş. Hele o günlerde Kahire'ye din tahsiline giden bir gencin dilekçesi tabii önemli sayılırdı.

Fakat işte Fahri Efendi Hoca'nın duası ve kerameti ile işler kolaylıkla yürümüştü.

Efendim, *izâ erâdallâhu şey'en sehhele esbâbehu*, derler. Cenâb-ı Hak, bir hâdisenin zuhurunu murad buyurdu mu, sebepler halk eder.

Annemin Gönlüne Düşen Aşk

Ben okumaya gidiyorum. Peder de beni okutmaya götürüyor. Peki anneme ne oluyor?

Validenin kalbine, Peygamber diyarına gideceğim diye, bir aşk düştü.

O günlerde, Şeyh Zeynelabidin Efendi'nin dört kızından biri, Behiye Hanım, annemle çok ahbap oldular. Üç beş günde bir bize gelir, valideyle saatlerce konuşurlardı. Peder merhum, son derece zeki idi. Gözünden hiçbir şey kaçmaz, her hususta tedbir alırdı... Bana:

"Behiye Hanım'la annen ne konuşurlar? Yahu bir kulak misafiri ol bakalım." dedi.

Behiye Hanım, hacca gitmiş gelmiş bir hanımdı. Baktım, anneme şunları söylüyordu:

“Ah, Aliye Hanımcığım, Ravza-i Mutahhara’nın bir râyihası var; bu koku, ikindiyle akşam arası bir yayılır... Ah, Aliye Hanımcığım, orada bir rekât namaz, bin rekât namazdan fazla oluyor... Sade çocuklar için değil, memleketimiz için de dua edersin. Duanın en kabul olunduğu yer orasıdır...”

Ben bunları duyunca babama koştum.

“Ne haber getirdin?” diye sordu.

“Baba müjde! Behiye Hanım reklâm yapıyor!” dedim, duyduklarımı anlattım.

“Aman gelsin öyleyse, aman gelsin öyleyse. Meyva gönder, çarşıdan meyva getir...”

Valide, annesine babasına ablasına, ağabeyine ve kardeşlerine düşkün bir kadındı. Ailesi zengindi. Göçü köyünde tarlaları vardı. Bunların hiç birini gözü görmedi.

Hicretin Fazileti

Ortağımız Mustafa Efendi ile birlikte hicrete karar verildi. Onun bize katılması da fevkalâde bir hâdiseydi. Sonra dükkânımızı alacağı vereceği, borcu derdi, herşeyiyle kabul eden bir alıcı çıktı. Bunların hepsi, İlâhi yardımın tecellileri idi.

Yine garip tecellidir, ortağımız Mustafa Efendi, temelli hicret niyeti ile, hanımıyla birlikte, bizimle geldi; ancak sadece haccettikten sonra kalamayarak geri döndü.

Biz de Mekke’de babam annem ve kardeşlerim haccettikten sonra, ailem Medine’ye gitti, ben tahsil için Mısır yoluna düştüm.

Fahri Efendi Hoca’ya vedaya gittik. Hoca dedi ki:

“İbrahim Efendi, hayatta birçok şey tebrik edilir. Tebrike asıl şayan olan hicrettir. Hicret hakkında vârid olan âyet-i kerime, hicretin çok zor olduğunu gösterir. Buyurulur ki: Habibim, eğer biz Müslümanlara, kendinizi öldüreceksiniz, elinizle intihar edeceksiniz

yahut yurdunuzdan, yuvanızdan çıkıp muhacir olacaksınız, hicret denen ateşten gömleği giyeceksiniz, deseydik; içlerinden bunu yapan çok az çıkardı...

"Senelerden beri benim arzu edip de yapamadığım bu hâli Cenab-ı Hak size verdi. Diğer âyet-i kerimeler bütün müjde doludur. Allah sizi bırakmaz. Yalnız Medine-i Münevere için, gideni ilkin bir sıkar, derler. O sıktıktan sonra açılır, derler. Sıktığı zaman da yavrum, sizi imtihan ediyor bilin. Çile müddetidir. O çile dolar, imtihanınızın müddeti biter, imtihanı kazanırsınız inşaallah...

"Şeyhimiz Zeynelâbidin Efendi'ye de selâmlar söylersiniz. Günahlarımızın affı için vesile olurlar inşaallah. Bizler böyle âtıl, bâtıl, muattal kaldık. Kimseye faydamız yok. Ne çocuklarımızı okutabildik, ne bir talebe yetiştirebildik."

Şatır'da Harman

Dedem Hacı Veyis Efendi'nin köyü olan Şatır köyünde tarlalarımız vardı. Ortak ekin ektirirdik. Tarla, tohum bizden, sürme, ekme, kaldırma ortağa aitti.

Babam, amcazadesi Veli Ağa ile ortak olmuştu. Harman vaktinde köye yardıma giderdi. 1935 yılı olacak, o yıl da gitmişti.

Konya'da ekin çok olur. Yirmi, otuz, bazan kırk kağnı buğday sapını ortaya dökerler; "halka" derler daire şeklinde yayarlar. Yığın önce yüksek olur. "Döğen" derler, geniş, önleri yukarı kalkık, kalın tahta kızakların altına çakmak taşları gömülmüştür. Bunları atlar çeker. Döğene insan binip atları yeder. Ayrıca ağırlıklar da konulur. Döğenler, halkanın içinde devamlı dönerler.

Saplar, çakmak taşları ve atların ayakları ile kesilip ezilerek, ufalanır, buğday taneleri ayrılır. Eriyen, saman ve taneye ayrılan yığına "malama" derler. Malama halkanın ortasına yığılır, çevresine yine saplar dökülür, aynı iş devam eder.

Konya'da çiftçiye, yaşı küçük, gençse, ona çiftçi değil "çeltek" derler. Çırak, uşak da denir. Ama Konya'da çeltek derler.

Babamın köye gittiği o yıl, harmanı süren Öksüz Mehmed adında bir genç çeltek varmış.

Öksüz Mehmed'in Develisi

Veli Ağa, babama harmanda bir gölgelik yapmış. Babam altında oturmuş kitabını okuyor...

Veli Ağa, dört atın süreceği sapları Mehmed'le birlikte sermişler. Öksüz Mehmed akşama kadar döğenin üzerinde on iki saat, on altı saat, halkanın içinde, atların dizginleri elinde harman sürecek, dönüp duracak. Tabii bir taraftan da şarkı söyleyecek. Ama Veli Ağa, Mehmed'e tenbih etmiş:

"Ulan Mehmed, bugün hoca var, sakın türkü filan çağırayım deme!.."

Mehmed, günün serin vaktinde "pekâlâ" demiş. Ama harmanda döndükçe, güneş yükselip başına vurdukça Mehmed sıkılmış, canı türkü söylemek istemiş...

Veli Ağa malamaya girmiş, etrafa dağılan, kenarda kalan sapları, döğenin altına doğru atıyor. Sapları toplayıp atmak için kullanılan "beldenat" derler, demir veya tahtadan sivri parmakları olan bir âlet vardır. Onunla "halka"yı düzeltiyor.

Mehmed sızlanır:

"Veli Ağa, develiyi salı vuracam..." Yani "Develi türküsünü söyleyeceğim, salıvereceğim, dayanamıyorum..."

"Oğlum, seninle ne pazarlık ettik? Bugün hoca var, şarkı türkü yok, sabredeceksin!"

Oğlan çaresiz, yine "pekâlâ" der. Ama az sonra tekrar sızlanır:

"Veli Ağa develiyi salı vuracam!..."

"Çek deveci develeri yokuşa aman..." diye bir türkü varmış, Konya türküsü… Meğer onu söylemeyi severmiş...

Veli Ağa bu sefer:

"Ulan şu beldenatı kafana vurursam patlatırım. Beni kendine çattırma, deli gidi..." diye Mehmed'e çıkışınca, peder duymuş:

"Veli Ağa, çocuk abdeste filân gidecekse, gitsin. Döğen kalır diye çekinme, ben sürerim, çocuk gitsin" diye müdâhale etmiş.

"Yok hocam bir şey yok..."

"Yahu çocuğun bir derdi var. Sen bana söylemiyorsun."

"Hocam bunun âdetidir, hep türkü çağırır. Şimdi de tutturdu, develiyi salı vuracam, diyor..."

"Yahu bu sapların içinde döne döne akıllı insan delirir. Bak başına bir takke de giydirmemişsiniz, Allah'ın kulları. Yavrucak, çöldeki develer gibi güneşin altında... Türkü söylemeyip de ne yapacak!"

Artık Öksüz Mehmed de, develeri salıverir... Mehmed okuyunca, peder demiş ki:

"Veli, ne güzel ses bu yahu! Ah bu ses bir Kur'an okusaydı da, ben dinleseydim."

Babam Mahkemede

1937 yılı ortalarıydı. Tekke mahallesinde, imamı olduğu mescidde, Vanlı Murad Hoca ile birlikte babamdan *"Kâfiye"* okurken, polis tarafından basıldık.

Arapça dilbilgisi kitabı İbü'l-Hâcib'in eseri olan *Kâfiye*'yi bize okuttuktan sonra, "İpek Hoca" denilen, İpekli Hacı Mehmed Efendi'ye de *"Mülteka"* okutacaktı. O da gelmiş sırasını bekliyordu.

Yanında üniformalı bir polisle, bir adam içeri girdi.

"Burada Arap harfleri okunuyor." diye zabıt tuttular. Babamı mahkemeye verdiler.

Sulh Ceza hâkimi, "Arap Hâkim" diye anılan aslen Halepli bir zat idi.

Mahallede mescidin karşısındaki evde oturan komşumuz, hamamcı Hacı Mahmud Efendi de Halepliydi. Peder onunla konuştu. O da hâkimin evine giderek, babamdan bahsetti. Peder

davadan beraat etti. Fakat Hâkim Bey, komşumuz Hacı Mahmud Efendi'ye şöyle demiş:

"İbrahim Efendi'nin babası da geçen senelerde aynı sebepten mahkemeye verilmişti. O günkü hâkim Ahmed Bey onu beraat ettirmişti. Bence de ilim suç değildir. Ben de beraat ettiririm. Fakat Hoca artık okutmaya biraz ara versin, dikkatli olsun."

Pederin maaşı üç dört sene önce, belediye tarafından vakıflara el konulduğu zaman kesilmişti. O zamandır ücretsiz hizmet ediyordu. Bu davadan sonra derslerine de ara vermeye mecbur kaldı.

Babam bu sıralarda Kara Mustafa Efendi'nin dükkânına biraz sermaye koyup ortak olmuştu. Arkasından ben de o dükkânda çalışmaya başladım.

İşte bütün bunlar, babamın hicret düşüncesini kuvvetlendirmiş ve kat'i kararını vermesine sebep olmuştur. Murad Hoca da durmadan bizi, hicret için teşvik etmekteydi.

Hicret Üzerine Sohbetler

Peder hicret fikrini, hicretin ne olduğunu anlatırken, tarihten, peygamberlerin hayatından ve bilhassa Peygamber Efendimiz'in tarih-i hayatından misaller veriyordu.

Birgün validem ve Hatice halamla otururken şunları anlattıydı:

Peygamber Efendimiz'e vahyin ilk geldiği günü; Hira dağında Cebrail aleyhisselâmı nasıl gördüğünü; onun "Oku!" deyişini; "Ben okuma bilmem." dedikten sonra Efendimiz'in, heyecan içinde ürpererek evine, Hatice annemize gelip "Üzerimi örtün, üzerimi örtün." demesini; sonra Hazret-i Hatice'nin "Haydi seni amcazadem Varakatu'bnu Nevfel'e götüreyim, o bu işleri çok iyi bilir, zira devamlı Tevrat ve İncil'le meşgul olur." deyince, Varaka'ya gidişlerini, Efendimiz'den vak'ayı dinleyen Varaka'nın onu:

"Sakin ol, müteselli ol, üzülme; bu gördüğün şeytanî değil, doğrudan doğruya Rahmanî'dir; o gördüğün zat, senden evvelki

peygamberlere de vahiy getiren Rûhu'l-Emîn'dir, ona Namus-i Ekber derler; demek Tevrat'ta ve İncil'de gelmesi müjdelenen Ahir Zaman Peygamberi sen olacaksın öyle mi; tebrik ederim, ne büyük bahtiyarlık, ne büyük saadet! Ah kavminin seni Mekke'den çıkaracakları gün, keşke ben de sağ ve sıhhatte olsam da sana yardım etsem." dediğini, bunun üzerine Efendimiz'in üzülüp heyecanlanarak:

"Kavmim beni Mekke'den çıkaracaklar mı?" diye hayret ettiğini; çünkü bütün Mekke halkı tarafından sevilen, sayılan "Muhammedü'l-Emîn" denilerek güvenilen ve kıymetli eşyaların kendisine emanet bırakıldığı bir zat olan Efendimiz'in böyle bir şeyi akıl almaz bulduğunu; bunun üzerine Varaka'nın:

"Evet, hiçbir peygamber, davasını, kendi memleketinde yürütememiştir. Tebliğini yapabilmesi, risaletini yapabilmesi ve zafer kazanabilmesi, muhakkak memleketinden hicret ederek mümkün olabilmiştir. Keşke o gün sana yardım edebilseydim..." dediğini.

Babam bunları geniş olarak anlatıp hatırlattıktan ve üzerinde durduktan sonra sözü kendi hâlimize getirerek şunları ilâve etmişti:

"Oğlum, Peygamber Efendimiz ve diğer peygamberler, hicret edip memleketlerinden ayrıldıklarında, davalarını terk etmiyorlar, yüzüstü bırakmıyorlardı. Bilakis kuvvetlenip geri dönüp orasını feth etmeye hazırlanmak için gidiyorlardı. Onlar, ilim, irfan, ahlâk ve faziletin nuruyla geri gelerek, bırakmaya mecbur kaldıkları diyarları feth etmişlerdir.

"Biz de hicret ederek, memleketimizde elde edemediğimiz ilim silâhını, hâriçte kazanıp temin etmek için gidiyoruz. Biz şimdi gelecekteki ilim ve fazilet savaşını kazanmak için, o silâhlarla silâhlanmaya gidiyoruz..."

Babam bu sözleriyle bizi hem hicrete hazırlıyor, hem de teselli ediyordu.

İşte böylece hicrete karar vermiş ve pasaportlarımızı almıştık.

Vanlı Murad Hoca ve Teşvikleri

Vanlı Murad Hoca, fakirdi, şeriatı takvasıyla birlikte yaşamak isteyen, hâl ve harekâtı buna uygun bir zat idi. Dedem, amcam, babam kendisini çok severlerdi. Benimle birlikte babamdan sarf ve nahiv okurdu.

Bu zat, Doğu'da olup bitenlere şahid olduğu, oradan Konya'ya sürgün geldiği için, inkılâplara çok kırgın ve dargındı. Memleketin birgün bu hallerden kurtulup feraha çıkmasının yine ancak ilim yoluyla mümkün olacağına inanırdı.

"Bu memlekette insan evlâdını bile okutamıyorsa; bunun için takip olunup, mahkûm ediliyorsa; civar memleketlere gitmeli..." der ve bu mealdeki âyetleri okuyarak şunları eklerdi:

"Melekler gelecekler: Yâhu! Yeryüzü geniş değil miydi de, böyle oturup kaldınız, bir yere yapışıp kaldınız; niye muhacir olmadınız! Allah'ın arzı geniş değil miydi? diye soracaklar; o zaman ne cevap vereceksiniz?"

Murad Hoca, sık sık bu âyetleri okuyarak pederi hicrete teşvik ederdi.

Hazret-i Mevlâna ve Mesnevî

Murad Hoca o sırada Konya'dayken elli yaşlarında idi. Mesnevî'yi çok iyi bilirdi.

Kendilerine "mevlevî" diyen bazı kimselerin, Hazret'in sekir ve vecd hâlindeyken söylemiş olduğu bazı beyitlere tutunarak, "Bizim namazımızı Mevlâna kılmıştır." gibi herzeler savurmalarına sinirlenir şöyle derdi:

"Mevlâna hazretlerinin tarih-i hayatına bakalım. Yirmi sene, babası gibi bir sultân-ı ulemâdan okumuş; evleri bir medrese imiş... Sonra kendisi de yirmi seneden fazla ilim okutmuş, talebe yetiştirmiş... Ancak ondan sonra Mesnevî'yi yazmaya başlamış... Mesnevî, kırk senelik bir ilmin, irfanın, terbiyenin hülâsasıdır... Yalnız imanının ilhamı ile hislerini, aşkını terennüm eden

insan, ancak duygularını dile getirebilir. Mesnevî'de ise her bahis ele alınmış, hakkıyla yazılmıştır. Bunlar ancak, işte o kırk yıllık ilmin, tahsilin, tefekkürün mahsûlü olarak kaleme alınmışlardır. Başka türlüsü de mümkün değildir..."

Amcamın, kendi camii olan Pirî Paşa'da, öğleyle ikindi arasında Mesnevî okutmasına da Murad Hoca vesile olmuştur. Kendisi de bu derslerde hazır bulunurdu. Çok muttaki bir zat idi.

Dedemler, birisi istihare için müracaat ederse, "Murad Hoca'ya gidin." diyerek ona gönderdikleri gibi, bir mevzuda istihare yapılmak icap ederse, kendileri de ona yaptırırlardı.

Doğu'dan, CHP tarafından sürülenlerle birlikte Konya'ya gelmiş ve buraya yerleşmişti. 1960'lı yıllarda vefat etti.

Babamı Vazgeçirmek İstediler

Yakınlarımızdan Samedzade Hacı Mehmed Ağa, Konya'nın zenginlerindendi ve mahallemizde oturuyordu. Bir akşam, pedere veda ziyafeti diyerek bizi evine davet etti. Amcam ve bazı âlimlerle birlikte tefsir sahibi Hâdimli Vehbi Efendi'yi de çağırmıştı. Meğer Samedzade'nin maksadı, babamı, doğru bulmadığı hicret yolculuğundan vaz geçirmek imiş.

Kahveler içildi. Ev sahibi, Hâdimli Hoca'ya dönerek:

"Hocam, İbrahim Efendi Hocamız ma'âile Hicaz'a gidiyor, hicret ediyor. Ben yakın senelerde hacca gittim, Hicaz'ı gördüm. Oraları çok fakir buldum. Binaenaleyh Hoca, satıp savıp götüreceği bir mikdar parayla geçinmek ve çocuklarını okutmak istiyor; ama parası bittikten sonra korkarım ki, sıkıntı çekecek. Vatanımızın, memleketimizin Hocaefendi'ye ihtiyacı var. Yani mani olsanız, hatta Vali Bey'e söyleseniz de Hoca'yı seferden men etseler..." manasına gelen şeyler söyledi.

Peder o güne kadar, zaruri olarak bilen ve duyanların dışında, işi gizliyordu. Hâdimli Hoca'nın ve davetlilerin huzurunda

meselenin böyle açığa vurulduğunu görünce, babamın şahlanarak verdiği bir cevap var ki unutamam:

"Hacı Mehmed Ağa, Allah bana üç tane oğul verdi. Üçünü de okutmak şerefinden mahrum kaldım. Ben hayatta, mal mülk, servet devlet istemedim. Çoluk çocuğu okutayım, dedim. Çünkü bize pederimizden kalan miras, okutmadır. Hâfız yaptım, ama âlim yapamadım. *Kâfiye*'ye kadar getirdim, ama polis eliyle ve mahkeme kararıyla men edildim... Ben bu yola gideceğim, mâni olmayın. Evet, elimdeki parayı bitirinceye kadar okutacağım. Param bittikten sonra da, Allah'ın izniyle, hacılara su taşıyacağım, sakalık yapıp su satacağım, sırtımda tulumla hüccâca su taşıyacağım..."

Vehbi Efendi'nin Heyecanı

Babamın bu samimî ve heyecan dolu cevabını dinleyen Hâdimli Vehbi Efendi, kendisinden beklenenin tam aksine olarak, coştu ve ev sahibine hitap ederek şunları söyledi:

"Hacı Mehmed Efendi, bu hâle gelen bir davaya aşk derler. Bu, gönülden taşan akîdeye yerleşmiş iman aşkıdır. Bunun önüne geçilmez. Bu bir sevdadır, bir İlâhî aşktır... Bırakın İbrahim Efendi gitsin de oğullarını okutsun. Ben oğullarımı okutamadım. Birisi tüccar, birisi avukat oldu. Kitaplarımı düşünüyorum. Acaba ben öldükten sonra, kitaplarım hangi mezadda satılacak, hangi ellere düşecek, kimlere gidecek."

Sonra babama dönerek şu güzel hitapta bulundu:

"Oğlum, aslan oğlum! Siz o babanın oğlusunuz. Hacı Veyis Efendi'ye böyle evlât yaraşırdı. Git de oğullarını okut, Allah muvaffakiyetler versin!"

Bu sahne gözümden silinmez. Hocaefendi şunları da söylemişti:

"Aslan oğlum, sen sakalık yapmaya, sırtında hacılara su taşımaya razı olacaksın da Rezzâk-ı Âlem olan Rabbulâlemîn seni

bırakacak mı? Oğlum Allah'ın var! Madem ki aşkın bu hâle geldi, bunun önüne geçilmez... Hacı Mehmed Ağa, buna gitme demek, bu yolun yolcusuna gitme demek, dur demek, en büyük cinayet olur. Bırakın gitsin de evlâtlarını yetiştirsin."

Allah rahmet eylesin.

DEDEM
HACI VEYİS EFENDİ

Büyük babam Hacı Veyis Efendi'dir. Konya'nın otuz kilometre güney doğusunda bulunan "Şatır" köyündendir. Bu isim herhâlde "taraf, cihet" manasına "şatr" kelimesinden bozulmuş olmalıdır.

Ben kendisine "büyük baba" değil "dede" dediğim için burada da öyle zikredeceğim.

Dedem Veyis Efendi'nin babası Hacı Mustafa Ağa bu köyün yerlisi imiş. Onun babasını bilmiyorum.

Dedemin bu köyde, babasından kalma bir tarlası vardı. Bunu ortaklığa vererek, geliriyle kıt kanaat geçinmiş ve Konya'da Dolav Mahallesi Ulu Camiinde elli sene maaşsız imamlık yapmıştır. Dedemin fazileti, himmeti ve din gayreti, tarihlere geçecek destanlık bir hâdisedir.

Hacı Veyis Efendi dedemin Şatır köyünde erkek kardeşi Mehmed Efendi ve kız kardeşleri vardı. Onlar köyde kalmış ve aile kurmuşlardır. Bunların çocukları ile hâlen görüşürüz. Konya'da sarraf Ayvazzade Mustafa Hoca vardı. Annesi, dedemin kardeşiydi.

Babası Hacı Mustafa Ağa, dedem Veyis Efendi'yi on beş yaşında, ilim tahsili için Konya'da medreseye göndermiş. Yanına küçük kardeşi Mehmed'i de katmış. Köylüler kendisine:

"Mustafa Ağa, Veyis'i gönderdin, neyse. Veyis, çalışkan, zeki. Fakat Mehmed'i neden gönderdin? O hem çalışmaz hem

kabiliyeti yok. İyi köylü olur. Kalıp da sana yardım edeydi ya...” demişler. Büyük dedem onlara:

“Yolunda da ölemez mi yahu?” demiş, “Ben câhil kaldım, o kalmasın; okuduğu kadar okusun...”

Gerçekten de Mehmed amcamız, okuyamamış, bir sene sonra köye dönmüş. Fakat dedem okumuş ve ömrünün sonuna kadar okutmuştur.

Dedemin Medrese Günleri

Konya’ya medreseye giderlerken, anneleri, dedemle kardeşine, kendi koyunlarından bir çömlek kavurma, bir çömlek tereyağı, bir kese de bulgur vermiş. Pilav yapıp yiyecekler...

Dedem anlatırdı:

Köydeyken yemeği annem pişirir, biz yerdik. Yemek pişirmenin ne olduğunun farkında değildim, meğer çok mihnetli bir işmiş... Âdeta insanın ömrünü törpülermiş... Ders okuduğumuz medreseden, kaldığımız medreseye, öğle vakti namaz ve yemek için geliyorduk. Bulgurun suda kaynayıp da açılması vakit alıyordu. Birgün Mehmed’e dedim ki: “Giderken bulguru ıslatıp da gidelim de gelinceye kadar ıslansın, vakit kazanalım.” Islattık gittik. Dönünce baktık, bulgur suyu içmiş, kabarmış. Pişmiş gibi olmuş. Bu sefer de “Bak kardeşim, annem zaten bu bulguru pişirmiş de kurutmuştu. Tekrar pişirmeye ne lüzum var?” dedim.

Böylece sahana, kavurma, yağ koyup, ıslanıp yumuşamış bulguru yiyor, vakit kazanıyorduk. Bununla günlerimiz geçiyordu.

Dedem, vakte bu kadar önem veren, çok ciddi bir insandı. Takva, fazilet, ahlâk ve dürüstlük itibariyle de hayatta pek rastlanmayan kimselerdendi.

Mehmed amcamızın bir zaman sonra ders çalışmak zoruna gitmiş. Bunun üzerine dedem zaten yalnız kalmış olan babasına “Baba, ilim tahsili Mehmed’in zoruna gidecek. Artık büyüdü. Konya’da haylaz olur diye korkuyorum, yanına al, sana yardımı

olsun" diyerek, kardeşini geri göndermiş. Kendisi okumaya devam ederek müderris olmuş.

Kağnı'ya Şükür

Dedemin okuduğu Cevizaltı medresesi, bizim Konya'dan hicret ettiğimiz 1939 yılına kadar duruyordu. Dedem sağlığında buranın mütevellisi idi. Van'dan gelen muhacirleri, sürgünleri burada oturtmuştu. Bu medrese Köprübaşı'nda idi.

Dedem, okuduğu hocalarını, hayırla yâd ederek anlatırdı. Bunlardan sadece Aladağlı Hoca'yı hatırlıyorum. Ciddî, feyizli, talebeyi çalışmaya sevk eden bir zat imiş.

Dedem Aladağlı Hoca'sını, medreseden icazetini alıp mezun olduktan sonra kendi köyü olan Şatır'a davet etmiş.

O sene kağnı arabası almışlar imiş. Öküzle çekilen bir araba. Gayet yavaş gider. Çoğu zaman tekerleri inler gibi sesler çıkarır. Tekerleğin inip çıktığı, çıkıp düştüğü her çukurun sarsıntısı aynen hissedilir...

Dedemle hocası kağnıya binmişler köye gidiyorlar. Öküzlerin ipi Mehmed Amca'da. Dedem elinde kitap, hocasına okuyor...

Bir zaman sonra Aladağlı Hoca demiş ki:

"Veyis Efendi ibareyi unutma. Parmağını bas da Allah'a bir şükredelim. Yahu ne nimettir bu, Allah'ın verdiği bize! Hem otururuz, hem yürürüz yahu! Bu nimetin şükrünü biz nasıl eda edeceğiz?"

Dedem böyle anlatırdı. "Öyle, derdi; uyanık insan, nimetin kadrini bilir..."

Ne mübarek, ne kıymetli, ne kâmil insanlar gelip geçmiş ve muhakkak zamanımızda da var...

Herkes Ecdâdını Bilmeli

Bu muhterem insanların, meselâ Aladağlı Hoca'nın çocukları, torunları onu tanımalı, onunla iftihar etmeli ve onun yolun-

dan gitmeliler. Bu gibi zatların ailelerince bilinmesi, gelecek nesillerin de kendilerine çeki düzen vermelerini temin eder. İnsan dedelerinden utanır. "Ben filan zatın oğluyum, kızıyım; filân ailenin mensubuyum, böyle hafiflikler, ayıplar, kötü hâller bana yakışmaz." der. Herkes de birbirine o gözle bakacağı için, nesiller daha iyiye, daha güzele doğru tehzîb-i ahlâk ve tashîh-i ahvâl ederler.

Mehmed Âkif merhum da "Asil azmaz" dermiş ve bu sözü diline pelesenk etmiş. Hakikaten öyledir. İyi bir aile ve muhit içinde yetişen, terbiye olan çocuklardan pek az kötü insan çıkar. Eskiden herkes, asırlar boyu aile lâkapları ile anılırdı. Soyadı kanunu çıktığında, ne yazık ki, bu gibi tarihî isimlerin alınması yasak edildi. Manasız kelimeler isimlerin sonuna eklendi. Herkese soyunu sopunu unutturdular.

Kâmil Mü'min Timsâli

Merhum dedem Hacı Veyis Efendi, vaktine çok dikkat eden, vakte çok kıymet veren bir zattı. Boş ânı yoktu. Okur, okutur, vaaz ederdi.

"Oğlum melekler kaydediyorlar; ağzımızdan çıkanı yazıyorlar." der; *Mâ yelfizu min kavlin* âyetini bize çok çok tekrar ederdi.

"İnsanoğlunun ağzından çıkan sözü, Rakîb ve Atîd isimli iki melek kaydeder; hayırlı söz ise sağdaki, hayırsız faydasız söz ise soldaki yazar." derdi.

Hacı Veyis Efendi dedem, bana sanki, Konya'nın hatta Anadolu'nun âlimleri bir araya gelmiş, yahut hülâsa edilmiş, özü çıkarılmış da, ruhu bir damla hâlinde onda tecessüm etmiş; onun şahsında temsil olunmuş gibi geliyor...

Dedem cidden sanki bir iman kütüphanesi yürüyor gibiydi. Merhum Âkif Bey *"Fâtih Camii"* şiirinde, bir mısra söyler ve camii taş toprak olmaktan çıkarır:

"O bir ma'bed değil, Ma'bûd'a yükselmiş ibâdettir."

Hacı Veyis Efendi de sanki bildiğimiz insan değil, ihlâsın, irfânın, aşkın, ferâgatin, dürüstlüğün, Allah'a kul olmanın, hülâsa kâmil bir mü'min ve müslimin timsâli idi.

Hatıratımı okuyan, bu satırları gören muhterem zatlar şöyle deseler yeridir:

"Yahu bu Ali Ulvi Kurucu denen adam, böyle bir dedeyi gördüğü, böyle bir aileden yetiştiği, böyle bir muhitte büyüdüğü hâlde, niçin böyle zavallı kalmış!.."

Ne yapayım? İşte ben de o büyük şahsiyetleri tanıtıp, gelecek nesillere nümûne-i imtisâl olarak takdim ederek, bu kusurumu bir nebze telâfiye çalışıyorum...

Dedemin Abdest Alışı

Köyden Konya'ya geldikten sonra vefatına kadar geçen beş yıl içinde kendisiyle çok yere beraber giderdim.

İbâdet ve İslâmî edebe dair hususlara son derece dikkat eder; en küçük meseleyi bile bıkmadan ve kızmadan tekrar tekrar hatırlatır, nasihatler ederdi.

Söylemiş olmasına rağmen, ben dalar da solundan yürürsem, "Sağa geç oğlum, sağımdan yürü" der. Tekrar anlatırdı: "Sevap yazan melekler sağ tarafı tercih ediyor, öyleyse sen de sağımdan yürü..."

Bizim okuduğumuz Arapça lisan kitapları da ezberindeydi. İnsan Kur'an-ı Kerim'i ezberler, ama o metinler nasıl hıfz edilir, bilmem. Bunu ancak bulgur pilâvının pişmesini dahi bekleyemeyecek kadar vaktinin kıymetini bilen bir insan başarabilir.

Zaman kaybetmeyen insandı. O abdest alırken, kendisine dersim olan sarf nahiv kitaplarını okurdum. Çünkü hem çok yavaş abdest alırdı, hem de o kitaplar ezberindeydi. Abdest alırken çok dikkat ederdi. Sorardım:

"Dede, sizin abdestiniz bizimkinden çok farklı oluyor; siz abdesti çok uzun alıyorsunuz. Niye böyle oluyor?"

"Oğlum ben abdest suyunu semâdan inen manevî bir bulut olarak kabul ederim. Semâlardan bir manevî bulut geliyor, günahlarımı yıkıyor... Senin günahın yok. Onun için şimdi senin bunu hatırlamana lüzum yok. İleride lâzım olur diye söylüyorum..."

Onun bu cevabını işitmek için bu suali defalarca sormuştum. Hiç kızmaz, her defasında derin manalı manevî bir cevap verirdi.

"Ama ben acele acele alıyorum, dede."

"Ee! Sen daha küçüksün, yaşlandığında sen de buna dikkat edersin."

Sana Kul Olmak Ne Güzel

Abdest alışının uzun sürmesi, abdestte yıkanan uzuvları, sünnet olan üç defadan fazla yıkadığı veya çok su kullandığı için değildi. Sadece ağır ağır yıkar, sanki her kılının dibine suyu eriştirecek gibi mesh ederek abdest alırdı.

Esasen bütün sünnetlere çok dikkatliydi. Şöyle demişti:

Efendimiz'in yaptığı her iş onun sünnetidir. O Allah'tan vahyi almış, emin olarak ümmetine vermiş. Abdestte üçten az veya fazla yıkarsak, çok su harcarsak sünnete aykırı hareket etmiş oluruz. Her sünnette keramet vardır. Sünnetin ihyası, kerametten üstündür. Buna dair şu vak'ayı anlatmıştı:

Resûlullah Efendimiz, Sa'd ibni Ebi Vakkas'ı abdest alırken görmüş, başında durmuş. Sa'd bakıyor ki Peygamber-i Zîşan başında bekliyor. Efendimiz: "*Mâ hâze'l-isrâf yâ Sa'd?* Nedir bu isrâf yâ Sa'd?" demiş.

"Yâ Resûlallah abdest alıyorum, abdestin de mi israfı olur?"

"Ya Sa'd, Nil kenarında dahi olsan israf etme!"

Dedeme, abdestten sonra havlu verirdim. O havluya elini yüzünü silerken öyle bir ferahlardı ki... Şehadet getirir: "Rabbim ne güzelsin, sana kul olmak ne güzel şey... Mü'min kullarına farz

kıldığın vecîbelerin her biri, birer bahar, her biri birer kâr, her biri birer vakar..."

Böyle söylerdi... Bunları söyleye söyleye abdestten namaza geçerdi. Kendisini namazın huşûuna hazırlardı. Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde rastladığım "namazda huşû"u dedemde gördüm. Şu kanaatteyim ki, namaz kılarken veya kıldırırken, evin veya camiin bir tarafı yıkılsa haberi olmazdı.

Kur'an Çıkacak Ağız, Temiz Olmalı

Misvaksiz abdest aldığını görmedim. Efendimiz'in "Eğer ümmetime güç gelmeyeceğini bilsem, her namazda misvak kullanılmasını emr ederdim." hadisini naklederdi. "Kur'an-ı Kerim çıkacak ağızın temiz olması gerekir." derdi. Yatmadan önce ve sabahleyin de kalkar kalkmaz dişlerini misvaklardı. Yetmiş beş yaşında vefat ettiği sırada, bütün dişleri tamam ve sağlamdı.

Dedemin fazileti o mertebe idi ki, her an sünnet-i seniyyeyi kollardı. Her an Peygamber-i Zîşân'a râbıta hâlinde gibiydi. "Bu işi Peygamber yaptı mı, yapmadı mı? Bu şekil onun sünnetine uygun mu, değil mi?" Bütün davası buydu.

Mütevazı fakat çok vakur bir insandı. Konya'nın en büyük âlimleri de olsa, onun bulunduğu mecliste kimse konuşmazdı. Hürmet gösterirlerdi.

Dedem muhakkak dinî, ilmî, ahlâkî bir bahis açar, mâlâyâni konuşmalar onun civarından geçemezdi.

"Efendiler, bugünkü mütalâam esnâsında şu âyet-i kerime beni mestetti, şu hadis-i şerifin manası hâlâ gönlümdedir, sizi de hissedar etmek, mütalâalarınızı dinlemek isterim." diye güzel güzel bahisler açardı.

Konya âlimlerinin içinde en büyük sarık onunki idi. Fes üzerine beyaz tülbendle güzel büyük bir sarık sarardı. Sünnet üzere "bir kabzalık" uzun sakalı vardı.

Hatimle teravih kıldıracak kadar kuvvetli hâfızdı. Şeyhü'l-kurraları yetiştirecek kadar da kıraati güzeldi.

Çok mütevazi idi. Camiden eve dönünceye kadar caddeden geldiğini gören herkes ona selâma durur; esnaf dükkanlarının önüne çıkardı... Dedemin vefatından sonra, bu hürmet ve sevgiyi, ahali amcama karşı göstermeye devam etti.

Dedemin Gazinocu Komşusu

Yukarıda, Sulukahve'den bahsetmiştik. Mevlâna türbesinin karşısında bulunan bu gazinoda dansözler oynar, çalgılar çalınır, sarhoşlar nâra atardı. Bu gürültü, ezanlar okunurken bile susmaz; öyle ki ezan duyulmaz olurdu.

O felâketli, üzüntülü günlerin dertlerine ilâve olarak, bir de, bu gazinonun sahibi, gelip bizim evin bitişiğinde bir ev kiralamasın mı?

Yanımızdaki kerpiç ev boşalmıştı. Akşehirli İbrahim ve oğlu Haydar adındaki bu gazinocular gelip evi tuttular.

Gazino gece saat birde dağılır. Gazinocuyla kızlar gelirler. Arkadan sarhoşlar sökün edip kapıya dayanır. Kızlarla alâka kurmak isteyenler, ben kızlarla kalacağım diyenler... Bir şamata.

Bu gürültüler, dedemin penceresinin altında oluyor. Gazinocunun eviyle bizim evin kapıları yanyana. Duvarlarımız bitişik, avlular birbirine bakar... Sarhoşlar gelirler, gece dedemi uyutmazlar.

Dedem bir gece düşünmüş:

"Yârabbi, bu adam yarın beni sana şikâyet ederse: Allah'ım, ben câhildim, hoca komşum idi, beni irşad etmedi, derse; ben ne cevap veririm? Bu adam yolunu kaybetmiş, günahkâr ama münkir değil; günah adamı dinden çıkarmaz..."

Ertesi gün nineme:

"Muhsine, sen şu adamın hanımıyla bir alâka temin edemez misin?"

“Efendi, ben bunların evine nasıl girerim?”

“Evine girme canım, bir hediye ver; duvardan kapıdan bir şeyler yap...”

Evde, köyden gelmiş tulum peyniri varmış. Ninem bir tabak doldurup götürmüş, komşu Hatice Hanım’a vermiş.

Kiraz zamanıymış, kadıncağız, ertesi gün tabağa kiraz koyup bize getirmiş. Evde erkek olmadığından içeri girmiş... Nineme ağlamış:

“Biz çok üzgünüz, gece sizi rahatsız ediyoruz.” demiş. Ninem ona:

“Hatice Hanım, Hocaefendi dün ne dedi biliyor musun: Allah’ım, yarın bu komşu beni sana şikâyet edecek. Ben câhildim, bu hoca beni irşad etmedi, okutmadı; bana hakkı söylemedi, diyecek... dedi ve üzüldü” diye olanları anlatmış.

Kadıncağız bunu götürür, kocasına söyler:

“Bu ne hâl böyle? Biz nerdeyiz, komşumuz nerde?”

Derken, adam kararını verir:

“Hanım, benim elimden başka iş gelmez. Bu hocanın bedduası bizi uçurur. Gel biz şu evden çıkalım.”

Hacı Veyis Efendi, Nedir Bu Kemâlât

Şekli gibi ahlâkı ile de sünnet-i seniyyeye tam riayet ederdi. Bizzat şahidi olduğum bir hâdise ahlâkına ve tevazuuna büyük bir misal teşkil eder.

1932 senesindeydi. On yaşımda idim. Konya âlimlerinin bulunduğu bir davete gidilmişti. Yemekte eski âlimlerden Konya’nın vaktiyle en meşhur vaizi olan Aksekili Mehmed Efendi de vardı. Sert bir zât idi.

Dedem, her zamanki âdeti üzere, sofrada dökülüp kalmış ekmek kırıntılarını topladı. Bunun üzerine Hocaefendi, sert ve yüksek bir sesle:

"Hacı Veyis Efendi! Bırakın canım, herkes döktüğü ekmeği kendi toplasın... Sofranın huzurunu kaçırıyorsun..." gibi birkaç söz söyledi.

Sofradakiler ve bilhassa amcamla babam buna üzüldüler. Ama bir şey söylemediler... Kahveler içildi. Herkes camiine gitti. Çünkü hepsi imamdı.

O günlerde, komşularımızdan ineği olan bir hanım, bir tas yoğurt getirmiş, üzerine çörek otu koymuş... Dedem o yoğurdu gördü, nineme sordu:

"Kimden geldi bu yoğurt?"

"Komşumuzun ineği yavrulamış da bize yoğurt getirmişler."

"Yahu bir çıkıya bağlasan da, Aksekili Hoca'yı gücendirdik, götürsem de barışsam hocayla..."

Ninem bana:

"Oğlum, deden götüreceğine, sen götürüver." dedi, yoğurdu bağladı.

Aksekili Hoca'nın evi, bize yakın Cevizleraltı'ndaydı. Kapıyı çalarız, açan olmaz. Hoca yaşlanmış, gözleri zayıf görürdü. Evde kimse yokmuş. Avlusu var, onu geçip kapıya gelecek... Neyse:

"Geliyorum, geliyorum sabret." diye içerden sesi duyuldu.

Kapıyı açtı, elini gözüne tuttu. Önce tanıyamadı.

"Böyle buyurun efendim." dedi. Dedem selâm verdi.

"Efendim, komşulardan yoğurt gelmiş. Boğazımdan geçmedi. Size getirdim onu..."

Dedem bunları der demez. Aksekili Hoca coştu; gözyaşlarıyla:

"Hacı Veyis Efendi, sen beni her şeyde geçtin; nedir bu kemâlât yâhu! Nedir bu ahlâk-ı Peygamberî... Hacı Veyis Efendi, bu şeker hastalığı beni insanlıktan çıkardı. Üç gündür ben uykuyu kaybettim. Hacı Veyis Efendi, ben huysuz bir insan oldum..."

O, onun elini öpmek ister; o, onun elini öpmek ister... Sarıldılar, bir ağlaştılar... Hâlâ o tablo gözümün önündedir.

Dedemin Yaşadığı Hadis-i Şerif

Dedem, o yemekte hâsıl olan kırgınlığı, burgunluğu gidermek için, sünnet-i Resûlullah'a uyarak bu güzel tedbiri icra etmişti. Çünkü Müslüman'ın Müslüman'a üç günden fazla küskün durması, Efendimiz tarafından hoş karşılanmamıştı.

Dedemin çok önem verdiği, üzerinde durup çok işlediği bir hadis-i şerif vardı. Sonraları görüp de tedkik edip düşününce, dedemin nasıl olup da ahlâk-ı Peygamberî'ye istinad ettiğini anladım. Meğer kendisi de bu hadis-i şerife dayanır, onu tatbik edermiş.

Dedem bu hadis-i şerifi açıklamaya başlamadan önce, şunları söylerdi:

Ayaklı kütüphane olmaya lüzum yok. Çok bilgili olmaya lüzum yok. Sahabe-i kirâm, bir rivayette beş âyet, bir rivayette on âyet ezberler; onlarla amel ettikten, onları hayatlarına tatbik ettikten, onlarla yaşamaya başladıktan sonra on birinciye geçerlerdi...

Biz çok şeyler biliyoruz. Çok şeyler duyuyoruz. Ama maalesef parasının zekâtını vermeyen zengin gibi, bildiklerimizle amel etmiyoruz.

"Emeranî Rabbî..."

Resûlullah Efendimiz bir hadisinde "Rabbim bana, dokuz ahlâkla ahlâklanmamı, dokuz hasleti, dokuz huyu ahlâk edinmemi emrediyor. Ben de size ey ümmetim, bu dokuz huyu ahlâk edinmenizi emrediyorum." buyurduktan sonra, o dokuz güzel ahlâkı saymaktadır.

İşte bu hadis de, bildiğimiz fakat tatbik etmediğimiz hadis-i şeriflerdendir.

Dokuz Güzel Haslet

Dedem bu mukaddimeden sonra hadis-i şerifte beyan olunan dokuz güzel huyu açıklardı. Defalarca dinlediğim bu açıklamayı, aşağı yukarı dedemin tercümesi ile nakletmeye çalışacağım:

Birinci haslet: *"Haşyetu'llah."*

Gerek vahdette, gerek kesrette Allah'tan korkacaksın. Gerek yalnız başına kaldığında ve gerek halkın arasında, kalabalık içinde bulunurken Allah'tan korkacaksın. Allah korkusu... Allah'ın her yerde, her an, zaman ve mekânda hâzır ve nâzır olduğunu unutmamak.

Zaten bu şuura bürünen bir kimse, Allah'a âsi olamaz ki... Allah görüp duruyor; hâzırdır, nâzırdır. Onun gördüğünü ne polis görebilir, ne jandarma görebilir ve ne başka bir kimse... İşte bu ahlâk, bu duygu her güzelliğin başıdır.

İkinci haslet: *"Ve kelimetu'l-adli."*

Gerek sükûn, ferah ve huzur anlarında ve gerekse öfke ve gazap hâllerinde, daima adaletle davranacak, hakkı söyleyeceksin... Bu çok zordur.

Münafığın Alâmetleri

Peygamber Efendimiz, münafığın alâmetlerinden bahsederken, münafığın alâmeti üçtür –bir rivayete göre dörttür– buyururlar. Bunların dördüncüsü *"İzâ hâseme fecer"*, kızdı mı, taşar, haddini aşar, ağzına geleni söyler. Haddini aşar; yani adaletten uzaklaşır...

Münafığın ilk üç alâmeti de şunlardır:

"İzâ haddese kezebe." Konuştuğu zaman yalan söyler. Sözüne itimad edilmez.

"Ve izâ va'ade ahlefe." Va'ad eder, sözünde durmaz.

"İze'tümine hâne." Emânet edersin, güvenirsin, hainlik yapar...

Dördüncüsü de işte "Kızdırmaya gelmez, içini döker."

Her Zaman Doğruluk

Hadis-i şerifin ikinci şartında gördük ki, Müslüman gerek huzur ve rıza ve gerekse gazap ve öfke hâlinde bulunsun, daima âdilâne konuşacak. Evet, yiğidi öldür, fakat hakkını yeme, demişler. Öyledir, başka fikir veya inançta olabilir, fakat adamın hakkını yemeyecek, doğruyu söyleyeceksin.

Üçüncü haslet: *"Ve'l-kasd fi'l-fakr ve'l-gınâ."*

Gerek zengin, gerek fakir, bolluk veya darlık hâlinde, iktisaddan ayrılmayacaksın. İsraf yok.

E canım, Allah verdi! Verdi ama, malın çoksa israf etme, boşa harcama, fakire ver, adam yetiştir. İsraf yapacak zamanda değiliz... Ne gençler var, okuyacak, âlim olacak, adam olacak.

Dördüncü haslet: *"Va'fü ammen zalemek."*

Zulmedeni affedeceksin.

Müslüman kardeşlerinde sana zulmedeni, kötülüğü dokunanı affedeceksin. Sana bir zararı dokundu: "İnsandır yahu, kasden yapmaz, Müslüman Müslüman'a zulmetmez, hata etmiştir." diyeceksin; "Allah, benim, sabahtan akşama kadar kaç tane hatamı affediyor!" diye düşüneceksin. Allah'ın ahlâkıyla, Resûlü'nün ahlâkıyla ahlâklanmak vardı ya, işte: Sana zulmedeni affedeceksin.

Beşinci haslet: *"Ve tasilu men kata'ak."*

Gelmeyene gideceksin.

Altıncı haslet: *"Ve tü'tî men haramek."*

Vermeyene vereceksin.

Yedinci haslet: *"Ve en yekûne nutkuke zikran."*

Konuşman zikir olacak.

Sekizinci haslet: *"Ve sumtüke fikran."*

Susman tefekkür olacak.

Dokuzuncu haslet: *"Ve nazratüke ibraten."*

Bakışın ibret almak için olacak.

Bu Hadis ve "Ve'l-Asri"

Dedem bu dokuz hasleti bildiren hadis-i şerifi hep zikreder ve açıklardı. Şunu da söylerdi:

Ben, İmam Şâfiî'nin "Eğer Kur'an-ı Kerim, yalnız Ve'l-asri suresinden ibaret olsaydı, yine yeterli olurdu, insanlığı mes'ud etmek için kâfi gelirdi." dediğini okuduğumda, "İmam Şâfiî, âyet-i kerîme olarak, bu sureyi bulmuş; acaba hadis-i şeriflerin arasından hangisini seçerdi?" diye düşündüm ve bu hadisi buldum.

Eğer hakikaten bizler, bu hâdise uysak, dünyada ve ahirette mes'ud ve muazzez oluruz. Uymadığımız hâlde ise fitne ve perişanlık muhakkaktır. Çünkü hadis-i şerifin başında Efendimiz, "Rabbim bana dokuz ahlâkla ahlâklanmamı emrediyor; ey ümmetim ben de size emrediyorum." buyurmuştur.

Peygamberinin emrine uymayan, muhalif yollara giden bir ümmet fitneye uğrar, perişan olur.

Üçtür; Üçü de Güçtür

Dedemin açıkladığı hadisteki dokuz hasletten dört, beş ve altıncılara bilhassa dikkat edilmelidir: "Zulmedeni affet; gelmeyene git; vermeyene ver..." Ben fakir bu üçü için "Üçtür; üçü de güçtür." diyorum.

İfâde ettiğim bu dokuz ahlâk kaidesinden, bu üç tanesi üzerinde, dedem de bilhassa dururdu. Şunları anlattığını hatırlıyorum:

Peygamber Efendimiz'in sîretinde gördüm: Seyyidina Ali'nin rivayetine göre bu üç düstur, Resûl-i Ekrem'in kılıcının üzerinde yazılı imiş...

Yine mütalâalarım esnasında gördüm:

Efendimiz, *"Ve buistu li ütemmime mekârime'l- ahlâk"* Ben mekârim-i ahlâkı, ahlâkın en yüksek şekillerini tamamlamak için gönderildim... buyurmuşlar.

Sahabe-i kirâm, *"Mâ hiye mekârimu'l-ahlâk yâ Resûlallah?"* Mekârimu'l-ahlâk nedir? Üstün ahlâkî vasıflar nedir, yâ Resûlallah? diye sormuşlar. Efendimiz, işte bu üç kaideyi söylemişlerdir: Zulmedeni affet. Gelmeyene git. Vermeyene ver!...

Kötülük mü etti? Yanlışlıktır, hatadır, diyeceksin... Sana gelmiyor mu? Sen ona gideceksin... İhtiyacın vardı, istedin vermedi mi? Ona lâzım olunca, sen vereceksin. Elinde yoksa arayıp bulacaksın... Maksat: Müslüman, Müslüman'dan kopmasın... Resûl-i Ekrem Efendimiz işte buna râzı değil.

İşte dedem Hacı Veyis Efendi merhumun yüksek bir ahlâk sahibi olması, bu ilâhî esaslara riayet etmesinden mütevellid idi. Aksekili Hoca'ya daha üç gün dolmadan ziyarete gitmesi; kapı komşusu gazinocunun verdiği rahatsızlığı affettiği gibi ona iyilik etmeye kendini mecbur sayması, talebelerinin ayaklarına gidip onları ilme teşvik etmesi ve daha bir çok benzeri güzel hasletleri, hep bildiği bu güzel kaideleri hayatında yaşamasından ileri geliyordu.

Boş Lâf Yok

Dedemin sık sık tekrar ettiği bir diğer hadis-i şerif de şu idi:

"Min hüsni islâmi'l-mer'i terkühu mâlâya'nîhi."

Kişinin iyi bir Müslüman olmasının delili, mâlâyâniyi terk etmesidir. Kendisini alâkadar etmeyen, faydasız, lüzumsuz, boş şeylerle ilgilenmemesi; onlarla vakit harcamaması, onları terk etmesidir.

Yahu, ömrünü, gününü, nefsini boş yere nasıl feda edersin? Hani "Zenginin malı züğürdün çenesini yorar." derler. *"Se nektubu mâ kàlû"*, âyet-i kerîmede "Ağızlarından çıkan sözleri kaydediyoruz." buyuruluyor. Bugün plâkların, kasetlerin ve daha nelerin kaydettiği gibi, melekler de kaydediyor... O kitabımız, defter-i a'mâlimiz, yarın, olduğu gibi karşımıza çıkacak, önümüze konacak. "Kendi kitabını oku, hesabını kendin ver!" denecek.

Birgün, yine bir mecliste bu "mâlâyâni" hadisini zikredip açıklarken, heyecanlanarak şu misali de vermişti:

İnsan haddini aşan şeylerle meşgul olmamalı, bilmeden şuursuzca da konuşmamalıdır. Efendiler, biliyorsunuz, hatırlarsınız, yakın zamana kadar, dedelerimiz, babalarımızdan bazıları ihtiyacından, zaruretten dolayı ikinci bir zevce alırlardı. Bugün artık bu âdet kalktı, kaldırıldı.

Ama buna karşılık, metres kullananlar var. İşin kötüsü, halk buna bir şey demiyor. Yahu metres dediğiniz zinadır. Metres denilen o kızcağız, o kadın, Allah muhafaza etsin, senin gibi birisinin ya kızı, ya bacısıdır. Senin bir yakınına bu yapılsa razı olmazsın. Ama bir başkasına yapılınca, yapana "gençtir, çapkındır." diyerek, olağan karşılıyorsunuz. Bu çok çirkin bir haldir.

Biz Bu Oruçtan Ne Anladık

Dedem bunları söylerken, çok hiddetlenip celâllenmişti. Sözüne şöyle devam etti:

"Bu gibi günahları, Kapı Camii'nin ön safında namaz kılmak affettiremez. Bu haddini bilmezlik, Allah'ın kanununu, tanımamak, ona karşı gelmektir. Böyle bilir bilmez konuşmanın sebebi de boş şeylerle vakit geçirip, lüzumlu ilimleri öğrenmemektir."

Dedemin, boş lâf, dedikodu ve gıybet hakkında şunları söylediğini de hatırlıyorum:

Bir genç, sahabeden bir genç, salâllâhu aleyhi ve sellem Efendimiz'in yanına geldi ve:

"Ya Resûlallah! Annemle bazı komşu kadınlar nafile oruç tutuyorlar." dedi.

"Ne iyi ediyorlar, maşaallah, barekallah..."

"Ama yün eğirip, bizde otururken konuşmalarını duydum. Baktım ki, hep diğer komşu kadınlar hakkında konuşuyorlar; onları, şöyle olmuş, böyle yapmış diye çekiştiriyorlar..."

Genç sahabinin bu sözleri üzerine, Efendimiz:

"Biz bu oruçtan ne anladık. Allah'ın helâl kıldığı yemeği yemediler, helâl kıldığı suyu içmediler; ama haram kıldığı, ölü Müslüman'ın etinden yediler..." buyurmuştur.

Cenab-ı Hak bu gibi oruçlara iltifat etmez. Ümmet-i Muhammed'i bu gibi hâllerden âyet-i kerime ile men etmiştir.

Karşıki Köyün Camii

Dedem, kendi köyü olan Şatır'daki tarlalarını ortağa vermişti. Onunla geçinirdi. Tarla tohum bize, sürmek, biçmek, kaldırmak ortağa aitti. Mahsül bölüşülürdü.

Dedem bir sene köye harman kaldırmaya, ortağına yardım etmeye geliyor. Allah rahmet eylesin, o kadar da elinden iş gelirdi. Köylü çocuğu, işlere küçükten alışmış...

Şatır'da imam dâhil yazın herkes tarlada. Camide öğle ve ikindi kılınmıyor. Dedem öğle üzeri, "Cami kapalı kalmasın, gelen olursa namaz kıldırırım." diye köye döner, ezanı okur, namazı kıldırır. Sonra harmanda çalışanlara, evden merkeple yemek götürür.

Dedemin ortağı akrabamızdan Tarikatçı Ali Ağa idi. Yine akrabadan Kerim Ağa'nın harmanı da aynı yerdeydi... Dedem bu harmanlarda çalışanlara yemek getiriyor, katmer, pilav vesaire... Fakat kitapsız duramaz. Kitap çantası devamlı surette yanındadır.

Kerim Ağa anlatıyor:

Bizim tembel bir merkep vardı. Onunla, hocam bize ekmek yemek getirir. Namazı kılar, camiden ayrılır. Öğleye kadar çalışmış, acıkmışız. Hocam kitabı açmış, merkebi kendi hâline bırakmış... Hayvan keyfine göre aheste aheste gelir.

Sofra açılır, yemeğe başlarız. Sabırlı hocam, evliya hocam der ki: "Çocuklar, bu hayvanda da böyle bir hâl var, yemeği soğutmadan getirir..."

Ben içimden söylerim: "Yahu gözünü sevdiğim hocam, ben bu kadar sopayla vururum yürütemem de sen hiç vurmadan yürüyor zannedersin..."

Yine Kerim Ağa anlatırdı:

Birgün köyden harmana gidiyorum. Biri altımda, biri yedeğimde iki at götürüyorum. Deden ezanı okumuş, cemaat bekliyor. Beni çağırdı. Attan indim. "Buyur hocam." dedim. "Yahu, dedi, şu karşıda parıldayan bir şey var..."

"Efendim, o karşıki köyün camiidir..."

Bize beş kilometre mesafede Hayıroğlu Köyü Camii'nin çinkoyla kaplı kubbesi parlıyordu.

"Oğlum, dedi, beş kilometreden Hayıroğlu Camii'ni gördün de önündeki camii görmedin mi?... Şu atları bağla, abdest al da gel..."

Öksüz Mehmed ile Dedem

Yine bir harmanda, babamın yanında türkü söyleyemediği için sıkılan, işi farkeden pederin izin vermesiyle "Çek deveci develeri yokuşa..." diye türkü çağıran Öksüz Mehmed'in, dedem merhumla da hatıraları vardı:

Mehmed döğen sürüyor, dedem sapları karıştırıyormuş. Mehmed'e,

"Oğlum, demiş, halkayı dönerken, malamanın arkasında kayboluyor, sonra tekrar çıkıp geliyorsun. Her seferinde yanıma gelince bana selâm ver."

Mehmed, başlamış her dönüşte dedeme selâm vermeye... "Esselâmu aleyküm..."

"Ve aleykümüsselâm... Aferin Mehmed'im, benim aslan Mehmed'im..."

Selâmlar, aleykümselâmlar devam ediyor...

Mehmed akşama kadar, belki on bin kere dönecek... Mehmed en nihayet:

"Hocam, selâm ağacı oldum, Allah aşkına, demiş, bırak bir nefes alayım..."

"Oğlum, selâmın manasını bilsen, sen bana çok dua edersin; dur sana anlatayım..."

Atlamış döğene Mehmed'in yanına, ikisi birden hem harman sürmeye, hem selâmın manasını öğrenmeye devam etmişler.

Harman yapılan yerin yanında bir ırmak akardı. Dedem az sonra, Mehmed'e:

"Oğlum, ikindi oldu, demiş, ben ezan okuyayım da namazı kılalım."

"Hocam abdestim yok."

"Oğlum abdest neyle alınır?"

"Suyla hocam."

"Şu akan şey nedir?"

"Sudur hocam..."

Mehmed bu sefer "Üstüm kirlidir." demiş. Ama,

"Oğlum, kadınların üstü kirlenir, erkeklerin üstü kirli olur mu?" cevabını alınca, abdestini almış, namazı kılmışlar. Dedem:

"Mehmed, ben şimdi dua edeceğim. Sen de cân ü gönülden âmin diyeceksin" dedikten sonra başlamış Allah'a yakarmaya...

Dedemin Duası, Mehmed'in Rüyası

Hâdiseye şâhid olan, ortağımız Ali Ağa anlatıyor:

Hacı Veyis Hocaefendi ellerini açtı:

"Allah'ım, Mehmed abdest aldı, namaza başladı. Allah'ım, namazı Mehmed'e sevdir, ağır gelmesin. Her ne kadar, sûre-i Bakara'da namaz ağırdır, külfetli işdir, fakat huşû erbabına kolay gelir buyurursun... Mehmed'i de huşû erbabından eyle Allah'ım!..."

diye dua ederken, baktık hocamız hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

O ağlayınca, biz de ağlaştık, Mehmed de ağladı.

Mehmed ertesi gün gelmiş, Kerim Ağa'ya:

"Bu gece rüyamda rahmetli annemi gördüm. Bana: Mehmed, sana analık hakkımı helâl ettim. Oğlum namazlardan sonra bana da, babana da dua et, dedi." demiş.

Kerim Ağa, dedeme:

"Hocam duanız kabul oldu." diye hâli anlatınca, dedem:

"Mehmed'in duası kabul olmayacak da kimin duası kabul olunacak? Mehmed böyle bir günde selâm ağacı olursa, bir abdestle namaza başlarsa, daha neler olur..." demiş. Kerim Ağa:

"Hocam, yalnız Mehmed, Allâhüekberden başka bir şey bilmiyor. Sizden ricası var..." deyince de:

"Öyleyse, ben Mehmed'e namaz surelerini öğretinceye kadar döğeni siz süreceksiniz." demiş.

Kerim Ağa:

"Biz bunu kabul ettik. Hocam da Mehmed'i aldı karşısına, bir hafta zarfında Fatiha'yı ve namaz surelerini öğretti. Mehmed namaz kılar oldu." dedikten sonra devam ediyor:

"Halbuki biz Mehmed'i ne Cuma'ya ne Bayram namazına götürebilirdik. Daha doğrusu bu câhil yetim çocuğa önem vermezdik. Konya'da namaz kılmayanlara denildiği gibi ona da pedris der geçerdik... İşte merhum Hocamız böyle bir insandı, Allah rahmet eylesin..."

Konya'da namaz kılmayanlar için kullanılan bu "pedris" sözünün nereden geldiğini bilemiyorum. "Gayrimüslim" manasına, belki hristiyan "Bedros" adından bozulmadır.

Sakın Öğrenmesinler

Dedem, çok dikkatli, dinî ahlâkî mevzularda çok hassas bir zattı.

Köyde bulunduğu günlerin birisinde, koyun kırkma zamanıymış... Haziran'la Temmuz arasında, 23 Haziran'da gün döner. Koyunların kıştan kalmış yünleri, kabarmış olarak kırkılır. Ondan sonra kışa kadar tekrar taze yün gelip büyür... Koyunu kırkarken kullanılan makasa "kırklık" derler.

Dedem koyun kırkıyormuş. Yardıma gelenler varmış. Onlarla gelen birisi, dedemi koyun kırkarken görünce:

"Hocam, elinizden koyun kırkmak da geliyor. Maşaallah çok hünerlisiniz." deyince, içlerinden bir diğeri:

"Tabii yahu, atalar sözüdür. Sanatların en âdisi çalgıcılıktır, onu da öğren de unut derler." demiş... Bunun üzerine dedem, yünlere bulanmış, yorgun argınken yine ikazını yapmaktan geri kalmamış:

"Aman sakın öğrenmesinler, yanımızda gençler var; büyük sözü diye tutmaya kalkarlar; taklit ediverirler; aman sakın öğrenmesinler; çalgıya gelinceye kadar öğrenecekleri çok şeyler var." demiş.

Dedem bu kadar hassas, dikkatli bir zat idi.

Hakikaten dedemin bilmediği, yapmadığı iş yoktu. Çok çalışkandı, yorulmazdı. Her şeyde öncü ve örnek olurdu. Harman kaldırıp, koyun kırktığı gibi çaraş da çiğnerdi.

Çaraş çiğnemesi derler, pekmezlik kaynatmak için, toplanan üzümün çiğnenip suyunun çıkarılması demektir.

Üzümü çuvallara koyarlar, havuz gibi bir yerin içinde, çıkıp çiğnerler. Üzüm suyu şıra hâlinde akar, leğenlerde toplanır ve kaynatılarak pekmez yapılır.

Kasidelerin Ruhu

Köyden Konya'ya geldiğimizden sonraki seneler, 1930 sonrası, benim için mânevi bir inkişafın da başlangıç yılları oldu. Büyüklerimin yanında, meclislere, mevlidlere, davetlere katıldım. Hâfızları, âlimleri tanıdım. Sohbetlerini dinledim.

Bilhassa dedem, davet ve ziyafet toplantılarını, birer ilim meclisi hâline getirirdi. Arının, çiçeğin özünden ruh aldığı gibi, o günkü sohbetin can alıcı noktasını yakalar, ortaya koyar ve gereken dersin alınmasını temin ederdi.

Meselâ, Mevlid dinlendikten sonra, çay kahve içilirken, merhum şöyle söze girerdi:

"Dinleyin efendiler, her şeyin özü, hülâsası olduğu gibi, cismin rûhu olduğu gibi, manzumelerin, kasidelerin de ruhu olur. Meselâ Mevlid'de, her zaman dinliyoruz, beni en çok mesteden, dikkate sevkeden şu mısralar oluyor."

Sonra o mısraları okuyarak devam ederdi:

"Bir kez Allah dîse aşk ile lisan

"Dökülür cümle güneh misl-i hazan

"Bunu hâfızlardan dinliyoruz. Çocukluğumuzdan beri de biliriz. Fakat üzerinde durursak, çok derin manalar görürüz.

"İnsan, bir kere, aşk ile Allah dese; sonbaharda dallardan kuru yaprakların dökülmesi gibi, bütün günahlar dökülür.

"Bunu içimizde bir tecrübe eden var mı? Aşk ile bir Allah demek, ne demek? Aşk ile Allah diyen tövbe eder; aşk ile Allah diyen, günahlardan kirlerden, paslardan yıkanır..."

Bir Nefese İki Şükür

Sonra yine Mevlid'in bir başka beyitini ele alır, "Diğer bir yerde" derdi:

"Her nefesde Allah âdın de müdâm

"Allah âdıyla olur her iş tamam

"Buyurulmuş... Allah'ın nimetleri o kadar çok ki, farkında değiliz. Hayatta şöyle bir kanun var: İnsanoğlu, nimet elinden gitmeden, nimetin kadrini bilmez... Âzâlarımız baştan başa nimet. Aldığımız nefesler, nimetlerin nimeti!

"Bir kitapta gördüm. Bir nefes için iki kere şükretmek lâzımmış. Biri aldığımız nefese, biri de verdiğimiz nefese...

Nefes almasak, yaşayamayız; aldığımız nefesi dışarı çıkaramasak boğulur ölürüz...

"Binaenaleyh Süleyman Çelebi merhum, bu noktayı en güzel, en fasih şekilde ifade etmiştir: Her nefeste Allah adın de müdâm...

"Ey Allah'ın kulu, senin her nefesin nimettir. Alamadığını düşün, veremediğini düşün!..."

Dedem merhum, çok hikmetli, çok manalı konuşurdu. Gittiğimiz, meclis ve mevlidlerde "Acaba dedem bugün ne konuşacak?" diye merakla beklerdim.

Gözü, Özü, Sözü Temiz

Dedemin birkaç kere dinlediğim, mühim bir tavsiyesini hiç unutamam:

"Efendiler, Müslüman'ın gözü temiz olacak, özü temiz olacak, sözü temiz olacak, diyorum... Ama içinizden soranınız yok: Yahu hocam, insanın sözü nasıl temiz olur? Bir diyeniniz yok. Madem siz sormuyorsunuz, bari ben söyleyeyim:

"İnsan dilini güzel sözlere alıştıracak, demektir. Misal vereyim: Hani buğday çuvallarının dibini delen küçük bir hayvan vardır. Siz o hayvana, fare deyin. Sakın onun Türkçe adını söylemeyin! Türkçesi çok çirkindir... Kur'an-ı Kerim okuyan ağızlara böyle kelimeler yakışmaz..."

Dedem bunları söyleyince, meclistekiler hayran oldular: "Hocam, bu bizim hiç hatırımıza gelmemişti." dediler. Dedem: "İşte ben de onun için söylüyorum. Artık hatırınıza gelir; dikkat edin; çocuklarınızı da çirkin sözler kullanmamaya alıştırın; dilin terbiyesi böyle başlar." dedikten sonra, dilin ve söylenen sözlerin ehemmiyetini anlatmaya başladı:

"Dil, yaman bir hırsızdır, söz dinlemeyen bir âsîdir. Allahü teâlâ onu zaptetmek için iki bekçi yaratmıştır. Biri dişler, diğeri dudaklardır... Fakat o, bunların ikisini de iğfal eder, kandırır, yine

yapacağını yapar... O iki kapıyı, o iki zinciri, açar kırar, yine bizi felâketlere atacak şeyler söyler...

Gıybet Neden Kötü

“Meselâ gıybet dille yapılır. Meselâ, yine hiç biriniz sormadınız: Yahu gıybet, bir adamın arkasından, onun hoşlanmadığı şeyleri konuşmakmış... Bu iş neden bu kadar kötü oluyor? Bunun manası nedir? Sormadınız ama ben size söyleyeyim: Kur’an-ı Kerim niçin onun üzerinde bu kadar duruyor?

“Gıybette hukuka, insanın hakkına tecavüz vardır... İnsanın malını çalan, canına kasdeden, ırzına namusuna musallat olan kimsenin adı cânidir. Cinayeti, tecavüzü ve teaddisi vardır... Gıybette de insanın manevî şahsiyetine taarruz ve tecavüz vardır. O şahıs burada olsa, münakaşasını yapar, müdafaasını yapar. Ama ortada yok... İşte İslâm, İslâm’ın kitabı Kur’an-ı Kerim, o şahsın yokluğunda, onun manevî kıymetini koruyor.

“İnsanlar cemiyetlerde, şerefle, itimadla, isimle yaşar. Ardından konuşulunca manen kaybı olur, şahsiyeti zarar görür. Onu sevenler: Allah, Allah yahu biz bu adamı severdik, demek ki sevilecek insan değilmiş, diye düşünürler...

“İşte İslâmiyet, bir kimseye, böyle manevî zarar vermeyi, ölü kardeşinin etini yemekle bir tutuyor. Bu, en büyük günahlardan sayılır.

“Efendiler, başımıza gelen felâketler, bütün gafletimizden geliyor. Eğer gıybetin, bu kadar mühim, bu kadar acı, bu kadar yaralayıcı bir günah olduğunu bilsek, kim gıybet edebilir?

“İnsanın hiç iyiliği yok mu? Fakat nefs-i emmare, bizi günahlara sevkeden şeytan, Müslüman kardeşimizin zaaflarını, kötü taraflarını gösterir... Yine şeytanın ikinci bir hilesi daha vardır ki, âyet-i kerîmede ona şöyle işaret buyurulur: *Zeyyene lehumu’ş-şeytânu a’mâlehum!* Habibim! Günahkârlara, âsîlere,

günah işlemekten korkmayanlara, şeytan, kötü işlerini yaldızlar da iyi gösterir; onlardan zevk alırlar.

"İşte dilimizin ne olduğunu, ona hâkim olmanın neler kazandıracağını, mahkûm olmanın neler kaybettireceğini bununla görün!..."

Sürgün Aileler ve Dedem

Dedemin, birlikte bulunduğumuz son beş yıl içinde, evde on defa akşam yemeği yediğini bilmiyorum. Akşam yemeği için koskoca bir tencereye et suyuna tirit yaptırırdı. Koca tencereye ağzına kadar ekmek doğranırdı. Çoğu zaman bu tencereyi, onun camiine ben götürürdüm.

Akşam yemeğini camiinin medreselerinde oturan muhacirlerle birlikte yerdi. Bunlar Şark İsyanı sebebiyle Van civarından buraya sürülmüş Kürtlerdi. İçlerinde daha önce Şam tarafından gelmiş Seyyid aileleri de vardı.

Hükümet bunları sürmüş, getirmiş, buraya atmıştı. Onlara sahip çıkmak Müslüman halka düşmüştü. Dedemin mütevellisi olduğu Cevizaltı Medresesi'nde, terk edilmiş yirmi iki oda vardı. Dedem bu göçmenleri oralara yerleştirdi. Ayrıca caminin bulunduğu Dolav mahallesinde, yeri müsaid olanların evlerine de birer aile verdi. Birkaç da boş ev buldu. Sürgünlerin arasında varlıklı, görgülü aileler vardı. Burada mahrumiyet ve sıkıntı içinde idiler.

Dedem, erkeklerini akşam namazından sonra camide alıkoyar, onlarla sohbet eder, kitap okurdu. Bu arada yemeği yerler, yatsıdan sonra yerlerine giderlerdi.

Bu insanların, kazançları ve varlıkları az, yiyecekleri kıt olduğu için, mevcut erzakları kadın ve çocuklara kalsın diye, dedem erkekleri camide ağırlardı.

Dedem ve diğer Müslümanlar, sürgün edilen ve çoğu mazlum olan bu insanlara sahip çıktılar. Müslümanlar arasında, dinsiz bazı idareciler yüzünden uyanması muhakkak olan kin ve fitne hislerinin

dalbudak salmasını önlediler. Zulme uğrayanlar, bu kötülüğün, sadece belli bir zümrenin eseri olduğunu, diğer Müslüman kardeşlerinin bu suça katılmadığını, aksine, kendilerine el uzatıp, gönüllerini açtıklarını görerek teselli buldular.

Bu Muhâcirler Kimdir

Ninem, birgün dedeme:

"Efendi, sen bu muhacirlere pek çok acıyıverdin, neden ki?" diye sordu.

"Muhsine sen ne diyorsun? Bunların içinde Peygamber sülâlesi var yahu! Sâdâttan olanlar var. Bunların içinde dün aziz iken, bugün zelil olmuş; mevkiini parasını kaybetmiş olanlar var. Dün memleketi olan Van'ın, Mardin'in âyânı, eşrâfı, sâdâtı iken, bugün Dolav mahallesinde Cevizaltı'na sürgün düşmüş, muhâcir olmuş; ekmeksiz, sabunsuz kalmış, çamaşırsız kalmışlar. Sen ne diyorsun?

"Efendimiz buyururlar ki: *İrhamû azîze kavmin zell...* Aziz iken zelil olmuş, mevkiini kaybetmiş olanlara, iyilikte bulunup yardım ediniz... Muhsine, siz Allah'ın Peygamber'in emrini yalnız namaz, oruç, hac, zekâttan ibaret mi zannediyorsunuz?

"Biz yalnız muayyen ibadetleri, ibadet biliyoruz. Hayat baştan başa ibadettir. Hayatımızın her anı Allah'a kullukla geçecek... Biz kurulmuş saat gibi, belli ibadetler içinde, keyfimiz, zevkimiz, huzurumuz yerinde yaşıyoruz. Halbuki: *Ve mâ halaktu'l cinne ve'l-inse illâ li-ya'budûn*, var. Ben insanoğlunu ve cinnîleri, hiç kimseye değil, ancak bana kul olsunlar; yani hayatları bana kul olmakla geçsin; benim kulum olsunlar, başkalarının kulu değil; nefislerinin kulu değil; paralarının kulu değil; şanların, şöhretlerin, fanî saltanatların kulu değil, ancak benim kulum olsunlar diye yarattım...

"Muhsine, bunların içinde bir de sâdât var, Peygamber evlâdı var. Bunlara hizmet benim din borcumdur. Namazım neyse, bu odur. Peygamberim emrediyor..."

Dedem bunları söylerken ağladı:

“Ah Muhsine, zengin olsaydım da bunlara ben maaş bağlasaydım.” dedi.

Dedem, bu muhacirleri yerleştirdiği Cevizaltı Medresesi’nin müderrislerindendi. Tabii medreseler kapanmadan önce... Buraları boşaldıktan sonra bu muhacirler gelince, dedem, mütevelli ile görüşerek, onların bu boş odalara yerleştirilmelerini temin etmişti.

Paramparça Çamaşırlar

Dedem birgün medresenin önünden geçerken, “Acaba cemaatten kimseyi görür müyüm?” diye, açık duran dış kapıdan, içeriye avluya bakmış. Muhacirler, avluya ip gerip, kurutmak için çamaşırlarını asmışlarmış. Dedem, “Keşke hiç bakmasaydım da, şu çamaşırları hiç görmeseydim.” diye üzülerek eve geldi.

“Keşke geçmeseydim, keşke görmeseydim. O ne hazin bir manzaraydı; beni ağlattı. Çamaşırlarını asmışlar. Fanilalar, gömlekler... Hepsi paramparça olmuş... Bu insanlar, yarın çocuklarına, torunlarına, bu hâdiseyi nasıl anlatacaklar? Ben görmekle üzülüyorum, yüreğim parçalanıyor. Ya onların gönül âlemlerinde açılan yaralar, nasıl kapanacak? Bu zulmün sonu, bu millete neye mâl olacak? Bu işleri başımıza kimler açıyor?...” diye günlerce üzüldü.

Sonra af çıktı ve bu sürgünler, memleketlerine döndüler. Onlardan dedeme mektuplar ve tebrikler gelirdi. Hatta onlardan gelen Arapça bir mektubu okurken, dedemin ağladığını ve “Bizim o basit tirit ziyafetleri, onlara bu mektupları yazdırıyor; bu insanlar, o sıkıntılı günleri nasıl unutacaklar?” dediğini hatırlıyorum.

Beyşehir Gölüne Düşse

Bir ara dedem, üst üste eve gelmemiş, akşam yemeklerini camiye götürüp orada kalmış olmalı ki, kendi anlattığına göre, ninemin ağzından biraz hiddetli olarak şu sözler çıkmış:

"Efendi! Bu cami cemaatinin hiç insafı yok mu? Yahu bu hocanın da çoluğu çocuğu var, ailesi var, ihtiyacı var, demezler mi? Bu kadar düşüncesizlik olur mu?"

Bunun üzerine olanları, "Aman Allah'ım! Dedeniz bana öyle bir kızdı ki!" diye anlatan ninem, onun kendisini şu sözlerle azarladığını naklederdi:

"Muhsine, tükür o tükürüğü yutma! O tükürük zehirler seni... Bu tükürük Beyşehir Gölüne düşse, balık yaşamaz, zehirlenir!... Bu caminin cemaati dediğin kimseler, Doğu'dan gelen muhacirler... Ben Allah'tan daha dua ediyorum ki, bana para versin de bunlara maaş bağlasam...

"Evlerine gidince, çocukları onlara: Baba bana ne getirdin, diye soracaklar. Baba kendine yemek bulamadı ki, onlara götürsün... Muhsine, beni ağlatma. Muhsine, bir daha senden böyle söz duymayayım..."

Herkesin Bağı Var, Bahçesi Varsa

Dedemin ahlâkını, dünya malına ve rahatına bakışını, nasıl şükür, rıza ve tevekkül hâlinde olduğunu, ninem şöyle anlatırdı:

Sille köyünden bir komşumuz vardı. Silleliler çömlek testi yaparlar. Bize kırmızı Konya toprağından yapılmış bir testi getirmişti. Suyu soğutan bir testiydi. Konya'nın meşhur Çayırbağ suyundan koyar, kuyuya iple sarkıtırdım, soğurdu. Dedeniz camiden, dersten gelirdi. Yaz günü, hava sıcak.

"Muhsine suyun var mı?"

"Var efendim. Komşu hanımın getirdiği testiye Çayırbağ suyu koymuştum. İnşaallah soğumuştur..."

"Ver de bir içeyim."

Suyu veririm. Oturur, üç nefeste içer:

"Muhsine, herkesin bağı var, bahçesi varsa, bizim de, suyu buz gibi yapan testimiz var. Bunun şükrünü nasıl eda edeceğiz?" derdi.

Ninem, babama:

"İbrahim Efendi, baban bugün neye hamdetti, ne dedi biliyor musun?" demiş. Babam:

"Ey, babam her şeye hamdeder abla. Onun hamdetmediği an yok ki." diye cevap vermiş. Hâdiseyi dinledikten sonra da şunları söylemiş ki, dedemin ahlâkının hülâsasıdır:

"Bir tulum peynirine: Bu ne nimettir yahu, diyebilen; bir çömlek suyuna: Elâlemin bağı var, bahçesi varsa, bizim de suyu buz gibi yapan çömleğimiz var, nasıl şükredeceğiz bu Allah'a, diyen insandan bahtiyar insan var mıdır yahu?

"Babamızın bütün derdi, cemiyetin başına çöken buhranlar, milletin ahlâkına, imanına, vicdanına, dinine vurulan darbelerdir. Babamın bir gün dahi maddî bir meseleden, malî bir sıkıntıdan, hâlinden şikâyette bulunduğunu görmedim..."

Dedemin Manevî Yardımı

Dedemin duasını o kadar mühim görürdüm ki, âdeta ilâhî bir cazibe hâlinde varlığımı sardığını hissederdim. Onun manevî yardımını ömrüm boyu duydum ve sezdim. Gaflet anlarımda bile onun bana, "İnsan ol! İnsan ol!" diye hitap ettiğini duyardım.

Dedemin sık sık söylediği, diline pelesenk edindiği söz buydu: "İnsan ol!"

Amcam aynı manayı, "Adam ol!" diye ifade ederdi.

Babamın da, mahalle arkadaşlarımız bazı gençler için:

"Oğlum, o kendine kuş tutmuş da, sana cörman mı tutacak?" dediği olurdu. Yani "Onun kendine ne hayrı dokunmuş ki, sana faydası olacak!" manasına... Cörman, kıymetli bir kuş imiş.

Elli Yıl Ücretsiz Hizmet

Dedem, Dolav mahallesindeki Ulu Cami'de elli yıla yakın bir zaman ücretsiz imamlık etti. Çünkü o zaman bu caminin bir vakfı, geliri yoktu. Vakıflarına önce Vakıflar, sonra Belediye el koymuştu. İmamların çok azına, o da çok düşük bir maaş veriliyor-

du. Zaten din adamları, Diyanet'e değil Vakıflar idaresine bağlanmıştı. Hülâsa insanları dinî bakımdan irşadsız, öndersiz ve mabedsiz bırakmak için her şey yapılmıştı.

Dedem hem namazı kıldırıyor, vaaz ediyor; hem çoluk çocuğu okutuyor; hem de mahallenin fakirlerini kolluyordu. İdarenin bu alâkasızlığını da, rahat hareket edeceği için, canına minnet biliyordu.

Şatır köyündeki tarlasını, tarla tohum bizden, ekmek biçmek kaldırmak ondan ortağa verir; gelen parayla bir yıl geçinirdi.

Ortağı da kız kardeşinin oğlu Tarikatçının Ali Ağa'ydı. Kalben çok temiz, salih, ibadetli, taatli bir adamdı. Dünya işlerini pek beceremeyen, çabuk yorulan bu zata, dedem, harman zamanı yardıma giderdi. Ona neden "Tarikatçının Ali" dediklerini bilmiyorum. Belki de dedesi veya babası ehl-i tarik bir zat idi.

Dedem, Dolav mahallesinde, imamlık ettiği camide, Ramazan günleri sahurdan sonra vaaz ederdi. Sahuru yedikten sonra camiye gelir, namaza kadar konuşurdu. Cemaate, namazda okuyacağı âyetleri açıklardı. Bu vaazların bir kısmında ben de bulunurdum.

Elli kişi kadar cemaat olurdu. Bunların çoğu Doğu'dan sürgün edilmiş muhacirlerdi. Dedemi çok sevmişlerdi... Dedem de cemaate birgün gelmeyen olsa hemen sorar soruşturur; evlerine gider, "Geçmiş olsun, sizi namazda göremedim." diye hatırını sorardı.

Velî Kime Derler

Dolav mahallesinde dedemin cemaatinden bir zat şöyle anlatmıştı:

Birkaç defa beni de salmadı, akşam yemeğinde bulundum. Getirdiği yemekten beraber yedik. O gelen muhacirler, rahat rahat yesinler diye, dikkat ettim hep peynir ekmek yedi, yemeği bizlere bıraktı. Bir taraftan da:

"Yahu şu tulum peynirine bir doyamadım gitti. Ne tatlı peynirmiş!"diyordu.

Dedenizin ömrü, irşad, adam kazanmak, insanları uyandırmak, kendi nefsine hâkim olarak ruhunun, imanının istediklerini yapmak için mücâhedeyle geçmiştir.

Dedem kanaatimce, tam manasıyla bir velî idi. Bir keresinde Efendimiz'e, "Velî kimdir ya Resûlallah?" diye sorulduğunda, Peygamber Efendimiz: "Görüldükleri zaman Allah'ı hatırlatan kimselerdir." buyurmuş.

Dedemin Kıyafeti

Dedemin İlâhî bir heybetle beraber, bir cazibesi vardı. Sevilen bir insan idi. Onun girdiği odaya girince, orası bir camiye, bir kütüphaneye girmişsiniz gibi olurdu. Nur doğmuş gibi olurdu.

Orta boyluydu. Zayıfa yakın mûtedil bir yapısı vardı. Zayıf sayılabilirdi, kemikleri iriydi.

Cübbe ve sarık giyerdi.

Cübbenin altında, şalvar üzerine entari ve belinde kuşağı vardı. Vefatına kadar bu kıyafetle dolaştı. 1925'te şapka mecbur edilip, sarık ve fes yasaklanmış, ancak din adamlarına serbest bırakılmıştı. Din adamları için de cami dışında kıyafet yasağı beş sene sonra 3 Aralık 1934 tarihinde, Ramazan'a beş gün kala, konulmuştur.

Halılar Çalındı

Dedem 1932 Ramazan'ında bir sabah yine sahurdan sonra, vaaz etmek için camiye gelir. Kapıyı açık bulur. Anahtarın yeri belli olduğu için cemaatten erken gelenler de açar girerlermiş. Fakat camiye girince, ne kadar halı kilim varsa, hepsinin çalınmış olduğunu görür. Tabii telâşlanır.

Cemaat gelince, kuru bir yerde namazı kılıp, birkaç kişi, yakında bulunan Köprübaşı Karakoluna giderler. Hâdiseyi anlatırlar. Dedem şöyle derdi:

Polise gittik, anlattık. Komiser, daha bize, "Siz kimsiniz?" diye sormadan başladı:

"Siz zaten böylesiniz. Camiye bakmazsınız. İşte böyle olur..." vesaire vesaire.

Adam camiye elli yıldır uğramamış, ne bir kuruş vermiş, ne de "Camii açan, kapatan, süpüren kimdir; ezanı kim okur, namazı kim kıldırır?" diye sormuş; bilmez... Dindar vatandaşlara hakaret etmek, onları suçlayıp aşağılamak sanki vazifesi.

Zabıt tutulmuş, cami kapanıp mühürlenmiş.

On Gün Dua

Bu hâdisede dedemin bir kerametine bizzat şahid oldum. Herkes de gördü.

Cami kapanıp mühürlenince, dedem de on gün eve kapandı. Efendimiz salallahü aleyhi ve sellemden rivayet olunan şu duaya başladı: *Yâ câmi'en-nâsi yevme lâ raybe fîhi icma'nî alâ dâlletî...*

"Ey bütün insanları, şüphesiz, mahşerde bir araya toplayacak olan Allah! Yâ Rabbi! Beni kayıbımla birleştir. Kaybettiğim şeyi bana buldur. Meleklerine buldur Allah'ım!" mealindeki bu duayı okuyordu.

Efendimiz'den, "Bir şey kaybettiğiniz zaman bu duayı okuyun." diye bir rivayet vardır.

"O kadar yerlere, göklere, denizlere dağılmış olan insan zerrelerini mahşerde bir araya getirecek, bir meydana toplayacak olan Allah'ım, beni kaybettiğim şeyle birleştir; onu bana buldur." mealindedir.

Dedem bu duayı okumaya devam etti.

Çok iyi hatırlıyorum. Kadir gecesinden bir gece evveldi. Ertesi gece Kadir gecesiydi. Mahalle halkı dediler ki:

"Hocam, caminin açılması için izin aldık. Evlerden seccade, sergi getirip serelim. Hiç olmazsa Kadir gecesi namaz kılalım, sohbetinizi dinleyelim. Bayrama kadar da devam edelim..."

Dedem kabul etti. O gece sahuru yaptıktan sonra camiye gitti.

Halıların Tamamı Geri Geldi

Camiye yaklaşınca baksa ki, önünde bir dağ var... Halıları, kilimleri aynen getirip, caminin önüne yığmışlar. Cenab-ı Hak, sattırmamış. Satamamışlar, atamamışlar, bir yere koyamamışlar. Cenab-ı Hak kalplerine nasıl bir his verdiyse, getirip caminin önüne bırakmışlar.

Üstelik görülme, yakalanma tehlikesini de göze alıp, o kadar halıyı geri taşıyıp getirmişler. Bir de gitmeyip, dedem gelinceye kadar halıların başında beklemişler.

Caminin önünde Üçler Mezarlığı derler bir kabristan vardı. Burası o zaman, pek lâmba filân olmayan bir kenar mahalle idi. Dedem:

"Allah, Allah, halılar gelmiş..." diye bakarken, halıların yanına vardığında, birkaç kişi mezarlığa atlayarak, kaçıp gitmişler. Görünmeden, dedemin gelmesini bekliyorlarmış. Dedemden önce birisi gelip de belki halıları çalmasın diye...

Arkasından cemaat de gelince, bakmışlar, bir seccade bile eksik değil, hepsi tamam.

Sarık Yasak Olunca

Dedem büyük bir sarık sarardı. Konya'daki hocaların içinde en büyük sarık, onunkisiydi. 3 Aralık 1934 tarihinde, cami dışında hocaların da artık şapka giyeceğine dair kanun çıktı. On yıldır, sokakta dinî kıyafetle, cübbe ve sarıkla dolaşma hakkı yalnız hocalarda bırakılmıştı. Şimdi o da kalkıyordu.

Bu yasak, dedeme çok ağır geldi. Başına siyah bir takke giyerek, tenha sokaklardan camiye gidip geliyordu. Amcamla ve babamla müşavere ederek, nasıl davranmak gerektiğine karar vermeye çalışıyordu: İmamete devam mı etmeli, yoksa camiyi ve cemaati bırakıp, başkasına mı teslim etmeliydi?

Fakat maaşsız camiyi kim açar, kim süpürür, kim ezanını okuyup, namazı kıldırırdı? Kendisi bunların hepsini Allah rızası için yapıyordu.

Takke giymeye karar vermişti. Ama o zamanlar başı açık dolaşmak âdet değildi. Herkes başına bir şey giyerdi. Yeni vaziyette 1925 Şapka Kanunu'ndan sonra, ya şapka ya kasket giyiliyordu. Başına bir şey giymeyen "devrim"e muhalif sayılırdı. Hele bu sırada bir imamın başı açık dolaşması mümkün değildi.

Takkeye de namazda giyildiği için sarık veya fes muamelesi yapıyorlardı.

Babam, dedeme "Bir kasket alıp cübbesinin cebine koymasını" tavsiye etmişti.

Seni Bu Atla Çiğnerim

Caminin önünde, dedemin takkeyle dolaştığını gören bir kurmay albay, "Sen niçin şapka giymiyorsun?" diye dedeme musallat olmuş.

Dedemin camiinin yakınında Aslanlı Kışla vardı. Subaylara o zaman "zabit" denirdi. Zabitler evlerine atla gidip gelirler, arkalarında da yine atlı bir "emir eri" bulunurdu. Zabitlerin atları çok iri "katana" denilen cinsten idi.

Dedem, koynundan çıkarıp kasketi gösterince:

"Hoca bunun adı nedir, şapkadır; yani serpuştur, başa giyilir. Cebe konulmak için mi, başa giyilmek için mi yapıldı?" diye bağırmış.

Bu zâlim, dedeme musallat olmuş, ne zaman görse sataşırmış.

Birgün dedem eve çok üzgün geldi.

"O zabit bugün beni tehdit etti... Caminin önünde abdest alıyordum..." diye ağır ağır anlatmaya başladı.

Dedem, caminin yanındaki çeşmeden ibriğini doldurup, ön tarafta abdest alırdı. Böyle yaparak çeşmeden su içmeye veya kabını doldurmaya gelenlere yer açardı. Kendisi çok yavaş abdest

aldığından, su almaya gelecek olanların o müddet zarfında kendisini beklemelerini istemez; onlara mâni olmamak için abdest ibriğini doldurup, caminin önüne çekilirdi.

Dedem anlatmaya devam etti:

Oturduğum yerde, ibrikle abdest alıyordum. Adam yoldan geçerken beni gördü. Atını çevirdi, geldi.

"Hoca, nedir benim senden çektiğim? Sana kaç defa söyledim, şapka giy diye! Niçin giymiyorsun da hâlâ takke giyiyorsun?"

"Efendim bundan önce de size arz ettim. Şapkam var..."

"Ayağa kalk!.."

"Efendim, abdest alıyorum..."

"Seni bir daha bu takkeyle görürsem. Seni bu atla çiğnerim!..."

O atın üzerinde; ben oturmuş, abdeste devam ediyorum. Katanayı üzerime doğru şaha kaldırdı. Atın ayağındaki nallar, kaldırımdan kıvılcımlar çıkarıyordu... Allah cesaret verdi, sükûnetimi muhafaza ettim... Zabit söylene söylene gitti... Mahzun oldum, gönlüm kırıldı:

"Allah'ım, dedim; Allah'ım, Nemrud'un köşkü bu attan büyük idi. Fakat kahr u celâlin önünde eridi gitti. Celâline sığınırım Allah'ım, cemâline değil, celâline sığınırım!"

O gün hepimiz çok üzüldük.

Üç gün sonra duyduk ki, o zabite bir buğday kamyonu çarpmış; yere serilip ölmüş gitmiş...

Cami Ot Deposu Yapıldı

Bir zaman sonra dedemin camii ot deposu oldu. Elinden anahtarı aldılar. Camiye ot dolduruldu. Büyük bir cami idi. Dedem ondan sonra yine Dolav mahallesinde, küçük bir mescide geçti.

Bu mescidin imamı ölünce, yerine imam tayin olunmamıştı. Zaten hep böyle yapılıyordu. İmam ölünce, yerine yenisi gön-

derilmiyor. Açıp kapayan, ezan okuyup, namaz kıldırıp bir bakanı olmayınca da cami terk edilmiş hâlde kalıyordu. Çünkü her yerdeki mahallelinin camilere sahip çıkabilmesi tabii ki imkânsızdı. Bunun üzerine Evkaf, yani Vakıflar İdaresi, "ihtiyaç fazlası" diyerek cami binasını, kiraya veriyor veya satıyordu. Bu şekilde ev olarak, iş yeri olarak kullanılan, yıkılıp yerine başka şey yapılan pek çok cami vardı.

İmamsız kalan o mescide, sokak sakinleri sahip çıkmaya çalışmışlardı. İçlerinden biri imamlık edip namazı kılıyorlarmış... Dedem, kendi camii ot deposu yapılınca, oraya geçti. Burası Cuma kılınmayan küçük bir mesciddi.

Dolav mahallesinin yanındaki Aslanlı Kışla'nın büyük camii vardı. Kışladaki askerler eskiden burada beş vakit ezan okuyup namazlarını kılarlarmış... Dedemin camii ot deposu yapıldığı sırada, bu camiyi de aynı şekilde boşaltıp depo yapmışlar.

Aslanlı Kışla Camii'nin, şerefesinden yukarısı ahşap, güzel bir minaresi vardı.

Hocam Yetiş! Minareyi Kesiyorlar

Dedem bir sabah mescidden çıkınca bakmış ki, halktan bazıları kapı önlerine çıkmışlar. Kadınlar pencerelerden bakıyor... Cemaatinden birkaç kişi, "Eyvah! Eyvah!" diye hayıflanıyorlar... Aslanlı Kışla tarafından da keskin bir bıçkı sesi duyuluyormuş...

Dedem, Aslanlı Kışla'ya doğru yürümüş. Onun geldiğini gören birkaç kadın, feryad etmişler:

"Hocam yetiş! Minareyi kesiyorlar!.."

"........."

Dedem kuşluk vakti eve geldi. Sofra hazırdı, kendisini pederle beraber yemeğe bekliyorduk. Benzi sararmıştı.

"Siz yiyin, ben biraz dinleneyim, sonra yerim." dedi. Peder ayağa kalktı:

"Hayırdır inşaallah? Baba üzgünsünüz..."

“Yahu, Allah sonumuzu hayr etsin. Üzüntüsüz günümüz geçmez oldu. Olan, yalnız bizim caminin başına değilmiş, kışlanın camiine de ot doldurulacakmış...”

Dedem faciayı şöyle anlatmıştı:

Kuşluk vakti camiden çıkmış eve gelmek üzereydim. Kışlaya yakın evlerin pencerelerine ve damlarına çıkmış kadınlar gördüm. Bir feryad ü figândır gidiyordu. Nedir bu acaba, diye kışlaya doğru yürüdüm. Kadınlar ağlıyor, feryad ediyorlardı. Beni görünce, imdada çağırır gibi, “Hocam minareyi kesiyorlar, yetiş hocam, minareyi kesiyorlar!” diye seslerini yükselttiler.

İlerleyince gördüm ki, bir bıçkı getirmişler; askerler iki tarafından itip çekerek onunla minareyi kesiyorlar... Dayanamadım şöyle dedim:

“Allah’ım, keşke minarenin yerine beni kesselerdi! Minaresiz mabed, namazsız insanlar, namazsız millet... Allah’ım, senin ism-i celâlinin, habîbin Muhammed Mustafa’nın anılacağı, tevhîdin ilân edileceği şu minare; Müslümanları Allah’ın birliğine, ruh birliğine, din birliğine, peygamber birliğine, kıble, mihrap ve kitap birliğine, vahdete çağıracak olan şu minare kesileceğine, ben kesileydim; şu minare doğranacağına ben doğranaydım...

“Bıçkının sesini işittikçe, Hazret-i Zekeriya kesiliyor sandım; bana çok dokundu...” dedi. O gün, dedemin büyük üzüntü çektiği, çok hazin bir gündü...

“Muhsine” Ne Demek

Bir yaz günü avludayız. Dedem sordu:

“Dersin var mı? Dinleyeyim.”

“Dede ben emsileye başladım.”

“Maşaallah! Bugün Kur’an’ın metnini okudun, yarın manasını vereceksin bize inşaallah. Say bakalım!”

Saydım; *“nasara yensuru”* okudum.

Emsile-i muhtelife ve emsile-i muttaride saydım.

"Aferin, nereden sordumsa bildin... Muhsine, artık bize bir kahve yap içelim. Ben de Ali'ye bir mükâfat vereyim." dedi. O günün parasıyla, kesesinden çıkarıp beş kuruş verdi.

Dedem, adı "Fatma" olmasına rağmen, nineme hep "Muhsine" diyordu. Bu fırsattan istifade edip sordum:

"Dede, ninemin adı Fatma olduğu hâlde, siz nineme Muhsine diyorsunuz. Babam da anneme Muhsine diyor, neden? Muhsine ne demek?" Dedemin hoşuna gitti.

"Aferin, aferin, aferin" dedi; sonra, hiç unutmam, şunları anlattı:

Oğlum, "muhsin" ve "muhsine" ihsan eden demektir. "İhsan" iyilik yapmaktır. *"El-insânu ubeydü'l-ihsân"* derler, "İnsan, iyiliğin kölesidir, unutmaz; minnet altında kalır; insanoğlunu, ona iyilik ederek, kendinize bağlayabilir, esir edebilirsiniz." demektir. Âyet-i kerimede bunun cevabı var: *"Hel cezâu'l-ihsâni ille'l-ihsân"* Rahman suresinde, "İhsanın karşılığı ihsandır." buyurulur. Hazret-i Peygamber'de, ihsan kelimesi, insanlık tarihinde bulmadığı manayı buldu.

Cebrail'in Sualleri

Hazret-i Ömer, bir hadis rivayet eder. Buyurur ki:

Birgün huzur-ı peygamberîde halka olmuş idik. Peygamberin sohbetinde idik. Halkamıza hiç görmediğimiz, bilmediğimiz bir şahıs girdi, yabancı bir insan... Peygamberin önüne oturdu, dizini dizine dayadı. "İslâm nedir?" diye sordu. Peygamber-i Zîşan cevap verdi. "Doğru söylüyorsun, öyledir. İman nedir?" Bunun da cevabını aldı. Bu sefer yine "Doğru söylüyorsun, öyledir." dedikten sonra "Peki ihsan nedir?" diye sordu.

Lügatlerde bulunmayan bir manayı o anda Cenâb-ı Hak, Resûlü'nün kalbine vahyetti: "İhsan, Allah'a, onu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen onu görmüyorsan da o seni görüyor..." Bundan sonraki "Peki, kıyamet ne zaman ko-

pacak?" sualine ise Efendimiz, "Bu hususa dair, sorulanın, sorandan fazla bir bilgisi yoktur." dedi.

İşte Resûl-i Ekrem'e gelen ve bu sualleri soran, Efendimiz'in bildirdiğine göre, Hazret-i Cebrail idi.

Hadiste geçen bu ihsan kelimesi üzerinde durmak lâzımdır. "Muhsine", ihsan sahibi, ihsan eden, iyilik yapan kadın demektir. Hem de "ibadetlerini Allah'ı görür gibi yapan kadın" manasına gelir.

Hakiki Hürriyet, Allah'a Kul Olmaktır

İnsan Allah'a kul olunca, esaretten kurtulur. Kullara kul olmaz. Nefsine, paraya, mesleğine, şuna buna kul olmaz.

Oğlum, hakiki hürriyet, Allah'a kul olmaktır.

Allah'a kul olan, ne kimseden korkar, yılar; ne de kimseye minnet eder. İnsanların vazifesi Allah'a kul olmaktır. Kulluğun ruhu da, evlâdım, ihsandır.

Dedem bunları söylerken, ninem de dalmış, kendisine yapılan hitabın manasını dinlemekteydi. Dedemin bu son cümlesiyle, unuttuğu işi hatırladı.

"Hay Allah, siz benden kahve istemiştiniz... İhsanı dinlerken kahveyi unuttum."

"Zararı yok, daha oturuyoruz; içeriz..."

Babam da dedemden öğrenmiş, o da anneme "Muhsine" diye hitap ederdi.

Dedemin, ihsanın manasına dair, Allah'a nasıl kul olunacağına dair sözleri, ömrüm boyunca hayranı olduğum sözlerdir.

Muhsine Fatma Ninemiz

Amcamın, babamın ve halalarımın annesi olan büyük annem, babam askerde iken 1919 yılında vefat etmiş. O sırada amcam yirmi yedi yaşında, dedem elli yaşında imiş.

Bunun üzerine dedem, küçük ninemi almış. İsmi Fatma olan bu hanım o sırada yirmi iki yaşında, halalarımla yaşıt, genç bir kızmış. Babamlar ona "abla" derlerdi, ben "nine" derdim. Bu ikinci hanımdan hiç çocuk olmamış.

Bu genç hanımın, dedemin o ağır çalışmasına ve fedâkârca yaşayışına ayak uydurup, onu candan sevmesi, dedemin bir kerameti, ahlâkının güzelliğinin en büyük alâmetidir.

Bu ninemizin zihni biraz kaba idi, bir şeyi zor öğrenir, güç ezberlerdi. Fakat dedem bıkmadan usanmadan, onunla öyle uğraşmış, öyle emek vermiş ki ninem bir kurra hâfızı gibi Kur'an okur hâle gelmiş. Bu işler ben doğmadan veya çok küçükken olmuş... Halalarım bunu:

"Ablamızın yerinde bir taş olsaydı hâfız olurdu." diye anlatırlardı.

Hakikaten dedem, ninemle öyle uğraşmış, Kur'an'ı, ibadeti, zikri, fikri öyle öğretmiş, telkin etmişti ki, ninemiz boş olarak bir an geçirmezdi. İş güç arasında boş vakit buldu mu, hemen Kur'an'ın başına otururdu. Dedemin emeği boşa gitmemişti.

Tecvid'e ifrat şekilde riayet ettiğinden, kendisine bazan şöyle derdim:

"Nine, ha'lar, ayın'lar filân, bu kadar sert çıkmayacak.

"Oğlum, deden böyle öğretti."

"Dedem seni alıştırmak için böyle göstermiştir. Ben böyle okusam, Kapı Camii'nde bana gülerler."

"Ee oğlum, ben insanlara okumuyorum ki..."

Dedem bu genç hanıma, dirayetiyle, ilmiyle, fazlıyla ve şefkatli hâliyle, kendisini sevdirmişti. Ninem, Hazret-i Ayşe'nin Efendimiz'e âşık olması gibi, dedemi sevmişti.

Dedemin kendisine nasıl davrandığına dair ninemin anlattığı bir misal:

"Soğan yemeyi severdim. Dedeniz de çiğ soğanı sarımsağı yemezdi. Birgün çokça yemişim. Dedeniz elbette rahatsız olmuş-

tu. Ama bana sadece şöyle dedi: Muhsine, sepette başka soğan kalmadı mıydı?"

Dedemden Sonra Ninemiz

Dedemin vefatında ninem kırk yaşlarındaydı. Çok üzüldü...

Annelerinin vefatından sonra eve gelen ve genç yaşta üvey anneleri olan nineme, amcamın, babamın ve halalarımın gösterdikleri hürmet, şâyân-ı takdirdir.

Dedemin vefatından sonra da ninem bizimle oturdu. Bayramlarda amcam ve babam, ninemi ziyarete gider. Onun başını öperler, abla derlerdi. Ninem ağlardı. Şöyle derdi:

"Oğullarım, ben evlât getiremedim diye üzgün idim. Fakat evlât getirsem, belki babanıza değil de bana çekerlerdi. Sizler babanıza çektiniz. Artık üzgün değilim."

Oturur ağlaşırlardı. Amcam, babam:

"Abla, biz meşgaleler içindeyiz. Kusurumuz varsa affet. Gerek bizden, gerek gelinlerin Meryem ile Aliye'den ve gerek kardeşlerimiz, Fatma'dan, Hatice'den, Rahime'den bir kusur oldu ise, bugün bayram günü affetme günündür..." derler; o da, aynen:

"Evlâtlarım, benim nur topu evlâtlarım, sizin terbiyenizde yetişen kimseler, beni hiç incitmediler. Bunca senedir sizlerden, güler yüzden başka bir şey görmedim. Sizler baba duası almış kimselersiniz. Son sözüm sizlere: Evlâtlarınız da sizin yollarınızda olsunlar."

Dedemin vefatından sonraki ilk bayramda elini öpmeye gittiğimizde, hâsıl olan hüzünlü tabloyu, amcamla babamın mendillerini yüzlerine kapayarak ağlamalarını hiç unutamam.

Ninem daha sonra Medine'ye bizim yanımıza geldi ve orada vefat etti.

Üçler Mezarlığı'ndaki Sarhoş

Dedem, imamı bulunduğu Dolav Camii'nden, Tekke mahallesindeki camiye veya bir mevlide, davete gidip gelirken, yol

uzun olduğu için kestirmeden, Üçler Mezarlığı'nın içinden geçerdi. Burası Konya'nın en büyük mezarlığıydı. Şimdi dedem ve amcam da orada yatıyorlar.

Dedem mezarlığa girer, okuyarak boydan boya geçerdi. Birisi, "Yahu deden ölülerle ahbap mıdır, nedir! Geçen gece baktım mezarlıktan çıkıyordu." demişti.

Dolav mahallesinde "Kişiler" diye anılan, bir kasap ailesi vardı. Bunlardan "Kara Mehmed" diye, Allah rahmet eylesin, vurduğu vurduk, kırdığı kırdık belâlı bir adam vardı.

Bu, Kara Mehmed anlatmıştı:

Gece, meyhaneden çıktım, evime gidiyorum. Kabristanın içinden geçerken, bana doğru bir karaltı yürüdü. Acaba bir düşmanım mı, diye kendime geldim. O sırada uzaktan selâm verip yanıma yaklaştı. Hacı Veyis Efendi imiş.

"Oğlum, dedi; bugün Mevlevi Şeyhi Mesnevîhan, Sultan Selim Camii hatibi Sıdkı Dede vefat etti. Rahatsızdım, cenazesine gelemedim. Gel, seninle onu ziyaret edelim..."

Beni peşine taktı, götürdü. Kabrin yanına oturdu, dua etti. Sonra:

"Oğlum bir de filân hoca var, filân var, filân var... Gelmişken onları da ziyaret edelim." dedi; onları da dolaştık... Eve döndüğümde, sarhoşluğum geçmişti. Hanımı uyandırdım. "Hanım, kalk bana bir su ısıt" dedim. Boy abdesti aldım. Uyuyamadım. Dedeniz gözümün önünde... kalktım camiine gittim.

Camide baktım, namazdan önce vaaz ediyor. Ben günahkâr insanım; şöyle arkaya bir yere oturayım dedim. Beni gördü, "Yakına gel oğlum, yakına gel!" diye çağırdı. Namazdan sonra, "Oğlum, gece ben sana çok dua ettim." dedi. Elini öptüm. Kendisine,

"Hocam benim ömrüm gafletle geçti. Ben çok günah işledim. Bana dua edin." deyince,

"Oğlum hepimiz geçmiş günahlarımıza tövbe edeceğiz. Bizim dinimiz öyle güzel bir din ki, tövbe eden, günahsız bir

kimse gibi olur. Yeter ki, bundan sonra sebat et oğlum." diye cevap verdi.

Ondan sonra namazı bırakmadım. Dedenin arkasında namaz kılmaya gayret ettim. Onun kerametleri çoktur. Birisi de işte benim hâlimdir. Aman dedenizin hatırını kırmayın.

Hazret-i Yusuf Kıssası

Dedemin cemaatinden Mehmed Emin Usta'dan dinlemiştim:

Dedeniz birgün yatsı namazında sure-i Yusuf'tan bir yer okudu, ağladı. Hıçkıra hıçkıra okudu. Halbuki dedeniz temkinli bir insandı, namazda ağlamazdı.

Okuduğu âyetlerden bazı kelimeler hatırımda kalmıştı. Eve gelince, hanıma:

"Hocaefendi bugün namazda ağladı. Okuduğu âyetleri merak ettim. Hele şu lâmbayı tut da Hâdimli Hoca'nın tefsirinden sure-i Yusuf'u bulup bakalım" dedim.

Hanım lâmbayı tuttu. O zaman elektrik yok. Vehbi Efendi'nin *"Hülâsatu'l-Beyân"*ını indirdim. Biz, "Hangi cüzdedir, hangi cilttedir..." filân diye bakınırken, kapı çalındı. Gittim açtım, dedeniz!

"Oğlum, bugün okuduğum âyet-i kerîme bana çok dokundu. Çok kıssa var, çok hisse var... Oğlum beraber konuşuverelim, kızım da dinlesin."

"Hocam elini öpeyim, biz de onu bulmaya çalışıyorduk. Kızınız lâmba tutuyor..."

"Hacet yok oğlum, konuşuverelim..."

Yaşayan Âyetler

Dedeniz o akşam gece yarılarına kadar anlattı. Hem kendi ağladı, hem bizi ağlattı:

"Oğlum, ne büyük Allah ki, Yusuf'u kuyulara attırır, köle diye sattırır, senelerce hapislerde yatırır... Pederini senelerce ağlatır...

Ağlar da gözüne perde iner... Sonra kuyulara atılan, köle diye satılan bu zata peygamberlik gelir; Mısır'a vezir olur, olur, olur, olur... Babasına, anasına, kardeşlerine kavuşur.

"Oğlum Kur'an-ı Kerim'in her âyeti mûcizedir; üzerinde durulmak ister. Peygamberlerin tarih-i hayatlarında ibretler vardır. Çünkü peygamberlik çalışmakla olunan bir şey değil; Allah'ın emriyle verilir. Onlar Allah'ın vahyi ile görürler, yürürler. Peygamberler âyetlerin en büyüğü, yaşayan âyetlerdir. Her işimizde onları misal alırız. Onlar insanlığın önderleridir.

"Peygamberlerin peygamberi de bizim peygamberimizdir. En son peygamber olmasına rağmen, diğerlerine imam kılınmıştır. Mirac'a çıkarken, Kudüs-i Şerif'te bütün peygamberlerin ruhları gelir; cemaatle namaz kılacaklardır. Cibril aleyhisselâm, âhir zaman peygamberini başa geçirir, imam yapar... Böyle bir peygamberin ümmetinden olmamız, bize, şereflerin en büyüğüdür."

Mehmed Emin Usta bunları anlatırken, yıllar öncesinde olduğu gibi, göz yaşlarını tutamıyordu.

Silleli Huriye Hoca'nın Mevlidinde

Dedem daima yanında kitap bulundururdu. Bunları bir bohçaya koyar, uçlarını bağlar, taşırdı. Bu bohçada her zaman iki üç kitap bulunurdu. Yolda arabada veya vardığı yerde bunları okurdu. O zaman, halk arasında çanta kullanılmazdı.

Konya'da Silleli Huriye Hoca derler, bir hoca hanım vardı; kızlara Kur'an öğretirdi. Bu hanım birgün mevlid okuttu. Evi uzak olmasına rağmen dedem de bizimle gelmişti. Mevlidde birçok hocalar, âlimler vardı. Hatim ve mevlid duasını dedeme teklif ettiler.

Merhum, kitap bohçasını açtı; bir kitap çıkardı; gözlüğünü taktı, kitaptan dua etti.

Fakir de bir aşır okudum. Çıktık eve geliyoruz. Amcam var, peder var, bir de bizim tarafta oturan birkaç zat var...

Dedem yolda dedi ki:

"Hayırlı evlâdın ne büyük bir nimet olduğunu Rabbim bana gösterdi. Elhamdulillâh, oğullarım hâfız oldu. Bunun şükrü pâyansızdır. Âlim oldular, buna da şükrederim..."

Âyet Seçmek

Sonra beni göstererek:

"Bu yavru, bu aslan, dedi; mektebe gitmişti. Birgün okuduğu mektebin civarından geçiyordum. Yetişmiş kızlar, kız hocalar, büyük çocuklarla, erkek muallimlerle top oynuyorlardı. Hiç hoşuma gitmedi. Oyun oynanır da, böyle karışık olması, birbirlerine davranışları, bakışları, laubâlilikleri hoşuma gitmedi. İçim yanarak eve geldim. Bu yavru için: Eyvah bu çocuk, pınarın başında susuz ölecek öyle mi? Allah'ım, neslimden hâfızlık bu kadar çabuk mu kesilecekti? Daha torunumda mı başlayacaktı bu hicran, demiştim...

"Çok şükür öyle olmadı. Hâfız Ali, bugün hem Kur'an okudu, hem de okuyacağı âyetleri güzel seçti. İhtiyar, intihab çok mühim bir şeydir... İbrahim Efendi, okuyacağı âyeti sen mi söyledin?"

"Yok efendim, kendisi seçti..."

Ben okumak için, Hazret-i İsa'nın İncil'de, Hazret-i Muhammed Mustafa'nın geleceğini müjdelediğini bildiren âyet-i kerîmeyi seçmiştim. Dedem devam etti:

"Zemin ve zamana göre, münasebete göre, meclise göre âyet seçmek, mevzu seçmek en mühimdir. Âferin oğlum, sevindim..."

Kitaptan Dua

Ertesi günü benim de dedeme bir sualim vardı:

"Dede akşam siz kitaptan dua ettiniz."

"Evet oğlum, tevazua çok elverişli de ondan... Hoca bu yaşa gelmiş de bir dua öğrenememiş, derler. Benim nefsim çok zâlimdir. Şımarmasın diye tevazua çok ihtiyacı var. İnşaallah senin nefsinde böyle hâller bulunmaz..."

Hatırladıkça hâlâ hayranlık duyarım... Amcamın babamın, dedeme karşı olan hürmetleri, dedemin de onlara karşı sevgisi çok büyüktü. İstişare ederler, fikirlerini birbirlerine samimiyetle açarlardı. Kendilerine fikir danışmak için gelenleri, icap ediyorsa diğerine gönderirlerdi.

Silleli Huriye Hanım'ın Hizmetleri

Konya'da Müslümanların o kara günlerinde, dine, imana, ahlâk ve fazilete hizmet eden hanımlar da vardı. Bunlardan birisi, bizim çocukluğumuzda, Silleli Huriye Hanım idi.

Bu kahraman kadın, Kur'an-ı Kerim'in yasak edildiği o kara, o felâketli yıllarda, ömrünü, Konyalıların kızlarına, kadınlarına, çocuklarına Kur'an öğretmeye vakf etmişti.

Erkek ruhlu, mücahid, yılmaz bir hanımdı. Defalarca karakollara götürülmüş, tehdit olunmuştu. Buna rağmen hizmetine devam ederdi.

Halalarım, bu hanımla görüşürlerdi. Kendisine:

"Huriye Hanım, erkeklerin korktuğu bu günlerde, sen maşaallah korkmuyorsun." derlermiş de, şöyle cevap verirmiş:

"Ne hikmetse, okuduğum dualardan mı; şu kadıncağızı üzüp de bedduasını almayalım, diye çekindiklerinden mi nedir, bilmiyorum... Polisler evime geldiklerinde, okur, yüzlerine üflerim... Sonra onlara: A evlâdım, keşke bana yakın otursanız, imkânınız olsa da, kızlarınızı gönderseniz, onlar da bu ocakta edep terbiye görseler, Kur'an öğrenseler, derim... Bu sözlerim polislere tesir eder, müteessir olurlar. Bana: A Hoca Hanım, biz sana okutma diye gelmedik, biraz ara ver diye geldik, derler..."

Bu Silleli Hanım, cidden çok hizmet etti, çok talebe yetiştirdi. Bizden sonra ne oldu bilmem? Böyle hizmet ehlini, hatırlamak, hayırla, rahmetle anılması için, yazıp gelecek nesillere tanıtmak lâzımdır.

Arif Etik Bey

Konyalı Arif Etik Bey eski bir süvari zabitiydi. Gençliğinde en azgın atlara eğersiz bindiğini gem kullanmadığını anlatırdı.

Çok iyi Farsça, Arapça ve Fransızca bilirdi. Türkçeye hâkimdi, güzel şiirleri vardı.

Otuz, otuzbeş sene hocalık etmiş, İmam Hatip Okulu ve Yüksek İslâm Enstitüsü'nde talebeler yetiştirmişti.

Âhir ömründe, müzmin bir aile geçimsizliği yüzünden yalnız kalmıştı. Hastalanmış, zayıflamış, rahatsızlığı yüzünden dişlerini de çektirmişti. Bu hâline üzülerek,

"Felek beni insandan başka her şeye benzetti" deyişini unutamam.

Lisana çok önem verirdi. Radyolarda ve matbuatta kelimelerin yanlış yerde kullanılmasına ve yanlış telâffuz olunmasına çok üzülürdü.

Mizac kelimesinde (i) harfinin uzatılması, Irak ve İran'ın, ıyrak ve iyran gibi okunması, onu, haklı olarak çok rahatsız ederdi... Bir keresinde:

Yâhu ne kadar ayıp, radyoda konuşan bir kadın, "rakîbim" demek isterken "râkibim" deyip durdu. Râkibim yani "benim üzerime binen"... Bu yanlışların sebebi, yeni neslin Osmanlıca bilmemesi, konuştuğu kelimelerin asıl yazılışını gözünün önüne getirememesidir... demişti.

Böyle kâmil bir zatın, âhir ömründe yalnız kalmış olması ve "Felek beni insandan başka her şeye benzetti." diye yakınması, hâlâ içimde kanayan bir yaradır.

Devam Edelim mi Evlâdım

Dedem ve onun gibi amcam ve babam, üzerlerine uyurken güneş doğmamış, şafak atmamış insanlardı.

Dedem, epeyi uzakta olan camiine, ezan vaktinden önce giderdi. Camii açar, namazdan önce vaaz eder, çoğu zaman ezanı okur, sonra namazı kıldırırdı.

Namazdan sonra ders okuyacak çocuklar gelirdi. Bunlara mektep vaktine kadar Kur'an öğretir, ders verirdi. Namaz sureleri, ahlâk, fazilet, ana babaya itaat ve hürmet, göz, söz ve öz temizliği, üzerinde durduğu bahislerdi.

Çocuklar mekteplerine gidince, Arapça okumak isteyenler gelirdi. Bu dersleri, yasaklar ağırlaşıp, takibat başlamadan önce camide yapardı. Dinsizlerin baskısı ve takibi arttığı sırada, birkaç kere yakalandı. Sonunda camide Kur'an ve din öğrettiği için mahkemeye verildi.

Son yıllarda Adapazarı'nda doktorluk yapan İsmail Hakkı Bey'in babası, o sırada Konya Sulh Ceza hâkimi idi. Dedemi "Arap harfleri okutuyor." diye mahkemeye verdiler. Bu zat beraat ettirdi.

Kendisine beraat ettiği söylenince, dedem hâkime şöyle demiş:

"Hâkim Bey, beraat ettiğimize göre demek ki suç sayılmıyor, vazifeye devam edelim öyle mi, evlâdım?"

Hâkim Bey o gece amcama haber göndermiş:

"Peder efendinin mahkemesi vardı, beraat ettirdim. Yine ettiririm. Fakat sonra beni Konya'da durdurmazlar."

Karakolda Kur'an Dersi

Amcam, bu vaziyeti dedeme nasıl söyleyeceklerini düşünüyor. Sonunda, "Polis tâkibi var, çocuklar korkarlar gelemezler. Size bir ev bulalım da vazife devam etsin." diyerek, bir çare buluyor.

Dedemin korkup çekinmeyle filân alâkası yok. Bir keresinde talebe okuttuğu için, aynı sebeple karakola çağırıldığında, sırasını beklerken, yanındaki masada oturan komisere sormuş:

"Oğlum, sen Kur'an-ı Kerim okumayı, namaz surelerini bilir misin?"

"Nerede hocam, öğrenemedim."

"Öyleyse şu fırsatı değerlendirelim, gel sana Fatiha'yı öğretivereyim de yâdigârım olsun..."

1935 öncesinde inkılâplar çok sert idi. Kur'an öğretenler âdeta kaçaktılar. Polis yakalayacak, jandarma önünü kesecek... İşte dedem gibi, o günlerde Kur'an için çalışan fedakârların aşkı ve gayreti, Kur'an okuttuğu için tevkifini beklerken, polise Kur'an öğretmeye çalışacak bir derecede idi. Allah hepsine rahmet eylesin.

Dedemin bu korkusuzluğu, onun tam hür bir insan oluşundan ileri geliyordu. Şöyle derdi:

"Bu dünyada hür kimdir? Allah'a kul olan!.. Oğlum, Allah'a kul olan, nefsin esaretinden, kulların esaretinden kurtulur. Allah'tan gayrı her şey masivadır. Masiva fanîdir. Fanî olandan korkmak, şirktir; şirkin büyüğüdür. Yalnız Allah'tan korkacaksın!..."

Bu tam velîlerde bulunan bir iman ve tevekküldü.

Evdeki Sohbetler

Dedem camide ve bir evde, vazifesini yapıp dersini verdikten sonra, kuşluk vakti, öğleden bir birbuçuk saat önce eve gelirdi. Bu sırada babam da dedeminkine benzer bir hizmeti tamamlayıp eve döndüğü için birlikte yemek yerlerdi. Bu hem kahvaltı, hem öğle yemeği yerine geçerdi.

Dedem ve babam yemekten sonra öğleye kadar dinlenirlerdi. Öğle namazını, bir saat geç olarak mahallemizdeki küçük mescidde cemaatle kılar. İkindiyi de orada eda ederlerdi.

Öğle namazı ile ikindi ezanı arasında dedem, aile içi ders yapardı. Ezanın Türkçe okunması kanunla mecbur edildikten sonra, öğle ve ikindinin ezanlarını yalnız cami içinde okumaya başlamışlardı.

Amcamın evi de hemen karşımızda olduğundan, aile içi derslere, ninem, annem, halalarım, amcamın hanımı ve kızları, kim varsa katılırdı.

Dedem hem anlatıp hem sorarak, sohbet şeklinde ders yapardı. Hanımlar onu dinlerken, bir taraftan da örgülerini örer, dantelalarını işlerlerdi.

Dedem halalarıma *Ahmediye* ve *Muhammediye*'yi okutur. Daha önce yazdırdığı, ezberlettiği manzume ve kasideleri, meselâ Erzurumlu İbrahim Hakkı hazretlerinin 28 peygamberi sayan şiirini ve ilmihal bilgilerini tekrar ettirirdi.

Namazda okunan sure ve duaların manalarını iyice öğretir, sonra sık sık sorardı.

Böylece hiç sıkmayan, sohbet şeklinde bir ders olurdu.

Dedemin Teşvikleri

Ben de o sırada bir kenarda dersimi çalışırdım. Arada bir bana da iltifat eder; "Hâfız Ali oğlum, senin de soracağın bir şey varsa sor. Adalet böyle olur. Sonra dedem, sade annelerimle meşgul olup beni ihmal ediyor deme." derdi.

Ben de o sırada çalıştığım sarften nahivden birkaç şey sorardım. Onları bana açıklardı. Sonra beş on dakika kadar, beni ilme, çalışmaya ısındırıp teşvik edecek bir konuşma yapar, beni aile ferdleri arasında medh edip cesaretlendirirdi:

"Dünkü Hâfız Ali, yarının âlimi olacak... Bugün Kur'an-ı Kerim okuyor... Kızlar, hanımlar, yahu size söylüyorum! Kapı Camii'nin kürsüsünde mukabele okumak demek, ne demek biliyor musunuz? Manevî ziyafet vermek demek... Zengin adam iftara fakir davet eder, ziyafet verir. Ziyafette kaç kişi olur? On, yirmi, otuz kişi olur... Ne yedirir onlara? Midelerine gidecek birkaç şey... Hâfız Ali ne yapıyor? Ruhlarına ziyafet çekiyor... Ali bugün Kur'an-ı Kerim'in metnini okuyor, bu ziyafeti çekiyor. Yarın inşaallah, ümmet-i Muhammed'e hitap edecek... Ben de neslimden böyle hâfızların, âlimlerin yetiştiğini görmekle, kabrime nur indiğini de göreceğim; ben de onunla doyacağım... Âmin deyin

kızlar, âmin deyin, âmin deyin bu samimî duama benim. Hem duamdır, hem gönlümün arzusudur...”

Dedem böyle güzel şeyler söyler, dualar ederdi. Onun gönülden konuşmaları karşısında, hanımların hepsi milini, iğnesini, ipliğini bırakıp dalar giderler, hayran hayran onu dinlerlerdi. Dedem sanki onları başka bir âleme alır götürürdü.

Dedemin vefatından sonra birgün amcam şöyle demişti:

“Yahu babam ne büyük insanmış, ne büyük bir yeri varmış! Yokluğunda eksikliği anlaşıldı. Ben babamın yaptığı gibi kadınlarla kızlarla meşgul olamıyorum.”

Kur’an Kıyamete Kadar Sönmez

Konya’ya 1959’daki ikinci gidişimde, ortanca halam olan Hatice halamı, Sarıyakup’taki evinde ziyaret etmiştim.

Sohbet ederken, kapının önüne bir otomobil geldi, korna çaldı. Halam, “Bekleyin, geliyor.” diye haber gönderdi. “Ne için geldiklerini” sordum. Halam “Beni almaya geldiler.” dedi. Sebebini sorunca da,

“Ben bir hâfız kursuna gidiyorum. Kızları okutuyorum. Talebe yetiştiriyorum.” diye cevap verdi.

O günlerde yapılan hizmetler hakkında biraz konuşunca, halam duygulandı. Gözlerinden yaşlar akarak şunları söyledi:

“Evlâdım bundan yirmi sene evvel, deden Kur’an-ı Kerim okuttuğundan dolayı tevkif ediliyordu. Onun kızı, bugün, arabalarla resmen Kur’an kursuna gidip, hâfız yetiştiriyor. Deden, baban bu dertle şehid oldular. Onlar insanları, Allah yolunda Kur’an’la irşad etmekten suçlu bulundular, mahkûm edildiler. Fakat Kur’an’ın mucizesi zuhur ediyor. Onların okutamadığı Kur’an’ı bugün bizler serbestçe okutuyoruz. Bu araba şimdi beni Kur’an kursuna götürecek, orada kız hâfızlar yetiştireceğim...

“Kur’an-ı Kerim, kıyamete kadar sönmeyecek bir nurdur, elhamdulillâh...”

Evvâbîn Kılarken

Dedem öğleyle ikindi arasında ailenin hanımlarına ders yaptıktan sonra, ikindiyi mahalledeki mescidde kıldırır; ikindiyle akşam arası, namazdan sonra yapacağı vaaz için hazırlanırdı. O sırada akşam yemeği olarak camiye götüreceği yemek pişirilirdi.

Akşam yaklaşınca, yemek tenceresini ben alırdım; Dolav camiine birlikte giderdik. Bizden götürecek kimse yoksa, kendisi alır giderdi.

Dolav mahallesinde, kendi camii olan Ulucami'de akşamı kıldırır; arkasından da altı rekât "evvâbîn" namazını ikişer ikişer kılardı. Birgün:

"Dede evvâbîn namazı sünnet midir?"

"Evet oğlum, Peygamber Efendimiz'in tavsiyeleri var. Kılabilen için büyük müjdeler var."

"Müjdeler nedir dede?"

"Evvâbîn demek, tövbekârlar demek... Günahından tövbe etmiş; günah işlemiş de pişman olup Allah'a dönmüş kimseler, demektir."

Bir akşam misafir vardı. Yemek evde yenecekti. Akşamı da yakınımızdaki mescidde kıldı. Baktım evvâbîn kılıyor. Ama arkasında kimse olmadığı hâlde sesli okuyor... Bitirince, eve giderken sordum:

"Dede evvâbîn kılarken sesli okuyordunuz. Ama arkanızda kimse yoktu."

Ben böyle dikkatimi çeken herşeyi sorardım. Sormamı ister, bundan memnun olurdu.

"Âferin oğlum… Aman oğlum sor. Ben sıkılmam, sen beni düşünme. *Teallemtu'l-ilme mes'eleten ba'de mes'ele.* Binâ'da okudun sen bunu. Okuduğun şeyle âmil ol. İlmi, mes'ele mes'ele öğrendin. Bir mes'eleyi öğrendin, sonra ikincisine geçtin... Aman sor!" derdi.

Sorardım. Hatta gevezelik derecesinde sorardım. Gülümser, cevap verirdi. Ben:

"Dede, evvâbînde sesli okudunuz. Arkanızda kimse yoktu. Cemaat mi var, zannettiniz?" deyince, şu cevabı vermişti:

"Arkamızda melekler vardı oğlum! Melekler tâbi olmuşlardı bana..."

Dedemin Mânevî Varlığı

Öyle bir teslimiyeti vardı ki, eyvallah! Duasının bereketini hâlâ hissediyorum. Teveccühünün, manevî bir nur hâlinde, hâle hâlinde varlığımı sardığına inanıyorum. Yazılarımda, şiirlerimde, konuşmalarımda, Allah'ın rızası hâricinde bir şey yapmaktan, Rabbime sığınıyorum. Dedemin manevî varlığı, benliğimi aşan bir tesir ile beni dikkatli olmaya sevk ediyor. Sanki onu darıltmaktan çekiniyor, onun duası ve arzusu istikametinde Hakk'ın yolunda yürümeye ihtimam gösteriyorum.

Dedem akşamla yatsı arasında camiinde kalırdı. Yukarıda geçtiği gibi cemaatinde bulunan garip sürgün muhacirlerle birlikte, evden getirdiğimiz yemeği yer, onlara sohbet ve vaaz ederdi.

Yatsıyı da camiinde kıldırdıktan sonra, çağırıldığı sohbet toplantılarına giderdi. Davetlere ziyafet için gitmezdi. İrşad için giderdi.

"Oğlum, hadis-i şerif var, derdi; hediyelerin en güzeli hikmetli bir söz, bir nasihattir. Sözlerin en güzeli de Allah ve Resûlullah kelâmıdır. Bir kimseye bilmediğini öğretmek, bildiğini hatırlatmak, kalbine bir ışık damlası düşürmek, bir kıvılcım, bir alev koyabilmek, benim için en büyük kazançtır."

Gittiği yerler bazan çok uzak olurdu, sorardım;

"Dede, çok uzak gelmiyor mu size?"

"Oğlum ben yolda boş durmam. Hatim indiririm."

Sünnetler, Âdetimdir

Dedem, hatimle teravih kıldıracak kadar, sağlam hâfızdı. Ben okurken kelime kaçırmazdı. Talebeliğinde çok dikkatli okumuş,

ömrünü israf etmemişti. Söylediğim gibi, bulgur pilavının pişmesini bile vakit israfı sayarak, sabahtan ıslatmış, öğlen gelince içine kavrulmuş kıyma atıp yemişti... Bunları anlatır ve şöyle derdi:

"Ben böyle yetiştim, size de öyle yetişmenizi, âdetlere, alışkanlıklara esir olmamanızı tavsiye ederim. Bazı kimselerin: Benim âdetim şöyle, mûtadım böyle, dediklerini duyarım. Bu söz benim hoşuma gitmez. Mûtad, alışkanlık nedir? Yahu mûtad, Peygamber-i Zîşân'ın sünnet-i seniyyesidir. Onları âdet edinin! Size: Âdetin, alışkanlığın nedir, diye sorulduğunda, Peygamber'imin sünnetleridir, deyin... Benim itiyadım şöyle, mûtadım böyle demek, hep nefsin oyunlarıdır. İnsanı esir etmesidir. Nefsinize ne kadar hâkim olursanız, o kadar hür yaşarsınız."

Dedemin elindekine nasıl şükrettiğini, ne kadar az şeye kanaat ettiğini, yukarıda anlatmıştım. Suyu serin tutar bir testiden su içtikten sonra, nineme:

"Muhsine, herkesin bağı var, bahçesi var; bizim de suyu buz gibi yapan testimiz var. Allah'a nasıl şükredeceğiz..." diyebilen bir insanı hangi nefsanî istek esir edebilir?

Ağlayan Bir Ses

Dedemin Kur'an okuyuşunda çok hüzün vardı. Konya'da "gevrek" denilen, tatlı, tesirli bir ses... Ne yüksek, ne alçak, orta, bir buçuk perdesi olan bir ses... Makam takip etmez. Çok dikkatli okur. Sahabe-i Kiram da makam bilmezlerdi.

Gece abdeste kalktığım zamanlarda, bahçeden geçerken, dedemi gece namazını kılarken görürdüm. *"Yâ eyyühe'l-müzzemmil..."* Bunu okuyor. Ninem arkasında cemaati... Soğuk gecelerde bile ayakta durur, dedemin okuyuşunu dinlerdim. Sanki ağlayan bir sesi vardı.

Şu sözlerini birkaç sohbetinde tekrarladığını hatırlıyorum:

Kur'an-ı Kerim'de, niçin indirildiğinin sebepleri, hikmetleri zikredilir. Müteaddit defalar, "âyetlerimi düşünsünler, tefekkür

etsinler, ibret alsınlar" diye, akıl sahiplerine, aklını bozmamış; özü, ahlâkı temiz insanlara, imanın sırlarını bildiren, gönül âlemini aydınlatan âyetlere bakmaları hatırlatılır.

Felâketler Dinimize Gelmesin

Sofrada birlikte bulunduğumuz sırada, günlük hâdiselerden sohbet ederlerdi. Hergün üzücü hâdiseler oluyordu. Dertli günler geçiriyorduk. Dedem, "Bugün yeni bir şey var mı?" diye soruyor; babam "Efendim, gazetelerde şu var, şöyle olmuş." diye anlatıyordu.

Birgün yemekten sonra dedem elini yıkamış, ayakta kuruluyordu. Hiç unutmam dedi ki:

"İbrahim Efendi, bu kadar yıkıma uğrayan bir milletin sonu ne olacak?" Pedere söylüyordu:

"Yahu bu kadar yıkıma uğrayan bir milletin sonu ne olacak? Bu olanlar, bizleri bile sarstı. Ömrümüz ilimle, medreseyle, kitapla, Kur'an'la geçmesine rağmen, bu işler bizleri dahi sarstı... Ya hiç dinî sohbet görmemiş; bir âlim, bir mürşid, bir Allah dostu ile görüşmemiş; böyle zatların semtine uğramamış; maneviyat âleminden feyz alamamış, bu neş'elerden, zevklerden mahrum yaşamış gençler ne olacak? Bu memleketin âkıbeti ne olacak?"

Bunun üzerine peder merhum:

"Efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem, dualarının birinde: Yâ Rabbi, başımıza gelecek felâketler, dinimize gelmesin, buyurmadılar mı? Baba, maalesef musibet dinimize geldi..." deyince, dedemin hüngür hüngür bir ağlaması vardı ki, unutamam.

Acıklı Bir Yağmur Duası

Konya'da yağmur kıt yağar. Hemen her sene, Mayıs ayında, "hâcet namazı" derler, yağmur duasına çıkarlar. Konya'nın kuzeyinde "musallâ" diye meydanlık bir saha vardır. Orası yağmur duası için tahsis edilmiştir. O dualarda, amcam vaaz eder, dedem dua ederdi.

1935 öncesi bir sene, hiç unutmam, dedem ayakta dua ediyor, millet âmin diyor. Herkes tezellül, tevâzu hâlinde, Allah'ın huzurunda yalvarıp yakarma vaziyetinde; ceketlerini ters çevirip giymişler. Dedem de cübbesini ters çevirip giymiş; başlar açık... Eller göğe doğru kaldırılmış, el içleri yere bakıyor. Bir perişanlık, bir âh ü vâh...

Bu şekil Efendimiz'den geliyor. O da üzerindekini ters giymiş, "Allah'ım kapına perişan hâlde, sana yakarmaya geldim." ifadesi olarak.

Öte tarafta, bir gündür koyunlardan, ineklerden ayrılmış yavru kuzular, danalar, analarının yanına salınmış, onların feryadları, melemeleri...

Dedem yana yakıla dua ederken, cemaate dönüp de:

"Ey muhterem cemaat, benim dua etmem isteniyor. Fakat bütün bu kıtlıklara benim günahım sebep oluyor gibi geliyor bana... Bu felâketlere ben sebebim, benim günahlarım sebep; bu yaşa geldim, hâlâ kul olamadım Allah'a..." deyince Konyalı coştu, kendinden geçti. Bir ağlama, bir âh ü zâr, feryâd ü figân ortalığı kapladı.

O gün, duanın ilk günüydü. Dua sırasında müezzinler *"Âmîn, âmîn, Allâhümme âmîn, yâ Erhamerrâhimîn âmîn..."* Allâhım dualarımızı kabul eyle manasına seslenirlerdi. İlk gün Konya'nın en güzel okuyucularından Sivaslı Derviş Ahmed, âmîn demişti. O gün hava bulutlanmıştı.

Derviş Ahmed'in Namazı

Derviş Ahmed, akşam eve dönünce hanımına şöyle demiş:

"Sıdıka, bugün Hacı Veyis Hocam ağlar, kuzular koyunlar, dilsiz hayvancıklar bağırışır... Yâ Rabbi, bizim günahımız sebebiyle yağmurunu kesme, diye doya doya bir âmin dedim. Yarın da ağlayarak söyleyeceğim Sıdıka..."

İkinci gün, feryâd ü figân ile dua edilirken, dedemin önüne bir cenaze geldi. O anda yağmur da başladı... Dedem ağlar, halk ağlar, koyunlar kuzular meleşir, yağmur yağar... Bir gün önce gür sesiyle âmin diyen Hâfız Ahmed'in cenazesi de dedemin önünde yatar, ıslanır...

Aradan seneler geçti. Yetmiş küsur yıldır, gönlümde tüten, ruhumda yanan, kalbimde alevlenen, hazin bir manzaradır.

Oradaki cemaatle, Hâfız'ın cenaze namazı kılındı. Yağmurla gözyaşları birbirine karıştı...

Minare Gibi Doğru

Amcamın talebelerinden Mustafa Ateş Hoca, şöyle demişti:

Amcanızın oğlu Hâfız Veyis'le beraberdik. Amcanız birgün oğluna şöyle dedi:

"Veyis, adam olacaksan, deden gibi adam ol. Sakın baban gibi olma."

Biz ürperdik, "Estağfirullah, efendim." dedik. Amcanız:

"Öyle öyle! Bizler doğru olsak bile kavak ağacı gibi doğru oluruz. Kavak ağacına eğri diyen var mı? Ama kavak ağacı, kuvvetli rüzgârların önünde eğilir. Peder merhum ise minare gibi doğruydu. Onu fırtınalar eğemezdi..." diye cevap verdi.

Amcam böyle baştan başa faziletli, mütevazı bir zattı. Biz Medine-i Münevvere'ye muhacir olduktan sonra da, amcama, babam için sormuşlar:

"Efendim, İbrahim Efendi Hocamız mı büyüktü, zâtıâlîniz mi?" Amcam şu ince cevabı vermiş:

"O büyük de, ben ondan önce doğmuşum..."

Dedem, yatsı namazından sonra da çağırıldığı sohbetlere giderek, va'z ü nasihatlerde bulunur. Sonra eve çoğu zaman geç vakit döner, yatardı.

Gece tekrar teheccüd namazına, gece namazına kalkardı. Bazan kalktığında, ninem:

"Efendi, yahu daha çok erken" dermiş de dedem:

"Yahu hanım, baksana Mustafa Efendi'nin lâmbası yanmış, maşaallah uyanmış kalkmış... Yahu hanım sen yat, ben kalkayım." diye cevap verirmiş.

İşte dedemin bir günlük hayatı böyle geçerdi. İbadet, irşad, hizmet...

Dayak Yiyen Damat

Konya'nın en büyük hocalarından, meşhur vâiz, âlim Mevlüd Efendi, dedemin vefatından sonra bize gelmişti. Amcam ve babamla oturuyorlarken:

"Hocamın hangi hâlini zikredeyim, yahu lâtif hâlleri bile beni ağlatır." dedikten sonra, dedemin dersine devam ettiği gençlik yıllarından bir hatırasını anlattı:

Evlendiğim akşam hocam, ertesi sabah derse gelmemi tenbih etti. "Oğlum, dedi; her şeyin bir mânii vardır, ama ilmin birçok mânii vardır... Yarın da derse gel; fâsıla vermeyelim."

Gelin hanıma söyledim. "Hocam döver beni sonra" dedim. Abdest aldım, namaza gittim... Namazdan sonra derse oturduk. Bana da dün okuttuğu dersten sualler sormaya başladı. Tabii bilemedim. Tokadı yapıştırdı.

Camiin kadınlar kısmında, birkaç hanım varmış. Güveyin tokadı yediğini görmüşler. Gelin hanıma yetiştirmişler:

"Kız işittin mi? Bugün hoca kocanı dövdü." Yeni gelin cevap vermiş:

"Aa! Ben çocukluğumdan beri işitirim: Hocanın vurduğu yerde gül biter, derler. Siz hiç duymadınız mı?.."

Kadınları böylece susturmuş... Ertesi gün derse geldim. Hocam bana:

"Mevlüd Efendi oğlum, dün, ben senin güveyliğini unuttum. Sana çıkıştım..." deyince,

"Efendim müjde!.." diye cevap verdim.

"Hayır inşaallah?.."

"Dün sizin beni tokatladığınızı, yukarıda kafesten görmüşler; bizim geline gidip söylemişler..."

"Kızım ne demiş?"

"Aa! Ben çocukluğumdan beri işitirdim. Hocanın vurduğu yerde gül biter, demiş..."

"Âferin, âferin, âferin! Oğlum bu gelinin kadrini bil. O benim kızımdır. Bu sözü söyledikten sonra, kızımı daha çok sevdim. Akşam cemaat gittikten sonra, kızımı tebriğe geleceğim, dua edeceğim."

Hocamın Kızı

Eve geldim. "Hanım duayı aldın." dedim.

Gece hocam geldi. Tebrik etti. Dua etti. Şöyle dedi:

"Mevlüd Efendi, duasının kabul olunduğunu görmekle, insan bahtiyar oluyor yahu! Sen benim hem talebemsin hem oğlumsun. Duamın kabul olunduğunu görüyorum, elhamdulillah... Oğlum, Efendimiz'in hadisleri var. *Hayrukum hayrukum li-ehlihi.* En hayırlınız ailesine hayırlı olandır. *Ve ene hayrukum li-ehlî.* Ben ki aileme en hayırlı insanım. Peygamber Efendimiz böyle buyuruyor... Oğlum, kızımın kadrini bil. Bu benim kızımdır. Benim kızımın kadrini bil..."

Hocam birkaç defa söyleyince, ben de hanıma artık "hocamın kızı, hocamın kızı" demeye başladım... İşte hanımın, o tokat üzerine öyle söylemesi, hocamı çok memnun kılmış, bize dualar etmişti.

Mevlüd Hocaefendi, bu hatırasını anlatmaya gülerek başlamış, fakat ağlayarak bitirmişti.

Hakikaten bu büyük insanların, birbirleriyle, hoca ile talebe, şeyh ile derviş münasebetleri pek vefalı, pek samimî, pek fedakarâne idi. İnsanın gözleri, bugün de öyle ihlâslı ve candan alâkalar, yakınlıklar görmek istiyor...

Konya'daki Altmış Üç Medrese

Babam, gerek köyde iken ve gerekse Konya'da Tekke mahallesindeki camiinde, çocuklara, Kur'an-ı Kerim ve din bilgisiyle beraber medenî bilgiler ve ahlâk dersleri de verirdi. Bu dersler, hafta sonunda, okulların tatil olduğu Cuma günleri sabahı yapılırdı. 1935 Haziranı'nda hafta tatili Pazar gününe çevrilince de, Pazar günleri yapıldı. Bu dersler, biz Medine'ye gidinceye kadar devam etmiştir. Ancak polis baskısı arttıkça ara verilir, sonra yine devam olunurdu. Son zamanlarda bu derslere büyükler de gelmeye başlamışlardı.

1930'dan sonraki senelere, "darbe yılları" desem câizdir. Vaktiyle Konya'da altmış üç medrese varmış. Dedemin meşgul olduğu Cevizaltı Medresesi'ne benzer altmış üç medrese... Bunların hepsi kapatıldıktan sonra, kimisi yıkıldı, kimisi satıldı, kimisi de evsizlere veya dedeminki gibi, Doğu'dan sürülüp getirilen zavallı muhacirlere mesken oldu.

1928'de köyde hâfızlığa başlayıncaya kadar, Konya'ya gelir giderdim. Dayımlarda ve dedemlerde kalırdım. Fakat o zaman henüz küçüktüm. Ancak 1930'da ailecek Konya'ya döndükten sonra, dedemin 1935'deki vefatına kadar, vaktimin çoğunu onun yanında geçirdim. Kendisiyle hatıralarım da bu zamana aittir.

Şıh Ali'nin Dedeme Misafirliği

Dedem merhum Hacı Veyis Efendi'nin hacca gelişi, herhalde yüz sene kadar evvelki bir tarihte olmalıdır. O zamanlar Konya delîli Şıh Ali isminde bir zât imiş.

Delîller, Mekke'de Medine'de bulunur ve herhangi bir yerden gelen hacıları yatırır, gezdirir, haccettirirlerdi. Şimdi onların vazifesini, her yerin kendi adamları, turizm şirketlerinin vazifelileri yapıyor. Bizim Konya'nın hacı adaylarını da o tarihte Şıh Ali ağırlarmış.

Şıh Ali, hac sırasında, dedem merhumu çok sevmiş. Diğer hacıların kendisine gösterdiği hürmet ve iltifatı görünce, dedemi, mânen olduğu gibi maddeten de zengin bir adam zannetmiş. Dedeme:

"Hacı Veyis Efendi, inşaallah bu yaz Konya'ya geleceğim. Size misafir olacağım." demiş. Dedem de:

"Tabiî, *ale'r-re'si ve'l-ayn.* Başımız gözümüz üzerinde yerin var, ya Şıh Ali" diye cevap vermiş.

Şıh Ali Konya'ya gelmiş. Dedeme misafir olmuş. Yaz günü bahçemizde, ninemin tulumbayla çekip suladığı sebzelerden ilk yetişen kabak olmuş. Ninem kabak pişirmiş.

Sofraya kabak gelince, dedem, Şıh Ali'ye:

"Şıh Ali, *Resûlullah kâne yuhibbu'l-zuhbâ, eleyse zâlike?* Şıh Ali, Resûlullah salâllâhu aleyhi ve sellem, kabağı severdi değil mi?" deyince, Şıh Ali cevap vermiş:

"Na'am, mâ kâne yuhibbu'd-decâc, mâ kâne yuhibbu'l-kebâb? Hacı Veyis Efendi, evet Resûlullah kabağı severdi, ama kebabı sevmez miydi, tavuğu sevmez miydi?"

Bunu işiten dedem:

"Şıh Ali, onu da yiyeceğiz inşaallah; Rabbim onu da verecek." demiş; ama telâşlanmış.

O gün Konya'nın zenginlerinden "Hacı Kaymak" derler, Hacı Mahmud Efendi, Mekke-i Mükerreme'den delil gelmiş, diye, Şıh Ali'yi ziyarete gelmiş.

Dedem ona demiş ki:

"Hacı Kaymak Efendi, Şıh Ali bize gelmiş. Mekke-i Mükerremeliler, Hazret-i İbrahim'in duasına mazhar olmuşlardır. O hazret, Hacer annemiz ve İsmail aleyhisselâmla birlikte Mekke ehline de; Allah'ım bunların rızkını sen ver, diye dua etmiştir. Cenâb-ı Hak onları gayb âleminden gelen rızıklarla rızıklandırır. Mekkelilerin rızkı boldur. Bunlar Beytullâh'ın komşusu... Bizim

evde Şıh Ali'yi rahat ettiremeyiz. Sizin hâriciyeyi döşeseniz de Şıh Ali'yi orada rahat ettirsek...”

Hacı Kaymak merhum cevap vermiş:

“Hocam hâriciye döşeli, aşçımız da var. Sizin misafiriniz, bâhusus ki Beytullah'dan geliyor, bizim de misafirimizdir...”

Ben Kabağa Razı Oldum

Fayton getirirler. Şıh Ali'yi, nargilesi de varmış, alıp götürürler. Tabii zengin evi. Konya mutfağı da bol çeşitli: Börekler, kebaplar, tavuklar...

Fakat üç gün sonra, Şıh Ali faytona binmiş, çıkmış gelmiş...

“Hacı Veyis Efendi, ben kabağa razı oldum.”

Dedem merak etmiş:

“Şıh Ali, sizi rahat ettiremediler mi?”

“Vallâhi rahat ettirdiler. Allah’ım şâhiddir, hiç kusur etmediler. Yalnız, midem doydu ama ruhum aç kaldı... Sizin sohbetiniz, yakınlığınız, sizin evinizin harîmi başkadır... Midem doydu da, ruhum aç kaldı.”

Peşinden Hacı Kaymak merhum koşup gelmiş:

“Hocam Şıh Ali evden kaçmış!”

“Hacım, siz yemeği buraya gönderin...”

Peder bunları anlatır ve:

“Şıh Ali'nin bizde kaldığı müddetçe, evimiz nimetlerle doldu, komşularımız bile doydu.” derdi.

Şıh Ali'nin bereketi. Allah cümlesine rahmet eylesin.

Sakın Hased Etmeyin

Merhum dedem, “gözünüz, sözünüz, özünüz temiz olsun.” derdi. Allah selâmet versin, bizim damat Doktor Hayreddin, beni bazan Medine-i Münevvere'nin yeni yapılan mahallelerine götürür, gezdirir. Bilhassa yeni yapılan Kuba, Avâli, Kurban,

Matar yolu, Tebük yolu, Mekke yolu, Hicret yolu gibi yeni semtlerde, yeni yapılmış çok güzel köşkler, villâlar vardır.

Böyle yerleri görenlerin birbirine zıt iki çeşit tavır ve ifade izhar ettiklerine şâhid oluyorum. Bunlar sanki dedemin nasihatinin müsbet ve menfi iki tatbiki oluyor.

Görenlerin birinci kısmı şöyle diyor:

"Maşaallah, ne güzel, ne kadar zarif olmuş. Allah hayırlı eylesin. Güle güle otursunlar, dârüssürûr olsun. İbâdet, Kur'an, zikir, fikir, huzur ve saadet evi olsun. Sakinleri, buradan cennet bahçelerine göçsünler. Bu evler, dünya cennetinden ahiret cennetine kanatlanacak hava meydanları olsun."

Böyle konuşan ve dua edenler, bir Müslüman kardeşinin böyle bir meskene, menzile sahip olduğuna sevinen, onun üzerinde gördüğü ilâhi bir nimete şükreden, gözü, sözü, özü temiz Müslümanlardır.

İkinci kısım insanlar ise şöyle konuşur:

"Bir sene evvel de biz buralardan geçmiştik. Ortada bir ev bile yoktu. Yahu bu millet bu kadar parayı nereden bulur? Çalar hâinler, rüşvet alırlar. Zaten âhir zamanda kazançlar hep şüpheli olacak..."

İşte farklı iki tavır, birbirine zıt iki ifade. Birisi, maşaallah der, sevap kazanır. Hased etmez. İtham etmez, gıybet etmez. *Ve mâ biküm min ni'metin fe-min'allah,* âyet-i kerimesinde ve diğerlerinde beyan buyurulan, "Kullarım, nail olduğunuz, mazhar olduğunuz, elde ettiğiniz, kavuştuğunuz nimetlerin hepsini benden bilin. Çünkü o nimetler, benim nimetlerimdir. Sakın hased etmeyin. Hased insanın amellerini ateşin odunu yediği gibi yer..." irşad ve ikazları, bizlere bu ahlâkı telkin içindir.

Ağızdan Çıkanlar Yazılıyor

Dedemin, "Oğlum ağzınızı güzel sözlere alıştırın. Çünkü yarın kıyamette, defter-i âmâliniz,dosyanız elinize verilecek. Yaptığınız ve söylediğiniz her şeyi, orada kayıtlı bulacaksınız." derdi.

Kur'an-ı Kerim büyük mucizedir. Kendisi aynen kalır. Fakat her yeni zamanın insanları, onu, yeni bilgilere göre anlar ve hayran kalırlar. Mehmed Akif merhumun, "Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı" mısraı ile ifade ettiği de işte bu manadır.

Dün dedemin "dosya" diye ifade ettiği, amel defterimizi, bugünün insanı, "kaset, disket" veya benzerleri kayıt âletleri olarak anlayabilir.

Dedemin, "Ağzınızdan çıkan sözleri melekler kaydediyorlar." ifadesi, bugün yeni kayıt usûlleri ve "Kâinat boşluğunda hiçbir titreşim kaybolmuyor." buluşu ile daha da açıklık ve tabiîlik kazanmaktadır. Yarının, İlâhî Kelâm'ın daha iyi anlaşılmasına, daha pek çok bilgi ve buluşlarla yardımcı olacağından ise hiç şüphemiz yok...

Dedemin dediği gibi: Gözü, sözü, özü temiz olmak Müslüman ahlâkının temel kaideleridir.

Cami Görünce Salâvat Getirmek

Merhum dedemin bir tavsiyesi vardı. Derdi ki:

"Oğlum, bir caminin veya bir mescidin civarından geçerken, Resûlullah Efendimiz'e salâvât getirin."

Bunu daha sonraki yıllarda İstanbul'daki sohbetlerim sırasında gençlere söylemiştim.

Bir zaman sonra gençler şöyle dediler:

"Hocam, Allah dedenize rahmet eylesin; sizden de razı olsun. Her gün akşama kadar, İstanbul'da bir yerden diğerine giderken, her semtte, caddede, sokakta, ya bir cami, ya da bir mescid görüyoruz. Sizden o tavsiyeyi işittiğimiz günden beri, akşama kadar getirdiğimiz salâvât-ı şerîfelerin sayısı binleri geçiyor."

Tarihte hiçbir kimsenin tarih-i hayatından bahsetmek ibadet sayılmaz. Fakat yüce İslâm Peygamberi'nin, Peygamber Efendimiz sallallahü aleyhi ve sellemin, hayatından bahsetmek şöyle dursun, mübarek ismini anmak bile, insana sevap kazandırır.

Üç "Âmin!"

Çünkü mâlumdur ki, sallâllâhü aleyhi ve sellem Efendimiz, birgün Mescid-i Saadet'te minbere çıkarlarken, birinci basamakta, âmin demişler; ikinci basamakta, âmin demişler; üçüncü basamakta yine âmin demişler.

Namazdan sonra kendilerine, bu âminlerin sebebi ve hikmeti sorulduğunda, Aleyhissalâtu vesselâm, şöyle buyurmuşlar:

Evet, birinci basamakta Hazret-i Cebrail geldi:

"Ya Muhammed, bir kimse ki, Ramazan-ı şerif girmiş çıkmış; rahmet ayı, sevap ayı, afv ü gufran ayı girmiş çıkmış da, bu mübarek ayın kadr ü kıymetini bilmemiş, bilememiş de, günahları affolunmamış; bu nasipsizin burnu yere sürtülsün." dedi; "âmin" dedim.

İkincisinde, "Bir kimse ki anasına babasına hayatında kavuşmuş da rızalarını, dualarını alamamış, anasının babasının bedduasına uğramış; bu nasipsizin de burnu yere sürtülsün." dedi; "âmin" dedim.

Üçüncüsünde de, "Bir mecliste senin ism-i şerîfin anılmış da, sana salât ü selâm getirmemiş; bunun da burnu yere sürtülsün." dedi; "âmin" dedim.

Evet, Resûlullah Efendimiz'in hayat hikâyesinden bahsetmek şöyle dursun, ismi anıldığı zaman salâvat getirmek, sünnet oluyor, vâcip oluyor ve edâsı sevap oluyor.

Salâvât-ı şerîfe getirmenin sevabı da şu oluyor ki, bir hadis-i sahihde Nebî-i Zîşân Efendimiz, şöyle buyurdular:

“Bana bir defa salâvât-ı şerîfe getirene, Allâhu Teâlâ, on defa salâvât-ı şerîfe getirir yani onun günahlarını affeder; cennetteki mertebesini yükseltir.”

Din Ölçüdür

Dedem merhum, sohbetlerinde cemiyet hayatından çok bahsederdi:

“Cemiyet, ölçüdür, usûldür, mîzandır... Ölçüyü kaybeden kimseyi, hiçbir cemiyet kabul etmez; hiçbir müessese kabul etmez.” derdi. Sonra dinimizin esaslarını ele alarak şöyle devam ederdi:

Din, İslâm, Şeriat: Ölçüdür... Allah’ın koyduğu kanunlar, kaideler, sıralar, saygılar içinde yaşanır. Fakat bugün Müslümanları bir kendini bilmezlik, haddini bilmezlik içinde görüyorum. Bu neden ileri geliyor? Cehaletten... Millet hem bilmiyor, düşünmüyor; hem de haddini bilmiyor ve diline hâkim değil. Diline hâkim olmayan, dinine hâkim olamaz.

Dedemin bu hususta, iki meseleyi misâl olarak anlatıp dikkatleri çektiğini hatırlıyorum. Birisi miras taksimi, diğeri ise ikinci bir hanım almak...

Şöyle derdi:

Meselâ birisi kayınpederi vefat ettiğinde, dinimizin mirastan kadına yarım hisse takdir ettiğini bile bile, zevcesine dese ki:

“Hanım, madem ki bugün kanun sana da tam hisse veriyor. Sen de ağabeylerinle beraber al. Ne yapalım, günahı kanunu yapana olsun, cezasını o çeksin.” dese; bu fanî dünya malı için ebedî ahiretini satmış olur.

Kur’an-ı Kerim’deki miras âyetleri biter bitmez, Nisa suresinde, şu âyet-i kerîmeler gelir: *Tilke hudûdullâh...* Bu miras taksimi Allah’ın hudududur, ölçüleridir, nizamıdır, mîzanıdır. *Ve men yuti’illâhe ve resûlehu...* Allah ve Resûlü’ne itaat edip de onun şeriatinin gösterdiği ölçüler içinde taksime razı olanı, Allah cennetine dâhil eder, cemaline mazhar kılar. *Ve men ya’sillâhe ve resûle-*

hu ve yeteadde hudûdehu... Allah'a ve Resûlü'ne âsi olup da çizdiği hadleri teaddî ve tecavüz edenin yeri ise cehennemdir...

Haddi Aşmak

İkinci meselede de şunları söylerdi:

Bugün memleketimizde câri olan kanunlar, ikinci bir hanımı nikâhla alıp evlenecek olan kimseye müsaade etmiyor. Eskiden bir erkek, ilân ederek, şânıyla şerefiyle, düğünüyle derneğiyle nikâhı altına alacağı kadının, ırzını, namusunu, haysiyetini korumak; ona bakmak, doğacak çocuklarının nesebini, şerefini üzerine almak için söz verir, alırdı.

Yeni kanunların, bir adamın bir kadınla nikâhsız düşüp kalkmasına da izin vermemesi lâzımdır.

Şimdi abdest alıp namaz kılan, Müslümanlığı kimseye vermeyen, Kapı Camii'nin birinci safında duran bazı kimseler, eskiden ikinci bir hanımı nikâhlamış, Allah'ın ve Resûlü'nün müsaade ettiği ölçüler içinde evlenmiş kimseleri diline doluyor. Bu ne demektir?

Nikâhsız olarak kadınların ırzına namusuna tecavüz edeni ayıplamıyor, böylelerini "çapkındır" deyip geçiştiriyor; "utanmaz adam, şeref ve ırz düşmanı alçak" diyeceğine, aldırmıyor da, bir kadını nikâhla alıp onun ismetini, şerefini, doğacak çocuğun adını, geleceğini emniyet altına alan, namuslu dindar Müslüman kardeşini ayıplayıp, aleyhine dedikodu yapıyor.

Dedem merhum, câhilliğe, haddini bilmezliğe misal verdiği bu bahsi şöyle bitirirdi:

Oğlum, böyle konuşmanın, davranmanın manası, "Ben Allah'ın kanununu tanımıyorum, Allah izin verse de ben kabul etmiyorum, neticede ben Allah'ı –hâşa– tanımıyorum." demektir. Bu gibi ölçüsüzlükler, Allah'ın koyduğu hududu, sınırları geçmek, haddi aşmaktır. Bu günahı, Kapı Camii'nin ilk safında kılınan namazlar da affettirmez.

Danışmada İhmalin Zararları

Konya'da bulunduğum yıllarda, dedemle amcam ve babam arasındaki görüşmeleri hayranlıkla takip ederdim. Birbirleriyle danışıp istişare etmeye çok dikkat ve riayet ederlerdi. Bu hâlleri hakikaten ibret alınacak şeydir... En küçükleri olmasına rağmen babamın görüşlerini takdirle karşılar ve ona, "Âferin, âferin, Allah feyzini artırsın." diye dua ederlerdi.

Bugün bakıyorum da Müslüman dünyasındaki çalışmalarda ve bilhassa İslâmî hizmet ve faaliyetlerde, müşavere ve danışma hususundaki ihmallerin çok büyük hata ve zararlara yol açtığını büyük üzüntüyle görüyorum.

Danışarak iş yapmak, Allah'ın emri, Müslümanların ve bilhassa herhangi bir işin başında bulunanların, ihmal olunması cinayet sayılacak kadar önemli bir vazifesidir.

Türbe Mahallesindeki Çelebiler

Dedem, hacca gittiğinde, Kâbe'yi ilk defa gördüğü zaman, "Allah'ım burada senden dünyalık istemeyeceğim. Bana medreseye yakın bir ev nasib eyle ki, gelip giderken boş yere vaktim geçmesin." diye dua etmiş...

"Kâbe'yi ilk gördüğünüzde edeceğiniz dua makbul olur derlerdi. Ben de böyle dua etmiştim. Duam kabul oldu." derdi.

Evi, Türbe mahallesindeydi. Mevlâna Dergâhı'na "türbe" derler. Bu mahalle Dergâh'a yakındır. Evin bulunduğu sokak Durak Fakı Sokağıydı.

Bu civarda, bütün Çelebiler otururlardı. Çelebiler, Mevlâna sülâlesinden olan kimselerdir. Dergâh'ta bulunan herkese "çelebi" denilmez. Çelebi olmak için muhakkak Mevlâna Hazretlerinin soyundan gelmiş olmak lâzımdır.

Dedem namaza ve namazın cemaatle kılınmasına çok hassas ve meraklı bir insandı. Dolav'a imam olmadan önce, mahallemizde evimize bitişik mescidde namaz kıldırırdı. Mahalle, insan

dolu idi; ama sabah namazlarında cemaat pek az oluyordu... Bekler bekler, çelebilerden gelen yok!...

Bunun üzerine dedem, komşuların kapılarını çalmaya başlamış; onları cemaate çağırmak istemiş... Fakat bazıları "Sizin ne üzerinize vazife?" filan gibi itirazlarda bulunmuşlar. Ancak bazıları daha da tuhaf şeyler şöylemişler:

"Hocam ne merak ediyorsun? Bizim namazımızı Mevlâna Hazretleri kıldı... Hem öyle bir zatın torunu olacağız, hem de bu kadar bir iltifat ve şefaatine nail olamayacak mıyız? Sen kendine acı..."

Dedem bu sözlere çok üzülmüş.

"Demek dinde ifrat ve lâubalilik, insanı bu hâle mi getirirmiş? Tevekkeli Müslümanlar için 'orta ümmet, dengeli ümmet' diye buyurulmuştur. Ne ifrat, ne tefrit..."

Hatta dedemin şu sözleri de meşhurdur:

"Bizim çelebiler, bizim komşular... Allah hidayetiyle, onlarla birlikte beni de ıslah etsin... Güneşin nereden doğduğunu bilmiyorlar. Güneşi hep doğmuş görürler; doğu ne taraf bilmezler... Maalesef geceleri çok oturuyorlar. Oturmanın âdâbına riayet edilmiyor. Lüzumsuz geç yatmanın, insanın maddî ve manevî varlığına verdiği zararlardan biri de işte budur."

Tabii daha önceki zamanları, asırları bilmiyoruz. Bizim bahsini ettiğimiz son zamanlardır.

Tekkeler ve Medreseler

Dedemin, tekkelerin ve medreselerin kapatılmasına dair şu sözlerini de hatırlarım:

"Allahu Teâlâ zulm etmez. Kul, başına gelecekleri hak eder. Cenab-ı Hak, bir nefis kendisini değiştirmeden, onun hâlini değiştirmez. Ona ceza vermez. Çünkü Âdil-i Mutlak'tır. Demek ki, yapılan bu inkılâplara, bu darbelere, bu millet müstehak olmuştur... Dergâhlar böyle lâubali oldu. Medreselerde, bir tulum peynir, bir teneke yağa, talebe sınıf geçti... Çocuk babasının yanında köyde

çalışır, ama rüşveti yiyen hoca çocuğu medreseye devam etmiş gösterir, sınıf geçirir... İşte bu gibi lâubalilikler, lâkaydlıklar başımıza bu cezaları getirdi. Çektiklerimiz, amellerimizin cezasıdır...”

Hakikaten tekkeler de medreseler de ne yazık ki, bozulan millî ahlâk ve zayıflayan devletle birlikte değişip asıl hizmet ve vazifelerini yapamaz olmuşlar.

Bu yüzden Tanzimat’tan beri “medreselerin ıslâhı” meselesi konuşulur olmuş... Fakat umumî çöküş arasında bu müesseseler de bir türlü toparlanamamışlar.

“Islâh-ı medâris” bahsi son zamanlara kadar gündemde kalmıştır. Hatta Konya’da Meşrutiyet devrinde kurulan ve Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi’nin, çok beğendiği için, oğlunu ta İstanbul’dan tahsil için gönderdiği yeni medrese teşkilâtının adı da bu sebeple “Islâh-ı Medâris” olarak seçilmiştir.

Bu müesseseyi ayrıca anlatacağım.

Medrese Tahsili

Bütün Osmanlı ülkelerinde, Arap memleketleri hariç, İstanbul, Anadolu ve Rumeli’de medreselerdeki tedrisat birbirinin aynı idi.

Başlarken “emsile” ile başlanır, sonra “bina”ya geçilirdi. Sarf ilminden *Maksud*, *İzzî* ve *Merah* okunurdu. Sonra “nahv”e geçilirdi.

Nahiv ilminden de *Avâmil*, *İzhar*, *Kâfiye* ve *Molla Câmî*, bir de *Mugni’l Lebîb* okunurdu. Anadolu’da ekseriye nahiv ilmi *Câmî*’de sona ererdi. *Câmî* adlı kitap, *Kâfiye*’nin şerhidir. Meşhur şâir Abdurrahman Molla Câmî’nin eseridir.

Dedem çok iyi okumuş; oğullarını, yani amcamla babamı da çok iyi okutmuştu. Bir keresinde bana:

“Oğlum! Eğer tarihte, bir baba varmış, iki oğlan evlâdı büyütmüş, ikisi de âlim olmuşlar; baba onların büyütmesinde, terbiyesinde, okutmasında hiç yorulmamış, derlerse; işte inanın ben de o babalardan birisiyim.” demiş ve şu sözleri de eklemişti:

"Baban ve amcan, kendilerinden daha üstün, daha faziletli, daha âlim arkadaşlar buldular. Ziya Efendi'ye şükran borcum namütenahidir... Ziya Efendi, Konya'da Islah-ı Medaris'i açtı. Beni kıraat hocası, amcanı Arapça mükaleme hocası ve babanı da sarf nahiv hocası olarak tayin etti... O medresede gördüğüm feyzi hiçbir yerde görmedim."

Medreselerin ıslahı düşüncesi Sultan Mahmud devrinden beri söylenir dururmuş. Medreselerin ıslahı, medreselerin ıslahı... diye.

Konyalı Ziya Efendi merhum, "Bu ıslah işini ya ehil olmayanlar veya bizden olmayanlar yapacak; yahu gelin şu işi biz başlatalım..." demiş.

Memiş Efendi Soyu

Ziya Efendi'nin büyük babası Memiş Efendi'dir. Asılları Konya'nın Bozkır kazasındandır. Memiş Efendi, Nakşibendî tarikatının, İmam-ı Rabbanî'den sonra ikinci toparlayıcısı olan ve Şam'da medfun bulunan Hâlid-i Bağdadî'den bizzat hilâfet almış bir zat imiş. Onun oğlu olan Muhammed Bahaeddin Efendi de Nakşî şeyhi ve âlim bir zattır.

Bahaeddin Efendi, Bozkır'dan Konya'ya gelerek, oğulları olan Zeynelabidin, Rifat ve Ziya Efendileri burada okutmuş.

Üç kardeşin en büyüğü olan Zeynelabidin Efendi, 1908'de Meşrutiyet'te, Meclis-i Mebusan'a Konya mebusu olarak katılmıştır. Aynı günlerde, kardeşlerin en zekisi olan Ziya Efendi de, ağabeylerinin karar alıp, kendisine vazife olarak vermeleri üzerine, Konya'da "Islah-ı Medaris" medresesini açmış.

Bu medresede, Fahri Efendi, Ali Kudsî Efendi, Bozkırlı Abdullah Efendi, Senirkentli Ali Efendi, Kâdirî Şeyhi-zade Hâfız Ali Efendi, dedem, amcam ve babam ders okutmuşlardır. Bunlar Konya'nın âlim olarak bilinen ileri gelenleridir. Ali Kudsî Efendi, sonra Şam'da vefat etmiştir.

Zeynelabidin Efendi'nin İstanbul'dan Konya'ya geldiği bir seferinde, Meclis'te Tokat mebusu olarak bulunan ve daha sonra şeyhülislâmlık edecek olan Mustafa Sabri Efendi ile Antalya mebusu ve daha sonra meşhur tefsirini yazacak olan Elmalılı Küçük Hamdi Efendi'yi de Konya'ya davet etmişler. Hem Konyalılar onların sohbetlerinden istifade etsinler, hem de onlar "Islah-ı Medaris"i görsün istemişler.

Islah-ı Medaris

Kahire'de iken Mustafa Sabri Efendi'den dinlemiştim. Şöyle demişti:

Islah-ı Medaris'i görünce, ruhum yandı... Senelerdir, tesis olunmasını, kurulmasını, açılmasını tasavvur ettiğim medrese açılmıştı... Talebeleri imtihan ettik. Çok iyi idiler. Sade eski medreselilerin anladığı gibi anlamıyorlar; kendilerinde ayrı bir ruh var. Ayrıca hesap, hendese, tarih, coğrafya filân da biliyorlar... O gün imtihan ettiklerimizden birisi Medine-i Münevvere'ye yerleşen Saatçi Osman Efendi idi. Hatırımda kalan bir diğeri de kütüphaneci Konyalı İbrahim Hakkı Efendi'dir.

Medreseyi öyle beğendim ki, Konya'dan İstanbul'a döner dönmez, hanıma ilk söylediğim:

"Hanım, İbrahim'i yarın Konya'ya gönderiyoruz, bavulunu hazırla." demek oldu.

"Hayırdır inşaallah, bir tek oğlumuz var; onu da tahsil için Konya'ya mı gönderiyorsun? Herkes çocuğunu tahsil için İstanbul'a gönderirken, biz Konya'ya mı yollayacağız?"

İki kızımız, bir oğlumuz vardı. Ben de hanımın bu mâkul itirazına ve hayretine şöyle cevap verdim:

"Hanım, İstanbul'un şanı şöhreti var. Ama benim senelerden beri hayal ettiğim medreseyi Ziya Efendi, Konya'da kurmuş."

Böylece Bizim İbrahim'i Konya'ya gönderdik.

Nûr-i İhlâs

Fakir, Mustafa Sabri Efendi'ye defalarca bu medrese hakkında sormuş ve intibalarını dinlemiştim. Bir keresinde:

"Efendim, Islah-ı Medaris'i çok beğenmişsiniz. Acaba bunun sebebi ne idi?" diye sormuştum. Şu cevabı vermişti:

Azizim, Islah-ı Medaris'e girdiğimde, varlığımı, benliğimi sanki yeşil bir nur kapladı. Burası bir mektep olmakla beraber, bir dergâh, bir terbiyehane, bir tasfiyehane, mücahid yetiştiren bir yuva idi. Orayı böyle gördüm.

Ziya Efendi'ye mahrem olarak sordum:

"Ziya Efendi, bu hocalara ne veriyorsunuz?"

"Hocam, ne verelim? Biz, kendisi muhtâc-ı himmet bir dede... Biz kimseden bir şey almıyoruz ki, verebilelim... Hepsi Allah için, bu milletin evlâtlarını yetiştirmeye geliyorlar."

Ziya Efendi bunu söyleyince, hocaların yüzünde parlayan nuru anladım. Bu nur, nûr-i ihlâs, nûr-i İlâhî imiş...

Ziya Efendi, dedeniz Hacı Veyis Efendi'yi göstererek, şöyle devam etmişti:

"Bu hoca Dolav denen semtte oturur. Orada bir camide imamdır. Bu iki hocamızın da babasıdır. Kendisinden çocuklara kıraat ve tecvid okutmasını rica ettik. Ta Dolav'dan buraya, iki kilometre yayan yürüyerek, dersine gelir gider."

Zeynelabidin Efendi

Mustafa Sabri Efendi şöyle demişti:

Zeynelabidin Efendi, kardeşi Ziya Efendi kadar âlim değildi. Fakat son derece zeki ve basiret sahibi idi. Uzak görüşlüydü. Cesur ve pehlivan yapılı bir zattı.

Baştan hep taraftar olduğumuz İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin içyüzünü ilk önce farkederek bizi uyandıran ve o fesat ocağına karşı mücadele bayrağı açmamıza sebep olan Zeynelabidin Efendi olmuştur.

"Bu teşekkül, bu fırka, Masonların ve Yahudilerin, İslâm ve Osmanlı düşmanı zümrelerin elinde âlettir. Bu fırka sonunda memleketin başına büyük felâketler getirecektir. Bizim bunlardan ayrılmamız lâzım." demiş ve sonuna kadar da bu fikrinde ve mücadelesinde devam etmiştir.

Medreselerin ıslah edilmesi gerektiğine inanarak, kardeşi Ziya Efendi'yi bu işe sevk ve teşvik eden, onun "Islah-ı Medaris"i açmasını temin edenin de Zeynelabidin Efendi olduğunu yukarıda zikr etmiştik.

Kendisi 150'likler arasında yurt dışına sürülmüş, ancak daha önce zaten Sultan Vahdeddin'in memleketi terk ettiği günlerde, Zeynelabidin Efendi de Mekke'ye gitmişti. Buradan, o sırada henüz Fransızların idaresinde bulunan İskenderun'a gelerek, Belen yaylasında yaşamıştır. 1935'te de Medine'ye gelmiş, burada dört sene yaşadıktan sonra 1939'da vefat ederek Cennetü'l-Bakî'ye defnolunmuştur.

Zeynelabidin Efendi'nin ortanca kardeşi Rifat Efendi, ne yazık ki, "Konya İsyanı" denen hâdiseden sonra suçlu suçsuz asılan yüzlerce kişinin arasında idam edilmiştir.

Zeynelabidin Efendi'nin dört kızı vardı. Bunlar Konya'da kalmış ve orada evlenmişlerdi. Ziya Efendi'nin tek kızı da Konya'da kaldı. Mazlum Rifat Efendi'nin oğulları vardı ve ticaretle meşgul oluyorlardı.

Gönül isterdi ki, bu muhterem üç kardeşin evlâtlarından, torunlarından birileri çıkıp hizmetlerini ve hayat hikâyelerini yazsın veya yazabilecek birilerine yardım ederek ecdadına karşı vazifesini yerine getirsin... Bu mübarek zatlardan aileleri nezdinde kalmış, kıymetli hatıralar ve notlar da bulunabilir.

Derviş, Hazır Askerdir

Zeynelabidin Efendi'nin tasavvuftan ve dervişlikten ne anladığını, Medine'de Saatçi Osman Efendi şöyle anlatmıştı:

"Zeynelabidin Efendi'ye Medine'de sorulmuş ve: Efendi Hazretleri tasavvufu ve dervişliği en kısa olarak nasıl tarif edersiniz, denilmişti. Kendisinin bu suale verdiği şu cevabın, yıllardır tesiri altında bulunmaktayım:

"Derviş, hazır askerdir!

"Böyle bir tarif, tasavvuf tarihinde görülmemiştir. Bu tarif beni kendimden geçirmiş, mest etmiştir... Bu tarife göre mücahidler hep derviştir ve dervişlerin de hep mücahid olmaları lâzımdır. Derviş, kendi nefsini terbiye edip İslâm'ı yaşadığı gibi, ümmet-i Muhammediye'yi de yaşatıp kurtarmakla vazifelidir... Sahabe-i Kiram, en büyük dervişlerdir. Çünkü İslâm'ı hem yaşamış, hem yaşatmaya çalışmış ve daima hazır birer asker olarak cihad etmişlerdir."

Amcam, Vehbi Efendi'ye Dargındı

Amcam, Zeynelabidin Efendi ve kardeşleri hakkındaki sözleri ve tavrı dolayısıyla, Vehbi Efendi'ye kırgın ve dargın idi. Vehbi Efendi'nin bu davranışı, İttihatçılığından tevellüd ediyordu.

Hâdimli Hoca, Zeynelabidin ve Ziya Efendilerin yurd dışında vefat etmiş bulunmaları dolayısıyla şu sözleri söylemiş:

"Yeryüzünde yatacak yer bulamadılar; vatan onları dışarı attı..."

Buna karşılık amcam şöyle demişti:

"Birisini Beytullah bağrına bastı; diğerini de Muhammed Mustafa, sancağı altında sakladı... Biri Cennetü'l-Muallâ'ya, diğeri Cennetü'l-Bakî'ye gömüldü... Bu zatlar, Müslüman Türkün Müslüman kalmasından başka ne için çalıştılar, başka ne istiyorlardı? Onlar için böyle konuşup da Türkün Müslüman kalmasını istemeyenlere sevgi saygı göstermek, büyük bir âlimin şânına yakışır mı?"

Hakikaten *"Hülâsatü'l-Beyân"* diye bir tefsiri ve *"Ahkâmu'l-Kur'âniyye"* diye bir eseri bulunan, Konya mebusluğu ve Şer'iye Vekilliği yapmış olan Konyalı Mehmed Vehbi Efendi diye tanın-

mış, Hâdimli Vehbi Efendi'nin takındığı bu tavır şanına yakışmıyordu. Fakat bütün bunların sebebi, Hoca'nın müfrit İttihatçı olması idi.

Vehbi Efendi, halka karşı soğuk ve uzak dururdu. Vakarlı bir hâli vardı. Yalnız senede bir kere, Ramazan'da, camilerde mukabele okuyan hâfızları ve vaaz veren vâizleri yemeğe davet ederdi. Kendisinin Şer'iye Vekilliğinden maaşı kesilmemişti. Birkaç yüz lira alırdı. Amcam o sırada beş vakit Pirî Paşa Camii'nde namaz kıldırır, durmadan çocuk okutur, vaaz eder de ancak on beş lira maaş alırdı. Vehbi Efendi, zenginlerden sayılırdı. Oğulları da ticaretle iştigal ederlerdi.

Hoca'nın davetine biz de giderdik. Senelerce ve defalarca şahit olduğumuz bir hâl vardı: İftar edilir, namaz kılınır, az sonra da yatsı ve teravih namazları için herkes camilerine giderdi. Yalnız Hoca, Belediye Reisi ve Evkaf Müdürü gibi birkaç ileri gelen memur birlikte kalırlar; ötekiler sigaralarını, Hoca da nargilesini içerdi.

Hatta bir keresinde, onlarla birlikte kalan ve sigara tiryakisi olan bir hâfız efendi, şu konuşmaya şahit olduğunu anlatmıştı:

Şişman bir zat olan Vakıf Müdürü, hâle bakıp Hoca'ya şunları söylemiş:

"Hocam ben Cennet'te bize yer yok diye korkuyordum. Ama siz de bizimle olduğunuza göre, demek ki, Cennet'te bize de yer varmış."

İttihatçılık Ne Demektir

Dedemden defalarca işittim ve hatırlarım; İttihatçılar ve onun devamı olan Halk Partisi için şöyle derdi:

"Oğlum, bu fırka, bu teşekkül kalaysız bakır bir kaba benzer, içine ne konulursa zehir olur. İsterse hacı, hoca olsun... Oğlum, bu fırka ehlullahtan, Allah dostlarından beddua almıştır. Bu yüzden öyle bir hâle gelmiştir ki, kalaysız kaba benzer, içine gireni zehirler..."

"Ne için dede?"

"Böyle oğlum! Bir milleti dinsiz yapmaya çalışmaktan daha büyük cinayet ne olur? Bir kere din terbiyedir, ahlâktır, dürüstlüktür... Din evvelâ kendi nefsine, sonra ailesine, komşularına, çevresine, ülkesine, milletine, memleketine hayırlı insan yetiştiren bir müessesedir. Her sahada en üstün insanı din yetiştirir. Din bunun için dindir. Çünkü İlâhî kaynağa bağlıdır. Allahu Tealâ tarafından insanları öyle yetiştirmek için gönderilmiştir. Binaenaleyh bu terbiyeyi ve ahlâkı kabul etmemek, dini kabul etmemek demektir. Dini kabul etmemek ise Allah ve Resûlullah, Kitap ve Kur'an tanımamaktır.

"Türk milleti Yunan'la harbetti; Yunan'ı kovdu. Niçin kovdu? Yunan memleketimizde kalırsa, bana Kur'an'ımı okutmaz, dinimi yaşatmaz, mukaddesatımı değiştirir, diye kovdu... Memleketimize dikkat edin yavrum, değişmeyen nesi kaldı? "Aman dinimizi, dilimizi, Kur'an'ımızı, ezanımızı, Cuma'mızı, kandillerimizi, bayramlarımızı koruyalım. Yoksa mahvoluruz."

Mustafa Sabri Efendi'nin Sözleri

Vehbi Efendi, 1947'de hacca gelmişti. Yanında Rüstem Hoca diye eski hocalardan birisi vardı. Mısır tarikiyle gelmişlerdi. Kahire'de iken, Mustafa Sabri Efendi'nin damadı Ali Zeki Efendi, Vehbi Efendi'yi davet etmiş.

Ali Zeki Efendi'nin amcası Hoca Rasih Efendi, Vehbi Efendi'nin ders şeriki olurmuş. Bu Rasih Efendi, Konya'dan Mısır'a gelmiş, hoca olmuş orada kalmış.

Ali Zeki Efendi, Vehbi Efendi için tertiplediği davete, Ezher ulemasından da hayli kimseleri çağırmış. Onlar da Türkiye'nin eski Şer'iye Vekili, tefsir sahibi bir âlim diye davete icabet etmişler.

Ali Zeki Efendi, tabii olarak, kayınpederi Mustafa Sabri Efendi'yi de aynı toplantıya davet etmiş. Ancak Mustafa Sabri Efendi, "Beni mazur görün ve biraz rahatsız olduğumu söyleyerek özür beyan edin." diye cevap vermiş.

Damadı, bu tavrının sebebini sorunca, Şeyhülislâm şu cevabı vermiş:

"Hocayla bizim yıllarca süren bir mücadelemiz vardır. Hoca bizi haksız, kendini haklı görür idi. Acaba hâlâ öyle mi görür? Şimdi ben ona ne diyebilirim?

"Hoca, hadi diyelim ki, Talât Paşaları, Enver Paşaları, Cemal Paşaları, Mahmud Şevket Paşaları bize karşı senelerce müdafaa eder, bizimle mücadele ederken, hadi diyelim ki, onların iç yüzleri o zaman anlaşılamadıydı! Fakat bugün de hâlâ, değişmeyen hiçbir şey bırakmayanları da mı anlayamadın? Yine mi onları insanlara karşı müdafaa ediyor, kimseyi konuşturmuyorsun! Elinden birşey gelmiyor, diye susup, üzülüp otursan, neyse... Herşey değişti; ama sen hâlâ Şer'iye Vekâleti'nin maaşını neden alıyorsun... mu diyeyim? Onunla ne konuşayım evlâdım?"

Âlimlerden İki Tavır

Amcam merhum, birgün sofrada, celâllenerek şöyle demişti:

Bazı kimseler ağızlarında sakız gibi çiğnerler, "Allah gafûru'r-rahîmdir; her günahı affetmeye kâdirdir; nedir bu sofulardan çektiğimiz; Allah'ın nâmütenâhî rahmetini sanki tahdîd ediyorlar..." derler. Bunları hep duyuyoruz. Tefsirde görmüştüm. Firavun da Musa aleyhisselâma "Ya Musa, senin Rabbin gafûrdur, rahîmdir; beni affetse şanına noksan mı gelir? Affetsin beni!" Musa aleyhisselâm Firavun'un bu dileğini Cenab-ı Hakk'a arz eyleyince, şu hitaba mazhar olur: "Ya Musa, onu affedeyim, fakat azdırdıklarını ne yapayım!"

Şimdi bakıyorum da, dün: "Belki niyetleri iyidir, işin nereye varacağını bilmeden bu dinsizliği yapıyorlardır, hatalarını anlayınca düzeltirler." diye mazur görülüp müsamaha ile bazı kimselere bakılıyor idi. Ama bugün bütün maskeler düşmüştür.

Bunu gören Bediüzzaman gibi bazı zatlar, vazife kabul etmemiş, âlet olmayı reddederek çekilmişlerdir. Sen böyle yapma, milleti uyandırmaya çalışma, yapanları da ayıpla, tenkid et, suçla... Bir de kalkıp, mazlum insanlara, "Vatanda yatacak yer bulamadılar." diye dil uzat... İşte bu olamaz!.. Vehbi Efendi'ye karşı dargınlığım da bu yüzdendir...

Cumhuriyetin ilk yıllarında, dinin zayıf bırakılması, halkın din ve ahlâk seviyesinin düşmesi karşısında, âlimlerin aldıkları iki çeşit tavrı, dedem, amcam ve babam ile Vehbi Efendi'ye benzeyenlerin davranışlarında görebiliriz.

Dedemlerin camilerde, derslerde, vaaz ve sohbetlerde geçirdikleri vakitler, evlerinde kaldıkları zamanlardan daha fazlaydı. Milleti yetiştirmek, irşad etmek, talebe okutmak için çırpınırlardı. "Aman ey millet, dinin imanın gidiyor, Kur'an'ın gidiyor!" diye kendilerini harap ederlerdi.

Vehbi Efendi gibiler ise, evlerinden çıkmaz, vaaz, sohbet ve irşadla meşgul olmak şöyle dursun, "Aman hükümet darılmasın!" diye konuşmaz; din aleyhtarı hareketleri, "İstemeden yapıyorlar." diye tevil edip, mazur göstermeye çalışırlardı...

Bunlar da Zâlim Değilse

Müslümanlara, Kur'an-ı Kerim'i öğretmek için camilerde veya evlerde ders veren ve ders okuyanlara, tazyiklerin, takiplerin, davaların ve tevkiflerin arttığı, ezanın kanun zoruyla Türkçe okutulduğu ve namazda okunan Kur'an âyetleri yerine Türkçesinin okutulması için hazırlıkların yapıldığı zamanlar, hakikaten çok sıkıntılı, üzüntülü, buhranlı günlerdi.

Bu günlerde, amcam ve babamla konuşup dertleşirlerken, dedemin şöyle dediğini hatırlıyorum:

Yahu camilerimiz ellerimizden alındı. Allah'ın ism-i celâlini anmak, huzur-i izzetinde secdeye varmak için yapılan ibadethanelerimiz ot deposu, asker kışlası oldu.

Bütün bu tahribatın karşısında hâlâ, sanki bir şey olmamış gibi, bu yapılanları mubah gören, bu aziz milletin ruhuna bu darbeleri indirenlere hüsn-i zan eden, bu işleri mazur görenler var.

Bakara suresindeki âyet-i kerîmelerde, gayet açık olarak beyan olunuyor ki:

"Mâbedleri yıkan, buralarda Allah'ın anılmasına mâni olan kimselerden daha zâlim kim olur?"

Evet, eğer bunlar da zâlim olmayacaksa, zâlim kim olur? Âyet-i kerîmeler güneş gibi açık iken, hâlâ bu işleri ve yapanları mâzur göstermek isteyenlere şaşmamak mümkün değildir... Demek ki onlara, Allah'ın bildirmesi de, şehadeti de kâfi gelmiyor. Zâlim, bunlar değilse kimlerdir?

Sonra bakınız, bu takipler, tevkifler, kimlere karşı icra olunuyor? Meyhaneciler serbest, kumarhaneciler serbest, kerhâneciler serbest, bütün kötüler, günahkârlar serbest, bütün günah yerleri açık... Tevkif edilenler, ehl-i iman, Allah dostları… Memleketin imanını, vicdanını, ahlâkını, tarihini korumak ve devam ettirmek isteyenler takip, tazyik ve darbeler altında...

Yoksa Yunan mı Bizi Denize Döktü

Bu hâlleri, hürriyet, istiklâl şenlikleri yapılan günlerde görmek, insana daha çok acı veriyor... Bir tarafta hürriyet bayramları! Peki hürriyet kimin hürriyeti? Türk milletinin hürriyeti... Kimden aldı bu hürriyeti? Dün Cihan Harbi'nde, dinine, mukaddesatına yürüyen Avrupalılardan... Sonra? İstiklâl Harbi'nde Yunanlılardan...

Hürriyetini almış bir millete, bu esaretler, bu takipler, tazyikler, tevkifler tuhaf geliyor.

İnsan şunu sormaktan kendini alamıyor:

Bu işler kimleri razı etmek için yapılıyor?

Dün varlığımızı, vatanımızı, istiklâlimizi, dinimizi, imanımızı, tarihimizi, ırzımızı, namusumuzu çiğnemeye gelenlerin

gönlünü almak için mi, onların hoşuna gitsin diye mi yapılıyor bütün bu zulümler?

Eğer onlar bunu istiyor, biz de onları razı etmek için bu işleri yapıyorsak, hürriyet bayramlarının, şenliklerinin manası nedir?

Biz, Yunan'ı denize döken millet değil miydik yâhu?

Yunan denize mi döküldü, yoksa Yunan mı bizi denize döktü?

Vehbi Efendi ve Mehmed Âkif

Konyalı Vehbi Efendi, Konya'nın en büyük âlimlerinden sayılır. Hâdim kazasından olduğu için "Hâdimli" diye de anılır. Senelerce talebe yetiştirmiş, ders okutmuş, icazetler vermiştir. Meşrutiyet meclisinde Konya mebusu olarak bulunmuş, sonradan Ankara hükümetinde Şer'iye Vekili olmuştur. *"Hülâsatu'l Beyân"* adında, on beş ciltlik bir de tefsir kitabı vardır.

1955'te Hasan Basri Çantay merhum, Vehbi Efendi'nin tefsirine dair şahid olduğu hatıralarını şöyle anlatmıştı:

Vehbi Efendi, Ankara'da Şer'iye Vekili idi. 1923 senesi ilk ayları. Beni çağırdı. Dedi ki:

"Basri Bey, ben bir tefsir yazdım. Şer'iye Vekâleti adına bastırmak istiyorum. İmkânlar var. Akif Bey'e götür de, bir gözden geçirsin. Münasip görürse bastıralım. Ben Akif Bey'in hem edebî şahsiyetini, üslûbunu, şairliğini hem de ilmini ve Arapçaya olan vukûfu ile tercüme kabiliyetini bilirim ve takdir ederim. Fikirlerine de hürmetim vardır. Akif Bey ne derse onu yapacağım."

Mehmed Akif'in "Doğrucu"luğu

Bunun üzerine tefsiri aldım, Akif Bey'e götürdüm. Merhum, tefsiri gözden geçirdikten sonra şöyle dedi:

"Üslûp ve ifade, tefsir üslûbu ve ifâdesi değil. Ayrıca edebî ve akıcı da değil. Eğer bugünkü nesle, imanını tazelesin, sarsılan manevî cephesi kuvvet kazansın diye yazacaksak; bu tefsirin Şer'iye Vekâleti namına basılması doğru olmaz. Bir de bizim şu

meşguliyet içinde buna vaktimiz de yok… Basılmadan önce, kayınbiraderi Arif Bey de bir gözden geçirsin...”

Bu sözler, Mehmed Akif'in doğru bildiğini olduğu gibi ifade eden üslûbu ile söylenmişti. Tabii ben onu yumuşattım. Vehbi Efendi'ye:

“Efendim, Akif Bey sizi seviyor. Şer'iye Vekâleti'ne filân kendisini muhtaç etmesin. Allah kendisine imkân versin de, kendisi bastırsın, diyor. Bir de kayınbiraderiniz Mehmed Arif Bey'in, kitabı bir kere gözden geçirerek, size yardımcı olmasını münasip görüyor.” dedim.

Vehbi Hocaefendi, olgunluk gösterip:

“Bu tavsiyeyi Akif Bey gibi bir dosttan geldiği için aynen kabul ederim. Arif Bey'e verelim gözden geçirsin, sonra bastırırız.” dedi.

Mehmed Arif Bey, edebiyat ve tarih muallimi olup, *Beyânü'l Hak* mecmuasında, Mustafa Sabri Efendilerle birlikte makale yazardı. Meşhur bir yazardı.

Hasan Basri Bey 1955'teki görüşmemizde, daha sonra, eseri basan kitapçı Şakir Efendi'nin, “Tefsir üzerinde Arif Bey'le beraber bir hayli çalıştıklarını” söylediğini de nakletmişti.

Vehbi Efendi'nin CHP Başkanı Oğlu

İlmine, mebusluğuna ve şer'iye vekilliği yapmış olmasına rağmen, Vehbi Efendi'nin Konya'da halk üzerinde bir tesiri olmadığı gibi, öyle pek fazla bir kimseyle de teması yoktu. Bu bakımdan, en küçük meselelerine kadar halkın içinde ve yanında olan, davalarıyla meşgul olan dedemlere hiç benzemiyordu.

Vehbi Efendi, resmî bir insandı. Evinden çıktığında, ya oğlunun veya bir tanıdığının mağazasına gider. Sonra yine evine dönerdi. Oğullarından Ahmed, hâkimdi; diğeri Fevzi ise kumaşçılık yapardı. Soyadı kanunu çıkınca “Çelik” soyadını aldılar.

Vehbi Hoca'nın kumaşçı olan oğlu Fevzi, CHP'nin il başkanlığını da yapmıştı. Aynı zamanda hem cumhurbaşkanı hem

de CHP'nin genel başkanı olan İsmet İnönü, Konya'ya geldiği zaman, onun evinde kalırdı.

CHP devrindeki devlet idaresi çok tuhaftı. Tek parti vardı. Her ilin valisi aynı zamanda CHP il başkanı idi. İşte bu acaip düzen içinde tek parti diktatörlüğü ve zulmü yürütülüyordu.

Hatta hep bilinen ve CHP ile İnönü'nün dinle olan alâkasını karikatürleştiren vak'a da bu Fevzi ile İsmet İnönü arasında geçmişti.

Konya'ya bir gelişinde İnönü, halka hitaben yapacağı konuşmayı hazırlarken Fevzi Çelik ona şöyle demiş:

"Paşam, Konya'da uzun konuşmaya lüzum yoktur. Konyalıyı bir kelime ile kazanabiliriz."

"Nedir o kelime Fevzi Bey?"

"Paşam, Konyalıya, Allah deyin yeter…"

Ertesi gün Paşa konuşmasını yapmış. Fevzi Çelik, akşam olunca Paşa'ya:

"Efendim, Allah demediniz." deyince, şu cevabı almış:

"Allah'a ısmarladık, dedim ya Fevzi Bey!.."

İmam-Hatip Okulları Kurulurken

İşin garibi bu Fevzi Çelik, namaz da kılardı. Fakat dini yayacak bir hareket, bir faaliyet için, bütün Halk Partililer gibi, kat'iyyen taraftar olmazdı. Nitekim amcam ve arkadaşları Konya'ya İmam Hatip Okulu yaptırmak için tüccarları dolaşırlarken, en başta ikinci olarak, amcamın camiine yakın mağazası bulunan bu Fevzi Çelik'i ziyaret etmişler.

Olanları, amcamın yanında, yardım toplama heyetinde bulunanlardan biri, şöyle anlatmıştı:

Eğer amcanız büyük bir ruha, büyük bir hizmet ve dava aşkına sahip olmasaydı, bizim yardım toplama işimiz daha birinci günde biterdi.

Yardım için çarşıya çıktığımız ilk gün, bismillahirrahmanirrahim dedik, bir mağazaya vardık; gayet güzel karşılandık. İkinci mağaza olarak amcanızın camiine yakın olan Fevzi Çelik Bey'in mağazasına girdik. Amcanızın o güzel sözleri ve teklifi üzerine, o güzel yüzüne karşı, Fevzi Çelik'in cevabı şu olmuştu:

"Hocam bu dilencilikten ne zaman kurtulacaksınız?"

Hepimizin dili tutulmuş, dehşete düşmüştük. Yalnız amcanız hiç tavrını değiştirmeden bize, "Buyrun çıkalım evlâdım." dedi. Fevzi Çelik'e de "Pekâlâ oğlum" dedikten sonra bir de selâm vererek mağazadan çıktı.

İş Mağazada Değil, Gönüldedir

Ondan sonraki kumaşçı dükkânına giremedik, durakladık. Amcanız, "Böyle terbiyesizlik olur mu, biz Allah rızası için ne diyoruz, adam ne diyor; bize hakaret ediyor, bu benim izzet-i nefsime dokundu..." deseydi; iş orada kalacaktı.

Aksine o büyük zat, bizim daha küçük olan ikincinin önünde durakladığımızı görünce:

"Oğlum iş mağazada değil, gönüldedir. Gelin bakalım. Belki onun vermediğinin iki katını buradan alırız." dediler. Dükkâna girdik, oturduk, amcanız başladı:

"Babam, namazı niçin kılıyoruz? Allah'ın emri diye. Oruç, hac, zekât... hepsini öyle değil mi? Babam, bugün üzerimizde bir din borcu daha vardır. Bugüne kadar ilim talebesi yetiştirilmedi. Talebe demek din kalesini müdafaa edecek askerler demek... Cehlin kalesini yıkacak mücahidler demek... Cihadların en büyüğü, en mukaddesi, en ulvîsi, bugün talebe yetiştirmektir. Ben bu kanaatteyim. Bu yola çıktım. Beni bu yoldan ne onun bunun reddetmesi, ne de hatta yüzüme tükürmesi döndüremez... Babam, İmam Hatip mektepleri yapacağız. Sizlerin, bizlerin yardımıyla bu iş olacak. Gönlünden kopanı ver babam, ne koparsa!.."

Mağaza sahibi, o günün parasıyla hayret edilecek bir meblağı verdi... Amcanız bu sebeple Fevzi Bey'e çok kırılmış, dargın gitmiştir.

Bu anlatılanlar üzerine, yine merhum dedemin Halk Partisi için söylediği şu sözler aklıma geliyor:

"Oğlum, bu parti, inkâr üzerine temeli atılmış bir teşekküldür. Ehlullahtan, Allah dostlarından durmadan beddua almıştır. Allah'ı sevenler, bu partiyi sevmez... Allah'a sövenler ise daima bu partiyi korumuşlardır... Yavrularım, bu parti, kalaysız bakır bir kaba benzer, içine gireni zehirler... İçine düşüp de zehirlenmemek olmaz..."

Böyle bir partiyi Konya'da ayakta tutan kendi oğluna, eski Şer'iye vekili, tefsir sahibi Vehbi Efendi'nin muhalif olduğuna dair hiçbir şey duymadık... Vehbi Efendi, başında koskoca şapka, evinden çıkar, oğlunun dükkânına kadar yolda kimseye bakmaz, selâm vermez, verilenleri da alır mı almaz mı belli olmaz... öyle gider gelirdi.

Dinî tahsilin yokluğundan, camilere, dindarlara yapılan zulümlerden bir şikâyeti yoktu. Sanki bütün dert, sade Hacı Veyis Efendi'ye kalıyor; Vehbi Efendi'nin dolgun maaşı aksamadan işliyordu.

Neyin Hürriyeti

Eskiden İttihatçı olan Vehbi Hoca, oğlunun partici olmasının da tesiriyle olmalı, daha sonra da ne yazık ki Halk Partili olarak tanınırdı. Onun için dedemlerle münasebeti resmî ve uzaktı. Ancak davetlerde karşılaşırlardı.

Dinimizin başına, hükümet eliyle gelmiş olan felâketleri, dindarlara yapılan baskıları, "hükümetin bunları istemeyerek yaptığı" gibi bir izah ile mazur gören bir hâli vardı. Hükümet ve parti ile şahsen açıktan bir münasebeti, alâkası yoktu. Ancak tavrı öyle idi.

Dedemin de bu hâl gücüne gider ve şöyle derdi:

Eğer hükümet bu baskıları, isteyerek değil de, yabancıların baskılarına boyun eğip de yapıyorsa; kendi milletine, milletinin

imanına, dinine bu darbeleri vuran hükümet, eğer öyle ise, neden hürriyet, istiklâl bayramları yapıyor? Hem, "yedi düvelle savaşıp onları yendim, kovdum" diyeceksin; hem de Kur'an okumayı, din ilmini öğrenmeyi öğretmeyi, düşmanlarının hatırı için yasak edeceksin! Kimin hürriyetini kazandın? Meyhanecinin, kerhanecinin hürriyetini mi? Onlar serbest, ama takip edilen, tevkif edilen, dövülen sövülen, Müslümanlar!.

Ne Bulursan Ona Şükret

Dedem merhum, amcamı ve pederimi de kendisi gibi ahlâk salâbeti ve irade kuvvetine sahip olarak büyütüp yetiştirmişti. Onun için, iradenin zaaflara ve dava aşkının diğer arzulara hâkim olması esas prensipti.

Kabri cennet olsun babam da bizleri aynı şekilde yetiştirmek isterdi. Tavsiyelerinden birisi de şu idi:

Oğlum, sakın itiyadlara, alışkanlıklara esir olma; kendini onların idaresine bırakma. Sen onlara hâkim ol. Hayatı geldiği gibi kabul eyle. Yoksa bir sıkıntıya düştüğünde daralır, telâşa kapılır, hicran duyarsın. "Ah şöyle olsaydı, ah böyle olsaydı" dersin.

Dedeniz, hayata minnet etmedi. Ne bulduysa onunla yetindi, ona şükretti.

Ninenin kuyuya sarkıttığı çömlekten Çayırbağı suyunu içince: "Herkesin bağları var, bahçeleri var, bizim de suyu buz gibi yapan çömleğimiz var" deyip şükreden, hayatın saadetlerini bir çömlek suda toplayan insanı, hangi güç yenebilir, hangi engel onu gayesinden alıkoyabilir?

Allah cümlesine rahmet eylesin.

"Peygamber Vârisi" Ne Demek

Dedemin, amcamın ve babamın, halkla olan yakın münasebet ve alâkalarını düşününce, insanlara uzak duran âlimlerle olan farklarını şuna benzetiyorum:

Diğerleri, sanki bir kitabın sayfaları, onlar ise kitapların manası ve ruhu idiler. Kitap, okunmak ve amel olunmak; bir reçete ise tatbik edilmek için yazılır. Kütüphaneler dolusu kitap veya dolaplar dolusu reçete olsa, kullanmadıktan, başkasına verip faydalandırmadıktan sonra neye yarar?

Sallallahü aleyhi ve sellem Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde, "Âlimler, peygamberlerin vârisleridir, onların mirasçılarıdır." buyuruyor. Burada, âlimlere, "Ey âlimler, sizden beklenen, peygamberlerin yaptığı gibi halkı ikaz ve irşad etmeniz; onlarla yakından, gayret ve samimiyetle meşgul olmanızdır." diye ihtar olunurken; halka da "Âlimlerinize, peygamberlere gösterildiği gibi hürmet edin, onları dinleyin, kıymetlerini bilin." diye tenbih olunmaktadır.

Fakir, dedemlerde, bu hadiste tarif olunan hakiki âlim şahsiyetini gördüm. Şunun hicranını çekmekteyim ki: Senelerce bu zatların feyizleri içinde büyüdüğüm hâlde, izlerinden yürüyüp de, onlar gibi âlim ve fazıl bir adam olamadım...

Dedemi kaybettiğimde on dört yaşımda idim. Dedemin bana anlattıkları, ettiği nasihatler, her cihetten beni tatmin ediyordu.

Peygamber Efendimiz'in, sahabe-i kiramın, kadın erkek, bütün dertlerine derman oldukları, her yaraya merhem verdikleri gibi, dedem merhum da, her cinsten ve her yaştan insana lüzumlu bilgiyi verirdi.

Bazan öğle ile ikindi arasında, ailenin hanımlarına yaptığı ev sohbetlerinde, kadınlara mahsus bazı özel bilgiler vereceği zaman, bana çalışmam için bir ders gösterir ve çalışmak üzere beni evin başka bir tarafına gönderirdi.

İman Nuru ve Tevazu

Dedemin, babamın, amcamın Konya halkına vermiş oldukları emeği görürüm de, tefsir sahibi Vehbi Efendi Hoca'nın hâlini düşünürüm... Hoca Efendi evinden çıkar, oğlunun mağazasına

yahut tanıdığı bir zatın mağazasına giderken, yolda belki üç beş kimseye, ya selâm verir, ya veremez... Vakur bir insandı, kendisinde ilmin gururu vardı.

Dedemde, babamlarda imanın nuru ve tevazuu vardı. Herkesle konuşur, ilgilenir, selâmlaşırlardı.

Dedem sohbetlerinde şöyle derdi:

"Peygamber-i Zîşân Efendimiz ümmetini birbirine bağlamak için, yollarımıza güller seriyor. Bütün istenen, Müslümanların birbirini sevmesi, kaynaşmasıdır. Bütün dava, Müslüman cemiyetlerin sekizinci kat bir sema hâline gelmesi, günahsız cemiyet, Allah'ın razı olduğu bir insan cemiyeti, bir ahlâk ve fazilet cemiyeti olmasıdır... Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde buyururlar ki: Sahabilerim, sizi birbirinize kaynatacak olan, cemiyetinizi bir cennet havasına bürüyecek olan bir vesileden haber vereyim mi? –Minnetdar oluruz ya Resûlallah, buyurun...– Selâmı yayın, aranızda selâmı yayın..."

Cemaatten soranlar olurdu:

"Hocam, selâm hep veririz, severiz. Fakat selâmdan maksat nedir? Selâmın manası nedir?"

"Selâmdan maksat, anlaşılacak şekilde kısa olarak: Hayat ve cemiyeti emniyet içine almaktır... Selâm veren kimse şunu demiş olur: Kardeşim emin ol, benden sana zarar gelmez... İşte selâmın manası da budur."

Dedem hayatında işte bu dediğini yapardı. Herkese selâm verirdi. Vefat ettikten sonra:

"Konya garip kaldı, mahallemiz garip kaldı, sokaklarımız garip kaldı, sokaklarımız ağlıyor." derlerdi.

Dedemden sonra bu hâl amcama geçti.

Dumanlı Dağlar

Dedemin gönül alma, yuva yapma, kırgınları dargınları barıştırma usûlleri vardı. Fatma halamızın kocası, dedemin damadı, nazlı bir enişte idi. Çabuk gücenen bir insandı.

Böyle zamanlarda, ninem:

“Fatmaların dağları yine dumanlı galiba” dermiş. Dedem bunun üzerine halama, “Bu akşam size geliyorum.” diye haber gönderirmiş.

Dedem onlara gider de, Mehmed Kâmil enişte kendilerine haber vermezse, komşuları:

“Yahu kayınpederin gelir de insan bizi çağırmaz mı? Yahu Allah sana böyle bir kayınpeder vermiş de kendin dinliyorsun. Bizi sohbetinden, manevî kazançtan mahrum ediyorsun” diye serzenişte bulunur, çıkışırlarmış.

Dedem halama haber gönderir, halam enişteye söyler, enişte de komşulara duyurur. Yatsı namazından sonra dedem onlara sohbet edermiş. Komşular çıkarken enişteye derlermiş ki:

“Mehmed Kâmil Efendi, keşke bu evin biz kedisi olsaydık. Allah sana öyle bir kayınpeder vermiş ki birader...”

Enişte bununla bir müddet gidermiş. Birkaç ay sonra aynı konuşma tekerrür eder; ninem: “Fatmaların dağları yine dumanlı galiba...”

“Öyle mi ben yine gideyim!”

Namaz İçin Atılan Adımlar

Medine-i Münevvere’de, kendisiyle olan hatıralarımızdan ayrıca bahsedecek olduğum, Şâzeli Şeyhi Mühürcü Fehmi Efendi vardı. Aslen Karaman’ın köylerindendi. Dedeme ait birçok menkıbeler anlatırdı. Bir tanesi şöyledir:

Aslanlı Kışla’da asker idim. Şu minaresi kesilen caminin bulunduğu kışla... Cami kapalıydı, saman deposu yapılmıştı. Kışlaya en yakın mabed dedenizin camiiydi. Kendimi sevdirmiştim. Namaza gitmeme izin verirlerdi.

Birgün geldim. Dedeniz henüz yoktu, cami açılmamıştı. Amcanızın camiine gideyim dedim. Arada bir kilometre kadar

vardı. Mevlâna hazretleri ile Sultan Selim Camii arasından geçeyim, onlara birer Fatiha okuyayım dedim.

Baktım, dedeniz âdeti dışında başka bir sokaktan geliyor. Halanızın evinden geliyormuş. Evinden daha erken gelirdi. Biraz geç kalmış. Karanlıkta beni tanıdı: "Fehmi Efendi, beklettim seni galiba, buyur gidelim." dedi. Bana ezanı okuttu. Vaaza başladı. Şunları söylüyordu:

Şükredilecek nimetler pek çok, fakat en çok şükür icap ettiren, namaz nimetidir. Günahlarımızı affettirmek için, bizi Allah'a yaklaştırmak için, namaz farz kılınmış. Namaz dediğimiz bu nimet, öyle bir nimet ki, namaza giderken attığımız adımların birisi, "Allah'ım bu kuluna rahmet eyle, merhamet eyle, günahlarını affeyle" der; ötekisi, "Cennetteki makamını âlî eyle Yâ Rabbi" der. Attığımız adımlar dua olur.

Dedeniz bu sözleriyle, benim o sabah fazladan yürüdüğüm yolun yorgunluğunu unutturuyor, gönlüme teselli veriyor; "Fehmi Efendi oğlum, kaybın yok, kazancın var; senin attığın adımlar, sevabına kaydolunacak." diyordu.

Medine'de Mescid'e Uzak Evler

Bu mevzuda Peygamber Efendimiz'den nakleylediği hadis-i şerifleri, o gecenin hatıraları olarak, otuz seneden beri kalbimde saklarım. Şöyle demişti:

Medine-i Münevvereli olan Benî Selime kabilesinin evleri Mescid-i Saadet'e biraz uzak imiş. Resûl-i Ekrem Efendimiz'e gelmişler:

"Yâ Resûlallah! Evlerimizi satacağız. Kabile halkı böyle istiyor."

"Niçin?"

"Evlerimiz Mescid-i Saadet'e uzak ya Resûlallah, yakına gelmek istiyoruz."

Dedeniz burada dedi ki:

Orada olsak da bunu bize söyleseler, herhalde, "Satın yahu, çok uzaktasınız, gelin şuralara yerleşin." deriz. Kestirir atarız.

Ama her yaraya merhem bulan, her düğümü güzelce çözerek hâlleden Efendimiz, Benî Selimelilere şöyle diyor:

"Eğer sevaplarınızın az olmasına razı iseniz satın."

"Neden ya Resûlallah? Niçin az olacak?"

"Sizin namaza gelirken ve giderken attığınız adımlarla, evi Mescid'e muttasıl olan, yakın olan mümin kardeşlerinizin attığı adımlar bir mi? Kimin adımı çok? Sizin adımınız çok. Eh, sevaplarınızın az olmasına razı iseniz satın."

"Satmayız ya Resûlallah, madem zararımıza..."

"Siz bilirsiniz.

Dedeniz şunları ekledi:

Peygamber-i Zîşan, eğer "Satın, gelin" deseydi; "Peygamber'e yakın olacağız." diye millet birbirini kırardı. Öyle demedi; ama birden "Gelmeyin!" de demedi. Düğümü güzellikle çözdü.

İşte onun bizden farkı: Biz çözmeyiz keseriz, ip elden gider, işe yaramaz olur... O güzelce çözer, ipi açar, tekrar işe yarar hâle getirir.

Namaza Vakarla Geliş

Dedenizin namaza gelenin yolda kazandığı sevaba dair naklettiği şu hadisi de hatırlarım:

Bir genç sahabi, geç kalmış, koşarak gelmiş, cemaate katılmış... Efendimiz'in mucize olarak, önünü gördüğü gibi arkasını görme hususiyeti vardı. Gencin koşarak geldiğini görmüş. Namazdan sonra kendisini çağırmış:

"Evlâdım, namaza gelirken, huzur içinde, sükûn ve vakarla gelin. Yangın söndürmeye gider gibi gelmeyin..."

"Yâ Resûlallah, namaz başlamıştı."

"Başlasın merak etme. Sen evinden çıktığın andan itibaren namazdasın."

Dedenizin o sabahki sohbeti, sünnete kalkıncaya kadar bütün bu mevzulara ait oldu. Hem cemaatimizin en çok muhtaç olduğu bilgileri verdi, birçok şey öğretti; hem de benim gönlümü aldı.

Mühürcü Fehmi Efendi, yıllar sonra Medine-i Münevvere'de, dedeme ait bu hatıralarını anlattıktan sonra, şunları ilâve ederek sözlerine son vermişti:

"Dedeniz gibi sohbet ehli azaldı yahu! Gerek dedenizde ve gerek amcanızda, bambaşka bir hâl vardı. Konuşurken, yanarak söylediği için mi, gönüllerimizi yakardı; samimiyetiyle ruhlarımıza tesir ederdi. Hem ağlar, hem ağlatırdı. Onlar gideli gözyaşlarımız kurudu, ağlayamaz olduk!"

Bayram Ziyaretleri

Dedemin sağlığında bayram günleri evimiz dolup taşardı. Üç dört gün Konya halkı dedemin elini öpmeye, duasını almaya, bayramlaşmaya gelirdi. Ben gelenlere şeker tutardım. Başka bir şey ikram etmeye imkân ve vakit olmazdı.

Dedem, gelenlerin hepsinin hatırlarını sorar, gönüllerini alır, dua eder, tavsiyelerde bulunurdu. Bayram nedir, dinî günler nedir anlatır, kıymetlerini söyler, dinimizi sevdirmenin yollarını anlatır, nasıl iyi Müslüman olunacağını tarif ederdi.

"Bu günler, Müslümanları birbirine sevdirmek, hayır işletmek, günahlardan arındırmak içindir. Yani gözü temiz, sözü temiz, özü temiz insan yetiştirmek içindir..." derdi. Bu nasihatini çok tekrar eder, bilhassa gençlere:

"Oğlum, gözünü temiz tut, nâmahreme, yabancı kızlara bakma. Gözünü günahtan, hasetten, kötü bakmaktan koru... Sözünü temiz tut, günah sözler, çirkin sözler, kaba sözler söyleme... Özünü temiz tut, niyetin iyi olsun, ihlâslı, samimî ol; hasetlik, fesatlık yapma..." derdi.

Çocukların isimlerini sorar, isimlerin güzel manaları üzerinde durur, onlara dualar eder, hepsine güler yüz gösterir, iltifatlar eder, gönüllerini alırdı.

Dedemin Cenazesi

Dedem 1935 yılı sonunda, Ramazan ayında vefat etti. Fakir o sırada Bolvadin'de idim. Oraya mukabele okumaya gitmiştim.

Ramazan'dan sonra döndüm. İstasyondan, bir körükle, faytonla eve geliyordum. Arabacıya, "Ustam, Konya'da ne var, ne yok?" diye sordum. "Başınız sağ olsun." deyiverdi.

Benim bir şey anlamadığımı görünce, bilmediğimi farketti; lâfı çevirip, "Dedenizin rahatsız olduğunu işitmiştim." dedi.

Eve geldim, kapıyı çaldım. Baktım, anneler, bacılar hep toplandılar, ağlaştık...

Meğer ben gelmeden on beş gün önce vefat etmiş ve Üçler Mezarlığı'na defnetmişler.

Anlattıklarına göre, o zamana kadar görülmemiş bir kalabalık olmuş. Kapı Camii ve arkasındaki meydan dolmuş. Yer kalmayınca, tabutu caminin önünde, Odun Pazarı Medreseleri'nin ilerisine koymuşlar, orası da dolmuş, artık yer kalmamış.

Daha sonra amcam Hacı Veyiszade Mustafa Efendi'nin vefatında da aynı şey olmuş. Bu cenaze namazları, Hazret-i Mevlânanınkinden sonra en kalabalık namazlar olmalıdır.

Gerek dedemin ve gerek amcamın dünyada küçük kerpiç birer evden ve mahsûlüyle geçindikleri birer tarladan başka hiçbir şeyleri yoktu. Allah için yaşadılar, çalıştılar ve onun yolunda öldüler.

Konyalı Müslümanların onlara karşı duydukları vefa ve şükran hisleri, bugün "Hacı Veyiszade Külliyesi" olarak bina edilen büyük bir cami ve müştemilatı ile dile getirilip yaşatılmaktadır.

Dedemin Kabrinde

Vefatından bir ay kadar sonra idi. Şeyhülkurra Postalcızade Hacı Rahim Efendi, birgün bana:

"Oğlum, beni hocamın kabrine götür." dedi. Götürdüm. Hoca, dedemin kabrinin yanına oturdu.

"Hocam, esselâmu aleyküm." dedi. Devam ederek, dedeme hitap eder gibi, konuşmaya başladı:

"Hocam itikâfta olduğum için, çıkamadım, cenazenizde bulunamadım. Şimdi ziyaretinize geldim. Kur'an-ı Kerim'de şehidlerin ölü olmadıkları buyuruluyor. Sizi de ben ilim ve Kur'an şehidi biliyorum. Ömrünüz bu yolda geçti... Görüştüğümüz her mecliste, benden, *vallâhu yed'û ilâ dâri's-selâm* âyetinin vücuhunu isterdiniz. Cenazenizde bulunamadım. Şimdi bu âyet-i kerimeyi size dinletmeye geldim..."

Sessiz mezarlığın içinde, yalnız bir mezarın başında, Hacı Rahim Efendi'nin, bu âyeti tekrar tekrar okurken gözünden akan yaşlar... Allah Allah!

Anlatılacak şey değildir.

İpekli Hacı Mehmed Efendi'nin Rüyası

Babamdan bahsederken, dersini hazırlamadığı için amcamdan azar işiten Cemil Efendi'nin de zikri geçmişti.

Bu Cemil Hoca'nın ders arkadaşı, dedemden, amcamdan ve akranı olmakla beraber bilhassa babamdan fıkıh okuyan bir de İpekli Hacı Mehmed Efendi vardı.

Cemil Hoca birkaç defa hacca gelmişti; görüşmüştük. Bir keresinde İpek Hoca da gelmiş, üçümüz Medine'de birleşmiştik. Hacdan sonra birgün kahvaltı yapıyorduk. İpek Hoca dedi ki:

Bazı rüyalar vardır. Ömür boyu insana tesir eder. Benim de müstesna rüyalarım vardır. Bana daima mürşidlik etmişlerdir. Bu sene Mina'da, o rüyalardan birisini daha gördüm. Mina'da ikinci gece idi. Bayramın ikinci akşamı... O gece rüyamda kıyamet kopmuş. Âyet ve hadislerde görüp okuduğumuz Mahşer meydanı, bütün azametiyle, heybetiyle, celâl ve dehşetiyle tecelli etmiş. Bin ayak, bir ayak üzerinde.... Çekilen sıkıntıya, ızdıraba, feryâd ü figâna pâyan yok. Tarif edilmez bir sıkıntı içindeyim. Bütün insanlar da öyle. Tanıdığım kimse yok. İnsanlar yığılmış...

Ciheti malum olmayan bir yerden, bir ses geldi: "Ahir zaman peygamberi Muhammed Mustafa'nın havz-ı kevserine gidin!"

Millet susuzluktan yanıyor... Bu nida gelince, o kalabalıktan bir grup kendiliğinden ayrıldı. Sanki gizli bir el onları seçiyor gibi... Diğerleri orta yerde, telâş, heyecan ve ızdırap içinde kaldı. Bunlar kendiliğinden bir kafile oldular. Muazzam bir kervan hâlinde yola çıkıldı.

Ufukta, engin bir deniz görünüyor. Bu denizin mavi gümüş rengindeki ufku, avizeler, kristal lâmbalar, yıldızlar yanıyor gibi pırıltılar saçıyor. Deniz, kristal gibi, billûr gibi parlak şeffaf... Meğer Peygamber-i Zîşân'ın havz-ı kevseri oymuş.

Ben de o kafilenin arasındayım. Fakat nasıl yanaşacağım, nasıl içeceğim telâşı içindeyim. Yaklaştım, baktım: Peygamber-i Zîşan, gelenlere taslarla su veriyor. Nasıl ulaştırıyor, bu kadar suyu, bütün insanlara! Bütün insanlar su içiyor. Melekler de yardım ediyorlar. Kalabalık içinde sıramı bekliyorum. Bana da sıra gelecek... O sıra dedeniz geliverdi... Peygamber-i Zîşan, tası bıraktı, avucuyla verdi, dedenize suyu...

Uyandım. Uzun zaman kendime gelemedim. Uzun zaman kendime gelemedim...

İpek Hoca, ikinci bayram gecesi Mina'da gördüğü rüyayı, işte böyle anlatmıştı.

Rüyalar, hakikaten, insanın hayatına hedef ve istikamet verici müjdeler ve tesirler taşıyabiliyor.

İnsan, Ruhuyla İnsandır

Bu insan denen şey, ne garip, ne değişik bir mahlûktur! Bu gibi manzaralar, insanın, cismiyle değil, ruhuyla insan olduğunu gösterir. Ve gönlüyle ruhuyla yaşayan insan, insandır.

Yoksa cismi ile insanın, diğer hayvanlara karşı hiçbir üstünlüğü yoktur. Ne yemede, içmede, çiftleşmede; ne yürümede, koşmada, yüzmede, uçmada, ne de güçte kuvvette ve dayanıklılıkta hayvanlarla yarışabiliriz... İnsanın üstünlüğü, gönlünde ve ruhundadır...

İnsanı insan eden vasıflar, başta peygamberler olmak üzere, bazı büyük şahsiyetlerde örnek alınacak şekilde görülebilir. Onlar gelecek nesillere, örnek ahlâklar hediye ederek giderler.

Fakir bir şiirimde şöyle demişim:

Târîhe şerefler veren erler anılırken,
Uçmakta gönül, en yüce âlemlere yerden,
Bir râyihanın feyzi sarar rûhu derinden,
Geçmiş gibi, cennetteki gül bahçelerinden…

İnsan büyükleri anarken, cennetteki gül bahçelerinden geçiyor gibi olur. Büyüklerin hayatı bir başka oluyor. Onun için Efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem, hayatı ve kâinattaki her şeyi, İlâhî vahyin billur ve mukaddes çerçevesi içinde tablolaştırırken, "Velî kimdir ya Resûlallah?" suâline, "Görüldüğü zaman Allah'ı hatırlatan kimselerdir." buyurmuştur. Tariflerin en güzeli...

Dedemin vefatı, Konya için büyük bir kayıp oldu. Azim bir boşluk bıraktı. Sohbetler, mevlidler, ziyafetler onsuz kalmıştı. Her toplantıda anılıyor, arkasından gözyaşı dökülüyordu:

"Hocam şöyle otururdu, şöyle yapardı, şöyle derdi." diye daima hatırlanıyor. Herkes ondan işittiklerini veya onunla olan hatıralarını anlatıyordu.

Dedemin geçtiği yollarda, dükkânı olan esnaf gibi, sokaklarda da çocuklar, ona selâm vermek, onun selâmını almak, ondan bir iltifat işitmek için bekleşirlerdi.

Hoca geçecek, nur geçecek, nurdan bir mehtap doğacak, İlâhî bir ses duyulacak gibi, insanlar onun yolunu beklerdi... Yetim çocukların başını okşar; onlara, daima cebinde bulundurduğu leblebi şekerlerinden verirdi. Selâm verip almayı bilmeyen küçük çocuklar da bu yüzden yoluna çıkarlardı. Onları sever, selâma alıştırırdı.

"Hocam, bize dua et." diyenlere, "Tabii, size etmezsem, kime ederim? Siz benim yol arkadaşlarımsınız." der, onları severdi.

Allah cümlesine rahmet eylesin.

AMCAM
HACI VEYİS-ZADE MUSTAFA EFENDİ

Amcam birgün dedi ki:

"Yengen sebze istemişti. Camiye girersem, çıkamam, gelenler vardır. Hemen bir şey alayım da babam, eve koy gel..."

Amcam birisine hitap ederken, ona "babam" derdi. "Nasılsın babam, safa geldin babam, aferin babam..." şeklinde...

Bir Çuval Patlıcan

Yakındaki sebze pazarına gittik. Meydanın orta yerinde, elinde şemsiyesi, bir ihtiyar, bahçesinden topladığı patlıcanları küçük bir çuvala koymuş, çuvalın ağzını açmış, müşteri bekliyor... Amcam vardı. Adamcağıza selâm verdi, "Kaça babam?" dedi. "Şu kadara." Peki!.. Pazarlık etmedi. Adam patlıcanları bizim sepete döktü, çuvalını aldı.

Sepeti eve götürdüm. Yengem şaştı.

"Allah'ın kulu, kaç gün pişireceğiz bunları? Burada bir çuval patlıcan var!"

Sonra yengem bunu amcama da söyleyince, amcam şöyle demiş:

"Koskoca insan. Hangi köyden geldi, bahçesi neredeydi kimbilir? Ekti, dikti, suladı, toparladı, pazara kadar yayan geldi... Muhsine, pişireceğin kadarını pişir, pişiremeyeceğini komşulara dağıtıver. O anda o adamın, malını satıp, kurtulup, çuvalını silkeleyip, şemsiyesini alıp, bir gidişi var evine... Onun oturduğu

yerden kalkıp, ferahlayıp, çuvalını katlayıp kolunun altına alıp evine gitmesinden aldığım zevk, pişireceğin patlıcandan kıymetli geldi bana... Komşulara veriver, komşular yesinler... O Müslümanın gönlünü aldık ya, patlıcan yemeğinden de, kebabından da zevklidir..."

Amcamın, iyilik etmekten büyük zevk alan bir mizacı vardı. Tebessümüyle, hatır sormasıyla, yakın alâkası ile gönülleri fethederdi... Maaşından başka geliri yoktu. Onun da mühim bir kısmını dağıtırdı. Rahime Halam öyle derdi:

"Ağabeyim o hâle geldi ki, Allah bilir, okuldan eve gelinceye kadar, maaşının yarısını dağıtıyor gibi..."

Muhtaç fakirler, amcamın maaşını aldığı günü öğrenmişler, o gün yoluna çıkarlarmış. Ona üç, buna beş derken, dağıta dağıta gelirmiş.

Buharî Şerhi Aynî

Amcam 1949'da hacca gelmişti. Sonraki yıl yine geldi. Herkes amcamı maddeten de zengin sanıyordu. Harem-i Şerif'e yakın Sakızlı Medresesi diye bir medrese vardı. Bahçesinde bir çeşmesi vardı. Burayı amcama göstermiştim. İki namaz arası, eve gelmez, burada abdest alır, yine Mescid'e dönerdi. Orada abdest almak çok hoşuna gidiyordu.

İkinci gelişinde idi; orada kalan Buharalı talebe Molla Abdurrahman'la ahbap olmuşlar. Birgün beraberdik, Mescid'e gidiyoruz. Molla Abdurrahman bana dedi ki:

"Buharî Şerhi Aynî'ye ihtiyacım var. Acaba amcanız bana para temin edebilir, o kitabı alabilir mi?"

Amcam bir imam, mağazası yok, geliri yok. Tabii Molla bunu bilmiyor. Ben, "Bu hususu sonra görüşelim." derken, amcam duydu. "Ne diyor?" dedi. Ben, "Efendim, kendisiyle sonra görüşeceğiz." dedimse de, "Hemen görüşelim!" diye dönüverdi.

"Efendim, *Buharî Şerhi Aynî*'si yokmuş..." dedim. Amcam:

"Babam! Zeki olun, fakih olun. Fakih demek, anlayışlı demek, fıkıh demek fehim demek. Hoca dediğin anlayışlı olacak... Molla Abdurrahman bulabilseydi, bana kadar gelmezdi. Yemek yemese olur da, bir hocada *Aynî* olmasa olmaz. Ben kimden olsa para bulurum, ama Molla Abdurrahman bulamaz..."

Amcam böyle ayakta, beş dakika, bu hususu konuştu, anlattı. Sonra eve vardık. O tarihte gümüş riyal vardı. *Aynî*'nin fiyatı olan yüz elli gümüş riyali şakır şakır saydı... Yine:

"Babam, dedi; Molla Abdurrahman bulsaydı, bana kadar gelmezdi... Fakih ol, zeki ol, anlayışlı ol..."

Âlimin Yükü, Dağlardan Ağırdır

Amcamın, bu candan, bu fedakâr, bu hayırda acele eden, iş bitiriveren, doğruyu yaparken para pul düşünmeyen hâline, hayran olup kalmıştım.

Kitaplar alındı. Amcam, Molla Abdurrahman'a:

"Şuraya el yazınla, filânın, filânın, filâna hediyesi ve vakıftır diye yaz, dedi; kimse satmasın. Bu medresede senden sonrakilere de kalsın, faydalı olsun..."

Dedem gibi amcam gibi kendilerini cemiyete vakfetmiş ve bizim gönüllerimizi fethetmiş olan bu insanlarda, yine Peygamber-i Zîşân Efendimiz'in mucizesinden eserler görürüz.

Resûl-i Ekrem sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz, şu hadis-i şeriflerinde, âlim nedir, vazifesi nedir, ondan beklenen nedir, ona karşı yapılacak olan nedir? Bunların hepsini tayin ve tavsif buyuruyorlar:

"El-ulemâu veresetü'l-enbiyâ'."

Meali: Âlimler o kimselerdir ki, peygamberlerin vekil ve varisidirler.

Bu itibarla, âlimin yükü, dağlardan ağır oluyor. Âlimden, peygamberlerden beklenen vazife bekleniyor. Âlimin kendisine çeki düzen vermesi icap ediyor.

Bu hadis, âlimi uyandırıyor. Onu: "Yahu ben peygamberlerin mirasını, vazifesini devr almış bir kimseyim. Niye ben kendi kadr ü kıymetimi bilmiyorum? Neden üzerime aldığım vazifeye, bulunduğum makama göre davranmıyorum?" diye, kendini muhasebe etmeye sevk ediyor.

Yine bu hadis-i şerif ümmeti de ikaz ediyor. Onlara: "Ey ümmet-i Muhammed! Peygamberler vazifelerini yaptıktan sonra gidecekler ve gittiler. Ebediyet âlemine göçtüler. Yalnız onlar, vekil bırakıp da gittiler. O vekiller, âlimlerdir. Âlimlerinizin kadr ü kıymetini bilin..." diyor.

Bu noktaya işaret etmek üzere, Peygamber Efendimiz, yine buyururlar ki:

"Mücâlesetü'l-ulemâi ibâdetün."

Meali: Âlimlerle aynı mecliste bulunmak, ibadettir.

Efendimiz ayrıca "Âlimlerin meclisi, kokucu dükkânına benzer." buyuruyorlar.

İnsan kokucu dükkânından ya koku alır veya oranın kokusu üzerine siner de mis gibi kokar. Âlimlerin meclisinde de insan güzel şeyler duyar, öğrenir ve ahlâkı düzelir.

Câhillerin meclisi ise demircinin ocağı başında durmaya benzer. Ya bir kıvılcım sıçrar, üzerini yakar veya isden, dumandan üstün başın kokar, başın ağrır, miden bulanır.

İşte Cübbem, İşte Cüzdanım

Babam 1939'da ailecek Medine-i Münevvere'ye hicrete niyet edip kalkınca, amcam da hicrete niyet etmişti. Fakat mâniler çıktı. Konya'da kaldı.

Her zerrede, her an ve her saniye, hikmet ve kudreti tecelli etmekte bulunan Cenab-ı Rabbulâlemin'in müstesna bir tecellisi, bir lûtfu olarak, amcam Konya'da kalmış... Bu kalışın, dinimiz namına, Müslümanlar için, büyük bir gayesi ve sayısız hikmetleri

varmış. Cenab-ı Hak, bu kalışta büyük sırlar, önemli hizmetler gizliyormuş.

Amcam 1939'da bizimle birlikte gelmiş olsaydı, Ravza-i Saadet'te yapacağı ibadetlerle, büyük ihtimalle umulur ki, şahsı adına güzel dereceler elde edecekti. Fakat bunlar şahsî nafile ibadetler olacaktı...

Halbuki orada kaldığı zaman içinde, bilhassa 1945'den sonra İslâmî faaliyetler nispeten rahatlayınca öyle çalışmaya başlamıştı ki, elde edilen fütuhat benzersiz oldu. Bu suretle amcam, takdir-i İlâhî ile büyük hizmetler yaptı ve hiç şüphesiz nafile ibadetlerin kendisine kazandıracağının, inşaallah, çok üzerinde mertebelere nail oldu.

Hacca gelenlerden, amcamın faaliyetlerini dinliyorduk:

Amcanız, İmam Hatip Okulları için teberru toplamaya başladı. Din adamları, dava adamları yetiştirecek müesseseler kurmak için Allah yolunda vermenin din borcu olduğunu millete telkin ediyordu. Aziziye Camii'nin minberinden konuşurken:

"Bu mekteplere yapılacak yardım dinimizedir; dinimizin ihyasınadır." dedi, cübbesini çıkardı; "Ben bu cübbemi veriyorum, başka bir şeyim olsa verirdim." diye devam etti. Arkasından "İşte cüzdanım, başka bir şeyim yoktur." diyerek cüzdanını da fırlatıp attı.

Bunun üzerine halk tufan hâline geldi, coştu... Veren verdi, veren verdi, veren verdi...

Kanlı Küpeler

Konyalıların amcamın bu hâlini anlatmaları, bana, daima şunu hatırlatır:

Hazret-i Bilâl radiyallahu anh rivayet eder. Resûl-i Ekrem sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz, Tebük harbine hazırlık üzere idiler. Sahabe-i kirama konuşma yaptılar. "Getiren getirsin, getiren getirsin." buyurdular.

Getirilen mallar toplandıktan sonra:

"Bilâl bir de kadınlar tarafına gidelim. Kadınlardan da veren olur belki." dediler. Beraber gittik. Onlara hitap etti:

"Ey kızlarım! Sizler de ne verebilirseniz verin bakalım. Verdiğinizin kat kat karşılığını, yarın cennette Rabbim size verecektir. Ben verdiklerinize şehadet edeceğim. Allah'ım ben şahidim, bunlar bana neleri varsa verdiler, diyeceğim..." buyurunca, Peygamber-i Zîşân'ın yanlarına kadar geldiğini, kendilere hitap ettiğini gören kadınlar, her şeylerini vermeye başladılar.

Eteğimi açtım. Elbisemin eteğine yüzükler, bilezikler, küpeler, kolyeler geliyordu. Kenarda, on oniki yaşlarında bir kız çocuğu gördüm. Fakir bir ailenin kızı olmalıydı. Bir şeyi yoktu. Annesinin küçükken kulağına takdığı küpeyi vermek için çıkarmaya çalışıyordu.

Uğraştı, uğraştı açamadı. Çekti kopardı. Kan damlayarak getirdi eteğime attı. Eteğim kanlandı...

O anda imanı, kalbi, ruhu coşmuş olan yavrucak, "Resûlullah bekliyor, herkes verir de ben nasıl bundan mahrum kalırım? Küpenin açılmaması bana mani mi olacak!" dedi, çekti, kulağının memesini kopardı, körpe kızıl kanıyla, birer yakuta dönmüş olan küpeleri getirip verdi.

Bugün hâlâ amcamın, canını sebil edercesine gayretlerini ve Konyalıları harekete geçirişini hatırladıkça, o küçük sahabiyenin destanlık hareketi gözümde canlanır.

Yine daima zikrettiğim ve zikrettikçe de ruhumda can ve hayat bulduğum o hadis-i şerif dilime gelir:

"El-ulemâu veresetü'l-enbiyâ'."

Âlimler, gerçek âlimler, peygamberlerin vârisleridirler. O büyük insanlar, peygamberlerin vekili, halifesidirler. Onlardan öyle yaşamaları, öyle hizmet ve vazife yapmaları beklenir. Çünkü peşinden gittikleri nurdan şahsiyet, âlemlere rahmet, rehber-i beşeriyyet, Ahmed ü Mahmud u Muhammed sallallahü aleyhi ve sellemdir.

Gözyaşları Burada Dökülür

Amcamdan 1939 Eylül ayında ayrılmıştık. On yıl sonra 1949'un haccı sırasında Mekke'de buluştuk.

Mekke-i Mükerreme'ye vardığımızda, tabii ilk işimiz olarak Kâbe-i Muazzama'yı tavafa girdim. Baktım amcam da tavafta. Dayanamadım, sarıldım, ellerini öptüm. Tavafta bir kenara çekildik. O da ağlıyordu. Şöyle dedi:

"Yavrum, bugüne kadar, Resûl-i Ekrem Efendimizin, yıllar sonra Habeşistan'dan dönen ve Hayber'in fethi günü kendisine kavuşan Hazret-i Cafer için söylediği sözü, defalarca vaazlarımda, sohbetlerimde söylemiştim. Fakat bunun ne olduğunu, bir dostun dosta, bir sevgilinin sevdiğine, bir gurbet ve hasretzedenin, hasretini çektiği kimseye kavuştuğunda neler hissedeceğini, yaşamamıştım, bilemiyordum. Şu anda bu hazzı yaşadım ve o duyguyu hissettim.

"Yavrum sana bugün Mekke-i Mükerreme'de, Kâbe-i Muazzama'nın yanında kavuşuyorum. Buraları göz yaşlarının döküleceği yerlerdir.

"Seyyidina Ömer, rivayet ederler ki: Efendimiz, Veda Haccı'nda, veda tavafını yaptıktan sonra yanında idim. Baktım, ağlıyordu. Beni görünce şöyle buyurdular: *Yâ Ömer, hunâ tuskebu'l-abarât.* Ya Ömer, gözyaşları burada dökülür.

"Yavrum, sana, Peygamber-i Zîşân'ın göz yaşlarının döküldüğü bu topraklarda kavuşuyorum. Ah babanı da burada görmek isterdim. Tavafta, sanki babanın ruhu da benimle tavaf ediyor. İnşaallah Medine-i Münevvere'de kabrini ziyaretimde, bu hâlimi kendisine anlatacağım..."

Hangisine Sevinsek; Cafer'e mi, Hayber'e mi

Merhum amcamın, Kâbe'deki kavuşmamız üzerine hatırladığı hâdise şudur:

Hazret-i Cafer, Hazret-i Ali'nin ağabeyi ve Efendimiz sallallahü aleyhi ve sellemin amcası oğludur. İslâm'ın ilk yıllarında, müşriklerin eziyetleri karşısında, Resûl-i Ekrem'in izni üzerine aileleri ile birlikte Habeşistan'a hicret edenler arasında idi.

Müslümanlar muzaffer olduktan sonra, oraya giden bu ailelerin çoğu Mekke'ye dönmüş, oradan da Medine'ye gelmişlerdi. Hazret-i Cafer, Habeşistan kralı Necaşi'nin kendisine göstermiş olduğu riayet ve iltifat dolayısıyla, fazlaca kalmıştı.

Kendisi şöyle rivayet eder: "Senelerdir kendi kendime söylerdim: Cafer, sen buralarda, bağlara bahçelere bağlandın. Resûl-i Ekrem, Medine'ye hicret ettiler, o hicretten mahrum ve ayrı kaldın, der idim... Nihayet ben de yola çıktım. Medine'ye geldiğimde: Peygamber-i Zîşan, sahabe-i kiramla birlikte Hayber'e gittiler, diye haber aldım. Atımı sürdüm Hayber'e geldim. Akşama doğru vardığımda savaş bitmiş, Hayber fethedilmişti."

Hazret-i Cafer radiyallahu anh Hayber'e vardığı saatte, Peygamber Efendimiz, kendisine hazırlanmış olan gölgeliğin altında dinleniyorlarmış... Bu sırada Medine tarafından toz duman içinde gelen bir süvari görülmüş. Sahabe, acaba bu gelen kimdir, diye bakmışlar, seçememişler. Efendimiz'e haber vermişler. Resûl-i Ekrem de bakmışlar ve:

"Bu gelen bizim Cafer'e benziyor. Gelen Cafer'dir" buyurmuşlar.

Cafer gelince, onu kucaklayan Efendimiz hazretlerinin fevkalâde bir sözü var ki, işte amcamın, kavuştuğumuz sırada hatırlattığı söz odur. Resûl-i Ekrem buyurmuş ki:

"Mâ nedrî bi eyyihimâ nefrah," Bilmiyorum ki, iki nimetten hangisine sevinsek? *"Bi fethi Hayber ev bi kudûmi Ca'fer?"* Hayber'in fethine mi sevinsek, Cafer'in geldiğine mi?

Yani Cafer'e kavuşmayı, Hayber'in fethine muadil ve müsavi, aynı derecede sevinilecek iki hâdise sayıyorlar:

"Cenab-ı Hakk'ın bugün bize iki nimet verdiğini görüyoruz. Hayber'i fethettik ve Cafer'e kavuştuk. Acaba hangisine daha önce, daha çok sevinsek?"

Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallahü aleyhi ve sellem efendimizin, Cafer hazretleri hakkında, onu tarif ve tavsif eden bir sözleri var ki, cihanlara değer:

"Ashab-ı kiramım arasında, gerek sureti ve gerek sireti, yani gerek siması ve gerek ahlâkı, bana en çok benzeyen Cafer'dir."

Derviş Hüseyin

Amcamın, insanları sevindirip, boynu büküklerin gönlünü almada bir üslûbu vardı. Davetler olur, bu davetlere muhakkak garipler, yoksullar çağırılırdı. 1930'dan sonra Konya'da Müslüman dünyasının her tarafından gelmiş muhacirler vardı. Ehl-i servet davetler yapınca, o fakirleri de çağırırlardı. Amcam onların her birine ayrı ayrı iltifatlar eder, gönüllerini alırdı.

Derviş Hüseyin isminde bir garip vardı. Güzel yemekleri sever, yemeyi de becerir, kalan yemekleri, tabakları güzelce sünnetlerdi. Yemeğe başlamadan önce, amcam ona sorardı:

"Derviş Hüseyin, bu nimetlerin dilini ben bilmiyorum. Sen anlıyorsun bunların dilinden. Ne diyor bu nimetler? Söyle de, bunlar da dinlesinler."

Derviş Hüseyin sözü alır:

"Hocam, bu nimetler diyorlar ki: Allah'ım, bizler ne bahtiyar nimetleriz ki, başlarken bismillah deyip, doyduktan sonra elhamdulillah diye şükreden kullarının midesine gidiyoruz; bizi bunlar yiyor. Allah muhafaza! Ya bizler, meyhanede meze olsaydık, hâlimiz nice olurdu? Besmelesiz insanların kursağına giderdik... Ne bahtiyarız ki, başlarken bismillah, doyunca elhamdülillah diyen kullarının midesine gidiyoruz, diyorlar efendim..."

Bunun üzerine amcam, tebessüm ederek:

"Ey ihvân-ı dîn! Haydi öyleyse aşk u şevk ile yiyelim de kemal-i afiyetle, elhamdülillah ve'ş-şükrü lillah diyelim." derdi.

Amcam merhum çok tatlı idi.

Âşık, Kime Denir

Amcam artık tam manasıyla davasının fedaisi olmuştu. Hayatın her sahasına hitap eden bazı mısralar vardır. Fuzulî'nin, Hacı Arif Bey tarafından bestelenen meşhur kıt'ası gibi:

Âşık oldur kim kılar cânın fedâ cânânına
Meyl-i cânân etmesin her kim ki kıymaz cânına
Cânını cânâna vermektir kemâli âşığın
Vermeyen can i'tirâf etmek gerek noksânına

"Hakikaten âşıkım" diyor. Fakat aşkın neyle sabit; sevgilinin uğrunda neler yaptın?

Başta peygamberler, onların âli, ashabı ve onları takip eden dava adamları, canlarını, mallarını, seve seve davaları uğrunda vermişler.

Büyüklerin, zaten malları yok. Bir tek canları var. Canları da cananları için kurban. Bu canan, mefkûre, gaye, iman... artık her neyse.

Fuzulî'nin kıt'ası bu noktada bize ışık tutan büyük ahlâk düsturlarındandır:

Meyl-i cânân etmesin, her kim ki kıymaz cânına.

Aslan Gibi Ye, Aslan Gibi Çalış

Amcam, cemiyetin her ferdine, zümresine, teşekkülüne hitap ederdi. Kendini ve davasını sevdiren bir hâli vardı. Bunun sebebi "Muhammediyyûn meşreb" olmasıydı. Aynı hâli, daha sonra, inşaallah, hatıratımın Kahire faslında arz edeceğim, Hasanül Benna merhumda da görmüştüm.

Bu meşrebdeki bir zatın yanında, onun irşadlarıyla bütün melekelerinizin doyduğunu hissedersiniz. Sizi doyurur, çünkü

örnek olarak size, Muhammed Mustafa sallallahü aleyhi ve sellemi gösterir. Allah'ın dergâhında yetişmiş, Allah'ın medresesinden mezun olmuş, bütün grupları aşan, her teşekküle ışıklar saçan; Allah tarafından hem gönderilmiş, hem teyid edilmiş, o mübarek ve mukaddes ele, ocağa, mürşide sizi bağlar. Onun gönül verdiği Leylâ-yı aşkı, Fahr-i Kâinat'ın yolu, sünneti, yüce tarîkatidir.

Bir sohbette idik. Talebelerinden biri kendi nefsinden şikâyet babında:

"Hocam maalesef çok yiyorum ben." dedi.

Amcamın şu cevabı unutulacak gibi değildi:

"Öyle mi! Aslan gibi ye, aslan gibi çalış! Aslan gibi ye, aslan gibi çalış!"

Merhum, ilim yolunda çalışmanın, nafile ibadetten efdal olduğunu söylerdi.

Bugünün Kerameti, Hizmettir

Birgün yine bir sohbette, cemaatten bazıları, "keramet"ten bahsettiler. Amcam cevap olarak:

"Oğlum, bugünün kerameti hizmettir." demiş ve şöyle devam etmişti:

"Her taraftan tehdit ve tazyik gören, mübarek, mukaddes dinin için yaptığın nedir? İman ve İslâm şuurundan mahrum kalmış kitleye ne faydan dokundu? Bilhassa gaflet ve küfür içinde, inkârlar içinde büyüyüp yetişen; bir serseri, bir haydut olacağından korkulan gençliğe ne gösterdin? Ne yardım yaptın, ne öğrettin, ne kadar iman ve nur eriştirdin? İşte yapılacak iş bunlardır. Bugün keramet, hizmettir."

Amcamın, işi kolayından alan, sadece şeyhinden aldığı zikir dersini yapmakla yetinen, başka işlerle pek ilgilenmeyenlere, "Canım, evrâd ü ezkâr bir iki saatte biter. Geride daha yirmi iki saat var. Başka neler yapıyorsun?" şeklinde sualleri vardı.

Güler Yüzlü Ev Sahibi

Birgün amcamla bir davete gittik. Hane sahibi bizi sokakta karşıladı. Amcam giderken, camide bulunan hâfızları ve cemaatten, evinde yemek pişmeyen, belki de yemek bile bulunmayan bazı garipleri de yanına almıştı. Ev sahibini görünce dedi ki:

"Sen beni davet ettin. Ben de bunları davet ettim. Davet edilenin de, davet etmeye hakkı vardır. Korkma, Resûlullah Efendimiz buyururlar ki: *Ta'âmü'l vâhid yekfi'sneyn.* Bir kişinin yemeği, iki kişiye yeter. Cenab-ı Hak dilerse, Peygamberimiz'de gösterdiği mucizeyi evliyaullahta da keramet olarak gösterir. Kızımın pişirdiği yemek, bize de yeter, bunlara da yeter, bunlara da yeter, bunlara da..."

Amcam böyle deyince, hane sahibi, amcamın ellerine kapandı ve:

"Hocam, dedi; şeref duydum. Ben ondan değil, bunu daha önce akıl edemediğime üzüldüm. Sizler düşünmüş, bu kardeşlerimi de evime getirmişsiniz. Allah sizden de onlardan da razı olsun..." dedi. Gülerek herbirimizin elini sıktı, bizleri öptü. Gelen garipler de onun bu candan davranışı karşısında rahatlayıp sevindiler.

Bunun üzerine amcam şu beyiti okudu:

Beşâşetu vechi'l mer'i hayrun mine'l-kıra
Fekeyfe bihî izâ ekrâ ve vechuhû bâsimun

"İnsanın misafirlerini güler yüzle karşılaması, yedirdiği yemekten, verdiği ziyafetten daha hayırlıdır, daha iyidir, daha hoştur..." Ve şöyle devam etti:

"Bir de düşünün ki, hem yemek yedirir, ikrâm eder, i'zâz eder; hem de misafirlerini gülerek karşılarsa ne olur!

"Yavrum yemeklerinle midemiz doydu; güler yüzünle ruhumuz doydu."

Ev sahibi, o akşam, hâfızlarla o garip fakirlere birer de bahşiş verdi. Gariplerden, almaya çekinenler oldu. "Biz hâfız değiliz."

filân demek istediler. Halbuki muhtaç olduklarını, amcam da, hane sahibi de biliyorlardı. Bunlar, Doğu'dan Konya'ya sürgün edilmiş asil, afif, nezih insanlardı.

Neyse ki, o çekingenlik, Hâfız Zekaî Efendi'nin lâtifesi ile hâlledildi:

"Diş kirasıdır bu, diş kirasıdır!"

Amcamın Ağır Yükü

Dedemin vefatı ve babamın bizi alıp Medine-i Münevvere'ye hicretinden sonra yapılacak hizmetler hep amcamın üzerine kalmıştı. Adnan Menderes'in iktidara gelmesi ile bir serbestlik olunca, amcama hücum başlamış: İmam-Hatip Okulu yaptırılacak, talebe yetiştirilecek, para toplanacak... O hâle gelmiş ki, hasta okunacak, düğünlerde ikram olunacak pilâvların, helvaların kazan kapağı açılırken dua edilecek... Lüzumlunun yanında lüzumsuz bir sürü yorucu iş...

Konya'da Şeyh Fahri Hocaefendi, zeki adam, amcama hâlkın üşüştüğünü, büyük küçük, önemli önemsiz her davanın amcama getirildiğini, halli için onun alınıp götürüldüğünü gördükçe, şöyle dermiş:

"Mustafa Efendi heder oluyor; yazık oluyor. Memlekete ikinci bir Mustafa Efendi daha gelmez. Konyalı bu nimeti heder ediyor. Mübareğin tevazuu da buna sebep oluyor. Geri çevirmeyi bilmez..."

Fahri Efendi'nin yakındığı bu hâdiselerden birisine ben de şahid oldum:

Amcamın 1960'da vefatından önceki son ziyaretimizde, 1959'da Konya'dayız. Bir kuşluk zamanı. Amcam, bastonuna dayanarak gelmiş... Küçük biraderim Ziya da oradaymış; karşılamış; elini öpmüş. Amcam:

"Babam! demiş; çok yorgunum. Biraz yatayım da gelenleri sen idare ediver."

Öğle namazına gidecek. Daha sonra kimbilir kaç toplantı onu bekliyor.

Biraderi bekçi koymuş. Yoksa rahat imkânı yok. Ziyaretçiler sırada. Birisinin ineği hasta olmuş. "Hocam, ne yapayım?" diyecek. Dua ettirecek, muska yazdıracak....

Hakikaten heder olan amcam yatmış, dinleniyor. Birader nöbet bekliyor. Dayım gelmiş. Arabasından inmiş.

"Hocam nerede?"

"Ne yapacaksın dayı?"

"Efendim, komşularımızdan Hodak Hacı İsmail Efendi bir değirmen daha yaptırdı. Bir tane vardı. Filânlarla ortak oldular, bir değirmen daha yaptırdılar. Değirmen faaliyete geçecek. Buğdaylar geldi. Kurban kesilecek. Bereketli olmak için, hayırlı kazançlar kazanması için, hocam dua edecek..."

Değirmende Kasap Beklerken

Amcam, o bîtap, yorgun gelmiş olan amcam gidecek, değirmen sahibi çok para kazansın diye dua edecek!

"Dayı, amcam çok yorgun, şimdi geldi yattı."

"Benim geldiğimi söylersen dayanamaz, kalkar."

"Amcam ne yapacak?"

"Dua edecek!"

"Dayı, eğer mesele dua ise, ağabeyim içeride. Medine'den geldi, onun duası daha mühim, daha keskindir. Onu götür."

Dayım, "Pekâlâ öyleyse" demiş. Beni çağırdılar. Abdest aldım, ister istemez gittik. Değirmene vardık. Koç hazır. Ama kasap gelmedi. İki saat bekledim. Civardan komşular geldiler, oturduk, sohbet ettik...

Düşündüm: Demek amcam olsaydı... O yorgun, bîtap, bastonuna dayanarak yürüyen, dünyanın işini görmüş, gece yarılarına kadar memleketin hizmetlerine koşan yetmiş yaşındaki âlim insan, bir kasap gelmedi diye böyle bekleyecek...

O gün öğlen olacak, biz hâlâ kasap bekliyoruz. "Kasap geldi, kasap gelecek" derken, dayıma,

"Koyun kesmek senin elinden gelmez mi? Sıva kollarını." dedim. Civarda bir aşçıdan bıçak getirdiler. Bismillah dedi, kesti. Duasını ettik...

Hakikaten bazı kabiliyetler, büyük eserler bırakacak bazı şahsiyetler, heba ve heder ediliyor. Meselâ amcamın bir satır yazısı yok. E! Oturup yazmak lâzım. Onun için de zaman olmalı.

Fahri Hocaefendi haklıydı. Kıyamadığı için, acıdığı için öyle söylüyordu.

Ziya Paşa'nın, böyle hâlleri anlatan meşhur bir beyti vardır:

Bî-baht ona derler ki elinde cühelânın

Kahrolmak için kesb-i kemâl ü hüner eyler

Medine-i Münevvere'deki fakirhanemizde, 1413 yılı Şevval ve Zilkade (1993'ün Nisan ve Mayıs) aylarında, kendisiyle sohbet ederek, hatıratımızı kayda geçirirken, bu bahse geldiğimizde, Ertuğrul Bey, şu acıklı hâli ifade eden bir atasözümüzü bana hatırlattı: "Zenginsin der, maldan; yiğitsin der, candan ederler."

Hakikaten, kendilerinde halka faydalı olma haslet ve imkânı bulunan kimseler, hizmetlerinin devamlı olabilmesi için, çalışma ve fedakârlıklarını da bizzat tanzim etmeli, kendilerini halkın sevkine ve insafına terk etmemelidirler.

Şukka da Arandığı Kadar Varmış

Amcam da dedem gibi hiç boşa vakit geçirmezdi. Kahve içerken bile ya kelime sorar, ya bir âyet-i kerime sorar, muhakkak faydalı bir şey konuşurdu.

Amcam bazan da dedemden hatıralar anlatırdı. Birgün şöyle başladı:

Deden, baban, ben ve eniştem Mustafa, at arabasıyla köye gidiyorduk... Enişte arabayı sürüyor, biz oturuyoruz. Deden merhum, kitap açtı okuyor...

Vakit boşa geçmeyecek. Melekler madem ağzımızdan çıkan sözü kaydediyor, hayır kaydedecekler. Hayat bir medresedir. Ne öğrenirseniz burada öğrenirsiniz. Bu medrese, aleyhinize şehadet etmeyecek. Her geçen lâhza, ya zikirle, ya şükürle, ya fikirle geçecek. Bunu da yapmadınız mı, ibretle bakacaksınız kâinata... Gafil olmak yok. Kâinat kitabını gözlerimizle okuyacağız.

Amcam devam etti:

"Giderken, rüzgâr, kitabın arasındaki bir şukkayı uçurdu...."

Amcamın "şukka" dediği, üzerine önemli bir kayıt yazılmış kâğıt parçası... Bir mesele, bir âyet, bir hadis veya mühim bir notun üzerine yazıldığı kâğıt parçası.

Dedem yazmış, kitabın arasına koymuş... Rüzgâr kuvvetli gelmiş şukkayı uçurmuş. Dedem:

"Aman kâğıdı kurtarın!" demiş.

Arabayı durdurmuşlar. İnmişler. Rüzgâr eser, kâğıt uçar, bunlar da peşinden koşarlar... Epeyi uğraştıktan sonra kâğıdı yakalayıp gelmişler. Dedeme vermişler. Dedem okumuş. Notu dinleyen amcam:

"Şukka da arandığı kadar varmış." demiş.

Dedem, sonraları müteaddid defalar:

"Oğlum, ilmi takdir böyle olur. Baba sanki kitap mı yok yahu, aynı kitaptan yine yazarsın. Bir araba halkını kâğıdın peşinden koşturmak olur mu? demeyip; şukka da arandığı kadar varmış, demek, basit bir söz değildir..." diye amcamı takdir etmiş.

Konya'da yetiştiğim muhit, bu idi... Dedem ağacın kökü, ailemizin temeli, amcam babam o ağacın dalları idiler. Bu ağacın altında, gölgesinde yetiştik.

Amcamın, başka bir Türk âliminde göremediğim bir hususiyeti vardı: Arapçayı çok rahat konuşurdu.

Âlimlerimiz Arapça kitapları okur, anlar, hatta Arapça eserler de kaleme alırlar. Fakat her nedense, konuşmaları eksiktir.

Amcam öyle değildi. Çok rahat konuşur, duaları gayet akıcı bir şekilde yapardı.

Dedem gibi amcam ve babam da, bütün Kur'an-ı Kerim'i, sanki Fatiha'yı okur gibi ezbere rahatça okur, hatimle namaz kıldırırlardı. Amcam Pirî Paşa Camii'nde yıllarca hatimle teravih kıldırmış, ayrıca vakit namazlarında da hatim sürmüştür.

Amcam iki oğlunu da hâfiz ve birini âlim yapmıştır. İlme doymayan bir insandı. Oğlunu da kendisi gibi yapmak istiyordu. Derslerinde titiz ve sertti. Talebeyi sıkı çalıştırır, dersi tam ister, çıkışırdı.

Amcamın Dersteki Ciddiyeti

Hiç unutmam: Ben sarfı bitirdim. Nahivde *Avâmil*'e başlayacağım. Babam beni şeyhine, meşhur Fahri Efendi'ye götürdü. Elini öptürdü.

"Efendim, dedi; Ali sarfı bitirdi."

Hocaefendi, "Maşaallah" dedikten sonra, bana sarftan bazı sualler sordu; bildim. İ'lâlleri sordu; onları da bildim. İdgam derler, onları da sordu. Yine bilince, "Sarf bitmiş artık" dedikten sonra şunları söyledi:

"Sarftan daha fazla kitap okutmayın, İbrahim Efendi. Ben çok kitap okutma taraftarı değilim. Okutulanı iyi anlatma, öğretme taraftarıyım. Çocuk iyi anladı mı, *Maksud*'dan fazlasına da ihtiyaç görmüyorum. *Maksud*'u bir talebe iyi anladı mı gerisi kolaydır."

"Efendim, nahvi de amcası okutsa derim..."

"Amcası yetişmiş talebeyi okutur. Heyecanlıdır. Sual sorar; elini oğuşturarak cevap bekler... Bu yeğenidir, dövse bir türlü, dövmese bir türlü... İmkân, takat, fırsat olsa da ben okutsam. İlmi sindire sindire okutsam. Fakat her zaman söylerim, gevezesi oldum, ben ne yazık ki çocuklarımı bile okutamadım..."

Hakikaten amcam işinde çok ciddi, dersine çok önem veren, aşk u şevk ile çalışan, heyecanlı bir hoca idi. Vaktini daima öğreterek değerlendirmek isterdi. Bir talebe gördü mü, ona hemen sarftan, nahivden sualler sorar:

"Şu kelime ne kelimedir? İsmi nedir, masdarı nedir? Bu fiili çek bakalım. Emsile-i muhtelifeden çek; emsile-i muttalidesini çek... Binası nedir? Alâmeti nedir? Şusu nedir, busu nedir?.."

Ne okuyorsanız, kalburdan geçirirdi. Daima ciddiyetini muhafaza eder, birşeyler öğretmeye çalışır; sorana cevap verir, sorsunlar isterdi... Allah rahmet eylesin.

Hastalara Okumak

Amcam hastalara okurdu. Okudukları tamamen Kur'an-ı Kerim'den şifa âyetleri idi. Para almazdı. Okumada, işin esası ihlâs, samimiyettir.

Bir hadis-i şerifte, Kur'an âyetlerinin şifa olarak okunabileceği vardır:

Sahabe-i kiramdan birisi, bir seferden dönüşünde Peygamber Efendimiz'e şu hâdiseyi anlatmış:

Seferden dönerken bir köye uğradık. O karyede bir hasta varmış.

"Hastamız var, bir tabibiniz yok mu?" dediler.

"Tabibimiz yok, ama, biz Allah'ın âyetlerini okuruz, nefes ederiz, inşaallah şifa bulur." dedim.

"Ee, ne yapacaksanız yapın!" dediler.

Ya Resûlallah, ben, "Fatiha-i şerifenin bir ismi de Şifa suresidir" diye, sizden işitmiştim. Şifa suresini okudum. Adam iyi oldu. Bana da şu parayı verdiler. Bu parayı alabilir miyim, yiyebilir miyim?

Efendimiz ona cevaben, "Kazançların en helâli budur." buyurdu.

Binaenaleyh şifa âyetleri, bu niyetle okunabilir. Hadis-i şeriften, alınan paranın helâl olduğu da anlaşılıyor. Fakat büyüklerim almazlardı.

Dedem okurdu, babam okurdu, amcamı çok gördüm. Son günlerinde artık tamamen meşhur olmuştu. Hem kerametli bir tesiri, hem de ruhî bir telkini vardı.

Elleri Zincirli Hasta

1935 yılında olmalı. Bursa'dan faytonla birisini getirdiler. Uzun boylu, yirmi yaşlarında, Ahmed adında bir gençti. Elleri zincirle bağlanmıştı. Bir de kilidi vardı. Gözleri korkunçtu.

Akıl hastasıymış. Defalarca Bakırköy'de yatmış. O sırada hayatta bulunan Doktor Mazhar Osman, babasını çağırıp, "Amca, demiş; sen bir oğlunla başa çıkamıyorsun. Benim elimde sekiz yüz tane oğul var. Çocuk çok genç, yazık olmasın, götür buradan, kurtar çocuğunu... Vereceğimiz ilaçları verdik, yapacağımız tedbirleri kullandık. Elimizden başka bir şey gelmez..."

Babası iki arada kalmış; çocuğunu almış ama doktora:

"Bu vuruyor, kırıyor; güçlü kuvvetli, ne yapacağım, ben bunu öldüremem ki?" diye sormuş. Hastayı faytona bindirirlerken, Mazhar Osman, babanın kulağına eğilip,

"Oğlunu okuttur." demiş.

Bunun üzerine adam Bursa'ya gelince, oğlunu, artık kimi duyduysa götürüp okutmuş. Bu arada kim söylediyse,

"Konya'da Hacı Veyiszade var, ona götürün." demişler...

Getirdiler, ben de evdeydim. Ahmed'in yanında anası, babası, bir de ağabeyi vardı.

Amcam, evin alt katında, kitaplarla dolu olan odasında, okumaya başladı. Şifa âyetlerini okudu. Kur'an-ı Kerim'i eline almış, hastanın başına, göğsüne, bütün azasına sürüyor; bu sırada bazı âyet-i kerimeleri tekrarlıyordu.

Amcam, sanki çocuğa musallat olan cinnîleri görüyor da onlarla döğüşür, boğuşur gibi, onları kovar gibi bir sesle okuyordu...

Okudu, bitirdi. "Buyurun" dedi. Sokağa çıktılar. Faytona bindireceğiz. Çocuk, amcama döndü:

"Hocam, bu zincirler benim elimi çok sıktı. Çöz de öyle gideyim." dedi.

Ağabeysi hemen çocuğun arkasına geçti, oradan amcama işaret ediyor:

"Sakın hocam, sizi de döver, çarpar..." şeklinde, zincirlerin çözülmesine mani olmaya çalışıyordu.

Amcamın Mânevî Tesiri

Amcam, çocuğun o ricası üzerine, sanki İlâhî âlemden emir almış gibi,

"Aslan Ahmed'im! Niye geldin sen buraya? Tabii çözeceğim zincirlerini... Sen buradan, hastalıklardan, zincirlerden kurtulup döneceksin... Ben sana ne okudum, biliyor musun? Şifa suresi olan Fatiha'yı okudum. Şifa âyetlerini okudum... Resûlullah Efendimiz'in yalnız Ahmed'i değil, bütün insanlığı tedavi ettiği Kur'an-ı Kerim'in ruhunu okudum sana... Allah'tan şifalar diledim. Hiçbir doktorun veremeyeceği ilâçları verdim ben sana... Elbette çözeceğim senin zincirlerini..." dedi.

"Nerde anahtarı bu kilidin!"

Ahmed'in annesi, elleri titreyerek çantasını açtı kesesini çözdü, içinden anahtarı çıkardı, amcama verdi.

Hepsi, Ahmed kime vuracak diye, endişe içinde beklerken, bana da "geriye çekil." dediler. Korktum, uzağa gittim, seyrediyorum.

Amcam kilidi açtı. O Ahmed önce annesine döndü.

"Anne, dedi; senin bende çok hakkın var; evvela sen bin arabaya..." Annesi bindi. Sonra babasına, ağabeyine döndü:

"Baba sen de bin, ağabey sen de bin!..."

Ahmed böyle deyince, amcam dedi ki:

"Aslan Ahmed'im! Ben seni arabacının yanına mı bırakırım. Annenin, babanın koynuna vereceğim seni... Ağabeyin biniversin arabacının yanına..."

Bu hâdiseye ben gözlerimle şahit oldum. Amcamın böyle manevî tesirli bir nefesi vardı. Hele son günlerinde, artık hiç boş kalmazdı. Parayla okumaz, hastaların ayağına da giderdi... Hatta, ineği hasta olan da gelir, ona da muska yazar, "Şu şu âyet-i kerimelerdir, suda eritin, içirin..." derdi. Allah'ın izniyle bu hâle gelmişti.

Bir hafta sonra Ahmed'in babası, trene binmiş, bir küfe şeftaliyle teşekküre geldi. Amcam sordu:

"Ahmed ne oldu, Ahmed?"

"Ahmed mağazaya devam ediyor. Ağabeysiyle ikisi beni emekliye sevkettiler..."

Amcamın Hafızası

Amcamın fevkalâde bir zekası, hafızası ve feraseti vardı. Gördüğü insanı bir daha unutmazdı.

Amcamın hacca geldiği 1950 yılındaydı. Zekai Hoca Medine'deki evine yemeğe davet etmişti. Biz gittiğimizde yemek henüz pişmemişti. Amcam:

"Zekaiciğim, biraz yorgunum; tenha bir odan var mı; biraz yatsam, dinlensem ben." dedi.

Zekai Hoca, yer gösterdi, amcam yattı. Az sonra, hacca gelmiş zevattan, Bursa'nın meşhur hâfızlarından Hâfız Halil Efendi geldi. Konuşulurken, Zekai Hoca:

"Aman yavaş konuşalım, hocam uyuyor." dedi. Misafir, "Hoca kim?" diye sorup da "Hacı Veyiszade Mustafa Efendi..." cevabını alınca;

"Oo! Bizim kızı okumuştu. Seneler var... Bakalım beni tanıyabilecek mi?" dedi.

Amcam uykudan kalkmış, abdest almış, geldi. Onu görür görmez:

“Oo! Halil Efendi, kızın nasıl oldu?” diye sordu.

“Hocam, bakalım tanıyabilecek mi, diyordum...”

“Ee! Halil Efendi’yi unutursam, kimleri hatırlarım!”

Sultan Selim Camii’nin Yazıları

Köyden Konya’ya geldiğim tarihten itibaren, Sultan Selim Camii’ndeki yazılara nakışlara hayran olmuştum. Bunun için kimse beni ikaz ve irşad etmemişti. Bu hissim kendiliğinden içime doğmuştu. Ne zaman o camiye girsem, gözümü onlardan ayıramazdım. Üzerinden altmış beş yıl geçti; hâlâ o yazıları hatırlarım.

1935 ve 1936 Ramazan aylarında mukabele okumak için gittiğim Bolvadin’de tanıdığım Hattat Ömer Rüşdü Efendi, bu yazılar hakkında şöyle demişti:

“Bu yazılar, dünyanın en güzel yazılarındandır. Hattat olan Ömer Vasfi Efendi’nin her yazısı böyle güzel midir, bilmem. Fakat bu yazıda muvaffak olmuştur... Sami Efendi’ye, Şevki Efendi’ye, Şefik Bey’e veya Kâmil Efendi’ye de yazdırılsaydı, bundan güzel yazamazlardı sanırım...”

Bu Ömer Rüşdü Efendi, İzmirli bir hattat idi. Sultan Abdülhamid devrinde Afyon’un Bolvadin kazasına sürülmüş ve orada kalmış imiş.

Sultan Selim Camii’ndeki yazıların hattatı Ömer Vasfi Efendi, Neyzen Emin Bey’in kardeşi imiş. Bu yazıların kalıpları, Hattat Uğur Derman Bey’de varmış... Bunları daha sonra sorup öğrenmiştim.

1935 ve 1936 yılları Ramazan aylarında, Afyon’un kazası Bolvadin’e ve 1937 Ramazan’ında da Konya Aksaray’ına mukabele okumak üzere gittim. 1938’de ise artık bakkallık yapıyordum. 1939’da hicret ettik.

Bolvadin'den Hâfız Şükrü Efendi, burnundan ameliyat olmak için Konya'ya gelmişti. Konyalı Hâfız Yahya ile birlikte, ben de onunla alâkadar oldum. Ameliyatına gittik, hizmetinde bulunduk.

Hâfız Şükrü, fakiri sevmiş, bana:

"Hâfızım, babandan izin alsan da Bolvadin'e gelsen; beraber bir okusak... Bolvadin halkı hâfızı sever." dedi.

Benim de bir gelirim yok. Verdiklerini bir yıl harcayacağım. Babamdan izin aldım. İki yıl üst üste Bolvadin'e cerre gittim, mukabele okudum.

Üçüncü yıl Aksaray'a gidişim de şöyle oldu:

Amcamın Çocukları

Amcamın, ikisi oğlan, altı çocuğu vardı. Oğulları Mehmed ve Veyis, ikisi de hâfız oldular. Kızları Konya'dan evlendiler. İsimleri: Halime, Sekîne, Fatma ve Sâre'dir.

Hâfız Mehmed, âlimdir. Tekaüd oluncaya kadar, senelerce, amcamın camii, Aziziye Camii'nin imam ve hatipliğini yaptı. Hâfız Veyis de meşhur Sultan Selim'in müezziniydi. İkisi de emekli oldular... Hâfız Mehmed Kurucu, Cuma günleri, dedemin Dolav'daki camiinde hutbeleri okuyarak, an'aneyi devam ettiriyordu. Hâfız Mehmed 1997'de vefat etti.

Hâfızlık ailede, hanımların çocuklarında devam ediyor. Sekîne Hanım'ın oğlu Mustafa Fayda hâfızdır. İlahiyat Fakültesinde profesördür.

Halime Hanım'ın oğlunun oğlu Mustafa Küçükaşçı da hâfızdır. O da İlahiyat'ı bitirdi, şimdi doktora yapıyor. Halime Hanım'ın diğer bir torunu Mustafa Topatan ile kardeşi İbrahim de hâfızlıklarını bitirdiler.

Böylece, Hacı Veyis dedemizin, "Neslimden hâfızlar kesilmesin." duası da yerini bulmaktadır.

Yerde ve Gökte Ezanlar

Hâfız İsmail Efendi, Konya'da bulunduğum çocukluk ve ilk gençlik yıllarımda, 1930'larda, Sultan Selim Camii'nin baş müezzini idi. Çok güzel sesli, makam ve musikîden anlayan, fevkalâde sanatkâr, okuyuşu çok tesirli bir zat idi.

Amcamla beraber camiye giderken, yolumuz Sultan Selim Camii önünden geçerdi. Hâfız İsmail Efendi yatsı ezanını okur, fakat hemen dibindeki Sulukahve Gazinosu'nda çalınan çalgılar, oynayan kadınların zilleri, sesleri, sarhoş nâraları, o güzel ezanın sesini boğar, duyulmaz hâle getirirdi.

Merhum amcamın birçok defalar şöyle söyleyerek oradan geçtiğini hatırlıyorum:

"Ey Hâfız İsmail Efendi! Senin şu güzel ezanını, her ne kadar yeryüzündeki insanlar dinlemiyorlarsa da, merak etme senin ezanını, sema halkı, gökteki melekler dinliyorlar..."

Ben bu sözlerini, amcamın, o anda dertli gönlünden feveran eden yanık bir feryad olarak kendi buluşu, kendi sözü zannederdim.

Daha sonra Resûlullah Efendimiz'in şu hadis-i şerifine rastladım:

"Sema halkı, yeryüzünden, ancak ezan seslerini duyarlar."

Arkasından, aya ilk giden Amerikalı astronotlardan birisinin Kahire'yi ziyareti sırasında ezan seslerini duyunca, hayretler içinde kalarak, şöyle söylediği, Mısır matbuatında çıktı.

"Ben bu sesi ayda iken de duymuştum..."

Peygamber-i Zîşân Efendimiz'in, "Sema halkı, yeryüzünden, ancak ezan sesini duyarlar." buyurması, ne büyük mucize, ne İlâhî tebşir, ne büyük bir harikadır.

Dünyadaki bu kadar sesten, gürültüden, feryattan, figandan, acı tatlı hazin neşeli seslerden, sema halkı hiç bir şey duymaz, ancak ve sadece ezan seslerini duyar.

Çocukluğumdan beri ruhumun bestesi olan İstiklâl Marşı Şairi Akif Bey merhumun, birinci *Safahât*'ında *"Ezanlar"* başlıklı şaheser bir kasidesi vardır. Akif Bey, bu şiirinin ilk sayfasına koyduğu notta şu harikulâde cümleyi kaydeder:

"İhtilâf-ı metâli' sebebiyle küre üzerinde ezansız zaman yoktur."

Ne güzel bir buluş, ne güzel bir anlayış, ne şâhâne bir ifade... Ezan şimdi burada okunur, bir dakika sonra az daha batıda bir yerde, sonra yine bir dakika ileride bir yerde... Öyle öyle dünyayı dolaşır. Her yerde her dakika ezan okunur... Yani sema halkı, gökyüzü sakinleri, melekler, artık daha başka kimler varsa, onlar, durmadan ezan dinlemektedirler...

Konya'nın Büyükleri

Benim Konya'da bulunduğum 1930'lu yıllarda, amcamın ve babamın üstadı olan Fahri Efendi'den başka, tanınmış birkaç zatı daha hatırlıyorum.

Mevlevî Şeyhi Sıdkı Dede, Sultan Selim Camii'nin hatibi idi.1932'de vefat etti. Mevlâna Dergâhı açık iken Mesnevî okuturmuş. Mesnevîhan imiş. Hoşsohbet, âlim, arif bir zat idi.

O günlerde, tefsir sahibi âlim Konyalı Vehbi Hoca, vaiz Aksekili Mehmed Efendi, eski müderrislerden vaiz Akşehirli Ahmed Efendi, Müftü Konyalı Hacı Ali Efendi, vaiz Hacı Mevlid Efendi, Postalcızade Hacı Rahim Efendi, İsa Ruhi Efendi ve Müsevvid Bergamalı Hacı Hasan Efendi vardı. Bu zatlar Konya'da tanınmış âlimlerdi.

Akşehirli Ahmed Efendi, Aksekili Mehmed Efendi'nin talebesiydi. Mevlid Efendi ile İsa Ruhi Efendi de dedemin talebeleri idiler.

Dedem, amcam, babam, kendilerine bir mesele, bir fetva sorulduğunda, Müsevvid Hacı Hasan Efendi'ye gönderirlerdi. Sebebini sorduğumuzda:

"Oğlum, Peygamberimiz: Her şeyi ehline verin, buyuruyor. Fetvanın ehli bu zattır. Sabah akşam fetva kitaplarının içinde." demişlerdi.

Amcamın Konya'ya Hizmetleri

Amcam, bizimle beraber Medine-i Münevvere'ye hicret edecekti. Biz İstanbul'a vizeleri almak için gittiğimizde, son gün, bulunduğumuz otele, "Benim vizem dursun." diye telgraf çekmişti.

Allah'tan gelmemiş. Gelseydi, Konya'da yaptığı hizmetleri yapamayacak, göremeyecek idi. Konya'da kalarak, Zeynelabidin Efendi'nin, Ziya Efendi'nin, dedemin ve babamın yapacakları hizmetlerin hepsini sanki tek başına üzerine almıştı. Koskoca Konya'nın yükünü taşır hâle gelmişti. Bir şehir halkının bir âlimi, bir din adamını bu kadar sevdiği de çok nâdir görülmüştür.

Son yıllarda inşa olunan ve faaliyete geçen Hacı Veyiszade Camii ve Külliyesi, Konyalıların bu duygularının en açık ifadesidir.

Amcam kendisini memlekete, memleketin ilmine, irfanına hizmete vakfetmişti.

Haftada bir gün hapishanelere, bir gün çingenelerin mahallesine vaaz etmeye giderdi. Kitabı, kıbleyi, nikâhı, talâkı bilmeyen, câhil kalmış, ihmâl edilmiş o vatandaşlarımızın ayağına gidiyordu. O çingeneler de, cenazesinin arkasından, "Hocam bizleri kimlere bıraktın da gittin?" diye ağlamışlar...

Yollarda, büyük küçük insanların, dedemin selâmını almak için yollara çıktıklarını ben de görmüştüm. Daha sonra bu hâl, daha fazlasıyla amcama teveccüh etmiş. Çarşı halkı, amcam geçerken, selâmını, duasını almak için, müşteriyi de bırakıp dışarı çıkar olmuşlar.

Peygamber Efendimiz'in, "Âlimler, peygamberlerin vârisleridir" sözü onda tam tecelli etmiş.

Burada, selâmın ehemmiyeti de apaçık ortaya çıkıyor. Selâm veren ve alan insan, artık yalan söyleyemez, kötülük yapamaz. Bunları taahhüd ediyor, söz veriyor.

Karşısındakine:

"Esselâmualeyküm kardeşim, vatandaşım, seni temin ederim, emin ol ki, ben sana ne yalan söyleyebilir, ne hile yapabilir, ne de oyun oynayabilirim. Benden emin ol!" diyor.

Selâm verilen, alınan yerler, caddeler, sokaklar, selâm, selâm, selâm... Cennet bahçesi gibi oluyor...

Amcamın Ümidleri

Amcam 1949'da hacca gelince, on sene sonra ilk defa görüştüğümüzde, kendisini çok ümidli ve neşeli gördüm.

"Talebeler yetişecek, bir nesil yetişecek, bir nesil geliyor... İmam-Hatipleri açacağız, talebeler yetiştireceğiz. Ah baban sağ olacaktı da talebe okutacaktık. O benden iyi bilirdi talebe okutmayı..." diyordu.

Ben 1939'un kâbuslu günlerinde Konya'yı bırakıp çıktığım için, o günleri biliyordum. Amcamın bu heyecanı bana fazla iyimser gibi geldi. Şöyle bir itirazda bulundum:

"Amca, heyecanlanıyorsunuz. Emelleriniz var, ümitleriniz var. İmam-Hatip diyorsunuz. Fakat geleceği meçhul olan bir müesseseye hangi genç gider? Eline şehadetname verilmez. Verilse, verilen diploma işe yaramaz. İstikbali belirsiz, herhangi bir dinsiz iktidarın, bir işaretiyle kapanmaya mahkûm olan bir mektebe, hangi baba evlâdını feda edebilir? O kötü zamanların sıkıntısını çekmediniz mi? Biz ne için kaçıp muhacir olduk?"

Amcam beni müsamaha ile karşıladı, tatlı tatlı tebessüm etti:

"Babam, öyle değil, dedi; Peygamber Efendimiz'in davaya ilk başladığı günleri hatırla... Ee, nasıl başladı? Akrabaları, yakınları itiraz etmediler mi, peşinden bağırmadılar mı?"

Sonra devam etti:

"Babam, öyle değil! Allahu Tealâ'nın vaadi var. Bu İlâhî vaad tahakkuk ediyor. Cenab-ı Hak: Kur'an-ı Kerim'i ben indirdim, Habibim, sen üzülme, muhafazası da bana aittir, diyor… Sana indirdiğimiz İslâm'ın nurunu, bu ilâhî nuru, münkirler söndürmek istiyorlar. Güneşi söndürmek kimin elinden gelir? İslâm da ilâhî bir güneştir. Onu kimse söndüremez. Düşmanlar istemese de, Cenab-ı Hak nurunu koruyacaktır. Allah'ın vaadine, kimse karşı duramaz."

1949'da Mekke-i Mükerreme'deki konuşmamızda amcam böyle demişti.

Konya'ya İlk Dönüşüm ve Eski Haller

Gel zaman, git zaman... 1955'te, on altı yıl sonra, ilk defa Konya'ya gidebildim... İkinci günü sofrada otururken, amcam sordu:

"İmam-Hatip'e gittin mi, ziyaret ettin mi, dua ettin mi?"

"Gidemedim efendim, henüz..."

"Mekke-i Mükerreme'deki ahidleşmemiz neydi? Gözünle göreceksin, dua edeceksin... Şimdi tatil. Talebe yoksa da idarecilerle görüşürsün...."

Bunun üzerine İmam-Hatip Okulu'na gittim. Müdür Bekir Bey'le görüştüm. Okul mevcudu hakkında sualler sordum.

"İkibin altıyüz kayıtlı talebemiz var. Sene başında yazılmak isteyip de alamadığımız sekiz yüz talebe de ağlayarak gittiler. Hoca yok, dershane yok, nereye alacağımızı şaşırdık..."

Cevabını alınca, hem çok memnun oldum, hem de hayret ettim. Yirmi yıl öncesini hatırladım:

Allah şahidimdir, babam benden başka okutacak talebe bulamıyordu. Vanlı Murad Hoca, okumuş yazmış adam, babamın ricası üzerine derse gelir, bana arkadaş olurdu. "Yahu ben anlayamıyorum bu kitabı" filân derdi de, ona anlatırdım.

Babam tek oğlunu okutmak için zorluk çekiyordu. Amcamın sadece üç talebesi vardı. Polis korkusundan, Kâtip Mehmed Efendi'ye ders okutacak yer bulamamışlardı da, Aliye Hanım diye yaşlı bir teyzenin evine ayrı yollardan giderek, orada buluşup ders okuyor, çıkarken de ayrı ayrı çıkıyorlardı.

O kara günlerin yaşandığı bu memlekette, bugün üçbin beşyüz genç okumak istiyor. Benim, istikbali meçhul, bir solcu hükümet tarafından kapatılır diye korktuğum okulda, bugün ikibin altıyüz kayıtlı genç var. Bunu gözümle gördüm. Bu büyük bir inkılâp idi.

Adana İmam-Hatip Okulu

Amcam, İmam-Hatipler açıldıktan sonra, artık bütün gayretiyle, talebe yetiştirmeye çalışıyordu. Konya İmam-Hatip Okulu'ndan sonra okulu olmayan diğer şehirlerde de açılması için herkesi teşvik ediyordu.

Bununla ilgili bir hâdiseyi, Adana'da ticaretle meşgul olan Kayserili Mustafa Dedeoğlu Bey'den dinledim. 1949'da uçakla hacca gelirken ve dönerken, amcamla görüşmüşler. Amcam:

"Oğlum bugünkü din borcumuz talebe yetiştirmek, insan yetiştirmektir." diyormuş. Dedeoğlu'na:

"Babam, demiş; Adana'da tayyareden iner inmez ilk işin İmam-Hatip'e para toplamak olacak..."

"Hocam, siz Adana'yı bilmezsiniz. Çoğu avamdır, ruhsuzdur bu insanlar..."

Dedeoğlu, para toplamaya çıkmamış... Bir ara Konya'ya uğrayıp amcamı ziyaret etmiş. İstanbul'a gidiyormuş. Amcam sormuş:

"Ne yaptın?"

"Olmadı. Şimdi İstanbul'a gidiyorum..."

"Dönüşte bu işe başlayacaksın."

Dedeoğlu işin devamını şöyle anlatıyor:

İstanbul'dan dönünce Müftü'yle ve bazı zatlarla konuştum. Onlar da ümitsiz ve neşesizlerdi. Fakat amcanızın himmeti beni

zorluyordu. “Eğer Adana’ya döner dönmez bu işe başlamazsan, Mustafa Dedeoğlu diye benim dostum yok.” demişti.

İki Buçuk Lira

Arkadaşlarla listeler yaptık. Yedi mahalleyi dolaşacağız. Benim listemin başında, o günün zenginlerinden “Bey Amca” diye tanınan Halk Partili biri vardı. Dinle imanla alâkası, bu tarakta bezi yoktu. Ona gittim... Bey Amca ipe un sermeye başladı.

“Oğlum, hükümetin eli olmazsa, bunu yaşatmazlar. Yarın yaparsınız edersiniz, alırlar kız lisesi yaparlar.” Ne diyeceksin? Çaresiz:

“Bey Amca, biz yapacağız; yapan sevabını kapar, yıkan günahını alır. Gönlünden ne koparsa...” dedim.

Kasayı açtı iki buçuk lira çıkardı, verdi.

“Bey Amca, eğer siz bunu cennete girmek için veriyorsanız; adamı bugün iki buçuk liraya sinemaya sokmuyorlar!..”

Dedeoğlu hâdiseyi anlatırken buraya gelince, bu sözü çok hoşuma gitti. Edebiyatın baş kaidesi, *“Mutâbakatü’l-kelâmi li mukteza’l-hâl”*, söylenecek sözün, zemin ve zamana münasip olmasıdır. Söylenen söz, zemine ve zamana uymalı, yoksa sözler havada kalır. Dedeoğlu’nun o sözü, tam da bu kaideye uygun düşmüş. “İki buçuk liraya sinemaya sokmuyorlar Bey Amca, cennetin sinema kadar değeri yok mu?”, çok yerinde bir kelâm...

Dedeoğlu anlatmaya devam ediyor:

Bey Amca’ya: “Bin lira verirsen, giderim. Vermezsen, sokağa çıkar: Bey Amca bin liramı aldı, vermiyor, diye bağırırım.” dedim.

“Ulan deli oğlan, yapar mısın, yaparsın...” dedi. Bin lirayı Bey Amca’dan aldım. 1949’da bin lira büyük paraydı.

Ondan sonra gittiğim yerlere, “Bey Amca bin lira verdi.” diyorum. Önce inanmıyorlar. “Vallahi verdi. İşte para!” Bunun üzerine onlar da “Ee, bana da beşyüz lira yaz, iki yüz lira yaz, yüz lira yaz, elli lira yaz...”

Akşama kadar dolaştım. Akşam topladığım paraya baktım. "Yahu, hocamın kerameti, bu iş olacak." dedim.

İşte amcanız İmam-Hatip Okulları için böyle çalışıp çırpınmıştı.

Konya'ya Verem Hastahanesi

Amcamın gayreti, çalışması, yalnız dinî sahada değildi; hayırlı her iş için aynı heyecanla çalışmıştı.

Vaktiyle Konya'ya Cemil Keleşoğlu diye bir vali gelmiş. Daha sonra 1960'da Yassıada'da mevkuf iken vefat eden bu zatı Konyalılar sevmişler. Halk arasına karışan, gönül almayı bilen, halka güzel davranan, gurur kibir göstermeyen, hasılı bütün Anadolu halkı gibi Konyalıların da o güne kadar hasret çektikleri babacan bir vali imiş.

Konyalılar bu validen bir verem hastahanesi istemişler, o da vaad etmiş. Adnan Menderes'e koşmuş. Yıl 1959, Başvekil Adnan Bey'in son senesi, güç durumda... Adnan Bey özür beyan etmiş, "Vali Bey, bu hastahaneyi çok isteyenler var, çok vilayet istiyor. Bu sene yapamayız. Konyalılara vaad edin, inşaallah gelecek sene yapalım." demiş.

Vali, üzgün olarak Konya'ya dönmüş. Zamanın belediye reisi, "Vali Bey hastahane işi ne oldu?" diye sorunca, "Maalesef mümkün olamadı. Adnan Bey'i çok üzgün gördüm. Fazla ısrar edemedim." diye cevap vermiş. Belediye reisi o zaman şöyle demiş:

"Vali Bey, Konya'nın bir hocası var: Hacı Veyiszade... Allah'ın izniyle, bu hastahaneyi o yaptırır!"

"Reis Bey, sen ne diyorsun? Devletin yaptırmaktan âciz kaldığı hastahaneyi bir hoca nasıl yaptırır? Nasıl hocaymış bu yahu? Bir ziyaretine gidelim, bu muhterem hocanın..."

Belediye reisi, amcama gelmiş, vaziyeti anlatmış. Amcam, çok memnun ve mütehassis olarak, şunları söylemiş:

"Evlâdım, ben bugüne kadar, böyle vali görmedim. Vali denince, Allah şerrinden emin kılsın, derdim. Vali değil, jandarmadan bile kaçardım. Polis benim için en büyük tehlikeydi. Gayemin düşmanı, ruhumun düşmanı idiler. Sanki işgal kuvvetiymiş gibi, polislerden, jandarmalardan çekmediğim kalmadı... Bugün vali bey beni davet ediyor, evime gelmek istiyor... Evlâdım bugünleri Allah bana gösterdi. Artık ölsem gam yemem..."

Yalnız amcam, "Hoca siyasi oldu, valilerle konuşuyor." demesin diye, işi tatlıya bağlamış:

"Reis bey evlâdım, *el-kadim yuzâr, sümme yezûr*, derler: Gelen ziyaret edilir, o da iade-i ziyarette bulunur; vali memleketimizi teşrif ettiler; bizim onu ziyaret etmemiz lâzımdır."

Reis, amcamın cevabını valiye nakledince, vali telâş etmiş:

"Aman yahu, bizim evde resimler mesimler var. Hocaefendi'nin gireceği bir ev şekline koyalım. Yarın yatsıdan sonra teşrif etsinler." demiş.

Amcamın şartı, "Ağyar olmasın, üçümüz olalım, dördüncümüz Allah olsun." dediği için, reis bey, amcamı alıp yalnızca vali beyin konağına götürmüş.

Amcam Harmanları Dolaşıyor

Vali bey, hastahane için yaptığı teşebbüsü ve Adnan Bey'in cevabını, sonra da reisin "Konya'nın bir hocası var, ondan rica edelim, öne düşerse, Allah'ın izniyle bu hastahaneyi yaparız." dediğini nakletmiş.

Vali'nin bu konuşması üzerine amcam şunları söylemiş:

"Vali bey, sizin rica etmeniz değil, bizim teşekkür etmemiz lâzım ki, çok şükür bu dertleri düşünen bir valimiz var... Bugüne kadar valilerimizin derdi, nerede balo yapsın, nerede âlem yapsın, nerede keyfini zevkini tatmin etsin... Bütün bunlardı. Biz sizin gibi bir vali görmedik. Mahsûl zamanı yaklaşıyor. Harman-

lara çıkarız. Köyleri dolaşırız. Bir kâtip tayin edersiniz, bir jip tahsis edersiniz, gezeriz..."

Amcamla beraber o yaz para toplamak için, köyleri, harman yerlerini dolaşan bir zat hacca gelmişti. Konya'da tenekecilik yapıyordu. O anlattı:

Amcanla beraber, harman yerine gidiyor, arabadan iniyoruz. Köy halkı, amcanı görünce deli divane oluyor.

"Hocam buyurun! Hayırdır inşaallah."

"Yavrum biz şu iş için geldik..."

Artık, adamına, harmanına göre, "Hocam bir kile, yarım kile, üç kile, beş kile... yaz." diyorlar. Bir kile, Konya'da iki yüz kilo buğday demektir.

On beş gün zarfında Halkalıdağ içinde bulunan köyleri dolaştık... Toplanan buğdayı görünce vali şöyle demiş:

"Bu hükümetleri Allah çarpar! Yahu devletin göremeyeceği işi hoca görüyor. Ama bu hocalar senelerce polis takibi altında eziliyorlar. Yahu bu hükümetler Allah'a nasıl hesap verecekler?"

Amcam Manen Bir Okyanus idi

Her şeyhin, dervişin, müridin feyiz sahası değişiktir. Bazısı fincan, bazısı havuz kadar feyze sahip olur. Öylelerini bir çakıl taşı alt üst eder, bulandırır, feyizlerini keser. Bazısınınki de denizler, okyanuslar kadardır. Onları hiçbir şey bulandırıp karıştıramaz. Dereler, nehirler, seller, hatta kanalizasyonlar dökülür; yine temiz, yine berrak kalırlar.

Amcam öyle kâmil, arif bir insandı. Tarikatin bütün seyr-i sülûkunu geçmiş, tekâmülünü elde etmiş, velayet-i suğra, velayet-i kübra mertebelerine vasıl olmuş bir zat idi. Büyük, geniş, engin bir İlâhî feyze mazhardı.

İşte amcamın manevî varlığı, kemali ve feyzi böyle geniş ve derin bir enginlik hâlindeydi.

Tarihte "idealist" yani "dava sahibi" insanları, "davasının âşıkı insan" diye tarif ederler. Amcamı, bunun canlı bir timsali, âdeta hareket eden bir abidesi gibi görürüz.

Amcam hakikaten davasının âşıkı bir insandı. Bu sebeple Konya halkının gönlünde taht kurmuştur. Ona duyulan bu sevgi âdeta bir aşk hâlini almıştır. Hayatının menkıbeleri, destanlaşmış birer keramet olarak anlatılmaktadır.

Dava Adamı Katlanır, Tahammül Eder

1993'teki ziyaretimde, Konyalılar tarafından bir sohbet yapmaya davet olundum. Amcam adına yaptırılan "Hacı Veyiszade Külliyesi"nin yanında bulunan Ticaret Odası'nın salonuna giderken, amcamın ismini gördüm, duygulandım.

Salonu doldurup taşırmış olan dinleyicilerime şöyle dedim:

Aziz hemşehrilerim, bazı hatıralar vardır ki, insanı derin mazilere çeker. Az önce amcam, bütün nurlu cihad hayatı ile gözümün önünde canlandı. Hakikaten yapılan büyük bir eserdir. Vaktiyle külliyeler, padişahlar adına yapılırdı. Ancak onların hazineleri bu yükü kaldırabilirdi.

Kadirşinas Konyalılar, büyük bir iş görmüş, ömrünü, din ve iman için, ahlâk ve fazilet, vicdan ve irfan için, memleket için su gibi harcamış olan bu zata hak ettiği vefayı göstermiştir.

Bu gibi insanlara, hakikaten, ne yapılsa değer. Vaktiyle Mehmed Akif merhum için yazdığım bir şiirde:

İnsanlığa rehber olan âlemde büyükler
Milletleri ruhuyla asırlarca sürükler

demiştim. Evet, büyük insanların ruhları ve büyük ruhların eserleri büyük oluyor.

Bu insanların davaları için çektikleri çileler, ızdıraplar sayısız ve ölçüsüzdür. Onlar, gelecekte davalarına hizmet edecek, yeni ve genç imanlı insanları yetiştirmek uğruna, birçok zahmetlere katlanmışlar, birçok münafığı idare etmek, onlara tahammül etmek

zorunda kalmışlardır... Yine bu insanlar, davalarını zayıflatmamak için, aynı yolda hizmet veren dava arkadaşlarını incitmemeye, onların kırıcı söz ve davranışlarını görmezlikten gelmeye büyük dikkat göstermişlerdir.

Ticaret Odası konferans salonunda yaptığım o sohbette, örnek olarak, Konya'da bir imam-hatip okulu müdürüne karşı, amcamın nasıl davrandığını anlatmıştım.

Anlattığım hâdiseyi, amcamın talebelerinden olan ve daha sonra İstanbul'da yaşayan, emekli astsubay Mehmed Tekin Bey anlatmıştı. Kendisinin anlatışı ile hadise şöyle cereyan etmiştir:

Amcamın Müdüre İltifatı

Amcanızın uzun yıllar hizmetinde ve sohbetlerinde bulundum, senelerce talebesi oldum. 1957-58 yılı idi. Konya İmam-Hatip Okulu müdürü olan şahıs, Millî Eğitim Bakanlığı'na bir yazı göndererek şöyle demiş:

"Arapça ve tefsir dersleri öğretmeni Mustafa Kurucu, öğretimde başarılı ve öğrenci tarafından sevilen bir öğretmendir. Ancak derslerinde devrimlerimizden bahsetmediği görülmektedir. Tarafınızdan, bütün öğretmenlerin ilke ve inkılâpları anlatması gerektiğine dair bir tamim gönderilirse, kendisine tebliğ olunarak gereğinin yapılması temin olunacaktır..."

Ben bu yazıdan haberdar oldum. Üzüldüm, fakat amcanıza söyleyemedim. Bakalım tamim gelecek mi, gelirse ne olacak? Bekliyordum...

O günlerde Aziziye Camii'ndeki odasında amcanızı ziyarete gittim. Oda dolu. Herkesin bir derdi var, anlatıyor, hocam dinliyor. O esnada bahsi geçen müdür de geldi. İskemlelerde yer bulamayınca, yere oturdu. Onu gören amcanız derhal:

"Müdür oraya oturmaz. Müdürün yeri orası değil, baş taraftır." dedi, iltifat etti, yanına çağırdı. Müdür amcanızın kulağına

birşey söyledi gitti... Cemaat dağıldı, ben kaldım. Dayanamadım, amcanıza dedim ki:

"Hocam, o münafık, bu iltifata değmez. Onu şımartıyorsunuz..."

Beni dinleyen amcanız, gül bahçelerini andıran o meşhur tebessümüyle:

"Aslan Mehmed'im, dedi; ben onu tanırım, gönderdiği yazıdan da haberim var... Fakat ben bugüne kadar talebe yokluğundan şikâyet ettim. Talebe okutmak isterim, okutacak talebe bulamam, talebe gelmez. Kimse evlâdını, istikbali olmayan ilmi öğrenmeye göndermez. Sıkıntım buydu. Medreseleri kapatanların kapıları kapansın derdim... Bugün medreseler açıldı. Talebe çoğaldı. Benden hizmet etmem, ders okutmam, talebe yetiştirmem bekleniyor... Benim davamın düşmanı olanlar, bana bu işi yaptırmamak, beni bu meydandan uzaklaştırmak isterler. Allah'ıma dayanarak söylerim ki, beni bu meydandan ancak ölüm koparır.

"Aslan Mehmed'im, ben, bir talebenin yetişmesi uğruna, bin münafığın kahrını çekerim. Ben bir bahçıvanım,

Yâr için ağyâre minnet ettiğim ayb eyleme
Bağban bir gül için bin hâre hizmetkâr olur

"Benim de bir yârim var, davam var, gayem var: İnsan yetiştirmek, memleketimin dinini, imanını, irfanını, ahlâkını kurtaracak bir nesil yetiştirmek... Gayem, aşkım, hedefim budur. Bu büyük gayeme ermek için, ağyarın, düşmanların, rakiplerin kahrını çekerim; ezalarına, cefalarına tahammül ederim..."

Gül İçin Dikenlere Katlanmak

Mehmed Tekin Bey'in anlattığı bu hadise, amcamın olan bitene hangi gözle baktığını, davası için nelere hazır olduğunu ve ne yüksek bir dava şuuruna sahip bulunduğunu göstermektedir.

Şair "Bağban bir gül için bin hâre hizmetkâr olur" diyor. Bahçıvanı görürsün ki, bir gül yetiştirmek için bin tane dikenin

kahrını çeker. "Bin" burada tabii çokluktan kinayedir. "Hadsiz hesapsız dikenin kahrını çeker." demektir.

Bahçıvanın elini kan içinde görürsün, "Amca ne oluyor?" dediğinizde, "Evlâdım, gül yetiştiriyorum ben. Allah da gülü bu diken ağacında halketmiş. Gülü yetiştirmek isteyen kimsenin, dikenlerin kahrını çekmesi icap eder" diye cevap verir.

Amcamın cevabı da:

"Hayatımda, gayemin temini uğrunda karşılaştığım engeller, dikendir; bir talebenin yetişmesi için bin münâfığın kahrını çekerim..." demektir.

Bu söz, kolayca söylenir, kolayca yazılır, kolayca da okunur. Fakat gelin bakalım, başımıza geldiğinde bir tatbik edelim!... Bin değil, insan, bir münâfığın bile kahrını çekemiyor... Dava adamının büyüklüğü burada... Onun içindir ki,

İnsanlığa rehber olan âlemde büyükler
Milletleri ruhuyla asırlarca sürükler

Amcam, bugün fânî cismiyle, ortadan kaybolup gitmiştir. Fakat ebedî ruhuyla gönüllerde yaşıyor. Örnek olmakta devam edip gidiyor.

Amcam Bana Neden Kızdı

Amcam, davası uğruna, din ve imana hizmet edecek talebeler yetiştirmek gayesiyle birçok sıkıntıya sabredip, olur olmaz insanlara tahammül gösterdiği, onları idare ettiği gibi, Müslümanlar arasında sulh ve sükûnun, birlik ve beraberliğin, uhuvvet ve muhabbetin muhafazasına da o kadar çalışır ve dikkat ederdi.

Bu hususta, benim başımdan geçen iki vak'a, kâfi bir kanaat verecek değerdedir:

1932 veya 1933 senelerinden birisinde, Konya'nın Aziziye Camii'nde, müezzin mahfilinde ders çalışıyordum. Camide Abaoğlu Abdullah Efendi diye, sonraları müftü de olan, Konyalı bir

âlim vaaz ediyordu. Derse çalışırken onun konuşmalarını da duyuyordum. Hoca dedi ki:

"Esnaftan bazı gençler geliyorlar, hocam diyorlar, namaz borçlarımız var; kazaya kalmış namazlarımız var. Ne dersiniz, ikindi ile yatsının ilk sünnetini kazaya niyet etsek de, geçmiş namazların borcundan kurtulsak, olmaz mı? diye soruyorlar. Ben onlara: Kurtul oğlum, borçlu gitme. Onlar sünnet-i gayri müekkededir; kazaya kalanları ödemek farzdır. Bunlardan sorulacaksın. Aman oğlum kıl da kurtul, diyorum... Fakat gel de bizim Mustafa Efendi'ye anlat. Allah selâmet versin. Bu borçlu insanların üzerine, üstelik bir de evvabinler, teheccüdler, işraklar, kuşluklar katıyor. Be Mustafa Efendi, insaf et yahu! Bu adamlar borçlu... Nafile kılmaları, borçlu adamın ziyafet çekmesine benzer. Sen bunlara nafile kıldırıyorsun. Fakat anlatamadık, bu mübarek Mustafa Efendi'ye canım..."

Ben bunları duydum. Tabii amcam ya, ağırıma gitti, kızdım. Hemen amcama yetiştirdim. Allah rahmet eylesin, amcam beni dinledi. Bana, "Ya öyle mi söyledi?" filân demeden, çok kızgın bir sesle:

"Ulan!.." diye söze başladı...

Bu kelimeyi amcamın ağzından ilk defa duyuyordum... Bugün yetmiş küsur yaşımdayım, hâlâ bu "ulan" kelimesinin acısını duyarım. "Neden ben amcama ulan dedirttim?" diye hâlâ içim yanar. Amcam:

"Ulan, dedi; ulan, hoca benim ne olduğumu bilmediği için sövmüş; ne mal olduğumu bilseydi, beni döverdi. Ben sövülecek insan değilim; dövülecek insanım!.."

Keşke o anda yer yarılıp da yere geçseydim.

Allah şahidimdir; günlerce amcama görünmedim. "Acaba tekrar, ulan mı diyecek? Selâmımı mı almayacak, elini mi vermeyecek" diye günlerce gözüne görünmedim.

Hocaları Birbirine Sevdirin

Benden bu vak'ayı dinleyen, amcamın talebelerinden bir zat da, kendi başından geçen, benzeri bir hâdiseyi, ağlayarak şu şekilde anlatmıştı:

Birgün güya gayretkeşlik yaptım. Amcanıza, bir vaiz efendinin kendisi hakkında söylediklerini naklettim:

"Efendim, Akşehirli Hoca vaazında, size bir noktada itirazda bulunduğunu söyledi, Mustafa Efendi'yle bu hususta anlaşamadık, dedi."

Daha benim sözüm biter bitmez, o gül yüzlü hocamın çehresi kararıverdi:

"Rica ederim. Üç hoca kaldık ortada yahu! Bizi böyle birbirimize düşürmeyin. Allah için bizi birbirimize düşürmeyin! Elinizden gelirse, bana deyin ki: Hocam, Akşehirli Hoca, size dua ediyor. Üç hoca kaldık, birisi de Mustafa Efendi'dir. Sağolsun çırpınıyor; batmakta olan gemiyi kurtarmak istiyor; sa'yi meşkûr olsun, diyor... deyin. Rica ederim. Hocaların birbirine sövdüğünü görseniz, duysanız dahi, hocam filân size dua ediyor; Allah ömrüne bereket versin, sağ olsun, var olsun, diyor... deyin. Yahu şurada üç hoca kaldık! Yahu siz hoca düşmanı mısınız?" diye beni azarladı.

Ne büyük fazilet, ne derin şuur, ne geniş insaf, ne ince irfan ve davasına ne büyük bir ihlâsla bağlılık!

Teneffüste Namaz

İstanbul'da vilâyetin yanında Anda Kitap Dağıtım Şirketi'nin merkezi vardı. Buranın müdürü olan Cezmi Bayram Bey'e, 1992 yılında Ömer Ziya Belviranlı ile birlikte iade-i ziyaret için uğramıştık. Hayreddin Karaman ve Bekir Topaloğlu Beyler de orada imişler.

Hayreddin Bey, Konya'da okumuş, amcamın talebesi olmuş. Birçok faziletlerinden bahsetti. Anlattığı hususlardan birisini şöyle ifade etmişti:

"Öğretmenler derste yorulurlar, teneffüsü beklerler. Çay içerler, sohbet ederler, öğretmenler odasında dinlenirler... Amcanız ise oraya gitmez. Kapının arkasında bir seccadesi vardır. Onu serer, namaza durur..."

Hayreddin Bey bunu anlatınca, ben:

"Evet, dedim; *es-salâtu mi'râcü'l-mü'min;* namaz, mü'minin mirâcıdır..."

Fakat Hayreddin Bey zeki arkadaş, derhal dedi ki:

"Hocam, bence şu hadis-i şerif daha uygun: *Cuilet kurretu aynî fi's-salâh...* Allah'ım bana dünya nimetlerinden üç nimeti sevdirdi. Birisi, güzel kokuyu severim. İkincisi kadını severim. Kadın annedir, zira insanın ilk okuludur, terbiye mektebidir, insanı o yetiştirir. Üçüncüsü, nimetlerin nimetini namazda buldum. En büyük zevkim, en büyük huzurum namazdadır... Bu hadis-i şerif daha uygundur. Herkesin dinleneceği saatte, amcanız namazla dinleniyor. Diğerleri insanlarla konuşarak dinleniyor, amcanız Cenab-ı Hakk'a arzıhal etmekle dinleniyor. Ders boyu imandan, irfandan bahsetmiş, ruhumuza hitap etmiş olan bu zat, iki ders arasında da Allah'la görüşüyor, Cenab-ı Hakk'ın huzurunda bulunuyor... Bu zat tabii olarak bütün hocalardan fazla sevilirdi. Çünkü söylediklerini fiiliyle, hâliyle yaşıyordu..."

Mesnevî Saatleri

Amcam Arapça ve tefsir hocasıydı. İmam-Hatip Okulunda bu derslere girerdi.

Kendisinin Farsça'ya olan vukûfu ise yakınları tarafından bile pek bilinmez.

Vanlı Murad Hoca'nın Farsçası çok kuvvetli idi. Mevlâna Celâleddin Rumî hazretleri'ni de çok severdi. Amcama, "Hocam Mesnevî okusak bir..." demiş. Amcam da "Pekâlâ" deyince, okumaya başlamışlar. Bilhassa öğleyle ikindi arasında, cami civarındaki esnafın kendi işiyle meşgul bulunduğu saatlerde, ikindiye

bir saat kala Mesnevî okurlardı. O zamanlar teyp yoktu ki, kasete alınsın...

Amcam Mesnevî'nin ruhu olan beyitler üzerinde çok dururdu. Fakat ben o sırada çocuk idim. Öğleyle ikindi arası, bizim de evde dersimiz vardı... Yalnız Murad Hoca'ya Mesnevî'den bazı beyitler okuduğunu görürdüm.

Hatta birgün, amcam yine Farsça bir beyit okuyunca, Murad Hoca ellerini yüzüne kapadı, utandı, güldü. Ben anlamadım. Meğer amcam, Hâfız-ı Şîrâzî'nin sevgilisine hitaben yazdığı mısraları okumuş.

Dost Meclisi Genişler

1930'lu yıllarda idi. Bir davet sonrası, amcam bir evde sohbet ediyordu. Konya'da kışlar soğuk olduğu için odalar fazla büyük yapılmazdı. Isıtması zor olduğu için büyük salonlar bulunmazdı. Zengin evi, fakat amcamın sohbet ettiği oda, orta büyüklükte bir yerdi.

Kabri cennet olsun; amcamın sohbetleri de pek tatlı idi. Oda doldu. Halk ayakta kaldı. Gençler, yaşlılara yer verdiler, ayakta dinliyorlar. Herkes vecd içinde, kendinden geçmiş... Ama amcam merhum rahatsız oldu. Şöyle dedi:

"Yavrularım, ayakta durmak beni yorar. Ayakta duranı görmek de beni yorar. Bu oda hepimizi alır. Ben üç kişiyi taşıyabilirim. Biriniz sağ omuzuma, biriniz sol omuzuma, biriniz de dizime oturun. Herkes üç kişiyi taşıyabilince, bu oda bizi alır..."

Amcam böyle deyince, herkes sıkıştı, ayakta kimse kalmadı. Amcam cemaati rahatlatmak için şu Arapça beyiti okudu:

Rahbu'l-fezâi ma'a'l-a'dâi dayyikatun

Semmu'l-hıyâtı ma'a'l-ahbâbi meydânun

Beyitin manasını da anlattı:

"Semalar, fezalar kadar geniş sahalar da olsa, ruhunuzun ısınmadığı, kalben anlaşamadığınız, manen bağdaşamadığınız

gönül düşmanlarıyla bulunursanız, bu geniş sahalar size dar gelir... Aksine, manen anlaştığınız, kalben seviştiğiniz, ruhen bağdaştığınız, gönül, fikir ve gaye dostlarınızla iğnenin deliğinde bulunsanız, orası size geniş meydan hâline gelir."

Amcam o toplantıda şu beyiti de okumuştu:

Ve izâ kâneti'n-nüfûsu kibâran

Ta'ibet fî murâdihe'l-ecsâmu

Abbasî devrinin en büyük şairi Mütenebbi'nin bu beytinin yüksek manası, amcamın ve bütün büyük insanların, cihadla, gayret ve faaliyetle dolu olan hayatlarında tam olarak tecelli etmiştir. Onların hayat mücadelelerinde bu mana görülür:

"Ruhlar büyük olursa, bu büyük ruhların, yüce emel ve arzularının tahakkuku uğrunda bedenler yorulur. Ruh sonsuz âleme bağlı İlâhî bir feyz kaynağı olduğu için yorulmaz, doymaz, bıkmaz, usanmaz... Yorulan bedenlerimizdir."

Amcama Başsağlığı Ziyareti

1955'deki ilk ziyaretimizden sonra 1959'da yine annem, zevcem, çocuklarım ve biraderlerle birlikte Konya'ya ikinci defa gitmiştik. Anneannemiz hayattaydı. Dayımızla birlikte Köprübaşı'ndaki evlerinde oturuyordu.

Vâlide, tabii olarak annesinin yanına, dayımızın evine inmek istiyordu. Fakat şöyle dedi:

"Makamı cennet olsun, Meryem yengeniz vefat etti. Bu sene amcanız yalnız kaldı. Önce ona gidelim, taziyede bulunalım. Sonra dayılara gideriz..." Amcama gittik. Yatsı namazını kıldırmış, geldi. Sanki hanımını kaybeden o değildi. Bizi pür-neş'e karşıladı.

"Hoş geldiniz, Medineliler! Ravza-i Mutahhara'dan Peygamber-i Zîşân'ın râyiha-ı tayyibesini getirdiniz. Evimizin içi gül kokusuyla doldu..."

Gibi taltif edici hoş sözlerle gönlümüzü aldı.

Güya biz Meryem yengenin vefatı dolayısıyla amcamı teselliye gitmiştik. Mübarek, o güzel tebessümüyle bir başladı... Cennetten, cennette Cenab-ı Hakk'ın mü'min kullarına vaad ettiği nimetlerden, mükâfatlardan bahsetti. Mü'minlerin imanını, cennetlerin nimetlerine, nimetlerin nimeti olan Cemâlullah'ın müşahadesine kanatlandırdı.

"... Mü'minlerin gönülleri, o büyük gün için kanat çırpıyor. O vaad olunan nimetler ki, Efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem, onları: Cenab-ı Hak, benim ümmetime ve bütün mü'minlere cennette öyle nimetler vaad etmiştir ki, o nimetleri ne gözler görmüş, ne kulaklar duymuş, ne de o nimetler bir kimsenin hayal ve hatırına gelmiştir, diye tarif buyururlar.

"Yavrum bilirsiniz ki, o nimetlere ancak ölümden sonra nail olunacak; o devlete o saadete, o ebedî huzur ve refaha ancak ölümden sonra erilecek... Yengeniz kurtuldu. Yengeniz arkasında, onu rahmetle anacak, her an: Allah'ım bizi Meryem Hanım'la ve bütün sevdiklerimizle birlikte Muhammed Mustafa sallallahü aleyhi ve sellemin "Livaü'l-Hamd" sancağı altında cem eyle diyen kimseler bıraktı gitti.

"Kalanlar kendilerine acısın. Bakalım bizlerin sonu ne olacak? Bizi de aynen böyle rahmetle ananlar olacak mı? Yavrum, bu zamanda, gidenlere değil, kalanlara ağlamalı... Gidenler gitti. Allah dostları tarafından teşyi ve tevdi edildi. Bugünün fitne devrinde kalanlar kendilerine ağlamalı. Ahiretimiz ne olacak diye..."

Amcamın Duası

Amcam şöyle devam etti:

"Efendimiz'in duaları, cihan kadar kıymetlidir. Terazinin bir gözüne dünyayı, bir gözüne Efendimiz'in bir duasını koyun, o dua ağır gelir... Peygamber Efendimiz'in dualarından birisi de şudur:

"Allahümme'c'al-hayra a'mâlinâ evâhirehâ ve hayra a'mârinâ havatimehâ ve hayra eyyâminâ yevmene'l-likà."

"Yâni: Allah'ım, amellerimizin en hayırlısı, son amellerimiz olsun. Hüsn-i hâtimeyle sana kavuşalım. Sonumuz iyi olsun. Ömrümüzün en hayırlı zamanı da, ömrümüzün sonu olsun. Gençliğimizde iyi insan olup da, yaşlandıktan sonra manevî servetini kaybeden müflislerden olmayalım. Ve günlerimizin en hayırlısı sana kavuştuğumuz gün olsun..."

Merhum amcam bu konuşmaları ile bizleri, topraklar muhitinden aldı, ruh âlemine, cennet bahçelerine götürdü.

Yolda dönerken valide şöyle dedi:

"Çocuklar, amcanız konuşurken, sanki dedenizi dinliyor gibi oldum. İnsanoğlu nimetlerin kadrini zevalinden sonra biliyor... Dedeniz kitabı açar, hâriciyede bizi beklerdi de, çabucak gelmezmişiz... Bize:

"Çocuklar geç geliyorsunuz. Hay kızım geç geliyorsunuz. Dünyayı ahirete tercih ediyorsunuz. Ben sizin, kuyunun zincirinin aşağıya indiği gibi, yukarıdan aşağıya inmenizi isterdim... Derse ağır ağır geliyorsunuz... derdi.

"O irfan günlerinin, o feyizli günlerin kadr ü kıymeti bilinmemiş... Amcanız konuşurken, rahmetli dedeniz konuşuyor gibi geldi bana..."

Amcamın Veda Sözleri

1959'un 23 Ekim'inde Konya'dan ayrılıp Medine-i Münevvere'ye dönmek üzere hareket edecek idik. Son gece amcamı ziyarete gittik. Veda ediyoruz. Hayli tavsiyelerde bulundu. Hatta gülerek şöyle dedi:

"İnşaallah, daha siz birçok defalar Konya'ya gelirsiniz. Belki beni bulamazsınız. Fakat her ne kadar cismimi bulamazsanız da ruhumu bulursunuz. Babam, ruhum sizden insanlık ister, yükselmenizi ister, hizmet ister... Dininizi, imanınızı, maneviyatınızı Allah'a teslim ve emanet eylerim. Yolunuz açık olsun.

"Başta Peygamber-i Zîşânımız olmak üzere, bütün sahabe-i kirama selâmlarımı söyleyin, şefaatlerini dileyin... Şıh Abdülgafur Efendi'nin, Şıh Ziyaeddin Efendi'nin ellerini benim için de öpün..."

Amcam ayrıca:

"Bir de ilmine hayran olduğum Şıh İbrahim Hotenî'nin de ellerinden hasseten öpün." deyince, kendisine:

"Amca, beni bir daha göremezsiniz, diyorsunuz; sözlerinizde bir ayrılık, bir veda var. Son olarak tavsiyeniz ne olur, bizlere ne tavsiye buyurursunuz?" diye sordum. Bunun üzerine gülümseyerek:

"Babam, artık sen de benim bildiklerimi öğrendin, ne diyeyim?" diye cevap verince, ısrar ettim:

"Yine de siz lûtfedip söyleyiniz.

İnsan Olamadım, İnsan Olamadım

Bunun üzerine şu nasihatlerde bulundu:

"Oğlum, hülâsa olarak kendine yapacağın telkin, şu olacak: İnsan olamadım. Herşey olmak kolay oluyor da, insan olmak zor oluyor...

"Yavrum, insanoğlunun, insanî sıfatları var, hayvanî sıfatları var. Ne sadece hayvan olarak kalır, ne sadece insan olarak yaşar... İslâm, bu iki hâlin sıfatları arasında, âhenk temin eden bir dindir.

"İnsanlık, hayvanî sıfatlar da beraber bulunmakla birlikte, insanî sıfatların, hayvanî sıfatlara galebe çalmasıyla mümkün olur. İnsanı insan eden, hayvandan ayıran, mümeyyiz vasıfların, ulvî, yüksek sıfatların hayvanî sıfatlara üstün gelmesi lâzımdır... Ahlâk, fazilet, sabır, metanet, feragat, aşk... Bunların hayvanî vasıflara galip gelmesi lâzımdır... Devamlı olarak kendi kendini tenkit edecek, kontrol edeceksin. Başkalarından önce, sen kendi yaptıklarını, kendi yaşayışını tenkit edeceksin...

"Kendine, devamlı surette: İnsan olamadım, insan olamadım, insan olamadım... Herşey olunurmuş da insan olunamazmış, diyeceksin.

"Kitaplar elinizde. Kütüphane müdürüsün... Evlâdım, mühim olan, okunan kitapları, yaşanan bir hayat hâline getirmektir... İrfandan, ilimden, zikirden, fikirden maksad, ruhun nefs-i emmareye hâkim olmasıdır. İnsanın, nefsin elinden kurtulup, ruhun emrine girmesidir.

"Bu anlattıklarım, tasavvufun, ahlâk ve irfan ilimlerinin, ömürler boyu, asırlar boyu, kitaplar, kütüphaneler dolusu yazdıkları şeylerdir...

"İnsan, âlim oluyor da, âmil olamıyor. Bildiğini hayatına tatbik edemiyor... Âmil oluyor da, ihlâs sahibi olamıyor... İhlâs sahibi oluyor da, insan-ı kâmil olamıyor...

"Yani hayatın, kemale doğru yükselip giden bir merdiven olsun..."

Amcamın vasiyeti demek olan bu nasihatlerini can kulağı ile dinledik. Elini öptük. Ayrılırken:

"Gel seni bir kucaklayayım." dedi. Ağlamaya başladı.

"Bütün bu söylediğim selâmları tebliğ ettikten sonra babanın kabrine gideceksin, Şıh Zeynelabidin Efendi'nin kabrine gideceksin, hususi selâmlarımı söyleyeceksin; benim için birer *Yâsin*, üç *İhlâs* ve *Muavvizeteyn* okuyacaksın." dedi. Ağlayarak ayrıldık...

Amcamın Vefatı Haberi

1960 senesinin Şubat ayındaydı. O günlerde telefon yok. Doktor Ali Kemal Bey'den telgraf geliyor. Başsağlığı diliyor. Doktor hemen arkasından mektup da yazmış. O hafta mektup da geldi.

Doktor zarfın içine, cenaze merasiminin, gerek cenaze namazı ve gerek musalladan kabristana kadar olan safhaları sırasında çekilmiş fotoğraflar da koymuştu. Konya'nın bugüne kadar görmediği, belki nadiren görebileceği sahneler idi.

Doktor mektubunda şöyle diyordu:

"Muhterem ağabeyimiz, acımız büyük, amcanızı ve hocamızı kaybettik. Evet manasıyla, irfanıyla, irşadıyla Konya'yı ve bütün Konyalı'yı doyuran, dolduran, taşıran bir büyük varlık, aramızdan kayboldu. Fakat Konya, ikinci bir Mevlâna kazandı. Birgün gelecek, Mevlâna hazretlerinin kabri nasıl ziyaret edilir, rahmetle anılırsa; aynı şekilde amcanız da anılacak..."

Amcamın Mezartaşına Şiirler

O günlerde amcamın mezartaşı için bir şiir istediler. Bendeniz de şu şiiri yazıp gönderdim:

Derûnî bir visâl aşkıyla gel zâir bu dergâha
Büyük ârif bu yerden nûr olup yükseldi Allâh'a
Ölümsüz yâdı bâkîdir yaşar her an gönüllerde
Mübârek tatlı sîmâsı gülümser sanki her yerde
Gönüller fetheden ulvî mücâhid burda medfundur
İlâhî bir tecellînin temâşâsıyla memnundur
Bakàbillâha ermiş kutb-i Rabbânî Veyiszade
Bütün envâra müstağrak kesâfetlerden âzade

Taşın bir yüzüne bu yazıldı. Diğer tarafına da yine bendenize ait şu mısralar hâkkolundu:

Candan ve cihandan geçerek afvına geldim
Hasret dolu rûhumla huzûrunda eğildim
Gufrânını, rıdvânını Rabbim kerem eyle
Şâd et beni bilcümle ziyâretçilerimle
Candan geçen âşıkların ancak seni ister
Lûtfunla nazar kıl bize dîdârını göster

HİCRET

Hicret güçtür. Ateşten bir gömlek olduğu hep söylenir. İnsanın yerini yurdunu, yakınlarını dostlarını, malını mülkünü bırakması zor iştir.

Hicretimize vesile olanların başında Fahri Efendi gelir. Onun teşvikleri en öndedir. Sonra Zeynelabidin Efendi'nin Medine'de bulunması da bizim için bir kalp kuvveti olmuştu. Nihayet üçüncü olarak, Vanlı Murad Hoca'nın konuşmaları bizi harekete geçiren sebeplerden olmuştur.

Konya'dan Ayrılış

1939 yılının Eylül ayında Medine'ye gitmek üzere Konya'dan temelli ayrıldık. Adana ve Şam yoluyla gidecektik. İstasyondaki uğurlama merasimi bir hâdise oldu. Bütün sevdiklerimiz, dostlar, tanıdıklar teşyi için gelmişlerdi. O günün şartlarında böyle bir yolculuk hakikaten çok mühimdi. Ülkeler aşırı bir gurbete, temelli olarak gidiyorduk. Herkes artık bir daha ancak ahirette görüşürüz, kanaatinde idi.

Hakikaten de öyle oldu. Babam bir daha Konya'ya gelemeden, amcamla ve diğer dostlarıyla dünya gözüyle bir daha görüşemeden, Medine'de vefat etti. Ben de bir daha ancak, on altı sene sonra yeniden Konya'yı görebildim.

O ayrılış gününü hatırlayanlar fakire sonradan şöyle söylemişlerdir:

"Yahu, o gün herkes ağladı da, sen ağlamadın!.."

Hakikaten o gün benim üzerimde sanki İlâhî bir memnunluk hâli, bir sevinç vardı. Bu hicret benim için hayırlı olacaktı... Çünkü neredeyse bir toptancı bakkaliyede satıcı olmuştum. O kadar tahsilden sonra, eğer öyle devam etseydi; bakkal olup kalacaktım. Fahri Efendi ile Murad Hoca'nın teşviki, merhum dedemin duası ve manevî himmeti, amcamın ikazları ve babacığımın gayretleri ile bakkallıktan kurtuluyor, tekrar ilme dönüyordum.

Vize Peşinde

1939 yılının Eylül ayında ortağımız Kara Mustafa Efendi'yle birlikte İzmir'e döviz almak için gittik. Biz orada iken radyo, Alman ordusunun Varşova'ya girdiğini haber vermişti. 15 Eylül'dü, insanlar radyoların başına toplanmış, dinliyorlardı.

İzmir'den dönünce ailelerimizle birlikte Şam yoluyla gitmek niyetiyle Adana'ya geldik. Pasaportlarımızı vermişlerdi; burada Fransızlardan vize alıp yola devam edecektik. Ancak vize alamadık. Adana'dan İstanbul'a yollandık. Götürmek üzere denk yaptığımız bütün eşyalarımız da yanımızda...

Adana'dan vizelerimizi alamayınca, "İstanbul'dan alırız." dedik. İstanbul'a geldik. Mısır ve Suudî Arabistan vizelerini aldık.

Amcam Gelemiyor

O sıralarda amcam da bizimle birlikte hicret etmeye karar vermişti. Ona da vize alacaktık. Ancak kaldığımız otele telgraf göndererek, kendi vizesini tehir etmemizi bildirmişti.

Amcamın o günlerde altı çocuğu vardı. Fazla bir imkânı da yoktu. Biz validenin ziynetlerini satmıştık. Birkaç kuruşumuz olmuştu. Fakat mevcudumuz iki aileye yetmezdi. Daha başka sebepler de eklenince amcam bizimle gelemedi. Kendisinin Konya'da kalmış olması, sonraki yıllarda dine yaptığı hizmetler dolayısı ile çok hayırlı olmuştur.

İstanbul'da bir gün bir gece kaldık. İlk defa geliyordum. Yıllardan beri hayranı olduğum, hayalimde herşeyiyle, tarihiyle, manzarasıyla, türbesiyle, camisiyle, sesiyle... herşeyiyle güzel olarak yaşattığım İstanbul'u ilk defa görüyordum.

Ortağımız Mustafa Efendi ile beraber, vizelerimizi aldıktan sonra Beyoğlu'ndan Sıraselviler'den yürüyerek Yeni Cami'ye geldik. Bir lokantada yemek yedik. Sirkeci'deki otelimize gitmeden, yatsı namazını Yeni Cami'de kılmak istedik. Çok yorulmuştuk. Yayan dolaşıyorduk. O zamanlar bol vasıta olmadığı gibi, paramız da hesaplıydı.

Yeni Cami'de yatsıyı kıldık. Mihraba geçen zat, caminin baş imamı, eski Eyüb hatibi, Adapazarlı meşhur Hâfız Nuri Efendi imiş.

Senelerdir İstanbul'u düşünür, hasretini çekerdim. Nuri Efendi merhumun gerek namazdaki okuyuşu ve gerek namazdan sonraki mihrabiyesi, bütün yorgunluğumu silip aldığı gibi, İstanbul'a olan muhabbetimi de arttırdı.

Fâtih'in Türbesindeki Kilit

Ertesi günü de İstanbul'u gezerek geçirdik. Fatih'e gittik. Fatih'in türbesini ziyaret etmek istedik. Türbe, tozlu, bakımsız, kapısı kapalı ve kapı zincir vurulup üzerine kilit asılmış hâlde idi... Pederin o manzara karşısında o günkü ağlayışını unutamam:

"Yahu, zincir suçlulara, canilere vurulur. Acaba Fatih'in suçu nedir? İstanbul gibi bir beldeyi alıp, evlâdına, ahfadına, çocuklarına, torunlarına hediye eden zatın türbesi neden kapanır? Neden kapısına zincir vurulur? Neden ziyaret olunması yasaklanır! Acaba böyle bir felâket hangi milletin başına gelmiştir?"

O günün ve babamın o hâlinin bendeki izleri senelerce devam etmiştir. Daha sonra yazdığım "Fâtih'in Türbesinde" ve "Ağlayan Ayasofya" gibi şiirler hep o günün hatıralarını terennüm eder.

Müslüman Türk'ün Gülecek Günü Yok

Kahire'de, bir ikindiden sonra, Mustafa Runyun, Ali Yakup Bey, Yugoslavyalı Fazıl ve Hüseyin kardeşler, İhsan Hocaefendi'ye derse gelmiştik. Hoca üzgün duruyordu. "Hocam rahatsız mısınız?" diye sorduk.

"Hayır, rahatsız değilim, fakat neşesizim. Ruhumda sızlayan bir yara var..."

"Hocam, hayırdır inşaallah?"

"Efendim, Saray'daki tercüman arkadaşlardan Hüseyin Hüsnü Efendi, Türkiye'den geldi. Söylediğine göre, Fâtih'in türbesi kapalı, kapısı zincirle kilitli imiş... Bu nasıl iş?"

Fakir bir yıl önce türbede gördüklerimi anlatınca, İhsan Efendi, şu sözü söylemişti:

"Çocuklar! Müslüman Türk'ün gülecek günü yok! Fakat bizler gaflet sayesinde gülüyor, oynuyor, eğleniyoruz... Müslüman Türk'ün gülecek günü yok! Elâlem, tarihlerine efsaneler uydurur, dedelerini, büyüklerini, kumandanlarını büyütmeye çalışırken; biz Fatih'in türbesine zincir vuruyoruz... Hayret!"

Hoca, bu "hayret!" sözünü birkaç kere tekrarladıktan sonra şöyle devam etmişti:

"Fatih Türk değil, Osman Türk değil, Yıldırım Türk değil, Murad Türk değil, Sultan Yavuzlar, Kanunîler, Abdülhamidler Türk değil... Kimler Türk yahu?

"Müslüman Türk'ün gülecek günü yok. Fakat milletimizin kaderi; bu kara günleri görmek, alnımızın yazısıymış."

Hem Üzüntü, Hem Sevinç

İstanbul'da gece vaktiydi, otelimize dönüyorduk. Ayasofya'nın önünden geçtik. Cami kapatılmış, müze yapılmış... Peder

orada da ağladı. “Bâkî gelsin de görsün: Nâkûs yerlerinde okuttun ezanları, demiş. Baksın bakalım ezan kalmış mı?” dedi.

Fakat ilâhî bir hâl: Hepimizde hem üzüntü, hem sevinç var... Hâle üzülüyoruz, ama onu kurtarmak için okumaya gidiyoruz; buna da sevinç var...

Resûlullah Efendimiz, hicret ettikten sonra davasında muvaffak olmuş, insanları kurtarmış ya, biz de hicret edeceğiz, okuyacağız, davamızda muvaffak olacağız... Valide de, ben sizi yetiştireceğim, diyor. Aynı hisleri taşıyor.

Cidde Yolunda

İstanbul’dan, Romanya’ya ait “Bükreş” isimli vapurla hareket ettik. Yunanistan’ın Pire limanına uğradık, sonra İskenderiye’ye geldik. Buradan trenle Kahire’ye gittik. Ezher’de talebe olan ve “Türk Revâkı”nda kalan Mustafa Runyun Bey’e uğradık.

Kahire’den trenle Süveyş’e geldik. Buradan Tâlûdî isimli bir vapura binerek Cidde’ye doğru yola çıktık. Mîkat mahalline gelince, vapurda, “Mekke-i Mükerreme’ye gidecek olanlar ihrama girsinler.” diye hoparlörle ilân olundu. Bunun üzerine ihramlarımıza büründük.

Bir müddet daha denizde yol aldıktan sonra Cidde şehri gözüktü. Yine vapurda, “Harameyn’in eşiği olan Cidde şehrine geldiniz. Havva Anamızın burada yattığı rivayet olunur... Cidde, Mekke-i Mükerreme’ye yetmiş beş, Medine-i Münevvere’ye beş yüz kilometredir.” diye ilân ettiler.

Babamın Göz Yaşları

Cidde göründükten sonra, babamın, vapurun güvertesinde namazda secdeye gittiği zaman hıçkıra hıçkıra bir ağlaması vardır ki, hayalimden silinmez bir manzaradır.

Peder o sırada elli yaşını geçmişti. Hicaz’a ilk defa geliyordu. Çünkü o yıllarda hac ve umre, Müslüman Türk’e devlet eliyle ya-

saklanmıştı... Hac unutulmuş, Türk'ün hacca umreye gidebilmesi hayal olmuştu. Türkiye'den hacca tâ 1947 yılına kadar resmen izin ve pasaport alarak hiç kimse gidememiştir.

Türkler, İslâm dünyasından herşeyleri ile koparılmıştır... Yazısı, tarihi, mazisi, takvimi, kıyafeti, kanunu, cuması ve ezanı ile Türk, diğer Müslüman kardeşlerinden koparılmıştır... Türk'ün Müslüman ecdadı kötülenir, Fatihlerin türbelerine zincirler vurulurken, Cengizler, Attilâlar, Meteler övülmüş, bunların heykelleri dikilmiştir.

İşte o mahrumiyetlerin içinden sıyrılıp da Cidde sahillerine kadar gelebilmiş olan bir Müslüman'ın duygularını, babam, secdede hıçkıra hıçkıra ağlayarak göstermekteydi.

Şap Denizi ve Cidde

Cidde'ye gelmiştik, ama vapur şap yüzünden sahile yaklaşamıyordu. Bütün kıyı tuz kaplıydı. Fazla yaklaşan gemiler şapa oturuyordu. Bu yüzden vapurumuz, beş kilometre kadar açıkta durmuştu. Yelkenli kayıkları gelerek yolcuları alıyorlardı. Biz de öylece sahile çıktık... Kızıl Deniz'in bir adının da Şap Denizi olmasının sebebi budur.

Daha sonra Kral Faysal zamanında Cidde limanı yapılırken, çok büyük masraflar edilerek, bu tuz tabakaları kırılıp temizlenmiştir. Hâlâ denizin diğer kıyılarında böyle yerler mevcuttur.

Akşamdan önce sahile çıkmıştık. Akşam ve yatsı namazlarımızı delilimizin Cidde'deki evinde kıldık. Alt katta oturuluyor. Pencerelerde cam yok, tahta kapaklar var. İcap ederse kapatılıyor.

Annem Çok Hasta

Gece hafif bir şeyler yedikten sonra yattık. Fakat dehşetli bir sivrisinek hücumuna maruz kaldık... Valide çok tedbirli bir kadındı. Konya'da, Zeynelabidin Efendi'nin kızı Behiye Hanım, kendisine bu sivrisinek işini söyleyince, cibinlik dikip hazırla-

mış... Biz, eyvah ne yapacağız, derken; "Yavrum filân bavulda cibinlik vardır, onu kurun." deyiverdi.

Annem yolda vapurda terlemiş, üşütmüştü. Karnına müdhiş bir sancı giriyor ve istifra ediyordu. O sırada otuz beş yaşlarında idi.

Cibinliği çıkarıp taktık. Sivrisinek kesildi. Ama hava sıcak ve rutubetli... Hepimiz cibinliğin altına girince, hava çok bunaltıcı oldu. Valideyle biraderler uyudular. Annem, durmadan kustuğu için çok hâlsiz düşmüştü.

"Allah'ım, Beytullah'ı, Muhammed Mustafa'nın ravzasını göreyim de öyle öleyim." filân demeye başlamıştı. Bize "Sizi Allah'a emanet ediyorum." diyordu.

Peder bu hâlden çok muzdaripti. Evde oturamadık, caddeye çıktık. Yüksekçe bir yer bulduk. Seccademizi serip oturduk. Konuşmaya başladık:

"Oğlum, Ali'm, yavrum; anneni kaybetmek kaderde varsa; bilmiyorum... Eğer öyleyse, Allah bizi bırakmaz yavrum. Gideceğimiz yer Mekke-i Mükerreme... Hazret-i İbrahim'in Hacer annemizle İsmail aleyhisselamı yalnız bıraktığı yer. Anneni kaybetmemiz mukadderse, biz elhamdülillah dört erkeğiz..."

Babamın Teselli Sözleri

Babam bunları söyleyince, bir tuhaf oldum, bana bir hüzün çöktü... Peder devam ediyordu:

"Hazret-i İbrahim, Hacer annemizi, genç yaşında ve kucağında süt emen yavrusuyla bıraktı, gidiyordu. Hacer annemiz irkilmedi. Yalnız: Ne için bizi bırakıp gidiyorsun? diye sordu. Allah'tan öyle emir aldım, cevabını işitince: Allah'ın emri ile bırakıyorsan, üzüntüm yoktur; bırak git öyleyse; o bizi bırakmaz, diye mukabele etti.

"Biz de onların bırakıldıkları yere gidiyoruz. Onların gününde, ne yiyecek, ne içecek vardı, ne de oturacak bir kulübe... Bugün elhamdülillah, Mekke-i Mükerreme denilen, koca bir şe-

hir var; oğlum asla yılmayız, korkmayız, onları bırakmayan Allah'ımız bizi de bırakmaz..."

Babam böyle teselli sözleri söylemeye devam ediyordu. Ama ben, o daha, "Anneni kaybetmek kaderde varsa..." deyince ağlamaya başlamıştım.

Gurbet var, karanlık var, yorgun ve uykusuzum, nereye gideceğimiz belli değil, gencim, yaşım daha on yedi, on sekiz...

"Anneni kaybetmek kaderde varsa..." sözünü duyunca ağlamaya başladım. Benim ağlamam pedere dokundu. Hemen yarayı sarmak için, söylediğim gibi, Hazret-i İbrahim'in genç ailesi Hacer annemizle süt emen İsmail aleyhisselamı yalnız bırakması kıssasını anlatıp bana teselli vermeye başladı.

Hazret-i İbrahim'in Duası

Sonra Hazret-i İbrahim'in ağzından Cenab-ı Hakk'a dua olarak vârid olan şu mealdeki âyetleri de okudu:

"Allah'ım! Ey, benim, Hacer'in, İsmail'in ve bütün kâinatın hâlıkı olan Rabbimiz! Ailem Hacer'i, süt emen yavrusu İsmail'i, ziraat olmayan, bağı bahçesi bulunmayan bir beldeye, bir vadiye, bir dereye bırakıp gidiyorum. Fakat yabancı bir yere değil Allah'ım, senin beytinin yanına bırakıp gidiyorum. *'İnde beytike'l-muharrem...* Senin mükerrem, muazzez, mukaddes Kâbe'ne komşu bırakıp gidiyorum. Bunları sana tevdi ediyor, sana emanet ediyorum. Allah'ım imanım ve inancım şudur ki, sana tevdi olunan emanet zayi olmaz..."

Cidde Mekke Arası Kum Deryası

Ertesi gün Cidde'den Mekke'ye hareket ettik. O günlerde, Cidde'yle Mekke arasında asfalt yol yok. Kum deryasında gidiyoruz. Vasıta da, kasası tahtadan, "posta" derler bir kamyon... Onunla gidiliyor.

Yanımızda epeyce eşya da vardı. Yükte hafif lüzumlu şeyleri almıştık. Birkaç bavul ve birkaç denk... Çamaşır, çarşaf... Altımıza sermek için halılar, kilimler… Havaleli olan yatak yorgan gibi şeyler yok... Bütün bunları Konya'dan Adana'ya, orada vize alamayınca İstanbul'a götürdük. Sonra İskenderiye, Kahire, Süveyş'ten Cidde'ye, oradan da Mekke'ye... Hamal filân da tutmuyor, hep kendimiz taşıyor, indirip yüklüyoruz. Çok meşakkatli, çileli bir yolculuk... Valide tereyağı ve peynir tuzlamış almış, kavurma da yapmış. Ama buzdolabı gibi şeyler yok. Bozulacak diye de korkuyoruz.

İkindiden sonra yola çıktık. Sahilin rutubet alan bölgesinde kumlar biraz sıkı, araba bir zaman yürüdü. Ama daha sonra Mekke'ye doğru kum deryasına girince, sık sık saplanıp kalmaya başladı.

Mehtaplı bir gece... Yolcular hep Ciddeli ve Mekkeli, bizden başka ihramlı yok... Şoför hergün gelip gidiyor. Yolları biliyor, ama o da bildiği halde kuma saplanıyor. Çünkü sabit bir yol yok. Kumlar yer değiştiriyor.

Şoför seslenir: *Yâ rukkâb, inzilû, sallû alâ Muhammed... Düffu'u'es-seyyâra!..* Ey yolcular, inin kuma saplandık, arabayı itin, salâvat getirin...

Kamyondan ineriz, iteriz; yürür, bineriz. Az sonra tekrar: *Yâ rukkâb inzilû...* Böyle böyle yetmiş beş kilometrelik yolu yedi saatte aldık. Şafak vakti Mekke'ye varabildik. Mekke'de de bizi aynı sivrisinek orduları karşıladı...

Resûl-i Zîşân'ın o muazzam hicretinden bin üç yüz kusur sene sonra birçok imkânlara rağmen bu yolda çekilenler, bize çok ibretler gösterdi.

O inkılâbın büyüklüğü, Efendimiz'in, sahabilerin gönüllerine hâkim olması, onları zahmetlere sürebilmesi; onların da öyle o şartlarda bütün ruhlarıyla, gönüllü olarak katılmaları, imanlarının güç ve kuvvetinin derecesi... Az da olsa başından geçmeyen bu işleri tahmin edemez...

Mekke'de

Cidde'ye geldiğimiz gün yola çıkamamıştık. Ertesi gün ikindiden sonra kamyona bindik. Gece yarısından sonra Mekke'ye vardık.

Annem yolda açıldı, toparlandı. Kendisi şöyle demişti:

Oğlum, bu lebbeyk Allahümme lebbeyk sadaları, bana, verdiğiniz haplardan daha çok faydalı oldu. Çünkü, "Allahım, sen çağırdın, ben geliyorum; davetine icabet ediyorum." diyoruz. Evlâdım, Cenab-ı Hak bizi Kâbe'sine çağırmış, Peygamberimiz Ravza'sına çağırmış, onlara misafir gidiyoruz. Bu lebbeykler, İlâhî bir davete, âcizane cevap vermek gibi oluyor. Bu lebbeyk beni diriltti oğlum. Acılarımı unuttum, iyileştim elhamdülillah...

Hakikaten annem iyileşti. Tavafa ve sa'ye de bizimle birlikte çıktı.

Biz Mekke-i Mükerreme'ye 1358 yılı Şaban (1939 Eylül) ayında gelmiştik. Hac mevsimine daha dört ay kadar vardı. Şehirde kalabalık yoktu. Konya delili eş-Şeyh Abdüllâtif Efendi'nin evine indik. Bu zat Konya'dan gelen hacıları ağırlar ve haccetmelerinde delillik yapardı.

Bize mutfağı ve hamamı ile birlikte bir büyük oda verdi. Odayı bir çarşafla böldük. Bir tarafta babamızla annemiz, öbür tarafta üç kardeş yattık. O gece hiç uyuyamadık. Zaten sabaha az kalmıştı. Sabah namazına delilimizle birlikte Kâbe'ye gittik.

İlk Umre'miz

Mekke-i Mükerreme'ye gidip de Kâbe'yi ilk defa görmenin, tadı, lezzeti, şevki, feyzi anlatılamaz. Babam, Peygamber Efendimiz'in Veda Haccı'nda nasıl gözyaşı döktüğünü bizlere anlattı:

"Veda Haccı sırasında Hazret-i Ömer, Resûl-i Ekrem Efendimiz'i ağlar görmüş. Gözyaşları içinde bulunan Resûl-i Mücteba, Hazret-i Ömer'e: *Hunâ tuskebu'l-abarât ya Ömer!* buyurmuş... Ey Ömer! Gözyaşları işte burada dökülür..."

Peder bunu ve benzeri vak'a ve hadisleri bize anlattı. Sabah namazını kıldık. Delilimiz Abdüllâtif Efendi, Konya Mutavvıfı, tavaf ettiricisi, yaşlı bir zat idi. Sakin sakin bizi tavaf ettirdi.

O sırada gün doğdu. Tavaf namazlarımızı kıldırdı, dualarımızı yaptırdı. Tabii peder ağlar, valide ağlar, biz ağlarız... Sevinç içindeyiz. Valide:

"Aman Allahım, çok şükür bugünleri de gördüm. Ben demek Hacer annemizin olduğu, Peygamberimizin gözyaşları döktüğü yerdeyim..."

Demek ki, demek ki... diye diye artık herkes kendine mahsus hatıralarını, duygularını söyleyip ağlıyordu.

"Sa'y"in Manası

Sa'ye gittik. Peder her ibadete başlamadan önce, o ibadetin manasını söylüyor.

"Şimdi Hacer annemiz yalnız kalınca, Hazret-i İbrahim onu bırakıp gidince; sütü çekildi. Hazret-i İsmail ise daha bebek, acıktı, ağlamaya başladı. Hacer onun feryadına dayanamadı. Yakınındaki Safa tepesine çıkıp, acaba etrafta birileri var mı diye bakmak istedi. Çıktı ama kimseyi göremedi. Bir de karşıdaki Merve tepesine çıkıp bakmak istedi. Safa'dan Merve'ye giderken, bir taraftan da, bugün Zemzem kuyusunun ağzının işaretli olduğu yerde, Kâbe tarafına bıraktığı oğluna bakıyordu. Yabani bir hayvan yaklaşmasın diye...

"Merve'ye giderken iki tepe arasında bir yerde, arazinin durumundan dolayı İsmail görünmüyordu. İşte oğlunu tekrar görünceye kadar, o yeri koşarak geçmişti. Şimdi bizim Sa'y ederken koşarak geçeceğimiz işaretli yer, işte orasıdır. Burasının başı ve sonu, sonradan yeşil direklerle işaretlendiği için buraya *mîleyn ahdareyn* denir. Biz de o arada koşarken, onun o sırada okuduğu duaları okuruz:

Rabbi'ğfir ve'r-ham va'fu ve tekerrem ve tecâvez ammâ ta'lem, inneke ta'lemu mâ lâ na'lem, inneke ente'llâhu'l-e'azzu'l-ekrem.

Hacer annemizin iki tepe arasındaki bu telâşlı gidiş gelişi yedi kere tekerrür etti.

Koşuyor, telâş ediyor, dua ediyor; fakat Kâbe'nin civarından ayrılmıyor, Rabbinin dergâhından ümidini kesmiyor:

"Allahım günahımı affet, bana acı, çaresiz, kimsesiz kaldım, merhamet et, lûtfet..."

Artık rahmet deryasını coşturacak dualar, melekleri, felekleri ağlatan dualar... Bebek İsmail de ağlıyor, zamanlar, mekânlar ağlıyor...

Hani Mehmed Âkif Bey'in:

Hissiz mi kalır lücce-i rahmet buna karşı?

dediği cinsten bir feryad, bir münacat... Hiç bu yanmalar, yakınmalar, figanlar, nazlar, niyazlar, dergâh-i İlâhî'ye arz edilir de, Cenab-ı Hakk'ın rahmet deryası sâkit, sakin kalır mı, hissiz sessiz kalır mı? Elbette kalmaz...

Zemzem'in Çıkışı

İşte yedinci seferinde yani "şavt"ında, Hacer annemiz, bakıyor ki, İsmail'in olduğu yerin üzerinde kuşlar var... Eyvah oğluma zarar verecekler, diye koşarak geliyor, bir de ne görsün: İsmail'in ayaklarının altından çıkan ince bir pınar kumların arasında ışıldayıp kaynamakta...

Aman diyor, bu su akıp, kaybolup gitmesin! *Zem, zem!* diyor. Yani dur, dur!

Peygamber Efendimiz bir hadis-i şerifinde buyurmuştur ki: "Eğer Hacer annemiz, suya dur, dur demeseydi, ırmak olup akacak idi."

Babam burasını anlatırken lâtife etmiş:

"Her şeyde bir hikmet var. Eğer akıp yayılsaydı, kıymeti bilinmezdi. Şimdi bu mübarek suyu, yalnız değerini bilenler içiyor..." demişti.

Amcam Neden Medine'ye Gelemedi

Konyalı dostlarımız, tabii sevgilerinden ve irşad faaliyetleri sekteye uğrayacağı için babamın ve amcamın hicretlerinden razı değillerdi. Bilhassa, dedemin vefatından sonra, amcamın yükü çok artmıştı. Ayrıca onun altı çocuğu ile baba yurdunu bırakıp göç etmesi de maddî bakımdan imkânsız gibiydi.

Üstelik biz yol hazırlıkları içindeyken İkinci Cihan Harbi de başlamıştı. Ahvalin ne olacağı meçhuldü. Adana'ya gitmiş vize alamayıp, İstanbul'a yollanmıştık. Vize alsak da Pire veya İskenderiye'de takılıp kalmak, geri dönmek ihtimali de zayıf değildi. Dostları, amcama bütün bu ihtimalleri hatırlatıp, geri kalmasını, harbin sonunu beklemesini söylemişler. Yoksa amcam da peder gibi herşeyi göze alıp, hicrete niyetlenmişti...

Tabii bütün bu esbabın gerisinde İlâhî bir sebep, hikmet ve tecelli vardı. O da amcamın Konya'da yapacağı büyük hizmetler için kalması gerektiği idi.

Hakikaten onun daha sonra yaptıkları, bizlere, "İyi ki hicret etmemiş." dedirtmiştir. Bizimle gelseydi, ibadet ü taat ile dolar taşar, muhakkak ki Medine-i Münevvere'de salih bir insan olurdu. Fakat bu onun şahsına münhasır kalacaktı.

1950'den sonra merhum başbakan Adnan Menderes Bey zamanında, dindarlara nisbî de olsa bir hürriyet verilip, talebe okutmak imkânı tanınınca, İmam-Hatip Okulları'nı açmak mümkün olabilmişti. İşte bundan sonra amcamın hizmetleri çok büyümüştü. Artık amcamın hizmetleri pederi de geçmiş, dedemi de geçmiş, bütün cemiyete yayılmıştı.

Amcamla On Yıl Sonra Mekke'de Buluştuk

Amcam 1949'da, bizden on sene sonra hacca geldi. Mekke'de görüştük.

Aradan on sene geçmiş. Amcam "kıran haccı"na niyet etmiş, ihramlıydı. Tavaf ediyormuş, görüştük. Sarılıp ağlaştık.

Bizi öyle gören Konyalılar, "Yahu siz böyle ağlaşırken Hazret-i Yakub'la Hazret-i Yusuf'un kavuşmaları gözümüzün önüne geldi." dediler.

O günlerin ağır şartlarında, gurbete çıkan bir insan, tekrar dönemeyecek, birbirini görüp kavuşamayacak, hicran ve elemler silinemeyecek gibi geliyor idi. On yıllık bir hasretten sonra kavuşmuştuk. Ama babam bunu görememişti. Beş yıl önce vefat etmişti.

Hicaz'a, hac için izin vermeyen Türkiye, 1947'de ilk defa az sayıda insana müsaade etmişti. 1949'da amcamlar tayyare ile gelmişlerdi.

Amcamla görüşürken, kendisine, "Amca vaziyetler nasıl?" diye soruyorum.

"Ah, ah hay babam, baban sağ olacaktı da, talebe okutacaktı. Talebe okutmayı o benden iyi becerirdi. Şimdi tam onun zamanıydı... Ben heyecanlıyım, talebenin üzerine fazla varırım; talebe benden ürker... Baban selim adamdı. Yaşayacaktı da talebe yetiştirecekti..."

Amcam İmam-Hatiplilerden Çok Ümitliydi

Amcam ümitli, neşeli neşeli anlatıyor. "İmam-Hatipleri açacağız, talebe yetiştireceğiz..." filân diyor. Bense sakin sakin dinliyorum. Bir taraftan da, iki oğluyla iki talebesini okutamadığı günleri düşünüyorum.... Konya'da yaşlı bir kadının, kuytu bir köşedeki evine ayrı ayrı gider, ders okur, sonra yine ayrı ayrı çıkarlardı. Beş dakika ara ile önce biri, sonra öteki giderdi; birbirilerini sanki tanımaz gibi...

Amcamın samimi tavrı üzerine ben çekinmeden şu suali sormak zaruretini duydum:

"Amca maşaallah ümitlisiniz. Bu kararmış ufuklarda ışık görüyorsunuz... Muhterem amcacığım, istikbâli meçhul olan, veya herhangi dinsiz bir hükümetin, iktidarın, işaretiyle, fiskesiyle, yı-

kılmaya, kapanmaya, harap olmaya mahkûm bulunan bir dinî müesseseye, kim evlâdını gönderir? Geleceği bilinmeyen bir mektebe, medreseye, okula hangi çocuk gider?"

Amcam gülerek söze başladı:

"Öyle değil hay oğlum, öyle değil hay babam! Şuradan başlayalım: Bu dîn-i mübîn-i İslâm'ın saha-i intişara çıkmasına sebep olan ilk zat kimdir? Muhammed Mustafa değil mi? Peygamber-i Zîşân, evet..." dedi.

Allah, Nurunu Tamamlayacak

Bu konuşma olurken, otuz kadar Konyalı hacı ile birlikte Konya Delili'nin evinde sabah kahvaltısı yapıyoruz. İçlerinde Şatırlı olanlar da var. Amcam o sırada 62-63 yaşlarında bulunuyor.

"Nebiyy-i Zîşânımız, pederini, annesinin karnında iken kaybetmedi mi? Evet... Annesini altı yaşındayken kaybetmedi mi? Evet... Kendisini himaye eden dedesi Abdülmuttalib'i de sekiz yaşında iken kaybetmedi mi? Evet... Ondan sonra Yetîm-i Ebu Talib diye anılarak, on çocuklu amcası Ebu Talib'in yanında kalmadı mı? Evet... Ta kırk yaşına kadar Mekkeliler ona böyle demezler miydi? Evet... Peki sonra ne oldu? İşte bizler meydana geldik. Ümmet-i Muhammed her tarafa yayıldı... Yavrum, Allah'ın va'adi var... Bu Kur'an-ı Kerim'i indiren, Allah... Muhafaza edeceğim, diyen de Allah...

"Benim bildiğim âyetleri, sen de biliyorsun yahu! *Vallâhu mutimmu nûrihî*, değil mi? Nasipsizler, münkirler, dinsizler, imansızlar, Allah'ın nuru olan İslâm'ı söndürmeye çalışırlar; fakat Allah, onların isteklerinin hilafına olarak, nurunu tamamlayacaktır ve tamamlıyor.

"Bu âyet-i kerimeler yok mu? Var... O hâlde bi-iznillâhi tealâ önümüzde çok güzel günler var. Ah baban sağ olacaktı da o günler için talebe yetiştirecekti..."

Zekai Hoca'nın Mektubu

Biz Mekke'de Hac edinceye kadar, beş ay kaldık.

Ramazan ayı gelmişti. O günlerde Medine'de bulunan Zekai Hoca'dan bir mektup aldım. Çok güzel bir yazıyla kaleme alınmış, itinalı, lâtif bir mektuptu. Şöyle diyordu:

"Genç yaşında muhacirlik madalyasını göğsüne takmak şerefine eren, aziz kardeşim Hâfız Ali Ulvi Kurucu,

"Nefsim yed-i kudretinde bulunan Rabbim şahiddir ki, sizi hemen gelip bağrıma basmak ister idim. Pederiniz hocamın ellerinden öperim. Eğer sebeb-i feyz ve saadetim olan Mustafa Efendi Hocamın da geldiğini veya gelmekte bulunduğunu tebşir edecek bir mektubunuza mazhar olursam; böyle gönüller fetheden bir müjdeyle beni mesrur eylerseniz, size bir teneke berni hurması göndereceğim..."

Zekai Hocamın bu alâkasını hiç unutamam. Bilhassa o, "genç yaşında muhacirlik madalyasını göğsüne takmak şerefine eren" sözü, benim üzerimde o kadar büyük bir tesir yaptı ki, anlatamam...

Ortağımız Mustafa Efendi, Konya'ya geri dönmeye karar verdiği için, Hac'dan önce ve sonra bizi de birlikte götürmek için çok diller dökmekte idi. Cazip tekliflerde bulunuyor, bana, "Sen gençsin, ben yüzde 30 alayım, size yüzde 70 bırakayım. Dükkânı yine geri alabilir veya sattığımız adam zengindir, onunla da ortak olabiliriz..." diyordu.

Zekai Hoca'nın mektubunda bana taktığı manevî madalya, bütün dünya nimetlerini silip atmış, gözümden düşürmüştü; beni, Mustafa Efendi'nin tekliflerine önem vermeyecek bambaşka bir ruh âlemine sokmuştu... Cenab-ı Hak, bir sebep halketmiş, Zekai Hoca'nın mektubunu bana bir kalkan yapmıştı.

Yine o günlerde, Ramazan içinde, Medine-i Münevvere'den gelenlerden, Zeynelabidin Efendi'nin vefat haberini de almıştık.

Mustafa Runyun'un Daveti

Mustafa Runyun'un babası Ali Rıza Efendi, dört sene önce ailesiyle, Konya'dan Medine'ye hicret etmiş ve oğlunu iki yıl önce tahsil için Kahire'ye göndermişti. Mustafa Runyun, biz hicret ettiğimiz sırada Ezher'de okuyordu. O sene Hac mevsiminde Mekke'ye geldi, bizi buldu.

Bu sırada benim de tahsil için kendisiyle birlikte Kahire'ye gitmemin isabetli olacağını düşünmüş. Bana bir şey söylemeden önce pederi iknaya çalışıyormuş... Peder çekingen davranıyor. Mustafa Runyun'a:

"Aziz evlâdım, biz Ali'yi Allah'ın izni ile elimizden geldiği kadar korumaya çalıştık. O çok genç, ağabeyim Mustafa Efendi, Allah selâmet versin, Mısır için, dünyanın fihristi, derdi. Böyle bir beldede, acaba Ali ne olur, onu kayıp mı ederiz, diye korkuyorum. Biz buralara, Medine-i Münevvere niyetine geldik..." diyor.

Mustafa Runyun, bunun üzerine, cesareti ele alarak, pedere şunları söylemiş:

"Hocam, sahabe-i kiramdan, Medine-i Münevvere'de vefat edenlerin mi adedi fazladır, yoksa Medine-i Münevvere dışında şehid olanlarınki mi fazladır? Hangisi daha çoktur?"

Onun bu sualli cevabı üzerine babam:

"Ben seninle başa çıkamayacağım galiba... Eh, öyleyse Ali'den bir fikir alalım bakalım." demiş.

Ezher'deki İlim Dünyası

Peder daha meseleyi bana açmadan Mustafa Runyun, beni Harem-i Şerif'te buldu. Sağdan soldan Mısır'ı medhetmeye başladı.

"Yahu senin başına öyle bir talih kuşu kondu ki, tahmin edemezsin... Revakü'l-Etrak'de odalar hazır. Zaten Türk talebesi gelmiyor. Hangi odayı istersen al. İster müstakil otur; istersen beraber oturalım... Babanın, amcanın, yıllardır bahsini ettikleri Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi orada... Azizim, birgün gelecek, bu-

gün ağlayarak bıraktığın Türkiye'ye gülerek gideceksin. Seni eller üstünde karşılayacaklar..."

Mekke-i Mükerreme'de Harem-i Şerif'de o zaman akşamla yatsı arasında ve yatsıdan sonraları, Ezher'den gelen âlimlerin konuşmaları oluyordu. Ezher'in "Vaaz ve İrşad" kısmından seçilip gönderilmiş olan bu zatlar çok beliğ ve fasih bir Arapça ile hitabette bulunuyorlardı.

Efendimiz sallallahü aleyhi ve sellemin "Sözde öyle bir sihir vardır ki, sizi büyüler, aklınızı başınızdan alır." diyerek edebiyat hakkındaki beyanları, bunların konuşmalarında bütün cemal ve kemaliyle tecelli etmekteydi.

Mustafa Runyun, o hatipleri dinlemeye, birkaç kere beni götürmüştü:

"O gördüklerin, denizden katre" dedi, "İşte onbinlerle talebeden, binlerle hocadan, bunlar birkaç tanesi..."

Runyun'lar Konya'dan Medine'ye 1935'de gelmişlerdi. Dedemin cenazesini görmüşlerdi.

"Senin deden bütün meclislerinde ne derdi? İlim âlim, ilim âlim, ilim âlim... Yahu şimdi senin başına bir taç konmuş, bir nimet, bir devlet kuşu konmuş. Hâlâ tereddüt ediyorsun..."

Hem onu dinliyorum, hem düşünüyorum. Bu yanda anadan babadan ayrılmak var. Öbür yanda Fahri Efendi'nin, büyüklerimin yıllardır teşvik ettikleri ilim âlemi, medhettikleri Mustafa Sabri Efendi gibi zatlar var... Mustafa Runyun, sanki bir gül bahçesini anlatır gibi serbest konuşuyor... Ona:

"Peki, inşaallah..." filân dedim, eve gittim.

Türk'ün Edep Telâkkisi

Baktım, peder sofrada durgun, tereddütlü, açsam mı, açmasam mı diye düşündüğü belli... Ne olur, ne olmaz diye, annemin yanında açmadı. Yemekten sonra yalnız yanıma geldi. "Mustafa Runyun Efendi, böyle böyle diyor." dedi.

"Baba" dedim, "Bana da açtı..."

"Ne cevap verdin?"

"Sabri Efendi de oradaymış, baba..."

"Doğru oğlum... Yalnız oğlum Türk'ün edep telâkkisi farklıdır. Mısır'da bazı ihmalkârlıklar, mübâlâtsızlıklar yapılıyormuş. Hocalar, âlimler: Sünnetleri kılsan da olur, kılmasan da olur; kılana sevap var ama kılmayana günah yok... derlermiş. Yavrum, namazların sünnetini kılmayan bir şahıs hoca da olsa, âlim de olsa, Peygamber'in yaptığını yapmadığından dolayı feyizden mahrum kalır. Benim kanaatim budur. Hatta bana, namazında bir eksiklik de kalır gibi geliyor..."

"Babacığım dua edin de, sünneti yapanlardan olayım, inşaallah..."

Ben böyle deyince, peder:

"Oğlum, senin bu işe gönlün akmış. Allah'a teslim olmaktan başka çare kalmadı. Tevekkeltü alâllah..."

Mustafa Runyun, ikindi namazında benden cevap bekliyordu. Dersleri başladığı için gitmek üzereydi.

Kendisine kabul ettiğimi, babamın da razı olduğunu bildirdim. O Kahire'ye döndü.

Arkasından annem, babam ve kardeşlerim de, benim için lüzumlu hazırlıkları yaptıktan sonra, vedalaşarak Medine'ye doğru hareket ettiler. Ben artık Mısır'a vize alıp gidecek idim. Bu sırada kardeşlerim 12 ve 14 yaşlarında idiler. Ailem için Medine'de Bâbul-Mecîdî mahallesinde bir kiralık ev bulunmuş ve oraya yerleşmişlerdi.

Vize Alamıyorum

1940 yılı Şubat ayının ilk günleriydi. Harp dolayısıyla Mısır'a vize almak zorlaşmıştı. Cidde'ye gittim. Orada aslen Saraybosnalı Kâmil Derviş adında, tanıdığımız asil bir zat vardı; onun

evinde birkaç gün kaldım. Aramco şirketinde mütercim olarak çalışıyordu.

Mısır sefaretine defalarca gittim. Muhtelif bahanelerle beni oyalıyorlardı... Türk sefaretinde de aslen Türkistanlı Ahmed Celâli diye bir kâtiple tanışmış idik. Mısır sefaretinden iş çıkmayınca, bir gaflette bulundum ve Türk sefaretine gittim.

Ahmed Celâli, beni sefirle görüştürdü. Fakat adamın tavırlarını ve sorularını beğenmedim. Altmış yaşlarında "monşer" takımından birisi... "Beni buralara kim attı? Ne zaman medenî bir diyara gideceğim?" diye vakit öldüren alâkasız bir kişi... Ne hacca ne ziyarete gitmiş. Öyle bir şey...

Vaziyeti iyi görmeyince, ben kaçamak cevaplarla geçiştirmeye çalıştım. Ne okuduğumu sorunca, Konya'da müze müdürü Yusuf Bey'den yabancı dil okuduğumu filân öne çıkararak işi idare etmeye çalıştım. Pasaportumda "Ezher'de tahsil görmek için Revakü'l-Etrak'e gidiyor." kaydı vardı. "Bunlar oraya gider, gerici olur." filân diye, kalkar asker kaçağı gibi bir iftira ile herşeyi berbad edebilirdi.

Bizim Türkistanlı kâtip arkadaş da sonradan işi anlayınca:

"Biz iyi etmedik. Sefir, Ezher hakkında müsbet fikir sahibi değilmiş..." demiş ve hakikaten Türk sefaretinden de eli boş dönmüştüm.

Cidde'deki Türkiye sefirlerinin bize zulmü bu kadarla kalmadı. Daha sonraki yıllarda Türkiye'ye ziyaret için gelmek istediğimde, o zamanki sefirler "Bunlar hem Arap olmuşlar, hem tekrar Türkiye'ye gitmek istiyorlar." diye vize vermemişler; bu sırada benden aldıkları nüfus kâğıdımı ve pasaportumu da iade etmemişlerdi.

Mustafa Runyun, gönderdiği mektubunda, "Allah'a tevekkül et, gel!" demekteydi. Benim de çaresizlikten canım sıkılmıştı. Sonunda Cidde'den vapura bindim, Süveyş'e gittim. Oradan Mustafa Runyun'a telgraf çektim.

İKİNCİ KISIM

KAHİRE

EZHER’DE OKUDUĞUM YILLAR

"ALLAH KERİM... ALLAH KERİM..."

Süveyş'te, Mısır'a duhul için vizem olmadığından, gümrükte, beni polis merkezine aldılar... Bu sırada Mustafa Runyun, Kahire'de beni içeri sokmak için çırpınıyor...

O polis merkezinde geçirdiğim saatler, hayatımın en üzüntülü ve heyecanlı zamanıdır. Suudi Arabistan'dan çıkış yaptığım için, artık oraya dönemem. Halbuki ailem orada... Mısır'a giremezsem, Türkiye'ye dönmekten başka çarem yok. Mustafa Runyun'dan da bir haber çıkmıyor. Netice hiç belli değil...

Süveyş'te Polis Merkezinde

O polis merkezinde, kıldığım iki rekât bir hacet namazını ve ettiğim duaları hiç unutamam... Babamın Cidde'yi görünce, vapurun güvertesinde ihramlı olarak, dua edip, "Allahım bu belde Haremeyn'in eşiğidir..." diye yalvarması; Hazret-i İbrahim'in ateşe atıldığındaki duası; Hacer annemizin çaresizlik içinde çırpınışı gibi... Ben de o polis merkezinde, dilime ne geldiyse, öyle göz yaşları içinde, melekleri ağlatacak şekilde Rabbime yalvardım.

"Allahım biz senin yolunda vatanımızı terk ettik... Anadan, babadan, kardeşten, yurttan yuvadan uzak bir hâldeyim; mevkufum, polisler içindeyim... Allahım, Mustafa Efendi'den bana hayırlı haberler getir..."

Benim ağlaya ağlaya, hıçkıra hıçkıra Türkçe dua edip yalvarışım, polisleri de ağlatıyordu... Polisler başıma toplanıyor, "Yahu bu delikanlı neye ağlar? *Yâ üstad li eyyi şey'in hâzel bükâ' men*

mâte? Yahu kim öldü?" diyorlar, *"Mâ ehad ve lâ ehad..."* Kimse ölmedi... *"Allah kerim, Allah kerim..."*

Sanki Cennet'e Berat Aldım

Bu sırada Mustafa Runyun, Allah razı olsun, Kahire'de bulunan Konyalı müderris Ali Zeki Efendi vasıtasıyla Şeyhü'l-Ezher'e müracaat etmişler. Şeyh de Dahiliye'ye, "Madem ki pasaportunda Ezher'de tahsil için almıştır, yazıyor. Vize verilmesinde beis yoktur." diye bildirmiş...

Ben Süveyş gümrüğünde polis merkezinde ağlayıp dua ederken, Mustafa Runyun elinde izin kâğıdı gülerek geldi. On saattir karakolda idim.

Polislere, "Beklediğim üstâd geldi." deyince, onlar da, *"Şuft!* Gördün mü, *Rabbek kerîm, lutfuhu yâ Şeyh!* Çok ağladın sen yahu, Allah kerimdir, lûtfu boldur! *Hâze'ş-şâb ebkânâ kesîr*, bu genç bizi çok ağlattı yahu..." Sonra Mustafa Efendi'ye, *"Hâza miskin bekâ kesîr*, bu zavallı çok ağladı yahu." diyorlar.

O da temkinli bir lisanla, *"Ellezî mâ yübkî mâ ya'rif kadre's-safâ.* Ağlamayan gülmeyi bilemez, gülmenin safasını süremez." diye cevap veriyordu.

Hayatımın en neşeli anlarından birisi, Konya'da emniyetten pasaportumu aldığım zamandı. Binanın dördüncü katından bir inişim vardı ki, görülmeliydi. Süveyş polis merkezindeki sürurum, onu da geçmiştir. Pasaportuma, Mısır'a duhul damgası basılırken, sanki Cennet'e berat almış gibiydim.

Kahire'de İlk Gün

Süveyş'le Kahire arası, trenle 70 küsur kilometredir. Portakal bahçeleri arasından neşeli, ferah bir yolculuk yaptık. Kahire'ye varınca, doğru Revakü'l-Etrak'e, Mustafa Runyun'un odasına indik.

Arkamızdan odaya ilk gelen Ali Yakup Bey oldu. İlk görüştüğüm, ilk tanıştığım, fazilet abidesi, ahlâklı dürüst insan, iyi arkadaş, kara gün dostu Ali Yakup Bey...

Mustafa Runyun'un yeri genişçe bir oda... İki köşesinde iki karyola, bir kitap dolabı, ortada masa, bir ocak yeri, gaz ocağı, muhtelif kap kacak... Çayımızı kendimiz yapar, yemeğimizi pişiririz...

Az oturduk, yerleştik... Sonra İhsan Efendi Hoca'da dersleri varmış, birlikte gittik ve muhterem İhsan Efendi Hocam'la da böylece ilk günde tanışmış oldum.

Ezher'deki Hayatım

Ezher'deki tahsil hayatım beş sene devam etti. Bu zaman içinde Medine'ye gelip ailemi göremedim. Beşinci sene sonunda, 1945 Eylül'ünde babacığım vefat edince, yalnız kalan annemin ve kardeşlerimin yanına dönmek zorunda kaldım.

Ezher'de önce Mustafa Runyun ve Ali Yakup'un da devam ettikleri "kısm-ı âmm" bölümüne girdim. Burada eski Fatih medreseleri usulü üzere camide ders yapılırdı. Buraya iki sene devam ettikten sonra, bu kısım kaldırıldı. Fakülte usulü getirildi ve fakültelere gidilecek denildi. Mustafa Runyun "Şeriat Fakültesi"ne, Ali Yakup "Usûliddin-İlâhiyat" Fakültesine geçti.

İhsan Hocaefendi, fakire dedi ki:

"Evlât, ben kısm-ı âmm'da okudum. Burası hem medrese, hem de dergâh gibidir, feyzi başkadır. Sen biraz dur. Bu kanunun bir istisnası olur. İhtiyarîdir, icbarî değildir, diye bir kanun çıkar..."

Bekledim. Hakikaten birkaç ay sonra, "Zorlama yok, giden gider, kalan kalır." denildi. Ben de orada kaldım. "Ehliyye" şehadeti için imtihana girdim, kazandım. Ondan sonraki "Âlimiyye" şehadeti için hazırlanırken, peder vefat etti. Tahsili bırakıp Medine-i Münevvere'ye dönmek zorunda kaldım. "Ehliyye" diploması, sahibine, vaizlik ve muallimlik hakkını kazandırıyordu...

MUSTAFA RUNYUN BEY

Ders şerikim, oda arkadaşım, Mısır'da tahsilime sebep olan gönüldaşım Mustafa Runyun Bey kardeşim, benden dört yaş kadar büyüktü. Konya'da Kapı Camii'nde kendisiyle birlikte mukabele okurduk. Kardeşi Abdullah Rıza Bey de bizimle okurdu.

Pederleri, Konya'da Kaşıkçı Ali Rıza Efendi derler, kaşıkçılıkla geçinir, şair ruhlu, derviş, tanınmış bir zat idi. Erbilli Şeyh Esad Efendi hazretlerinin halifelerindendi.

1934 yılında Kaşıkçı Ali Rıza Efendi oğlu Mustafa ile birlikte bir yolunu bulup hacca gitmiş; ertesi sene, bütün ailesini alarak, önce Şam'da bir sene oturduktan sonra Medine-i Münevvere'ye gelip yerleşmişlerdi.

Ali Rıza Efendi'nin Şeyh Esad Efendi nezdinde, büyük değeri ve itibarı vardı. Konya'daki dervişlerine adeta bir tamim hâlinde şöyle söylediği biliniyordu:

"Ali Rıza Efendi, benim halifelerimden biri olmakla birlikte, Cenab-ı Hakk'ın mahbub-i hassıdır. Binaenaleyh onu gücendiren, sade benim gönlümü kırmakla kalmaz, Allahu azimüşşanı da gücendirir..."

"Mahbub-i hassıdır" sözleri, bizzat Şeyh Esad Efendi'ye aittir. Bunu Ali Rıza Efendi'den de birkaç kere duymuştum. Şöyle derdi:

"Şeyh Efendi hazretlerinin fakire böyle bir iltifatı vardır. Ama ben adam olamadım o başka..."

Kaşıkçı Ali Rıza Efendi

Merhum Ali Rıza Efendi, sureten güzel, mehib, heybetli bir adamdı. Bu cemaliyle beraber, ahlâkı da kemal hâlindeydi. Şairane kal ve hâliyle birlikte, ciddi, boş sözü sevmeyen, celâl sahibi bir zattı... Gül renkli simasına, gözlerini kapatacak kadar gür olan kaşları, heybet hissi verirdi.

Konya'da zengin olmasına rağmen, malı mülkü terk etmiş; iman zenginliği ile hicret etmiş, hicretin ateşten gömleğini giymişti.

Medine-i Münevvere'de yaşadığı elli yıl içinde kimseye yük olmamış; kaşık yapmakla geçinmiş; bir sene çalışarak yaptığı kaşıkları Hac mevsiminde satarak maişetini temin etmişti. Sabah namazında sonra evine gelir, evin avlusunda keserle kaşık yapardı...

Yunus Emre ve Kuddusî tarzında, ilâhî aşk şiirleri yazardı. Basılmış iki divanı vardır. Kaşık yaparken yanında ağaçların, yongaların, talaşların arasında daima kalem kâğıt bulundurur, ilham geldiği zaman şiirlerini kayda geçirirdi. Kitaplarından birisinin adı *"Gülzâr-ı Medine"*dir. 1990'dan sonra Konya'da Lâtin harfleriyle de basıldı.

Ali Rıza Efendi âşık ve cezbeli bir zat idi. Meclislerde Kur'an-ı Kerim yahud kasideler okunurken ağlar, cezbelenirdi. Bulunduğu meclisleri, aşk, vecd ve cezbe hâline getiren, samimiyetli bir kimseydi.

Medine-i Münevvere'ye gelince, altmış yaşından sonra hâfız olmuştu. O derecede ki, hatim ile terâvih kıldıracak kadar hıfzını ilerletmişti.

Ali Rıza Efendi'nin Bir Duası

Ali Rıza Efendi'nin son zamanlarında, hastalanmasından on gün kadar önceydi. Adanalı Hâfız Hüseyin diye Medine-i Münevvere mücavirlerinden bir arkadaşımızın evinde gece sohbeti vardı. Yemekten sonra sofra duasını Ali Rıza Hocaefendi yaptı:

Elhamdu lillâhi'l-lezî et'amenâ ve sakânâ ve ervânâ ve ceale lehumâ mahrecen...

Bu duayı okudu. Ağzımdan bir kelime çıkmadı, dilimle bir şey söylemedim, Havatır olarak gönlümde şöyle bir itiraz belirdi: Mübarek Hoca Efendi, sofra başında bu kelimeyi niye kullandı acaba? "Allah'a hamd olsun… Yediğimiz içtiğimiz şeylere çıkacak mahreçler, çıkış yolları da halketti." demenin yeri miydi?

Allahım şahiddir. Sadece gönlümden geçti, havatır olarak... Sen misin bunu söyleyen! O sabah namazında, Harem-i Şerif'te sol tarafıma bir sancı saplandı. Böbrek sancısı, idrara çıkamıyorum; kum varmış, tıkamış...

Biraderi çağırdık, tabip getirdi... Şıh Emcedü'z-Zehavî ve Celâl Hoca'nın evinde kaldıkları doktor Halilürrahman Bey geldi. Koskoca bir semaver çay yaptırdı:

"Kum böbrekten ayrılmış, indirmek lâzım. Bu çayı içecek, merdiveni inip çıkacaksın, inip çıkacaksın! Bu kumu düşürmek lâzım..."

Öğleye kadar, çayları içtim, merdiveni çıktım indim. Sancı, ızdırap devam etti... Dedim:

"Ya Rabbi, dilimle söylemedim, gönlümden geçti. Allahım, yediğimiz içtiğimiz şeyler için mahreç yarattığın için hamd olsun. Bu nimetlerine de şükürler olsun. Aman ya Rabbi, ne mühimmiş bu idrar yolları... Rahat rahat, düşünmeden yeriz içeriz. Eğer her abdeste, idrara çıkmak böyle olsaydı, hayatın ne tadı kalırdı! İnsan canından beziyor..."

Ali Rıza Efendi İle Hac Yolunda

Senelerce Ali Rıza Hocaefendi ile birlikte haccettik. O celâlli insan, fakiri kafile reisi tayin ederdi. Kendisine:

"Efendim şu menzilde inelim, konaklayalım mı; yoksa ikinci menzile mi gidelim?" diye soracak olursam,

"Yahu evlâdım, Resûl-i Ekrem Efendimiz, üç kimse yola çıkarsa, içlerinden birisini emir tayin etsinler, buyurmuşlar. İşte o emir, bu gibi tereddütleri, itirazları kesmek, cemaati rahat ettirmek içindir. Sen nereyi münasip görürsen bizi oraya indir. Sen bizi bir çöle atacak değilsin ya! Mutlaka bir suyun başına götüreceksin Allah'ın kulu... Bir daha bana sorma yavrum..." derdi.

Meclislerde okunan aşr-ı şeriflerin ve okunacak kasidelerin manalarına çok dikkat eder; makama münasip olanların okunmasını ister; böyle yapanlara: Ne güzel yaptınız, Allah razı olsun, derdi.

Ömrünün her ânını zikirle, fikirle geçiren bir zat idi.

Kaşıkcı Ali Rıza Efendi Hoca, Menemen hâdisesinden sonra tevkif edilmiş, birkaç ay hapiste yatmıştı. Sebep, Şeyh Esad Efendi'nin halifesi olmasıydı.

Bazı kimselere, kimden tarikat dersi aldıkları sorulunca, Ali Rıza Hocaefendi'den, diye cevap vermişler. Bu yüzden tevkif olunmuştu.

Şeyh Esad Efendi Cemaati

1930 sonrası, bizim köyden şehire geldiğimiz yıllar, birçok bakımdan dalgalı, fırtınalı yıllardı.

Konya hatıratımda söylediğim gibi, hâdiselerin zuhurundan önceki günlerde, Esad Efendi'ye bağlı kimselerde bir vecd ve aşk hâli görülüyordu. Zikir meclisleri yapılıyordu.

O günlerde Konya'da meşhur olan Zekai Efendi ve Sivaslı Derviş Ahmed'le beraber çok güzel mevlid ve kaside okuyan Karamanlı Mevlid Efendi diye bir de hâfız vardı. O günlerde Konya'da askerliğini yapıyordu. Ali Rıza Efendi'den dersli idi.

Hâfız Mevlid, Şeyh Esad Efendi'ye ait kasideleri okurken, her mecliste feryadlar, figanlar, ağlamalar olurdu. Bilhassa, Esad Efendi'nin:

Gönül nûr-i cemâlinden habîbim bir ziyâ ister

Gözüm hâk-i rehinden ey tabîbîm tûtiyâ ister
Safâ-yı sîneme zulmet veren jeng-i günâhımdır
Aman ey kân-i ihsan zulmet-i kalbim cilâ ister

Bütün şiir dilek, tazarru, yakarış... İster, ister, ister... derken hâzirûn feryâd ü figân eylerlerdi.

Bu meclislerde, "Aman yahu sesler sokaktan duyuluyor, gelen geçen duymasın!" diye kapılar, pencereler örtülürdü.

Sulukahve'deki Sarhoşlar

Aynı günlerde Hazret-i Mevlâna'nın civarında, Sultan Selim Camii ve Yusuf Ağa Kütüphanesi'ne bitişik eski medrese odalarına açılmış kahvelerde, kızlar, sazlar, ziller, zurnalar, nâralar devam edip gidiyordu.

Peder merhum öyle demişti:

"Sulukahve'deki sarhoşlar serbest, bizler kaçıp saklanıyoruz. Yahu şu kapıları, pencereleri örtün sesler sokağa aksetmesin, diyoruz. Akif merhumun yanık yanık söylediklerini, biz bu günlerde yaşar olduk.

"Görünmez âşinâ bir çehre olsun reh-güzârında
"Ne gurbettir çöken İslâm'a İslâm'ın diyârında...

"Yahu öz yurdumuzda, evimizde garip olduk. Yahu meyhaneci serbest, gazinocu serbest, kerhaneci serbest, bizler esaretteyiz, Allah Allah!"

Birgün yine öyle kapıların pencerelerin örtüldüğü bir meclisten dönmüştük. On, on bir yaşlarında idim. Dedem: Ben biraz rahatsız gibiyim, demişti. Ihlamur yaptılar götürdüm. Dedem rahatsız diye, amcam da geldi. Dedemin hâriciyesinde, peder filân yerde oturuyoruz. Kapıyı pencereleri kapattık, konuşuyoruz.... Dedem:

"Yurtta sulh, cihanda sulh, deniyor. Aslında cihanda sulh var, ama yurtta harp yapılıyor. Cihanla harbe girecek hâlimiz yok da, birbirimizle uğraşıyoruz... Düşmanlarla anlaştık, sulh yaptık,

harbi kaldırdık... Ama yurtta birbirimizle uğraşıyoruz...” deyince, babam şu cevabı vermişti:

“Bu hâdiselerden sonra asılanların, idam edilenlerin sayısı, zannedersem İstiklâl Harbi’ndeki kayıplarımızdan fazla olacak. Yalnız Konya ve civarında asılanların sayısı beş yüzü geçerse, varın hesap edin... Kel Aliler, Kılıç Aliler, Salih Bozoklar, birer Haccâc-ı Zâlim oldular... İstiklâl Mahkemesi’nin başkanı Kel Ali... Kel Ali mahkemeyi ne bilir, hukukçu mu? Artık ceza vermek, affetmek Kel Alilere kaldıysa, bu millet, daha çok kara günler görecek demektir...”

Dedem: “Bu günlerde şu âyete çok devam ediyorum.” demişti:

“Rabbenâ lâ tuâhiznâ bimâ fa’ale’s-süfehâu minnâ... Allah’ım, içimizdeki birtakım akılsızların yüzünden bizi cezalandırma! Sefihler, şeriat, adalet tanımıyorlar. Allah’ım bunların şerrinden sana sığınırız...”

Yazılı Hutbeler, Vaazlar

Konya’da bulunduğum 1930-1939 yılları zarfında, amcam merhum, Pirî Paşa Camii’nde vaaz ederdi. Fakat o zaman bütün hocalar, vaazlarda ne söyleyeceklerini, önceden yazılı olarak müftülüğe vermek zorunda idiler... Amcam bunları halazadesi Eyvaz-zade Mustafa Efendi’ye yazdırırdı.

Amcam, Mustafa Efendi’ye vaaz mevzularının ana hatlarını söylerken, üzülür, hiddetlenir, hüzünlenir, şöyle konuşurdu:

“Mustafa Efendi, hakimiyet kayıtsız şartsız Türk milletinin mi? Hayır öyle değil! Aslında, esaret kayıtsız şartsız Türk milletine has ve aittir. Hâlin en açık ve en gerçek ifadesi budur. Hâkimiyet değil, mahkûmiyet, mağlûbiyet ve esaret, kayıtsız şartsız Türk milletine ait ve hastır. Başka milletlerin başına böyle bir çember geçirilemez, patlar... Fakat Türk milleti kuzudur, çeker... Her gün, her yerde hürriyet bayramları yapılır; ama şurada Pirî

Paşa Camii'nin kürsüsünden dört garibana yaptığımız sohbet, vaaz ve nasihat tarassut ve kayıt altındadır... Acaba Sulukahve'deki hanendelerin, sazendelerin de böyle bir listesi var mıdır? Onlara da acaba hangi besteyi okudun, hangi şarkıyı türküyü söyledin diye bir soran; çağırıp ifadesini alan bir merci var mı acaba?"

Şeyh Zeynelabidin Efendi'nin Tesiri

Kaşıkcı Ali Rıza Efendi, 1935 yılında ailesiyle Medine-i Münevvere'ye hicret edip yerleştiği sırada, Şeyh Zeynelabidin Efendi de Şam'dan Medine'ye gelmiş.

Şeyh Efendi, Kuba'ya yakın bir bahçede kalır, rahatsızlığı sebebiyle akşam ve yatsı namazlarını da o bahçede kılar, gelen cemaatle sohbet ederlermiş. Mustafa ile Abdullah Runyun kardeşler, Şeyh Efendi'yi çok sevdiklerinden, her gün ziyaretine gider, onun sohbetini dinlerlermiş.

Ali Rıza Efendi şöyle derdi:

"Zeynelabidin Efendi'ye ne kadar dua etsem, ne kadar rahmet okusam, onun hakkını ödeyemem... Zira ben Mustafa'yla Abdullah'ı çok küçük yaşta buraya getirdim. Birgünden, birgüne hâllerinden şikâyet etmediler. Konya'da bıraktığımız bağımıza, bahçemize, döküp saçıp bıraktığımız işimize dükkânımıza imrenmediler, tehassür hâli göstermediler... Çünkü Zeynelabidin Efendi'nin sohbetleri, onları mücahid yapmıştı. Onlara, tahsillerini yapıp, mücahid olarak yetişip, memlekete dönerek hizmet etme aşkını gayesini aşılamıştı. Çocuklara: Oğlum bizim yarıda bıraktığımız hizmeti, siz tamamlayacaksınız, der; onları böyle okşardı..."

Mustafa Runyun'un Hizmetleri

Ben, babamın vefatı üzerine tahsilimi son yılında bırakıp, dul kalan annemin ve yetim kalan kardeşlerimin yanına Medine-i

Münevvere'ye döndüm. Mustafa Runyun Kahire'de kaldı. Şeriat Fakültesi'ni bitirdi. Sonra Tehassus-ul Kadâ, İslâm Hukuku ihtisası yaptı.

1950'de Türkiye'ye döndü. Diyanet'te vazife aldı. O sırada Diyanet İşleri Başkanı Ahmed Hamdi Akseki idi. Ondan sonra başkan Konyalı Eyüp Sabri Hayırlıoğlu oldu. Her ikisi zamanında da Mustafa Runyun, Diyanet'te mühim vazifelerde bulundu. O yıllarda radyoda dinî sohbetler yaptı.

Mustafa Runyun birkaç kitap da çıkardı. Radyo konuşmaları ve Hacı Bayram-ı Velî Camii'ndeki hutbeleri basıldı. Peygamberler hakkında küçük risaleleri ve Abdülhamid Cûde es-Sehhâr'dan tercüme ettiği *"Hazret-i Bilâl"* hakkında bir kitabı da yayınlandı.

1958 seçimlerinde de Demokrat Parti'den Konya mebusu olarak Millet Meclisi'ne girdi. Kendisi daha önceki bir seçimde de yine Konya'dan milletvekili adayı olarak listeye alınmışsa da DP genel başkanı ve cumhurbaşkanı olan Celâl Bayar'ın muhalefeti ile çıkarılmıştı.

Celâl Bayar'ın o zaman, Mustafa Runyun'un namzedliğine itiraz ederken, şöyle söylediği rivayet olunmuştu.

"Meclis tekrar mollaların hâkimiyeti altına mı girecek? Bu nasıl iş?"

Fakat 1958'de seçimi kazanmak hatırına, artık Bayar bile itiraz edememiş olmalı ki, Mustafa Runyun listeye alınmış ve milletvekili seçilmişti.

Demokrat Partililer, Bayar'a, Mustafa Runyun'u aday göstermezlerse, Konya'da seçimi kaybedeceklerini anlatarak onu ikna etmişlerdi. Parti'nin Runyun gibi tertemiz bir isme ihtiyacı vardı.

Çünkü Konya'da o zaman Halk Partisi'nin kalesi, maalesef, tefsir sahibi meşhur Vehbi Efendi'nin oğlu Fevzi Çelik idi. Kendisi manifaturacı tüccardı. İsmet İnönü, Konya'ya geldiğinde onun evinde misafir kalırdı.

Hatta İsmet Paşa'nın, Konya'ya dair hatıralarım arasında anlattığım, halk arasında pek meşhur olan "Allaha ısmarladık, dedim ya!" fıkrası, bu Fevzi Bey'le aralarında geçmiş bir vak'adır.

Devrekâni'de

1959'da Türkiye'ye geldiğimde Mustafa Runyun Bey milletvekili idi. Kendisiyle Kastamonu'nun Devrekâni kazasında bir dostun çiftliğine birlikte seyahat ettik ve dertleştik.

Kastamonulu Atâ Kulaksızoğlu dostumuzdu. Onun babası Hacı Osman Efendi, hem Kastamonu'nun ayan ve eşrafından, hem vaiz idi. Orada İttihat ve Terakki'ye karşı seçim kazanan mücadeleci bir dava adamıydı. Sabri Efendi'yi, Zeynelabidin Efendi'yi, Küçük Hamdi Efendi'yi seven bir insandı. Daha önce hacca gelmişti. Kendisiyle görüşmüş, beraber haccetmiştik. Bizi davet etmiş Türkiye'ye geldiğinizde muhakkak Devrekânî'ye beklerim, demiş; biz de söz vermiştik.

1959 Ağustos'unda İstanbul'da idim. Mustafa Runyun da Meclis tatilde olduğu için oradaydı. Atâ Bey'in, Sultanhamamı'nda Hacı Küçük Camii yanında Orlon iplikleri bayii mağazası vardı. O günlerde Hulusi ve Nuri Topbaş Beylerle, Atâ ve Midhat Çallı Beylerle görüşüyoruz. Bizim biraderler, Sandıkçı'lar da oradalar...

Birgün Atâ Bey'e, pederinden telefon geliyor:

"Ali Ulvi Bey'le biraderi orada imişler. Mustafa Runyun Bey de İstanbul'da imiş. Yine yanlarında Medine'den birkaç dost varmış. Kemal Bey, Hüseyin Lâtif Bey, Eyüp Sabri Bey... Hepsini al Devrekâni'ye getir. Eylül'de buraları serinler. Sobalar yanmadan gelin. Ormanlara çıkalım, kuzu kızartıp ikram edelim..."

Atâ Bey bize:

"Hacı Baba bizi oturtmuyor. Gelmezlerse Medine'de evlerine gitmem diyor..." deyince, pekâlâ dedik. Üç otomobil dolusu insan, Devrekâni'ye doğru yola koyulduk.

Cemaate Gelen Çok, İmza Atan Yok

Yolda Mustafa Runyun Bey'le dertleşiyoruz. Particiliğin ve siyasetin nasıl bir şey olduğunu anlatıyor:

"Yahu parlamentolarda çalışmak, bizlerin kârı değilmiş. Tek başına insanın sesi duyulmuyor. Grup olmak istiyor. Belâlı meselelerde yanınızda arkadaş bulamıyorsunuz. Cemaate namaz kılmaya gelen çok. Fakat faydalı bir iş için kanun çıkacak, yine "evet" diyen çok; ama imza atan yok!

"Halbuki Meclis'e giren kimse, her işi yapar gibi geliyor, ama öyle değil. Bu dava fertlerle değil, cemaatle, toplulukla yapılacak bir iş... Biz şahıslara güvenip yıllarımızı boşuna harcıyoruz. Tek insan iktidara da gelse, grup olanlara karşı bir şey yapamıyor..."

Mustafa Runyun'un bu dert yanışı, bana Resûlullah Efendimiz'in davasının kadrosunu yetiştirmesini hatırlattı. Medine'ye gelen hacı dostlarımızın çok sordukları suallerden birisi de şudur:

"Efendim, Peygamber-i Zîşân, acaba neden on üç sene Mekke'de kaldı da Medine'de on sene kaldı? Neden daha önce hicret etmedi? Bunun sırrı, ilâhî hikmeti acaba ne idi?"

Resûl-i Ekrem'in Yetiştirdiği Kadro

Bu suale âcizane diyordum ki:

Temel atıyordu... İnsan yetiştiriyordu, kadro yetiştiriyordu. Bu öyle bir kadro idi ki, artık "acaba mı ki" si yok! İşin hazır askeri. Her şeye hazır. O askerle, o orduyla Medine-i Münevvere'ye geldikten, aynı ruhu Medinelilere, ensarına da telkin ettikten sonradır ki Bedir Harbi'ne sıra gelir.

Bilirsiniz ki, Bedir aslında bir savaş olmayacaktı. Sadece bir kervanın yolunu kesmek için bir sefere çıkılmış, ancak iş değişip savaşla neticelenmiştir. Mekke kervanı Müslümanların geldiğini haber alınca yolunu değiştirip kaçmayı başarmış; ancak onu korumak niyetiyle gelen Mekkeli müşriklerin bin kişiden fazla kuvvetleriyle, Müslümanlar karşı karşıya gelmişlerdir.

Böyle büyük bir ordunun geldiğini öğrenen Peygamber-i Zîşan, orayı terk edip çekilmek veya karşı durup savaşmak arasında karar vermeden önce ashabına danışmıştır. Önce Mekkeli Muhacirler'e sormuş:

"Ben sizi buraya bir kervanın önünü kesmek için getirmiştim. Kervan gitmiş. Ama Mekkeliler harp için geliyorlar. Bu yeni durum karşısında kararınız ne olacaktır? Ne dersiniz, dönelim mi, yoksa savaşalım mı?"

Buna, Muhacirler adına Ebubekir-i Sıddik hazretleri şöyle cevap vermişti:

"Ya Resûlallah! Biz sizin hak peygamber olduğunuza ve her şeyin Cenab-ı Hakk'ın yed-i kudretinde bulunduğuna inanıyoruz. Onlar bâtılı temsil ediyorlar, siz hakkı temsil ediyorsunuz. Biz hakkın bâtıla galip geleceğine eminiz. Tevekkül edip harbi kabul edelim. Biz dönecek değiliz. Öl dediğiniz yerde ölmeye hazırız..."

Bundan sonra, Resûl-i Ekrem aynı suali, Ensar'ın reisi olan Sa'd ibni Muaz'a soruyor. Onun cevabı da Hazret-i Ebubekir'inki gibidir. Ayrıca şunları da ekler:

"Ya Resûlallah! Bizler size inandık ve tâbi olduk. Değil müşriklerle savaşmak, bize, denize atılmamızı emretseniz, bir an tereddüt etmez, yürürüz. Biz size böyle inandık. Biz buyuz, bizi böyle biliniz..."

O sırada Mikdad hazretleri de çıkıp şunları söyler:

"Yâ Resûlallah! Biz Benî İsrail'in, peygamberleri Musa aleyhisselâma: Sen git Rabbinle birlikte bu işi hâllet, biz burada oturacağız, dedikleri gibi demeyiz. Seninle beraber geldik, seninle birlikte gideriz... Her emrine canımız pahasına itaat ederiz."

İşte Bedir Savaşı denilen muazzam hâdise, böyle bir kadronun varlığı ile tahakkuk etmiştir.

Mustafa Runyun, Hapiste

Mustafa Runyun Bey'in Kastamonu yolunda, benimle dertleşirken, tek kaldıklarını, bir kadro hareketi olmadığı için milletin kendilerinden beklediği hizmetleri yerine getiremediklerini, söylemesi üzerine, yukarıda arz ettiğim hatıralarım canlanmıştı.

Mustafa Runyun sözlerine şöyle devam etmişti:

"Doğru dürüst bir şey yapamıyoruz. Ancak tanışıyor, selâmlaşıyoruz. Kimlerin dostumuz olduğunu öğreniyoruz. Ferdlere ait meselelerde milletimize yardımcı olmaya çalışıyoruz. Ama önemli işlerde, dediğimiz olmuyor. Halbuki millet bizi buraya önemli şeyler yapalım diye gönderdi. Ben bir iş yaptığımıza kàni değilim!.."

Runyun, 1960 27 Mayıs'ında yapılan hainane hükümet darbesinden sonra bütün Demokrat Parti milletvekilleri Yassıada'ya hapsedildiği zaman, oraya gönderilmiş, daha sonra da zulüm adına kendilerine verilen mahkûmiyeti çekmek üzere Kayseri cezaevinde hapis yatmıştı. Burada kendisini ziyaret ettiğimiz birgün konuşurken, şu hatırasını anlatmıştı:

"Yassıada'da arkadaşlarla oturmuş konuşuyorduk. Birisi şöyle dedi:

"Yahu bizi Atatürk düşmanlığı ile itham ediyorlar. Atatürk'ü Koruma Kanunu'nu çıkaran biz değil miyiz? Biz nasıl düşman sayılırız; nasıl böyle bir gerekçe ile muhakeme olunuruz?"

"Bunun üzerine dayanamayıp şunları söyledim:

"Yahu arkadaşlar, işte bizim başımıza gelenler de zaten o yüzden geldi ya! Hâlâ, neden oldu diye konuşuyoruz... Eğer, bir de Allah'a ve Resûlullah'a dil uzatılmasını, dine mukaddesata sövülmesini yasaklayan bir kanun çıkarabilseydik. Bunlar başımıza gelmezdi... İlâhi adalet tecelli ediyor. Biz daha büyük cezalara müstahakız..."

Celâl Bayar'ın Rolü

Aynı konuşma sırasında, parti başkanı ve cumhurbaşkanı olan Celâl Bayar'ın, o kanun çıkarılırken gösterdiği faaliyet ve

gayret de bahis mevzuu olmuştu. Bayar, o kanunun görüşüldüğü günlerde, üç kere Meclis'e gelmiş; parti gurubunda konuşmuş ve dördüncü oylama için, çok hiddetli ve ağır bir lisan ile şunları söylemişti: Eğer bu kanun, bugün de çıkmazsa, ben eşkıya olarak dağlara çıkacağım, komiteci olacağım, bu partinin aleyhine isyan edeceğim...

Bayar'ın bu konuşması üzerine merhum Menderes şöyle demiş: "Bu iş galiba çok büyüyecek; bunu körükleyenler körüklüyor. Matbuat denen cenabet güç, galiba beni hayatımdan edecek..."

Mustafa Runyun'u 1962'de Türkiye'ye geldiğimde, bazı Konyalı arkadaşlarla birlikte Kayseri hapishanesinde ziyarete gittiğimizde, Kayseri'de iki gün kaldık ve ziyaret ettik. Onunla birlikte daha birçok milletvekilini de gördük.

Âtıf Benderlioğlu

Allah'ın ezelî takdirine rıza gösterip tevekkül eden, teslimiyet gösterenlerin içinde Mustafa Runyun kardeşimizle birlikte en başta gelen ve en çok ilgi ve alâkamı celbeden Atıf Benderlioğlu olmuştu.

Nurlu, vakur, ibadete yalnız hapishane hayatında değil, eskiden alışkın bir siması vardı. Elinde doksan dokuzluk "yüsür" bir tesbih bulunuyordu. Arabistan'da yüsür derler siyah bir mercandır.

Kendisiyle konuşurken dedim ki:

"Beyefendi, Adnan Bey bizi bu kadar yaktı da sizi ne yaptı?"

"Sevilen insanın sevgisi bambaşka olurmuş. Meğer biz Adnan Bey'i, maiyetinde bulunduk, bizi bakan yaptı diye sevmezmişiz. Onun akrabası olan Ethem Menderes yüzünden başımıza epey belâlar da geldi... Fakat aramızdaki bütün maddî bağlar sona ermesine rağmen, bu zatın vefatına, anamıza babamıza, kardeşimize ağladığımızdan fazla ağladık.

Adnan Menderes'e Dair Bir Hatıra

Atıf Benderlioğlu Adnan Menderes'le ilgili şu hatırasını da bize anlattı:

Bir Kadir gecesi İstanbul'da bulunuyoruz. Adnan Bey bizi iftar için Park Otel'e davet etti. İftarı orada yaptık. Benim niyetim o akşam, hem Kur'an-ı Kerim, hem de Delâil-i Hayrat hatimlerim vardı, onları tamamlamaktı. Fakat Adnan Bey, daha önce, bana, Fatin Rüşdü Zorlu'ya ve Hasan Polatkan'a "Bu gece bir yere söz vermeyin, sizi bir yere götüreceğim." demişti. Onlar da akşamdan sonra otele geldiler.

Menderes bizleri arabasına aldı, götürüyor; nereye gittiğimizi de söylemiyor... Derken Fatih Camii'ne geldik. Cami dolmuş, avlu dolmuş, cemaat dışarı taşmış. Teravih kılınmış, millet vaazı dinliyor. Merhum dedi ki:

"Arkadaşlar, bu millet, bu mübarek ve mukaddes geceyi nerede ve ne şekilde geçirir, görün diye sizi buraya getirdim. Bu manzara bu milletin ruhunun aynasıdır. Yağmur da, kar da, tipi de yağsa, bu gördüğümüz halk böyle mıhlanıp kalmıştır. İmanı onu Allah'ın huzurunda perçinlemiştir. Bu millet budur... Hicranım nedir arkadaşlar, biliyor musunuz? Bu kalabalığın içine girememektir. Böyle arabanın içinden seyretmek çok acıdır. Bizler milletten kopmuşuz, onun kalbine girememişiz. Kafesteki kuş gibi çırpınıyoruz, bizim hâlimiz budur..."

Menderes bunları söyler, biz de öyle hicran, aşk ve şevk içinde hayretle bakarken, halk farkına vardı. "Menderes!" diye bir feryat koptu...

Baktık ki cami içi bile boşalacak. Binler, arılar gibi geliyorlar. Arabanın içinde ezileceğiz... Hemen şoföre "Yavaş yavaş çekilelim." dedi, çekildik.

Bizlere, "Bu kadar kâfidir. Artık siz bana nereye gideceğimi sormayın, ben de size sormayayım. Hasan Efendi sizleri

götürsün." dedi. Kendisi Park Otel'e döndü. Hasan Efendi bizleri de yerlerimize götürdü.

Himmet Ölçmen

Mustafa Runyun'u Kayseri Cezaevi'nde ziyaret ettiğimiz sırada görüştüğümüz zevattan bir de hemşehrimiz Himmet Ölçmen vardı. Kendisi Konya'da komşumuzdu. Babası mühendis ve inşaatçı idi. Silleli Hâfız Bey diye tanınırdı. Himmet Ölçmen benden beş altı yaş büyüktü. O da hâfız imiş. Dünya meşgalesi yüzünden biraz ihmal etmiş. Yassıada'da yeniden kuvvetlendirmiş. "Runyun Bey'den hâfızlığımı sağladım." diyordu. Yine:

"Kur'an-ı Kerim'de, birçok musibetler hoşunuza gitmez; fakat sizin için hayırlıdır. Birçok şeylere can atarsınız; tahakkukunu temenni edersiniz; fakat hakkınızda hayırlı değildir, âyet-i kerimesi var. Yassıada'dan, mahkemelerden, Kayseri'deki mahkûmiyetimizden, birçok dersler aldık." demişti.

Himmet Ölçmen, Allah rahmet eylesin, bir de, gerek Yassıada'da ve gerekse Kayseri'de Küçük Hamdi Efendi'nin *"Hak Dini Kur'an Dili"* tefsirini mütalâa etmiş, hatta birçok notlar almış ve o notları bir deftere kaydetmişti:

Vefatından sonra, bazı Silleli kardeşler, bu notları bastırmak istemişler, hatta Medine'ye kadar da getirmişlerdi. Fakat notlar merhumun nezareti altında anlaşılıp basılabilecek şekildeydi. Âyetlerden anladığını, bazı mütalâalar hâlinde yazmıştı. Kendisinin anlayabileceği şekildeydi.

Siyasi hatıralarının bulunup bulunmadığı hakkında bir şey duymadım.

Menderes'e Dair Bir Rüya

Merhum Adnan Menderes'e dair benim de şahsî bir hatıram var. 1939'dan 1955'e kadar Türkiye'ye gidememiştim. Amcam

başta olmak üzere, anneannem, dayım, halalarım, teyzem hayatta idiler ve on altı senelik bir hasret birikmişti.

Bir gece rüyamda, birisi bana dedi ki:

"Adnan Menderes'le görüş..."

"Adnan Menderes'i ben nerede bulacağım yahu!"

"Villası var, ben seni götüreyim."

O şahıs beni rüyamda, yüksek bir tepe üzerinde bulunan, tek katlı bir villaya götürdü. Etrafı dâiren mâ-dâr, çepeçevre bahçeydi.

Bekçiye, "Adnan Bey var mı?" diye sordu. Var, deyince, "Bir vatandaş sizi ziyaret etmeye gelmiş de." dedi. Adam haber vermeye gitti. Bu sırada iki oğlan çocuğu villanın bahçesine çiçek dikmekle meşgul idiler.

Bekçi dönüp de, "Buyurun!" deyince, yürüdüm. Menderes bahçede bir masada oturuyordu. Kendisini selâmlayıp ayakta durdum. Hâlimi arz ettim:

"Şu tarihte pederle birlikte Medine-i Münevvere'ye geldik. Ben Mısır'da el-Ezher'de Revakü'l-Etrak'de ilim tahsiline diye çıktım. Peder Medine'de vefat etti. O gün bugün, memlekete gidemedim. Çok yakınlarımız var, ziyaret etmek istiyorum. Sefaretlerden birinden bir duhul vizesi rica ediyorum..."

"Pekâlâ" dedi, masanın üzerinde bir kâğıda birkaç satır yazdı, zarfı da yazdı kapattı ve:

"Lübnan sefirimiz filâna bunu götürüp veriniz. İnşaallah duhul vizesi verir size." dedi.

Adnan Bey'in bu kadar lâtif, yumuşak, kibar bir insan olduğunu görünce, cesaret aldım:

"Beyefendi, ben bazı şiirler yazdım. Zülfiyare dokunur mu endişesiyle neşredemiyorum. Neşretmekte bastırmakta bir mahzur var mıdır?" diye sordum.

"Hiçbir şey olmaz, korkma neşret, bastır." dedi. Elini sıktım, ayrıldım. Geri dönerken, baktım çocuklar hâlâ çiçek dikiyorlar. Bir hayli uzaklaştıktan sonra, düşündüm:

"Yahu, zarfı kapattı. Bu mübarek adam acaba ne yazdı? Sevdi mi, sövdü mü?"

Zarfı açtım. İçinden çıkan yazıdaki ifade aynen şöyleydi:

"Muhterem üstad filân (sefirin ismi),

"Bu mektubumu size getiren kardeşimizin pederleri, Fahr-i Cihan Efendimiz'e mücavir olmak maksadıyla Medine-i Münevvere'ye gitmiş ve orada vefat etmiş. Bugün kendisi Türkiye'de bulunan yakınlarını ziyaret etmek istiyor. Lütfen, müracaatında kendisine duhul vizesi verilmesini rica ederim... Sevgilerimle... Adnan Menderes"

Evet rüyamda açıp okuduğum mektubun muhtevası aynen böyle idi. "Fahr-i Cihan Efendimiz" ifadesi de aynen mevcuttu.

Rüya Gerçek Oldu

Rüyadan büyük sevinçle uyandım. Hacı Hanım'a söyledim. Bunda büyük hayır var, inşaallah, dedim.

Aynı sabah kütüphaneye gidiyorum. Postacı, "Şıh Ali, sana mektup var. Taahhüdlü olduğu için eve getirmedim... İmza etmen lâzım." dedi.

Aldım. Mektup, Mustafa Runyun Bey'dendi. Şöyle diyordu:

"Aziz kardeşim,

"Hariciye Muhasebat Umum Müdürü Bedri Rakunt Bey'in halası bu sene hacca gitmiş. Medine-i Münevvere'de delilin evinde imiş, vefat etmiş. Lütfen o delille görüşüp pasaportunun, bir de hangi gün, hangi hastahanede vefat ettiğini gösteren resmî vefat kâğıdının gönderilmesini rica ederim. Bedri Bey, hariciye erkânından ve çok sevilen bir kimsedir. Bir işiniz varsa, kendisine çekinmeden yazınız..."

Rüyanın arkasından bu mektubu da alınca, istenilenleri temin ederek, Bedri Bey'e hitaben, özenerek bir mektup yazdım, gönderdim.

Mustafa Runyun, evrakı teslim ederken, mektubumu da vermiş ve ricamı söylemiş.

Kısa zaman sonra Bedri Bey'den, Adnan Bey'in rüyamdaki mektubunu andırır lâtif bir mektup geldi. Hemen pasaportumu aldım, Beyrut'a gittim. Sefir, sanki bekliyor gibi, beş dakika içersinde, buyursun dedi.

Tanışma ve Bedri Bey'e dair birkaç cümleden sonra, kâtibi çağırdı, "vizesini verin." dedi. Bana "Ne kadar verelim?" diye sordular, "Üç ay kâfidir." dedim. Vizemi verdiler.

Celâl Hoca, Menderesler ve Bayar

Celâl Ökten Hoca rahmetli de Adnan Menderes Bey'i severdi. Adnan Bey, Tevfik İleri'ye söylemiş: "Yazın tatil zamanı İstanbul'da bizim çocuklara Kur'an-ı Kerim öğretecek, din dersi verecek bir hoca isterim..."

Araştırmışlar, Celâl Hoca münasiptir, demişler.

Celâl Hoca anlatırdı:

"Fatin Rüşdü'nün arabası gelir, beni evimden alır, Fatin Rüşdü'nün köşküne götürür, orada Adnan Bey'in çocuklarını okuturdum."

Celâl Hoca'ya Kayseri'de eski Demokrat mebusları ziyaret ettiğimi söylediğimde, Allah rahmet eylesin, bana, "Celâl Bayar'ı da ziyaret ettin mi?" diye sormuştu.

"Hocam, içimden gelmedi." dedim.

"Ben de olsam, ben de gitmezdim." dedi.

Celâl Hoca şunları söylemişti:

"Türk'ün imanının düşmanları, Celâl Bayar'ı, Adnan Bey'e ayakbağı olarak koymuşlardı... Biliyorlardı ki, bu millet bütün

felâketlere, musibetlere rağmen, daima imanına aşina olan kimselere rey verecek, onları kazandıracaktır.

"Bunun için, milletin sevdiği kimseler seçimle iktidara gelseler bile, bir iş yapamasınlar diye, hem onların arasına kendi adamlarını soktular hem de bir sürü engeller, kanunlar koydular.

"27 Mayıs hükümet darbesinden sonra yapılan anayasalar, çıkarılan kanunlar hep, başa gelecek vatan evlâdı dindar insanların ayağına, eline, diline vurulan kilitler, zincirlerdir.

"Milleti temsil eden birileri başa gelse bile, önlerinde kaç tane engel vardır: Anayasa Mahkemesi engeli, Danıştay engeli, Sayıştay engeli, daha bilmem neler... Tabii bunlar, kendileri gibi düşünen, millete ve dine aykırı hükümetlere karşı kullanılmaz...

"Yahu şu kadar milletvekilinin, şu kadar senatörün ittifakla aldıkları bir kararı, bilmem ne mahkemesi bozacaksa, o kadar adamı seçmeye, meclisleri toplamaya ne lüzum var? Yahu bu memleket onların çiftliği mi? Maalesef bu işler, işte çözülmesi beklenen kör düğümlerdir..."

Merhum Celâl Hoca böyle söylemişti, Allah rahmet eylesin...

Birbirlerinden Farkı Yok

Mustafa Runyun Bey merhum, siyasi sahada iş görebilmek için muhakkak yetişmiş ve daha önce birbirini tanımış insanlardan meydana gelen bir kadro ile birlikte hareket etmek lâzım geldiğine dair tecrübe ve kanaatlerini söylerken, şunları da anlatmıştı:

Vaktiyle, Mustafa Sabri Efendi'nin, İttihatçılarla İtilâfçıları karşılaştırırken söyledikleri hatırındadır: Biz Hürriyet ve İtilâf Partisi'ni İttihatçılara muhalefet ederek ortaya çıktığı için, gerçekten samimi ve vatanını düşünen insanlar zannederek, o partiye katılmıştık... Sonra baktık ki, ruh ve mana olarak, bunların da ötekilerden farkı yok. Bunlar da başka bir mevki ve menfaat şebekesi...

İşte Demokrat Parti, her ne kadar Halk Partisi'nin zulmüne, istibdadına, hırsızlıklarına muhalefet ederek ortaya atılmışsa da,

küçük bir kısmı hâriç, kalan büyük kısmı farklı bir iş yapamamıştır. Bunların önemli bir kısmı ise fıtratı temiz ve imanı sağlam olmakla beraber, yetişmiş ve birlikte hareket etmeye alışmış olmadıklarından, bir varlık gösteremediler. Yani hepimiz gösteremedik. Aynı inancı ve fikri benimsemiş, teferruata kadar anlaşmış bir grubunuz olmadıkça bir şey yapamıyorsunuz.

Çok kere, evet doğru deniyor; fakat, verin imzaları da kanun teklifini takdim edelim dediğiniz zaman, "Vakti değil, münasip değil, reaksiyon yapar." deniyor.

Bu "aksi tesir" korkusunun müddeti uzayıp gidiyor. Sonunda kader bize bir "aksi tesir" yapıyor. İlâhî silleyi yiyoruz... Evet partiden evvel, insan yetiştirmek, ekibi kurmak lâzım. Özü sözü bir, aynı davayı paylaşan, karagün dostu kadrolara ihtiyaç varmış. Ferdler, tek tek Meclis'te eriyor...

Demirel'in Planı ve Runyun'un Düştüğü Çile

Bütün bu çileleri çeken, tecrübeleri geçiren, isabetli düşüncelere sahip olan aziz kardeşimiz Mustafa Runyun, 1977 seçimlerinde, yine bir çilenin içine düşmekten kendisini, ne yazık ki, kurtaramadı.

O günlerde Türkiye'de bulunuyordum. İstanbul'dan Konya'ya gidince meseleye vâkıf oldum:

Selâmet Partisi, Konya'dan senatör adayı olarak Ahmed Remzi Hatip Bey'i aday gösteriyormuş. Bunun üzerine Adalet Partisi de ona rakip olmak üzere Mustafa Runyun'un üzerine âdeta çullanmış, musallat olmuş.

İstanbul'da Mehmed Üretmen Bey'in yazlığında yapılan büyük bir davette, bizzat parti başkanı Süleyman Demirel, Mustafa Runyun Bey'e teklif ve ısrarda bulunmuş:

"Hocam siz Senato'da lâzımsınız, bir otorite, bir denge unsuru olacaksınız, dine hizmet edeceksiniz, bu mesele din

borcudur, size ihtiyaç var; aksi hâlde bu milletin iki eli yakanızda olacak..."

Demirel her zamanki siyaset dilini kullanarak, gerekenleri söylemiş. Tabii hepsi cazip sözler... Artık o hâle getirmişler ki, bu işten kaçmak, cihaddan kaçmak kadar günah olacak!

Konya'daki arkadaşlar ise Doktor Ali Kemal Belviranlı'nın muayenehanesinde karargâh kurmuşlar. Konya'da sevilen sayılan iki dindar şahsiyet birbirine karşı çıkarlarsa, aradan Cumhuriyet Halk Partisi'nin adayı sıyrılıp çıkacak diye telâş içindeler. CHP adayı Bakkalbaşı derler, Konya'nın eski zenginlerinden biri...

Ali Kemal Bey'in muayenehanesinden Mustafa Runyun'un İstanbul Şişli'deki evine telefon açtım. Telefonda aynen şöyle dedim:

"Hazret, sizinle son olarak görüşemeden Konya'ya geldim. Sizin de seçimlere iştirak edeceğinizi işittim. Konya, fitneler içinde kaynıyor. Sizin siyasetten şikâyet ettiğiniz günler hatırıma geliyor. Bir zaman gelip de karagün çattığında: Dost böyle mi olur? Yahu, *ve tevâsav bi'l-hakki* vardı. Hakkı tavsiye etmek, hatırlatmak vardı. Sen benim Kayseri Cezaevi'ndeki sözlerimi bana niye hatırlatmadın? Bana: Siyasetten şikâyet eden sen değil miydin; bizim gibi insanlara parlamentoda yer yok, yalnız kalıyoruz, diyen, sen değil miydin? diye, bana neden hatırlatmadın? dememen için bu telefonu ediyorum.

"Senin bu adaylığın büyük bir fitne uyandıracak. Hemen yazacağın bir istifaname, hem seni, hem beni, hem de davayı kurtarır. Konyalılar bana geliyorlar: Mustafa Bey ancak seni dinler, diyorlar..."

Fakir bunları söyledim. Şimdi o cevap veriyor:

"Canım kardeşim, ben seni bugüne kadar hiçbir yerde kırmadım. Bunda da kırmazdım. Fakat orta yerde ben yokum, dava var. Hâlihazırda ben bu işe tâlip değilim, matlûbum... Ben istemiyorum, millet istiyor. Din borcudur, bu vazifeyi yüklenmemek

kahbelik olur, diyorlar. Bu yüzden ben istemeyerek, girmeye mecbur kaldım...”

Kerbelâ’ya Giden Hüseyin Gibi

Mustafa Runyun’dan bu cevabı alınca, Ali Kemal Bey’le konuşurken şu vak’ayı anlattım:

Iraklılar, Hazret-i Hüseyin’e binbir rica ve ibramda bulunup ondan söz almışlardı. Hazret-i Hüseyin “Beni on beş bin atlı bekliyor.” diye, Kûfe’ye doğru yola çıkmıştı... Hazret-i Peygamber sallallahü aleyhi ve sellem efendimizin amcasının oğlu, büyük âlim, muhterem sahabi Abdullah ibni Abbas radiyallahu anh, onun atının dizginini tutarak kilometrelerce birlikte yürümüş ve gitmemesi için ona yalvarmıştır:

“Hüseyin, Iraklılar babana ne yaptılar, ağabeyine ne yaptılar? *Ehlü’l-Irak, ehlü’n-nifâk ve’ş-şikâk*” demişse de,

“Söz verdim. Yarın Cenab-ı Hakk’ın huzurunda, söz verdiğim kimseler: Yarabbi, Peygamber’in torunu sözünde durmadı. Peygamberin torunu da sözünde durmazsa, kimler durur? derlerse, ben ne cevap veririm?” diye cevap alınca Abdullah ibni Abbas:

“Hüseyin, kaderin önüne geçilmiyor. Ecele gidiyorsun. Artık kıyamette kavuşacağız, seni bir daha göremeyeceğim, gel kucaklaşalım.” dedi. Hazret-i Hüseyin de atından indi, kucaklaştılar.

Vak’ayı bizzat anlatan Abdullah ibni Abbas:

“Gözyaşlarıyla oradan ayrıldım.” demektedir.

İşte Hazret-i Hüseyin’in başına gelenler mâlum: Kerbelâ’ya vardı, kimse yok. On beş bin atlı değil, on beş nefer bile yok...

Mustafa Runyun aday oldu, Konya’ya geldi, seçim yapıldı. Ahmed Remzi Hatip 95 bin, kendisi 90 bin rey aldılar. 100 bin rey alan CHP adayı seçimi kazandı. 185 bin oy boşa gitti.

Bunun üzerine merhum, tabii çok üzüldü, rahatsız oldu...

Şişli Camii'nde

Mustafa Runyun Bey, Kayseri Cezaevi'nden diğer DP mebuslarıyla birlikte çıktıktan sonra Şişli Camii'nin imam ve hatipliğine getirildi. Diyanet'ten ayrılmıştı. Cami mütevelli heyeti kendisine bu vazifeyi teklif ettiler. Kabul etti. Senelerce bu hizmette bulundu ve camiin meşrutasında oturdu. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde (İlahiyat Fakültesi'nde) de hocalık yaptı.

Merhum Runyun'la birlikte Şişli Camii'ne dair de bir hatıram oldu:

Mısır'dan Medine-i Münevvere'ye döndüğüm yıllarda, bilhassa 1946 sonrasında, memlekette çalkantılar, siyasî ve dinî uyanışlar oluyordu. Gelen haberler arasında, Şişli'ye bir cami yaptırıldığını da öğrenmiştik.

Şişli'nin eski günlerini yani ya gayrimüslimlerin ya da namazla ilgisi olmayan kimselerin oturduğu yerler olduğunu biliyorum ya, kendi kendime:

"Yahu Müslüman Türk'ün parası bu kadar da heder edilir mi? Allah'ın kulları, cami yapacak yer mi kalmadı? Maksat reklâm mıdır, süs müdür nedir? Şişli'ye cami yapılır mı?" diye söylenmiştim.

Gel zaman git zaman, 1970'li yıllardı, Mustafa Runyun'un orada imam ve hatip olduğu sırada, Cuma namazında buluşup kendisine yemeğe gitmeye söz vermiştim. Ali Yakup Bey'le Abdurrahman Gürses Hoca'yı ve bazı dostları da çağıracaktı...

Cuma namazına yarım saat kadar varken camiye gittim. Cami dolmuş, avlu dolmuş, cemaat caddelere taşmış. Ayakta kaldım, ne yapacağımı şaşırdım...

Tertemiz giyinmiş, Cuma namazına gelmiş nurlu bir genç, benim hâlimi görünce, elindeki kartonu önüme serdi, "Hocam siz buyurun, ben başka bulurum." dedi. Oturdum.

Hepsi Dilimin Cezası

Yağmur atıştırmaya başladı. Runyun'un bizim hâlimizden haberi yok, hutbeyi uzattı. Sırılsıklam oldum. Namazı öyle kıldık... Kendi kendime:

"Cenab-ı Hak sana diyor ki: Ey ukalâ kulum! Şişli'ye cami yapılır mı, oralarda namaz kılan bulunur mu, o camii reklâm için mi yapıyorsunuz, diyen, sen değil miydin? Bu Kur'an'ı, bu dini indiren benim, muhafazasını üzerine alan yine benim, bu din kıyamete kadar bakidir, gözünle gör, anla; iyice ıslan ki aklın başına gelsin!.."

Namazdan sonra Mustafa Runyun merhum, hâlimi gördü:

"Nedir bu hâl yahu? Be Allah'ın kulu niye içeri girmedin?" dedi.

"İçeriye değil, avluya giremedim yahu. Maşaallah, tebârekellah, erkenden dolmuş." diye cevap verdim ve ekledim:

"Bu ne senin, ne kimsenin kusuru, benim dilimin cezası" dedim ve meseleyi anlattım. Bana, İmam Hatip Okulları'nın ilk kurulduğu günlerdeki sözlerimi hatırlattı:

"Senin, amcana da böyle bir itirazın vardı, biliyorsun ya" dedi, "1949'da amcan geldiğinde, ona Arafat'ta itiraz etmiştin: Amca, istikbali meçhul olan bir okula kim gider, herhangi solcu bir iktidarın bir işaretiyle kapanmaya mahkûm olan bir okula, hangi baba evlâdını gönderir, demiştin. Amcan ise: Öyle değil oğlum, gel de gör neler oldu; daha da neler olacak, demişti."

Allah hepsine rahmet eylesin.

Abdullah Rıza Bey ve Zodyak'ı

Mustafa Runyun merhumun küçük kardeşi Abdullah Rıza Bey de çocukluk günlerimizden beri dostluğumuzun devam ettiği kardeşlerimizdendir. Konya'da Kapı Camii'nde birlikte mukabele okumuştuk.

Fakir, Ezher'de tahsilden sonra Medine-i Münevvere'ye geldiğimden beri beraber bulunmaktayız.

Kimsede araba olmadığı günlerde Abdullah Bey, Zodyak marka, İngiliz malı bir otomobil almıştı. O arabayı âdeta dostlara vakfetmişti. Kimin bir işi oldu mu, Zodyak'la gidilir, Zodyak götürür... Araba sanki içimizden birisi gibi olmuştu. On beş sene kullandık. Birkaç kere de onunla hacca gittik.

Rüyalarımda bu Zodyak'a binerim, kullanırım. Durmak icap ettiğinde, yahu nasıl durdurulur bu araba diye telâşa düşerim. Yaya kaldırımına dayar durdururum. On beş sene rüyada Zodyak'ı sürdüm, hiçbir vukuat yapmadım, çok şükür!..

Abdullah Bey'in Hattatlığı

Abdullah Bey sanatkâr ruhlu bir kardeştir. Otuz, otuz beş sene pederiyle beraber kaşıkçılık yaptıktan sonra, Mescid-i Saadet'teki, Hattat Abdullah Zühdü Efendi'nin yazılarına bakarak kendi kendine hattat oldu. Sonra Hattat Konyalı Ali Rıza Efendi'den ders aldı. Mescid-i Saadet'in ilk genişletilmesi sırasında, pencerelerdeki kelime-i tevhidleri ve kıble tarafındaki ism-i Resûl ve esmayı sahabeyi yazma şerefine nail oldu. Kapı isimlerini de yazdı. İstanbul'a geldikçe Hattat Hâmid Aytaç'tan ders alıyordu. Hattat Hâmid, sonunda kendisini bir icazetname ile taltif etti.

Kaşıkçılık yaparken de, kaşık imalini makineleştirmişti. Kaşığı bir âletle ve elle oyarlardı. Abdullah Bey, elle oymayı çok gördü, icat kabiliyeti ile bir makine yaptı.

Ondan sonra zekâsı ve gayretiyle işi levhacılığa çevirdi. Otuz, otuz beş sene "Medine-i Münevvere yadigârı" diye, âyetler, hadis-i şerifler bastı. Bu levhalar saten üzerine sim ile basılıyordu. Bütün İslâm memleketlerine levhaları dağıldı, evleri süsledi. Hacılar yeni gelenlere onu tavsiye eder: "Medine-i Münevvere'de Şâri'ül-Ayniyye'de, yani Ayniyye Caddesi'ndeki levha dükkânından, bize şu şu şu âyetleri getirin." diye ısmarlardı. O kadar meşhur olmuştu.

Hat Albümü ve Şiirler

Abdullah Bey, yüz elli kadar hat levhasını *"Bedâiü'l-Hattıyye mine'r-Ravdati'n-Nebeviyye"* adını verdiği bir albümde topladı. Bu albüm 1993 yılında nefis bir şekilde İstanbul'da basıldı. Kendisinin arzu etmesi üzerine, diğer birkaç dostla birlikte, fakir de on beş beyitlik *"Bu Eser"* başlıklı manzum bir takriz kaleme alarak takdim ettim.

Abdullah Bey, aruzla fakirin yazdığı şiirleri beğenmiş ve epey zamandır şiirle meşgul olarak, aruzla manzumeler nazm etmiştir.

Kendisi terbiyenin, edebin, ihlâsın, vefanın bir timsalidir. Bendenize olan sevgisini birgün şu sözlerle ifade etmişti:

"Hazret, Allah'ım şahiddir. Biz seninle altmış senedir arkadaşız. Bu müddet zarfında, senin hakkında hep hüsnüzan besledim; hiç gıybet etmedim; defter-i a'mâlimde senin aleyhine sarf edilmiş bir kelime yoktur. Pederinizin vefatında, son deminde beraber idim. Ali, Ali, Ali diyerek vefat etti. Sen baba duası almış bir insansın. Evladların da inşaallah, senin gibi, ana babaya muti olurlar..."

Allah kendisinden razı olsun, sıhhat ve afiyetler lûtfetsin.

ALİ YAKUP BEY

Ali Yakup Bey'in devam ettiği Usûlüddin Fakültesi, kaldığımız yere uzaktı. Otobüse veya tramvaya binmez, yayan gider gelirdi. Yolda yürürken, o sırada çalışmakta olduğu İngilizce ve Fransızca'dan kelime ezberlediğini söylerdi. Daha sonra, bu vasıtalara binmeyişinin bir sebebinin de o saatlerde okullarına giden veya okuldan dönen kız talebelerin kalabalık yapmaları ve sıkışıklık olduğunu söylemişti.

Hristiyan Bir Eczacı

Birgün yolda bir eczahaneden ilaç almış. Eczahane sahibi kırk yaşlarında güler yüzlü bir Hristiyanmış. Mısır'da Hristiyanlara kopt kavminden oldukları için kıptî derler. Bizdeki çingenelerle bir alâkası yoktur. Akbât, "kıptî Hristiyan halk," demektir.

Eczacı, Ali Yakup Bey'den hoşlanmış, davet etmiş; Ali Yakup Bey hemen her gün gelip giderken oraya, bir ara istasyon gibi uğramaya başlamış...

Mısır'da sıcak yaz günlerinde meyankökü şerbeti içilir. Bizim Adana, Antep taraflarında olduğu gibi...

Ali Yakup Bey de başka bir şey içmediğinden, eczacı, buzdolabında meyankökü şerbeti bulundurur, ondan ikram edermiş. Araplar meyan köküne erksûs derler.

Yine birgün oturmuş sohbet ederlerken eczacı şöyle der:

“Üstad Ali, seninle ahbap olduk, seni sevdim. Seninle bazı dinî sohbetler de yapmak isterim. Suallerim var. Soracağım, ama darılmamak şartıyla...”

“İnşaallah, buyrun!”

“Ama kızmayacaksın...”

“Yahu, *hel ene mecnûn?* Ben deli miyim, niye kızayım? Buyrun bakalım...”

Sizin Peygamberiniz Neden Evlendi

Eczacı, Ali Yakup Bey’den bu teminatı aldıktan sonra sualini sormuş:

“Bak bizim peygamberimiz İsa aleyhisselâm, ömür boyu evlenmedi. Fakat sizin peygamberiniz dayanamadı evlendi. Bu farka ne dersin?”

“Bu tabii bir şey yahu!”

“Yahu Üstad Ali, biri ömür boyu evlenmiyor, diğeri kaç defa evleniyor. Nasıl tabii olur?”

“Yahu sizin peygamber, annesinin oğlu, ibnü’l-mer’e, kadının oğlu, babası yok, ilâhî bir nefes... Onda erkeklik dişilik aranmaz ki... Bizim peygamber, recul ibni’r-recul, er oğlu er, erkek oğlu erkek... Sizin peygamberin aile hayatı, nasıl baba idi, nasıl koca idi, nasıl aile yetiştirdi, nasıl, nasıl?.. Buraları ondan sorulmaz, araştırılmaz. O İlâhî bir mucize. Ruhtan bahsedilemediği gibi, onun da mahiyetinden bahsedemeyiz. Kur’an-ı Kerim, Hazreti İsa için, İlâhî bir kelime, diyor. Allah, ol dedi, oluverdi...

“Hazreti İsa ilâhî bir nefhadan meydana geldiği için, bir melek gibi bakılır ona. Onu ruhanî yaratmış Allahu Tealâ… Madde içinde tuğyan etmiş, rezil-i rüsva olmuş Yahudinin tabiatını tâdil için geldi o. Bu kadar maddî bir kavmi, bu kadar ruhanî bir peygamber ancak eğebilir. Eğri bir odunu düzeltmek için ateşe korlar. Sopayı ateşe gösterirseniz yumuşar, mûtedil hale getirirsiniz. Böyle eğri olan Yahudi tabiatını düzeltmek için, sırf uhrevî olarak,

Allahu Tealâ onu gönderdi. Onun için Hazreti İsa baba olamaz, aile reisi olamaz, zevc olamaz…"

Hâdiseyi yurda geldiğinde bize nakleden Ali Yakup Bey, bu cevap üzerine eczacının duçar olduğu şaşkınlığı şöyle anlatmıştı:

Ben böyle deyince, adamcağız iskemlesinin üstüne yığıldı kaldı. Ayağa kalkamaz oldu.

"Yahu, dedi; sen bu cevabı nereden buldun?"

"Vallahi ne okudum, ne de kimseden duydum. Şu anda sen sorunca aklıma geldi..." deyince iyice perişan oldu...

Hazreti İsa, Bir Mucize; Ya Kilise Ricali

Ali Yakup Bey'in fıtraten, kendine mahsus, halis bir derviş hâli vardı. Çok da hazır cevaptı. Cevapları, okuduklarını nakilden ziyade aklî olurdu. Yani menkul değil, makul idi. Sanki mana âleminden, gayb âleminden ilham alır gibi cevaplar verirdi.

İbnü'l-mer'e, Türkçemizdeki "ana kuzusu" gibi bir manaya gelir. Baba yok, ilâhî bir nefha, bir mucize, daha beşikte iken konuşuyor: *İnnî abdullah âtâniye'l-kitâb*, ben Allah'ın kuluyum; o, bana kitap verdi... Beşikteki bir çocuğun konuşması imkânsızdır. Allah kudretini gösteriyor... Artık ondan evlenmek beklenir mi?

Ali Yakup Efendi böylece anlattıktan sonra devam etmiş:

Adamcağızın artık itiraz edecek hâli kalmayınca, ben lâfı tamamladım:

"Yalnız şu sualime dikkat et! Hazreti İsa'yı taklid ederek mücerred kaldığını iddia eden kilise ricali, eğer onun gibi temiz kalmışlarsa, o zaman bu suali sormaya, münakaşaya girmeye, kendince hakkın olur. Ama kalamadılar. Yok, kiliseye olan hüsnüzannından dolayı, o haşarata da hürmetin varsa, kilisenin esrarına girmiyorsan, Jean Jack Rousseau'nun *İtiraflarım* diye bir kitabı var, onu getireyim de oku..."

Hazret-i Peygamber'in Aile Hayatı

Baktım itiraza mecali yok, öyle sandalyesine yığılmış, sade dinliyor. Devam ettim:

"Bizim peygamberimiz, er oğlu er... Buyurur ki: Sizin en hayırlınız, ailesine en hayırlı olandır. Ben de ailesine en hayırlı olanım..."

Aişe annemize, sahabiler sordular:

"Anne, Peygamberimiz'in hayret veren, ibret dersi olan hâllerinden bahsetseniz ne iyi olur. Gözlerimiz kurudu, yüreğimiz katılaştı; bahsedin de gözümüz yaşarsın, yüreğimiz yumuşasın..."

Aişe validemiz cevap vermiş:

"Evlatlarım, onun hangi hâli ibret verici değildi ki? Evin dışındaki hayatını siz daha iyi biliyorsunuz. Sizlerle beraberdi. Bilirsiniz ki, devlet reisi oydu, hükümet reisi oydu, belediye reisi oydu, mahkeme reisi oydu, başkumandan oydu, beş vakit namaz kıldıran imam oydu, hutbeleri okuyan hatip oydu, sizleri yetiştiren muallim de yine oydu... Peygamberinizin evinde, bazan iki ay geçerdi de, ocak yanmaz, tencere kaynamazdı..."

Aişe validemiz böyle deyince, sahabe ağlamaya başladılar.

"Anne, ne yerdiniz yahu!" diye sordular.

"İki siyah şeyle, ömrümüz geçerdi: *El-mâ' ve't-temr,* su ve hurma... Acıktık mı, hurma yerdik, susayınca su içerdik... Onun eve bir şey alacak vakti yoktu... O kadar işleri gören peygamberiniz, eve gelince de, oturmadan, bize sorardı: Bana da bir şey söyleyin, yapacağım bir iş var mı? *Kâne yahdimu ehlehu,* ailelerine hizmet eder, yardım ederdi; *ve yahlibu şâtehu,* evdeki koyununu, keçisini kendi sağardı; *ve yahsifu na'lehu,* ayakkabısını kendisi yamardı..."

İşte Hazreti Aişe'nin anlatışı üzere, Resûl-i Ekrem'in aile hayatı buydu. İki siyah şeyden birisinin su olması, suyun da koyu renkli kapta, gölgede ve gece siyah görünmesindendir...

Efendimiz'in etrafında ayakkabısını yamayacak adam mı yoktu? Kime söylese başlarına taç ederdi. Fakat bizim peygamberimiz, aile kuracak olan ümmetine, ailelerine karşı nasıl davranacaklarını öğretmektedir...

Hidayet Allah'tan

Kadın bahsine gelince, hanımlar öyle bir iltifatı bir daha göremezler. Buyurdu ki:

"Cenab-ı Hak, dünya nimetlerinden üç şeyi bana sevdirdi: Gözümün nuru namaz, güzel koku ve kadın... Müslüman'ın en önemli ve en saadetli ibadeti namaz; sonra güzel kokuyu severim, der demez, sanki kâinat gül bahçesi oluyor ve o cennet bahçesinde, annemiz, hemşiremiz, zevcemiz ve kızımız olan kadınlar... Kadın annedir. İnsanı dünyaya getiren, terbiye eden annedir. Onun kucağıdır. Anne kucağından, şefkatinden mahrum olan insan ne kadar acınacak hâldedir. Anne yüzü görmeden, yabancı mürebbiyeler elinde büyüyen nesillerden ne hayır gelir?"

Ali Yakup Bey eczacı ile olan macerasını bize daha sonraları da anlatır ve şunları eklerdi:

Ondan sonra eczacı ile pek çok konuştuk. Beni güzel güzel dinlerdi. Çok şeyler de anlattım. Hürmet gösterirdi dinlerdi; "Şıh Ali, filozof" derdi; ama,

"Yahu anladım ki, sizin peygamberiniz insanlığın peygamberi imiş." deyip de imana gelemezdi. Anladım ki hidayet Allah'ın elindedir; zorla olmuyor.

İddialaşmak ve Cedelcilik Yok

Ali Yakup Bey benden büyüktü, daha önce gelmiş ve okumaya başlamıştı. Bir bakıma hocam sayılır. Ama beraber arkadaş gibi çalışırdık. Altı sene çok iyi geçindik, hep birlikte oturduk, yedik içtik. Hani "Bir içtiğimiz ayrı gider." dedikleri gibi...

Ali Yakup Bey'in beni, beraber olduğumuz diğer arkadaşlardan daha fazla sevmesinin sebebi, zannediyorum ki, benim yumuşak başlı olmamdı. Hiçbir meselede cedelci ve inatçı değildim. Katılmasam da sadece fikrimi söyler, münakaşaya girip ısrarcı olmazdım.

Buna lüzum da yoktu, çünkü hepimizin gayesi doğruyu bulmak ve öğrenmekti.

Ayrıca peygamber efendimizin iddialaşmayı yasaklayan, haklı olduğu hâlde münakaşaya girmeyene cennette şefaatini vaad eden bir hadisi de vardır...

Ümmetinin parçalanıp bölünmesine razı olmayan o Resûl-i Zîşan, ayrılığa ve münaferete giden bütün yolları bizlere kapatmıştır...

Ezher'de "usûl-i fıkıh" dersi okuyorduk. Ali Yakup Bey, birgün:

"İyi, câmiada okuyoruz. Ama acaba biz nasıl anlıyoruz? Bir de kendi kendimize okuyalım." deyince, ders kitabımız olan meşhur *"El-Mir'ât"*i birlikte okumaya başladık. Ebuzzeheb yurdunun damında, açık havada karyolanın üzerine oturmuş okuyoruz... Bir yere geldik, takıldık. Ne o anlayabildi, ne de ben...

"Bir dakika, hele sen baka dur, ben şimdi geliyorum." dedi gitti. Az sonra bir sigara yakmış, fosur fosur tüttürerek geldi.

Sigara Belâsı

Daha sonra temelli bıraktığı sigarayı çocukluğundan beri içiyor ve o günlerde azaltmaya çalışıyordu. Sigarayı bitirdikten sonra:

"Yahu şimdi anladım." dedi.

Ali Yakup Bey'le birbirimize "Şıh Ali" diye hitap ederdik. Fakire döndü:

"Yahu Şıh Ali! Sen hiç sigara içmedin mi?"

"Hayır!"

"Aferin yahu! Arnavutluk'ta, Yugoslavya'da sigara içmeyen genç zor bulunur. Yahu arkadaşlar içirirler insana!.."

"Biz çok temiz muhitlerde bulunduk Şıh Ali! İyi talihimizden... Arkadaşlarımızdan içen pek az idi. Bilhassa pederimin, bana vasiyeti vardı. Değil böyle kötü alışkanlıklar, zararsız itiyadlara alışmanın bile insanı esir edeceğini söylerdi:

"Oğlum, alışkanlıklara esir olma! Kahveyi sade içerim, şekerli içerim... Gittiğin yerlerde hane sahibini telâşlar içinde bırakırsın: Efendim hoca şekerli içer de, sade içer de... Ne getirirlerse onu iç, kendini itiyadlara, âdetlere esir etme, derdi. Onun için elhamdülillah içmedim, kullanmadım..."

"Seni tebrik ederim. O babaya sen ne kadar teşekkür etsen, dua etsen, azdır. Yahu seni böyle temiz yetiştirmiş, bir de hâfız yapmış... Bak ne güzel bize teravih kıldırıyorsun."

Ramazan-ı Şerif gelince, Ali Yakup Bey bir teklifte bulunmuş:

"Yahu benim gönlümden bir şey geçiyor. Camilerde okunanın yarısını duyamıyoruz. Millet yerinde durmaz. Önünden gelirler geçerler. Ne olur Mustafa Runyun'la ikiniz onar sayfa okusanız da bize hatimle bir teravih kıldırsanız." demişti.

Başka talebeler de gelmiş ve beş altı sene teravihleri hatimle birlikte kılmıştık. Buna da Ali Yakup Bey vesile olmuştu.

Zemzem Niyetine Gazyağı

Ali Yakup Bey'in çok temiz bir kalbi, çok saf, halis bir hâli vardı. Bu saffetinin bir alâmeti, zemzem yerine gaz yağı içmesi hâdisesi ile meşhur-i âlem olmuştu:

Mustafa Runyun'la bir odada kaldığımız günlerde idi. Runyun karyolasında oturuyordu. Ben de karyolamın altındaki tenekeden, bir şişeye gaz dolduruyordum. Şişeden de gaz ocağına koyuyor ve yakıyorduk.

Tam o sırada Ali Yakup Bey odaya girdi:

"Yahu, o nedir? Zemzem mi?"

"Evet."

"Aşk olsun yahu! Bir teneke zemzemin olsun da, bir bardağını bizden esirge!"

"Bardak getirdin de vermedik mi?"

Ben daha bunu der demez, Ali Yakup Bey orada bulduğu koca bir çay bardağını bana uzattı. Bardağı doldurdum... Şaka mı, ciddi mi ne olduğunu anlayamadan, bizimki kıbleye dönüp de bir bardak gazı, bir nefeste içmez mi!

Ben şaşırmış ona bakarken, duasını da güzelce yaptı:

"Allâhümme innî es'elüke ilmen nâfian ve rızkan vâsian ve şifâen min külli dâin ve sekam; Allah'ım senden, faydalı ilim, bol rızık, bütün hastalıklardan da şifa diliyorum.."

Bana döndü:

"Yahu, bu mübarek, gaz kokmuş; fazla durmuş." dedi. Nefesinden gaz kokusu geliyordu.

Mustafa Runyun ne olduğunu tam anlayamamıştı. Sordu:

"Gazı içtin mi yoksa?"

"Yahu gaz mıydı? Yahu yapmasın bu bir maskaralık!"

Artık işi şakaya vurmaktan başka çare yoktu:

"Şıh Ali, dedim. İster gaz olsun, ister zemzem.... Sen ne niyetine içtinse, onun sevabını alırsın..."

"Hadi hayırlısı Allah'tan..." dedi gitti.

Bütün Hastalıklardan Şifa

Ben birkaç gün kendisine uğramadım. O da görünmeyince, gücendi herhâlde, diyordum. Üç gün sonra geldi.

"Senin verdiğin zemzem, o taklid zemzem, bende basur vardı, geçirdi."

"Deme yahu!"

"Vallâhilazîm... Geçirdi be birader!.. Bende gençliğimden beri devam eden basur vardı. Üç günden beri rahatım..."

Ben ne diyeceğimi şaşırmış, düşünürken devam etti:

"Yahu Şıh Ali! Bizim bu taklid imanlarımız bunu yaparsa, ya sahabilerin imanı nasıldı yahu! Boşuna değil. Bir Fatiha okuyor, hastayı şifâyâb ediyor. Benim, şu taklid imanımın bu kadar gözle görülür tesiri meydanda, ya Peygamber-i Zîşân'ın, ya sahabe-i kiramın, Allah dostlarının imanı nasıl olurdu, neler yapardı? Be birader, Peygamberimiz koskoca Medine hayatını doktorsuz geçirmedi mi?"

Sabri Efendi olanları duymuş:

"Ali Yakup Efendi, ben senin veli olduğunu bilirdim de, kibar-ı evliyaullahtan, büyük velilerden olduğunu bilmezdim... Hastalığın da geçmiş öyle mi?"

"Geçti efendim."

"Eyy canım! Bu iman büyük nimettir; bu iman büyük servettir..."

Gümülcine'de

Ali Yakup Bey, 1938 ve 1939 yıllarında, Mısır'dan Gümülcine'ye iki sene, Ramazan vaizi olarak gitmiş. Bütün Ramazan, Gümülcine'deki Müslümanlara camilerde vaaz ediyor; zekât ve hediye olarak toplanan parayı da kendi tahsiline ve alacağı kitaplara sarf ediyor; bir de ailesine gönderiyormuş.

Yugoslavya'da Üsküp'e bağlı Gilan kazasında dul annesi ile Mü'min ve Şükrü adlarında iki küçük kardeşi bulunuyor. Kardeşleri de orada okuyorlar.

1938'de gitmiş, iyi bir para toplanmış. Gümülcineliler kendisini sevmişler. Çünkü merhum çok hâlis bir insandı; takvası, fazileti vardı. Feragatliydi, çok okurdu. Toplanan miktardan ailesine göndereceği parayı göndermiş, kendisi Ezher'e dönmüş...

1939'da tekrar istemişler, yine gitmiş. Dönerken, bu sefer oradan göndermemiş de, Mısır'a döneyim, ihtiyacımı, alacağım kitapları hesap edip kalanı aileme göndereyim diye düşünmüş.

Bir Dolandırıcı

Pire'den vapura binmiş. Vapur, Beyrut ve İskenderiye'ye uğrayıp oradan Marsilya'ya gidecek... Beyrut'tan vapura bir genç binmiş. Zengin bir ailenin çocuğu olduğu belli, ateşli bir genç... Ali Yakup Bey'le ahbap olmuşlar.

Konuşurlarken, Beyrutlu genç, bizimkinde para olduğunu anlıyor. Samimiyet ve gayret-i diniyyesini de görünce, hassas damarından yakalıyor. Diyor ki:

"Ben Amerika'ya gidiyorum. Amerika'da zencilerde muazzam bir İslâmî hareket, aşk ve heyecan var. Bazıları fakir, yardıma muhtaç... Bunlar müellefe-i kulûb... İçlerinde cevherli gençler de var. Yüksek tahsil görmek istiyorlar. Hatta bunların bazılarını Ezher'e, Cami-i Zeytuniye'ye göndermek icap ediyor. Parasızlıktan gönderemiyorlar... Ben şu ailedenim. Amcalarımın bazıları Beyrut'ta bazıları İskenderiye'de bulunuyor. Hepsi zengindir. Şu şu fabrikaların, müesseselerin sahipleridir, tüccardırlar, ihracaatçıdırlar.

Ali Yakup Bey'e kartını veriyor. Görüşüp konuşurlarken adama:

"Ben İskenderiye'de inip Kahire'ye gideceğim." deyince Beyrutlu hemen plânını tatbike başlıyor:

"Öyleyse, ben size amcalarımın adreslerini vereyim. İşte adresleri, telefonları, mağazaları... Bir de mektup yazayım. Siz bana parayı verin. Hemen inince onlardan alırsınız. Ben de vakit zayi etmeden yoluma devam eder, bir an önce hizmetime giderim..."

Ali Yakup Bey coşuyor. Bütün parasını adama veriyor. Vapur İskenderiye'ye gelince bizimki iner, adam yoluna devam eder, Marsilya'ya doğru gider.

Ali Yakup Bey, iner inmez, daha otele gitmeden, bavulunu emanetçiye bırakır, koşar, Beyrutlunun amcalarını bulur. Kartı ve mektubu gösterir.

"Eyvah! O sahtekâr seni de mi dolandırdı?" derler.

"Efendi, evet bu çocuk bizim yeğenimizdir. Fakat sahtekâr, çarpıcı, dolandırıcı oldu. Seni nasıl buldu, nasıl aldattı? Bunun kurbanı yalnız sen değilsin, daha kimlerin kanına girdi... Biz onun asla ne kartını, ne mektubunu kabul ederiz..."

Ali Yakup Bey, acaba vapuru kalkmadan yakalar mıyım, diye rıhtıma koşarsa da, vapur gitmiştir... Mahzun ve mükedder Kahire'ye döner...

Sakın (Lev) Kapısını Açmayın

Mustafa Sabri Efendi, hâdiseyi duyunca der ki:

"Ali Yakup Bey'e biz boşuna evliya demiyoruz. Evliya olmak, çile çekmekle olur. *Eşeddü'l-belâyâ ale'l-enbiyâ sümme'l-evliya sümme'l-emsel fe'l-emsel...* değil mi? Çilelerin en büyüğü peygamberlere, onlardan sonra evliyaya ve derecelerine göre büyüklere gelir..." Arkadaşlar:

"Efendim, çok üzgün, teselli etseniz..." deyince de:

"Evliyaullahın teselliye ihtiyacı yoktur canım..." diye cevap verirse de, Ali Yakup Bey kendisini ziyarete gelince yine teselli verir:

"Ali Yakup Efendi, evlâdım, benim nail olduğumuz nimetler içinde gördüğüm en kıymetli nimet imandır. Bilhassa kadere imandır. Resûl-i Ekrem Efendimiz, ümmetine, bu gibi üzüntülerden, dertlerden kurtulmanın yolunun, kadere imanda olduğunu göstermiştir.

"İnsanların tedirgin olmasının, üzüntülere, kederlere gark olup, kendi kendilerini helâk etmelerinin en önde gelen sebebi, geçmişe üzülmek, teessüfler etmek, yanıp yakılmak, ağlamak, boşuna nefes ve ömür tüketmektir... Sen de bilirsin ki, Efendimiz bir hadis-i şerifinde: Sakın (lev) kapısını açmayın, buyurmuştur. Yani geçmişi anarak, (keşke) demeyin. Keşke şöyle olsaydı, eğer böyle olmasaydı, demeyin. Öyle demeniz şeytana kapı

açar, vesveseler, şüpheler, inkârlar, o kapıdan kalbinize girer. Fitne ve fesada sebep olur.

"Âhın vâhın sonu gelmez. Kimbilir bunda da bizim bilmediğimiz ne hayırlar vardır. Kendini Yunanistan'a gitmemiş say, yahut gitmiş de hiç para almadan dönmüş say..."

Ali Yakup Bey'in Güzel Hâlleri

Ali Yakup Bey, sadakatin timsali bir insandı. Arkadaşlarımızdan birisi evlendi. Kimsenin haberi olmadan, o arkadaşa gitmiş demiş ki:

"Kitap almak için ayırdığım on Mısır lirası vardı. Şu parayı al, sana lâzımdır. Ne zaman eline para geçerse, demiyorum; ne zaman ihtiyacından fazla bir on liran olursa, o zaman verirsin..."

O arkadaş her zaman söylerdi:

"Hızır böyle olur; dost böyle olur. Öyle çok ihtiyacım, öyle sıkıntım vardı ki, anlatamam. Melekler bana görünüp de para getirecek değiller ya... İşte Ali Yakup, Hızır gibi gelip yetişmişti..."

Ali Yakup Bey çok temiz, nezih, iffetli bir insandı. Uzak olmasına rağmen medreseye yürüyerek gidip gelirdi. Bunu önceleri, yolda kelime ezberliyorum, diye izah etmişti. Fakat sonradan anladık ki, vasıtaların kalabalıklığı içinde kızlara, kadınlara dokunmaktan çekindiği için yürümeyi tercih edermiş.

"Bunlar da benim gibi bir erkeğin kızı yahut karısı, ben nasıl istemezsem, kimse de öyle bir şeyi istemez. Bu büyük bir zulüm olur. Ben bu günahı işlemem... Hem öyle bir hâlde, benim ilmim feyzim gider, kalbim kararır." dermiş...

Ali Yakup Bey, okumaya, öğrenmeye, ilme doymazdı... Öğleden sonra ikindiye yakın medreselerden gelinirdi. Yemek yenir; ondan sonra bütün talebe biraz uzanır dinlenirdi.

Bu saatlerde Ali Yakup Bey'in odasına gittiğimde, bakardım ki: Karyolaya yatmış, ama yanındaki iskemlenin üzerine belki on, onbeş kitap koymuş...

"Hazret yahu! Şimdi sen dalacaksın, için geçecek uyuyacaksın, bu kadar kitabın ne lüzumu var?"

"Haklısın be birader. Yahu gözüm doysun diye koyuyorum!"

Şeyhülislâm'a İki Ali'nin Hizmeti

Şeyhulislâm Mustafa Sabri Efendi, *"el-Kavlü'l-Fasl"* adı eserini, 1943 yılında bastırmaya karar vermişti. Kitap matbaaya verildiğinde, mürettipler, Efendi'nin titreyen eliyle yazdığı müsveddelere bakıp:

"Yazı iyi okunmuyor. Çok yanlış çıkar. Kitaba yazık olur. Efendinin de bedduasını alırız." diyerek, dizmek istememişlerdi.

Şeyhülislâm hazretleri buna çok mahzun ve mükedder olmuş, matbaadan çıkıp "Muhammed Bey Ebuzzeheb" yurduna gelmişlerdi. Kendisini böyle üzüntülü görünce, ben heyecana geldim:

"Ben yazayım efendim. Madem sizin yazınız için okuyamayız, diyorlar. Ben yazayım..."

"Yahu sen talebesin, derslerin var..."

"Efendim, bu da bir talebelik. Kitabınızın mevzuu, kelâm, siret, tarih, fıkıh, mucizeler... Bunlar da en mühim meseleler. Hem imanım, hem irfanım kuvvet kesbeder. Bendeniz yazmaya karar verdim. Matbaaya benim yazımla verilsin..."

Ben böyle cesaretle ortaya çıkınca, o zamana kadar benim elyazımı görmemiş olan Mustafa Sabri Efendi, tedbirli davrandı:

"Oğlum gücenme de, bu adamlar senin yazına da bir bahane bulmasınlar. Şuraya bir satır bir şey yaz da bakalım." dedi.

Bir satır bir şey yazdım.

"Yahu sen bayağı hattat imişsin. Artık bu yazıyı körler bile okur..."

Bunun üzerine *"el-Kavlü'l-Fasl"*ı tekrar yazmıştım. Bu nüsha matbaaya verilip dizdirilmiş ve eser neşrolunmuştu.

Fakir, Kahire'den ayrılıp Medine-i Münevvere'ye döndükten sonra, harp bitmiş ve kâğıt da bulunur olmuştu. Mustafa Sabri Efendi, bu sefer büyük eseri olan *"Mevkıfu'l-Akli ve'l-İlmi ve'l-Âlemi min Rabbi'l-Âlemîn ve İbâdihi'l-Mürselîn"*i bastırmak istemiş... Fakat matbaanın aynı itirazı yapacağı da bellidir.

Bu sefer Ali Yakup Bey coşar:

"Efendim, Küçük Ali, *el-Kavlü'l-Fasl*'ı yazdı, dualarınızı aldı. Ben de bu kitabın hepsini yazmaya kararlıyım!" der.

Mustafa Sabri Efendi çok memnun kalır:

"Eh! Ali'nin küçüğü gittiyse büyüğü var. Büyük Ali'den de büyük iş beklenir." der.

Ali Yakup Bey, dört ciltlik büyük kitabı, forma forma yazar, matbaaya verilir.

Ali Yakup Bey'in yazısı, benimkinden de güzeldi. Fevkalâde inci gibi bir rık'a yazardı. Nasıl öğrenmiş hayret ederdik.

Bu "Mühim Âlim" Kim

Ali Yakup Bey'le, İstanbul'da birgün konuşuyorduk. Gülerek şöyle dedi:

"Yahu, Üsküp'ten, daha başka yerlerden mektuplar aldım. Soruyorlardı: Üstad Bediüzzaman, kendisi için, mühim bir âlim, demiş; Medine-i Münevvere'de öyle bir âlim varmış... Bu zat kimdir, tanır mısınız? diyorlardı.

"Ben de merak ettim; bu âlimi arkadaşlara sordum: Yahu, o Ali Ulvi'dir, dediler... Allah, Allah, benim talebem beni geçti... Kimse şimdiye kadar, bana: Mühim âlim, demedi yahu!"

Hasanül Benna ile Dostluğu

Ali Yakup Bey, ben ayrıldıktan sonraki zamanda, bazı Mısırlı arkadaşlarla tanışmış ve Hasanül Benna ile daha sıkı bir alâka kurmuş. Konuşmalarını dinlemeye gider, hatta evinde dahi kendisini ziyaret edermiş. Ali Yakup Bey'in o zamanlar:

"Bugüne kadar, İslâm'ın esaslarını, hocalarımdan ve bilhassa Mustafa Sabri Efendi'den işitmiş, öğrenmiştim. Şimdi tatbikatını, Hasanül Benna'da görüyorum: İslâm nasıl yaşanır, nasıl yaşatılır, nasıl yayılır..." dediğini bazı Mısırlı arkadaşlardan duymuştum.

Bu eski dostluğa binaen, çok daha sonra, 1980'li yıllarda, Ali Yakup Bey, merhum şehid Hasanül Benna'nın oğlunu da İstanbul'dan evlendirmiştir:

Felâketlerden, facialardan sonra pederi Hasanül Benna'yı çocuk yaşında kaybeden Seyfülislâm, kırk bir yaşına kadar bekâr yaşamış. 1980 sonrası Kahire'den selâmlar getirerek İstanbul'a Ali Yakup Bey'e gelmiş.

Görüşüp konuşurlar. Seyfülislâm, Ali Yakup Bey'e şöyle der:

"Ya Üstad Ali Yakup, beni sen evlendireceksin... Kahire'de çok kızlar buldular. Fakat gönlüm bir türlü yatmadı. Hayalimde, sanki bir ses, bana: Senin nasibin Türkiye'de diyordu. Beni sen evlendireceksin. Kayınpederim sen olacaksın..."

Ali Yakup Bey, bunu anlatırken:

"Çok müşkil mevkide kaldım. Bu kadar sevdiğim bir şehidin oğluna bulacağımız kız, evini darüssaade, darülhuzur, darürrefahiye, saadet, huzur ve refah evi eylemeliydi. Böyle bir kızı nerede bulacağız? Sonra Seyfülislâm burada kalacak da değil... Zevcesini alıp gidecek!" diye, çok güç durumda kaldığını söylerdi.

Benna'lara Bir Gelin

Ali Yakup Bey, meseleyi hanımına açar. Hanım yol gösterir:

"Senden ders okuyan Yugoslav muhacirlerinde filâne var ya!.."

Yakup Hoca, ders okuttuğu kızlara hep çocuk niyetiyle baktığından:

"Hanım, evlendireceğiz diyorum, sen küçük kızı söylüyorsun. Evlâtlık vermeyeceğiz evlenecek..." diye söylenince, hanımı gülerek:

"Merak etme, onlar artık büyüdü, aklı başında ve anne olacak yaştadır." deyince Ali Yakup Bey, pek şaşırır...

Kıza vaziyeti söylerler:

"Hocam, siz benim hem hocam, hem babamsınız, sizin münasip gördüğünüz birisine, ben hayır diyemem." cevabını alırlar.

Ali Yakup Bey, "Şeriat, evlenmeye niyet edenlerin birbirlerini görmelerine izin vermiştir. İş mühim. Birbirinizi görün." diye, görüşmelerini de temin etmiş... Ali Yakup Bey şöyle derdi:

"Allah bana evlât vermedi. Fakat bu kız, sanki kadın değil bir huri gibiydi. Çok güzel çok samimi bir nikâh oldu... Mısır'a gittiler, bir sene sonra geldiklerinde, kızımız Arapçayı benden iyi konuşuyordu... Allah daima mes'ud etsin..."

Ali Yakup Bey, Muhasebeci

Medine-i Münevvere'den İstanbul'a geldiğim zamanlarda, Ali Yakup Bey, Topbaşlar'ın Bahariye kumaş fabrikasında muhasip olarak çalışıyordu. Kendisini ziyarete gideriz; fabrika muhasebesinde rakamlar, hesaplar içinde meşgul görürüz...

Gönlümden geçerdi:

"Yahu bu kadar tahsil, bu kadar mütalâadan sonra, o kadar âlimlerden, ariflerden ders okuyup yetiştikten sonra, Mustafa Sabri Efendi'nin dört cildlik eserini satır satır yazan, yazarken onu ruhuna sindiren, ilme, ilm-i kelâma, felsefeye, tasavvufa, sîrete, tarihe, siyasete ait bu kitabı da âdeta kendisi yazmış gibi olan bir insan, bir fabrikada muhasebeci mi olmalıydı? Yahu bu âlim, fazıl, arif adam, böyle en ihtiyaç bulunan bir zamanda, neden gençleri okutmasın da bir lokma ekmek için, böyle alelâde işlerle vaktini ve ömrünü ziyan etsin?"

Mahmud Bayram Hoca'nın Fazileti

Birgün Mahmud Bayram Hoca, Bostancı treninde giderken, Topbaşlardan, Afif veya Mustafa Bey olacak, biriyle görüşmüş... O zat Mahmud Bayram Hoca'ya:

"Hocam, ziyaretinize gelemiyoruz, hatalıyız, mazur görün, kusurumuza bakmayın; dünya bizi meşgul etti, sizlerden uzak kaldık..." şeklinde nezaketli beyanlarda bulununca, Hoca, benim gibi içinde sakladığı derdini ifade edecek fırsatı bulmuş.

Mahmud Bayram Hoca, dava adamı, İslâm davasının fedaisi, halis muhlis iman timsali derdli adam... Lâfını sakınmamış:

"Azizim, ben geldim, gidiyorum. Elhamdülillâh, aç kaldığım gün de olmadı. Aç kalsam da ne icap eder? Benim gibi bir avam, aç kalmış, susuz kalmış, kıymeti yok!.. Sizden ricam, beni bırakın da, Ali Yakup Efendi'yi kurtarın.

"Ömrünü ilim tahsili için harcamış; Mısır'da bu kadar bulunmuş; Ezher hocalarından, Mustafa Sabri Efendi'den, Zâhidü'l-Kevserî Efendi'den, İhsan Efendi'den ders okumuş; Hasanül Benna gibi mücahid zatlarla arkadaşlık etmiş bir kimsenin, fabrikanızda muhasip olarak ziyan olup gitmesine müsaade etmeyin! Bu hâl beni çok üzüyor. Lütfen dava hatırına bu efendiyi kurtarın..."

Konuştuğu zat, Allah razı olsun, bu müracaatı makul ve doğru bulmuş ve Ali Yakup Bey fabrikadaki meşguliyetten azad edilmiş... Böylece ondan sonra vefat edinceye kadar, kalan ömrünü, maaşını almaya devam edip talebe okutmakla geçirmiştir.

Arapça ve İhya Dersleri

Yine Türkiye'ye geldiğim bir vakitte Ali Yakup Bey'i ziyaret etmek istemiştim. Fatih'in ana caddesine bakan evinin karşısındaki Emir Buhârî Câmii'nde *"İhyâu Ulûm"* okuttuğunu söylediler... Evinde, gelen talebeye Arapça okutuyor, bazı fakültelerden gelen gençlerle meşgul oluyor, ayrıca camide de *İhyâ* okutuyormuş.

Camiye giderken, beraberimde bulunan arkadaş, Ali Yakup Bey'i iyi tanımadığı için olacak, sordu:

"Ali Yakup Bey'in ilmi, *İhyâ* okutacak seviyede midir?"

"Yahu sen ne diyorsun? *İhyâ*, Ali Yakup Bey'e su gibi kolay gelir. Tatlı, güzel bir va'z u nasihat kitabıdır. Ali Yakup Bey, Ezher'de neler okudu! Usûl-i Fıkıh ve Fıkıh okudu... *İhyâ*, onun meşrebine en uygunudur. Âdetidir onu okutur..."

Mahmud Bayram Hoca ile her görüştüğümüzde, bize Ali Yakup Bey'in bilgisini överdi:

"Bir Arnavut'un Türkçeyi, Osmanlıcayı bu kadar güzel bilmesi, Arapçanın bu kadar inceliklerine, derinliklerine vâkıf olması hayretlere sezâdır... Uçuk ibareler, beyitler görürüm ki, lügate bakmakla filân zor anlarım. Hocayı görünce sorduğumda: Azizim Mahmud! diyerek önce gönlümü alır, sonra da manayı söyleyiverir..."

Keşki Hâfız Olaydım, "Poligulot" Değil

Ali Yakup Bey Türkçe, Arapça, Farsça, Arnavutça, Sırpça, Fransızca, İngilizce... yedi lisan bilirdi... Kendisine:

"Şıh Ali, Frenkler, böyle senin gibi çok lisan bilenlere poligulot derler. Sen de poligulot oldun." demiştim... Son zamanlarda bana bunu hatırlatıp:

"Keşki poligulot olacağıma, hâfız-ı Kur'an olsaydım. Senin gibi hâfız olsam daha iyiymiş. Senin yanında Kur'an-ı Kerim taşımana hacet yok. Nerede olsan Kur'an seninle... Ben evhamlı bir adamım, abdestli miyim değil miyim, diyeceğim; abdeste girsem Mushaf'ı nereye koyacağım, diye düşüneceğim... Keşki hâfız olsaymışım; daha iyiymiş..." demişti.

Ali Yakup Bey, Ezher'i bitirdikten sonra, rahatça bir vazife alıp Mısır'da kalabilirdi. Meselâ daha önce Mehmed Akif Bey'in ders verdiği, Kahire Üniversitesi Türkiyat bölümünde öğretmenlik yapabilirdi. Gerek lisan bilgisi ve gerek şehadetnameleri buna çok müsaitti... Yazısı da çok güzeldi. Hattat gibi yazardı.

Ali Yakup Bey, vakitlerini çok güzel değerlendirir, çok çalışırdı. Bekâr yaşadı. Ancak İstanbul'a geldikten sonra evlenmiştir.

Kitaptan başka bir derdi gayesi olmayan bir adamdı. Yemeğe hiç ehemmiyet vermezdi. Üç sene, domates, acı biber, ekmek yedi... Böyle bir zattı.

Paris Düştü, İmtihan Kaçtı

İkinci Cihan Harbi sırasında Ali Yakup Bey, Usûlüddin Fakültesi'ne devam ediyordu. Paris'in düştüğü, Almanların Paris'e girdikleri gün imtihanı varmış. Gece sabaha kadar çalışmış, müzakere etmiş... "Yatağa girersem, derin uyurum, kalkamam" endişesi ile seccadenin üzerinde uyumuş... Buna rağmen saati duymamış, geç kalmış... Medreseye gittiğinde, imtihan başladığı için içeri almamışlar.

İmtihana giremeyince geri geldi. Bizim odaya girdi. Kendini yatağa attı... Onun böyle erken geldiğini gören arkadaşlardan, koşup gelenler oldu:

"Beşşir Ali Efendi beşşir... müjde ver, imtihan nasıl geçti!"

Ali Yakup Bey, Türkçe cevap verdi:

"Ben hayat adamı değilmişim birader!"

"Hayır, inşaallah?.."

"Yahu, yatağa yatarsam uyur kalırım, dedim. Seccademin üzerinde oturuyordum. Yorgun, dalmışım. Saat çalmış, duymamışım. Kalktım, baktım. Bir ihtimal diye koştum. İmtihan başlamış, almadılar. İmtihanı kaçırdım. Bir sene kaçtı. Bir sene gecikmiş oldum..."

O böyle üzgün üzgün otururken, Şeriat Fakültesinde okuyan Şamlı Hasan Harsa geldi. Türkçe bilirdi. Ali Yakup Bey'den hâli öğrenince:

"Yahu insan böyle mi yapar? Bak bir senen gitti... Yahu eyvah! Annen, kardeşlerin de senden sınıf geçmeni bekliyorlardı..." filân diye üzüntülü lâflar etmeye başladı... Onun bu hâli üzerine, Ali Yakup Bey'in bir sözü vardı ki unutulmaz:

"Yahu Paris düştü, Fransa teslim oldu, Fransa istiklâlini, saltanatını kaybetti de bir şey olmadı. Bir Ali Yakup sınıfta kaldı diye kıyamet mi kopacak? Yahu dünya yine seyrinde devam edecek!."

İstanbul'a Gelişi

Ali Yakup Bey, annesinin vefatı üzerine kardeşleri Şükrü ve Mü'min Beylerden Türkiye'ye göç edecekleri haberini alınca; onlara: Ben de geleyim, Türkiye'de bir araya gelelim diye yazmış.

O günlerde, Mısır'daki Türk sefaretinde, Ankara'daki Mısır sefareti için bir mütercim arandığı ilân olunur... Ali Yakup Bey müracaat eder. Şehadetnameleri şartlara uygun bulunur, yapılan imtihanı da kazanır ve Ankara'ya gelir; Mısır elçiliğinde işe başlar.

Fakat aksilik ya, tuhaf bir elçiye çatar. Adam, Türkçe gazetelerde Mısır'a dair çıkan her yazının tamamının tercüme edilmesini ister. Hülâsası, özeti ile yetinmez.

Gazeteci Mısır'a gitmiş, turistik seyahat yapmış. Ehramları, el-Uksur'u, Hilvan'ı, Ma'ad'i, Hayriye'yi daha birçok yeri görmüş, yazmış... Siyasi değil, gezi yazıları... Ali Yakup Bey, hülâsasını çıkarayım, mühim gördüğünüz yerin tamamını çevirelim, dediyse de dinletemez... O günlerde herhalde Mısır'a dair çokça yazı da çıkıyormuş... Ali Yakup Bey sıkılmış. Yeniden Mısır'a dönmek istemiş.

Kıymeti Geç Bilindi

İşte bu vaziyeti haber alan Mustafa Runyun, Topbaşlar'la görüşerek, Ali Yakup Bey'e onların fabrikasında muhasebede iş bulmuş... Böylece Ali Yakup Bey, o tahsili ve ilmi ile yıllarca, bir fabrikanın muhasebesinde âtıl hâlde kaldı.

Böyle bir şey insanın hatır ve hayaline gelmezdi. Osmanlıcayı, bir Türk'ten daha iyi bilen, yazan, hatta lisanın asırdan asıra geçirdiği tahavvüllere bile vâkıf olan Ali Yakup Bey, muhasebeci!..

O senelerde hocayı üzgün görürdüm. Hatta yeis hâlleri bile gösterirdi. Arada bir:

"Yahu ne oluyor? Ben sönüyorum, ölüyorum. Ne okuma, ne yazma kaldı. İlmî ne gibi çalışmalar var, ne gibi kitaplar çıkıyor, haberim olmuyor." diye kederlendiğini duyardık.

Neyse ki Mahmud Bayram Hoca'nın yerinde bir müdahalesiyle, son senelerinde olsun tekrar ilim ve ta'lim yoluna dönebilmiştir.

Ali Yakup Bey son yıllarında hakkıyla tanınmış ve sahasında bir otorite olarak kabul olunmuştu. Her ziyaret edişimizde, gerek üniversite hoca ve talebelerinden ve gerek mutasavvıf kardeşlerimizden, yanında dostlarımıza rastlıyorduk.

Allah rahmet eylesin, ruhu şad olsun. Türkiye'mizde insan kadri zor biliniyor, geç biliniyor. Ali Yakup Bey de bunlardan biri olmuştur.

Kendisinden daha çok istifade edilebilirdi. Hatta son yıllarda bile, hanımıyla oturduğu o küçük mütevazı evde değil, kendisine temin olunacak bir medresede, geniş bir kütüphanede çalışabilir, gelenlerin meseleleriyle daha çok ve rahatça meşgul olabilirdi.

Kendisini Ziyaretlerim

Medine-i Münevvere'den İstanbul'a geldikçe, burada kaldığım müddet içinde birkaç kere kendisini ziyaret ederdim. Gönlü daha çok görüşmek ister ve şöyle derdi:

"Biz seninle altı seneyi beraber geçirdik. İstanbul'da birkaç ay ancak kalıyorsun. Diğer zamanlar gelemediğine göre, buradayken ayda bir değil, haftada bir gelmen lâzım... Bak ben gelemiyorum işte!.."

Bir keresinde de *"Ağlayan Ayasofya"* şiirimi görmüş, şöyle demişti:

"Ben inanamıyorum, böyle şeyleri nasıl yazıyorsun?"

Bu güzel bahçeyi bir çöl gibi görmek ne acı!

Kurumak üzre harîmindeki îman ağacı...

"Ben ömrümü versem, bu beyiti yazamam..."

Sonra Mustafa Runyun'un, benim edebiyat merakımdan endişeye düşerek, Mustafa Sabri Efendi'ye şikâyet edişini hatırlatmıştı:

"Senin bu şâirliğin Allah vergisi. Mustafa Runyun seni,

"Efendim, divan okumak için yürüyerek ta Kahire Üniversitesi Kütüphanesi'ne gidiyor, diye şikâyet etmişti de, merhum Şeyhülislâm:

"Evlâdım, bir haylazlığı var mı?

"Yok estağfirullah!

"Güzel, belki o da davamıza edebiyat yoluyla hizmet edecek, yahu bırakın! demişti.

"Demek, o dua boşuna değilmiş..."

Pişirdiği İlk ve Son Yemek

Ali Yakup Bey, dünya işleri, elinden çok zor gelir, bir arkadaştı. 1943'te birgün bizi yemeğe davet etti.

"Kimse yemek yapmasın, öğlede gelince bende yiyeceksiniz." dedi.

Odasında, dolabında ne varsa, hepsinden bir parça tencereye koymuş. Fasulye, mercimek, pirinç, nohut... Soğan, sarımsak da doğramış... Portakal kabuğu atmış...Yağ, su koyup, gaz ocağına oturtmuş, bırakıp derse gelmiş.

"Bugün ömrünüzde yemediğiniz çeşit bir türlü yedireceğim sizlere." diyordu.

Koyduğu malzemenin farklı müddetlerde pişeceğini bilmediği gibi, yanan bir ocağın üzerinde saatlerce kalan tencerenin akıbetini de tahmin edemiyordu... Onun bildiği yalnız kitap, ders çalışmak, lisan öğrenmekti.

Derslerimiz sona erince, Ali Yakup Bey'in türlüsünden yemek üzere, odasının bulunduğu, Ezher'e bitişik olan Revakül-Etrak'e çıktık.

Ezher'den çıkıp Revak kısmına geçer geçmez bir yanık kokusu, bir duman ortalığı kapladı. İşi ilk farkeden Mustafa Runyun oldu. Ali Yakup Bey'e:

"Ver şu anahtarı yahu! Yemeğin yanmış." dedi.

Koştuk. Ali Yakup Bey'in odası dumandan girilmez hâlde. Tencere, yarısına kadar kömür olmuş...

Pencereleri açtık. Mustafa Runyun:

"Allah iyiliğini versin senin, derbeder insan! Bizi aç bıraktın. Böyle yemek mi pişirilir?"

"Ne olmuş yahu! Hayırdır inşaallah..."

Neyse… Yangın var diye koşup gelen öteki talebeleri teskin edip geri yolluyoruz. Dersten gelen soruyor...

Herkes pencereleri kapıları açtı. Dumanı, kokuyu gidermeye çalışıyor.

Bizim Şıh Ali, "Bu iş olmayacak." diyerek, o gün ikindiden sonra, ne kadar tenceresi, tabağı, kaşığı, bıçağı, ocağı varsa hepsini getirdi.

"Azizim, ben bu işlerin ehli değilim. Al şunları, atmayayım günah olur. Sizde kalsın. Beraber yiyelim. Masraf ne olursa ben de katılayım..." filân dedi. Ondan sonra üç sene beraber yedik.

Mahmud Kaya Bey

Ali Yakup Bey merhum kitap meraklısıydı. Tabii bir talebenin büyük takımlardan teşekkül etmiş kitapları almaya gücü yetmez. Buna rağmen çok kitap alırdı. Arapça, Osmanlıca olan bu kitaplar acaba ne oldu?

Mahmud Kaya Bey son günlerinde, Ali Yakup Bey'e çok itibar göstermiş ve hizmet etmiştir. Ali Yakup Bey ona dua eder ve şöyle derdi:

"Fakültedeki hocalar arasında Osmanlıca ve Arapçayı Mahmud Kaya Bey kadar iyi bilen olduğunu zannetmiyorum.

Çoktan profesör olmalıydı. Fakat fakültelerde bir seyir var. Onu tamamlaması lâzım...”

Rumeli’de Osmanlı Sevgisinin Sebebi

Ali Yakup Bey, Üsküp yakınında Gilan köyünde doğmuştur. Tahsilini önce Üsküp’te sonra da Saraybosna’da Hüsrev Bey Medresesi’nde yapmıştır. Mü’min ve Şükrü adındaki iki kardeşi de İstanbul’a gelmiştir.

Kabri cennet olsun. Ali Yakup Bey’in Osmanlı hayranlığına, hayran olurdum. Kendisine:

“Yahu hazret, ben Türk oğlu Türküm, Selçuklunun merkezi olan Konya’danım. Yahu Osmanlı hayranlığı sende, benden fazla. Bunun sebebi nedir?” diye sorduğumda, zarif, lâtif, dürüst insan, yalan bilmeyen insan, şöyle cevap vermişti:

“Sizler mirasyedisiniz. Mirasyedi, nimetin kadrini bilmez. Zengin çocuğu, zenginliğine şükretmez. Hamal çocuğu, ırgat çocuğu, dul ana çocuğu, nimetin kadrini bilir, şükreder. Aç, susuz kalmış, kıtlık günleri geçirmiş, felâketli anlar yaşamıştır. Hicretler, gurbetler, hicranlar tatmıştır... Sizler, Müslüman muhitte, Müslüman evde, Müslüman ailede büyüdünüz, yetiştiniz, geliştiniz.

“Osmanlı gelmeseydi, ben bugün, neuzübillâh, bir kâfirdim, bir Sırplı idim. Kıpkızıl bir Hırvat yahut Sırp Islav idim. Kâfir Makedonyalı, Karadağlı ne ise ben de o idim... Fakat Osmanlı gelmiş, elhamdülillah, beni zulmetten nura çıkarmış, kurtarmış...

“İslâmiyet gibi bir dini bana din olarak getirip tanıtmış; Peygamber-i Zîşan gibi bir peygamberi, bana lider yapmış; hakkı, hukuku, hakikati, batılı, efsaneyi, hurafeyi ayırdetmeyi öğretmiş. Ben sayılamayacak kadar çok, kadri ölçülemeyecek kadar değerli nimetleri İslâmiyet’le kazanmışım... İslâmiyet’i bana getiren Osmanlıdır.”

Altı Saat, Ayakta, Ağlayarak

Bir başka sefer de, yine Balkan Müslümanlarındaki Osmanlı sevgisine dair şunları söylemişti:

"Kosova fatihi Sultan Murad Hudavendigâr'ın şehid olduğu günü Arnavutlar anarlar. O gün Kosova'ya Saraybosna'dan da çok Boşnak gelir. Balkanlar'ın her tarafından gelenler olur. Büyük bayram yapılır... Sultan Murad Han'a yazılan Arnavutça mersiyelerin okunması altı saat sürer. Bu altı saat zarfında okunanlar, ayakta ve ağlayarak dinlenir. Onbinleri bulan bir kitlenin, göz yaşı dökerek, altı saat ayakta mersiye okuması ve dinlemesi, hangi aşkın neticesidir! İşte bu Balkan Müslümanlarının, Osmanlıya karşı duydukları şükran hissi, sevgi ve bağlılığın neticesidir...

"Bunu çok iyi bilen Avrupalılar, cumhuriyet yıllarında, Türkiye'yi Balkan Müslümanlarından uzak tutarak sizi onlardan koparmaya çalıştılar. Türkiye elçilik memurları da onları yerli hükümetlerin zulmünden koruyacağı yerde, kıyafetleriyle, dinî tahsilleriyle uğraşıp gücendirdiler ve Avrupalıların ekmeğine yağ sürdüler.

"Altı asır zarfında Osmanlı, Balkanlar'da gösterdiği tatbikat ile yerli halkın kalbine şu kanaati yerleştirmişti: Osmanlı, dürüstlüğün, sadakatin, vefanın, iffetin, namusun, şecaatin, mertliğin, hülâsa insanı insan eden hasletlerin sembolüdür... Saraybosna'da meşhurdur. Hristiyanlar birbirleriyle anlaşma, muahede yaptıklarında:

"Türk sözü müdür, bu verdiğin?"

"Evet, Türk sözüdür." derlermiş...

"Türk sözü" yani Müslüman sözü... Çünkü oralarda, Türk ile Müslüman ayni şeydir. Müslüman olan birisine, "Türk oldu." derler...

Baba Gitti, Evlâtlar Yetim Kaldı

"Osmanlı öyle yaşamış ki, İslâmiyet'in varlığında, nurunda, aşkında, varlığını benliğini öyle eritmiş ki, her şeyi dini olmuş...

O zaman Osmanlı, her sahada örnek insan yetiştiren bir dergâh, bir kapı, bir medrese, bir felsefe, bir ekol olmuş... Zaten küfrün, Osmanlıya karşı, asırlardır devam eden kini de bu yüzdendir.

"Bu yüzden acırım ki, Balkanlar'dan Osmanlı çekildi, baba gitti, evlâtlar yetim kaldı. Türkiye lâik oldu, kenara çekildi. İslâm âleminde olup bitenlere yabancı kaldı. İçişleridir ben karışmam, dedi. O zaman Müslüman milletler karışıklık içinde kaldı; azınlıkta oldukları yerlerde Müslüman topluluklar, sahipsiz kaldı, ezildi...

"Hilafet varken, maddî güç olmasa bile, manevî bir güç, bir dayanak vardı. Müslümanlar, Osmanlı Türk babaya güvenerek, varlıklarını müdafaa edecek cesareti kendilerinde buluyorlar, babanın da kendileri için çırpındığını biliyorlardı. Sonra Hilafet yok oldu, Türkiye bir kenara çekildi, baba gitti, evlâtlar yetim kaldı... Hilafet varken, maddî gücü olmasa da, manevî gücü ile, uzaktaki Müslümanları bile canlı tutuyordu."

Ziyan Olan Müslüman Aydınlar

Arnavutluk'tan ve Yugoslavya'dan tahsil için Ezher'e gelmiş gençler vardı. Bunlar tahsillerini bitirdiler ama dönecekleri yer kalmamıştı. Döndüklerinde bir iş göremeyecek, canları da gidecekti... Yaşlandılar, ye'se kapıldılar... Bazıları Kahire ve İskenderiye'deki ecnebi şirketlerinde vazife aldılar. Tercüman veya muhasip olarak çalışmaya başladılar.

Ali Yakup Bey, bunlara çok acırdı. Hele birgün, dört tane yetişmiş Boşnak talebenin Amerika'ya gitmek için teşebbüse geçtiklerini haber almış, görmüştü. Benim odama geldi, hıçkıra hıçkıra ağladı:

"Azizim, bunların dördü de yetişmiş gençler. Bunları Yugoslavya'dan tanırım. Zaten okumuşlardı, hoca idiler. Buraya Arapçalarını kuvvetlendirmek için geldiler. İkisinin babası Saraybosna'da Hacı Muy Ağa derler, zengin bir zattır. Hüseyin'le Osman

onun oğullarıdır. Babaları merhum Hacı Muy Ağa, Şair Akif Bey'in dostu idi. Evlerinde *Safahat* okunurdu.

"Şimdi Hacı Muy Ağa'nın ruhu ne kadar muazzeptir: "Hoca olarak yetiştirdiğim çocuklarım, sonunda Amerika'ya mı gidecekler?" diye, hatırası ağlıyor, kemikleri sızlıyor, ruhu kanıyor... Ben buna nasıl ağlamam?"

İlim mesleğinin kıymetini bu kadar bilen, davaya böyle gönül vermiş olan merhumun, Türkiye'ye, Müslümanların arasına gelince, aynı akıbete duçar olup, ömrünün en verimli senelerini ekmek parası için muhasebeci olarak harcamış bulunması, gerçekten hem ibret, hem de ızdırap vericidir.

Sırp ve Hırvat Vahşeti

Ali Yakup Bey'in çok basiretli uzak görüşlü sözleri, endişeleri vardı:

"Yarın, korkarım ki, haçlılar, ehl-i salip, Balkanlar'da büyük felâketler, facialar ortaya çıkaracaklar. O günler geldiğinde, Hristiyanlık âlemi, Avrupa, Sırplara, Hırvatlara, hatta Karadağlılara bile yardım edecekler... Fakat Müslüman Boşnak'ın, Müslüman Arnavut'un hâli ne olacak?"

1988'de vefat etmiş bulunan Ali Yakup Bey'in 1940'lı yıllarda söylediği bu sözleri naklettiğim şu sıralarda, önce Saraybosna'da sonra Kosova'da cereyan eden felâket ve facia sahnelerini, merhum o zamanlardan görmüş ve söylemiş; bugünlerin hicranını daha o vakitte yaşamış ve ağlamıştır... Şöyle derdi:

"Azizim, sizler, Balkan Hristiyanlarının ne kadar vahşi mahlûklar olduğunu, kat'iyyen tahmin ve tasavvur edemezsiniz! En kötüleri Sırplardır. Sonra sırasıyla Hırvatlar, Bulgarlar, Karadağlılar ve Yunanlılar gelir. Evet, Yunan zalimi ötekilere göre geri kalır! Bilhassa Sırpların kini çok müdhiştir. Hâlâ 650 sene önce İslâm güneşinin Balkanlar'a doğuşunun hıncını, düşmanlığını taşırlar. Buğuzları kalplerini doldurur. Hınçlarını hiç

unutmazlar. Ellerine fırsat geçerse yapmayacakları hainlik, vahşilik, rezillik yoktur...”

Ezherli Âlimler Asıldı

Ali Yakup Bey merhum sanki günümüzde olanları, ırza, namusa, cana tasallut eden, komşuları olan Müslümanları kesen vahşi Sırpları, Hırvatları o zamandan görmüş gibi söyler, üzülürdü. Şunları söylerdi:

“Boşnaklar olsun, Arnavutlar olsun, asırlarca Osmanlıdan aldıkları güçle, Balkan’daki diğer kavimlere efendilik etmişlerdir. Hristiyanlar, bu âdil ve âlicenap efendiyi, sadece makamından indirmek değil, vahşetle yok etmek isterler. Bunun için fırsat kollarlar. İkinci Cihan Harbi’nden sonra Yugoslavya’da yarım milyon Müslüman kılıçtan geçirildi.

“Tito’dan evvel, Müslüman düşmanı Mihayleviç diye bir general vardı. Kuduz bir düşmandı. Almanlar Üsküp bölgesinden çekildikten sonra, Ezher’den gelen bazı arkadaşlarımızı idam ettirdi. Naaşlarını yedi gün caddede darağacında bıraktı. Bunlardan birisi de Şuayb diye bir arkadaşımızdı...”

Ali Yakup Bey birçok meziyetleri olan bir arkadaşımızdı. Mısır’dan Ankara’ya, Mısır sefaretine mütercim olarak geldiği zaman olsun, İstanbul’da Bahariye fabrikasında muhasip olarak çalıştığı zaman olsun, kendisini ziyaret ettiğimde, onu çok sıkılmış bir hâlde görüyordum.

Devam Eden Bir Gaflet ve Zaaf

Hatta Hoca’yı tanıyanlardan birçok dostlar, kendisinin çok üzüntülü günler geçirdiğini, hatta, “Bu Müslümanlar, kendi insanına sahip çıkmıyor.” diye ye’se düştüğünü söylemişlerdir. Ne yazık ki, insan kadrini bilmemek ve kendi kıymetlerimize alâkasızlık en büyük ve tehlikeli zaaflarımızdandır. Hâlen de öyledir...

Ali Yakup Bey'in rahata kavuşması ve talebe yetiştirmeye kendini vermesi ne yazık ki çok geç tahakkuk edebilmiştir.

Değerli insanlarımızın kadr ü kıymetlerini bilmekte ve onların verimlerini, faydalarını arttırmak için zamanında ellerinden tutmakta gösterdiğimiz gaflet bahsinde, Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi'nin bir ifadesini hatırlarım:

"Bizler, ne kadir bilmez insanlarız? İsmail Fennî Efendi'nin, *Maddiyyûn Mezhebinin İzmihlâli* adlı eserini okudum. Şaştım, hayran oldum. Biz İstanbul'da iken, bu zattan hiç haberimiz yoktu. Adam neler biliyormuş? Dört lisanda hem okumuş, hem okuduğunu anlamış, hazmetmiş, tenkidini yapmış... Bu kadar bilgiyi, düşünceyi, fikri, zihninde, kalbinde, ruhunda yaşatmış olan bu mühim zatı, acaba kaç kişi tanıyordu? Acaba bu büyük adamın cenazesinde kaç kişi bulundu? Büyük diye alkışlanan sahte kıymetlerin yanında, bu gibi asil ve nezih insanların kadr ü kıymetlerinin bilinmesi nasıl temin olunabilecek!?" demişti.

Akıllı, Oldu Çuval; Zeki, Oldu Pamuk

Ali Yakup Bey merhum, "Şu yarım hocalar milleti perişan ettiler, yahu!" der ve başından geçmiş bir vak'ayı anlatırdı:

Üsküp'te Ulucami'de Ramazan günü bir vaiz vaaz ediyordu. Çok şakrak da bir konuşması vardı. "Yahu şu hocayı bir dinleyeyim." dedim. Oturdum...

Arapça bir ibare okuyordu:

"El mu'minu kiyisu kutnin..."

Acaip! Bu ibarenin aslı: *"El mu'minu keyyisun fatînun."*

Hoca, *keyyis*'i de *fatîn*'i de bilmiyor. Birini *kiyis*, diğerini *kutun* okuyor. Böylece "keyyis: akıllı" oluyor "kiyis: çuval", "fatîn: idrâk sahibi, zeki" oluyor "kutun: pamuk"...

Bundan sonra başlıyor, ibareye mana vermeye... Lâf bol, adam cerbezeli. Diyor ki:

"Müslüman pamuk çuvalı gibidir. Yani bu ne demek? Şu demek: Efendi! Müslüman, pamuk çuvalı ne kadar, bembeyaz, saf, süt gibi, kar gibi... Yani gılli yok gışı yok!.. Pamuk nasıl ki kozasından toplanmış, çuvala konmuş, toprak görmemiş, toz bile değmemiş..."

Vaiz böyle yarım saat konuştu. O mübarek Ramazan gününde halkı mest etti.

Yahu, bu cadaloz insanlar ne belâlı olurmuş! Öyle anlatıyor ki, neredeyse beni bile inandıracak...

Vaaz bitti Hocanın yanına gittim:

"Hocam, *inne mine'l-beyâni le-sihran* (öyle konuşmalar vardır ki insanı büyüler) buyurulmuş; ben, beyanın, belagatin, güzel ifadenin, insanı büyüleyici olduğunu biliyorum ki, Peygamberimiz buna işaret etmiştir... Fakat bana, bu nasıl olur, diye sorsalar, seni misal gösteririm. Hoca efendi doğrusu tebrik ederim yahu!"

"Ne oldu ki?"

"Daha ne olsun, yahu, becerdin! Kutun'u nereden çıkardın?"

"Sorma, matbaada mürettip noktayı düşürmüş, fe olmuş; kafın noktasını kalemle yerine koydum..."

"Ne oldu?"

"Düzeldi..."

"Hocam neyse becerdin, ama, bu her yerde olmuyor!"

"Ne olacak ya?"

Vaiz böyle deyince, başka bir nüsha getirttik; anlattım:

"Bak! Keyyisun, akıllı, kiyâset'ten gelir. Fatînun, idrâk sahibi, zeki, dirayetli, aldanmaz... demek" filân diye izah edince vaaz hocası kafasını sallayıp kaşıyarak şöyle dedi:

"Bu Arapça zor şey be! Bu Arapça zor lisan yahu!"

Batnî, Batnî

Ali Yakup Bey merhumun, cehlini lâfazanlıkla örtmeye çalışan gösteriş budalaları için anlattığı şöyle bir fıkra da vardır:

Bir Arnavut, oğlunu medreseye göndermiş; Arapça okuyor. Çocuk yatılı mektepten, tatil için eve gelmiş... Karnı ağrıyormuş. Arapça bildiğini gösterecek. Sayıklar gibi, inler gibi, başlamış konuşmaya:

"Batnî, batnî..."

"Oğlum neren ağrıyor?"

"Batnî, batnî..."

Baba, Arapça bilir geçinen bir arkadaşına koşmuş:

"Yahu, çocuk hasta... Batnî, batnî diyor. Yahu neresi hasta, ne ilâç vereceğiz?"

Arkadaşı, bilgiç bilgiç fikrini beyan etmiş:

"Ha! Evet! Batana, yabtunu, batnen... Masdardır. Demek ki masdarı ağrıyor..."

Yahu "Yarım tabib candan, yarım hoca dinden eder." derler. Aynen öyledir!

MÜDERRİS YOZGATLI İHSAN EFENDİ

Kahire'ye gelişimin ilk günüydü. Arkadaşlar, "İhsan Efendi'ye derse gideceğiz, seni de götürelim." dediler.

Mustafa Runyun, Ali Yakup Bey, Arnavut arkadaşımız Fazıl Bey ve Hüseyin Lâtif Bey, hep birlikte Sultan Mahmud Tekkesi'ne gittik. İhsan Efendi, medrese olarak kullanılan bu eski tekkenin müderrisi idi.

İhsan Efendi burada Arapça ve Türkçe ders takrir ediyordu. Arapça olan derslerine Türklerle birlikte Habeşli, Sudanlı, Nijeryalı, Hindistanlı, Pakistanlı talebeler de katılırdı.

O gün ikindiden sonra Sultan Mahmud Tekkesi'ne gittik. İhsan Efendi dershanedeydi. Orta boylu, dolgunca, sakalında beyaz teller sayılacak kadar az, sanki sima-yı Peygamberîyi andıran, erkek güzeli, beyaz tenli, pembe yanaklı güzel bir yüz...

Hak Dini, Kur'an Dili

Her zaman Osmanlı sarığı ve Osmanlı cübbesi giyen Hocaefendi, dershanede beyaz entari ve takke ile oturuyordu. Bir genç kendisine kitap okumaktaydı. Onu dikkatle dinliyordu. Sağ kolunu masaya dayamış, sol elini Akif Bey'in hep yaptığı gibi dizine koymuştu.

İçeri girip selâm verdik. Selâmımızı aldı, ama gelenlere fazla dikkat etmedi; dinlediği kitaba dalmıştı.

Okuyan, Gerede mütfüsünün oğlu Nevzad isminde bir talebe imiş. Küçük Hamdi Efendi'nin *"Hak Dini Kur'an Dili"* kitabını okuyordu. İhsan Efendi,

"Oğlum sen bu Lâtince harfleri süratli okuyorsun. Ders aralarında vakit geçirmeyelim, bu tefsiri bana okuyuver. Hamdi Efendi, ben de okumayacaksam, bu tefsiri kimler için yazdı? Okur musun?" diye sormuş, Nevzad, "Okurum Hocam." deyince başlamışlar, onuncu cüze gelmişlerdi; sekiz ciltlik tefsirin, üçüncü cildinin sonlarında idiler. Cihad ve hicret bahisleriydi. Hoca çok dikkatle dinliyordu.

Ulvîlik, Süflîlik

Bizim geldiğimizi farkedince,

"Haa, geldiniz mi? Evlât burada kalsın." dedi. Derse başladık. Beni sordu:

"Bu molla kimdir?" dedi.

"Efendim, işte Konyalıdır, filân hocazadedir" diye, Mustafa Runyun tanıttı.

"Ya öyle mi? Madem hocazadeymiş, Cenab-ı Hak, zadeliğini devam ettirsin de feyizler versin." diye dua etti. Sonra bana adımı sordu. "Ali Ulvi" deyince,

"Ali'de de ulvîlik var. Pederin mi koydu bu ismi?"

"Yok efendim, bendeniz aldım."

"Nerden mülhem? Manasını anlıyor musun?"

"Ulvî, yüksek manasınaymış efendim. Konya'da hükümet konağı karşısında bir mağaza vardı. Onun ulvi diye pek güzel bir levhası vardı. Oradan ilham almıştım..."

"Eh, hayırlı olsun evlâdım. Ulvîlik herkesin istediği birşey. Beşeriyet bugün ulviyyete çok muhtaç. Süflîlik aldı yürüdü, maalesef. Bunu bir İlâhî ilham olarak kabul et de, öyle ol inşaallah..."

Mustafa Runyun'a sordu:

"Molla nereye kadar okumuş?"

"Efendim, *Kâfiye*'ye kadar okumuş..."

"İyi, o hâlde sizinle yürür, katılsın kervana bakalım..."

Sonra *Avâmil*'den, *İzhar*'dan, *Kâfiye*'den bir iki bahis açıp beni biraz yoklayıverdi.

"Okuduğumuz kitaptan sana da bir tane versinler, sen de devam et inşaallah." dedi.

Cevher-i Meknûn

Arapça belâgattan *"Cevher-i Meknûn"* okutuyordu. Bu derse Türklerle beraber diğer talebeler de katılırdı. Çünkü İhsan Efendi, âlim olduğu kadar, dersi de çok güzel anlatan bir muallimdi. Talebenin dikkatli dikkatsiz olanını hemen farkeder, uyandırıverirdi.

"Şu bahis neydi bakalım?" diye soruverir, cevap veremediğimizde,

"Çocuklar, Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de: *Mâ cealallâhu li-reculin min kalbeyni fî cevfihi*, Allah bir kimseyi iki kalbli yaratmamıştır, buyuruyor. Ya buradasınız, ya değilsiniz. Burada iseniz konuşalım; değilseniz, kitabı kapatalım." deyiverirdi.

Mısır'a Gelişi, Akif Bey'le Aynı Vapurda

İhsan Efendi, 1925 yılında, yüksek tahsil yapmak için Kahire'ye gelmiş. İstanbul'dan hareket eden vapurda Mehmed Akif merhum da varmış. Mısır'a, artık temelli kalacağı, son gelişiymiş. İhsan Efendi, Akif Bey'i ilk defa bu vesile ile tanımış.

İhsan Efendi, Ezher'deki tahsil yıllarında, sonradan bizim de kaldığımız, Revakül Etrak'teki Muhammed Bey Ebu Zeheb yurdunda kalmış. Burada İsmail Ezherli Hoca ile birlikte aynı odada dokuz sene arkadaşlık etmişler. Yine burada Bayramiçli Hâfız Eşref adında bir arkadaşları daha varmış. Mehmed Akif Bey, Kahire'ye indikçe onların odalarına uğrar çay içermiş.

İhsan Efendi, el-Ezher'de tahsilini tamamladıktan sonra imtihana girerek "âlimiyye" şehadetini, diplomasını almış. O zamanlar el-Ezher'de, bizim Osmanlı medreseleri usulü gibi, talebe sırasıyla, istediği hocalardan ders görerek ve ruus imtihanına girerek mezun oluyordu. Sonradan adına külliye denilen fakülteler açıldı. Şeriat, Vaaz ve İrşad, Usûlüddin ve Lügat fakülteleri gibi.

İhsan Efendi imtihanda, yüzlerce talebe arasında ikinci olmuş. Birinci bir Mısırlı imiş.

Saray'a Mütercim, Tekkeye Müderris

Bu sırada, Osmanlı devletinden kalmış Mısır'a dair dört yüz elli senelik Türkçe vesikaların Arapçaya tercüme olunması için, Abidin Sarayı denilen Kraliyet Sarayı'nda bir tercüme kalemi kurulmasına karar verilmiş ve imtihan açılmış. İhsan Efendi imtihanı kazanarak, burada vazife almış.

Bir zaman sonra da, ayrıca, Sultan Mahmud Tekkesi'ne müdür olarak tayin edilmiş. Burası eskiden tekke imiş. Ancak İhsan Efendi, vakıflara müracaat ederek,

"Ben şeyh değilim, hocayım. Bugün dervişten ziyade, âlim hocalara ihtiyaç var. Açıkta kalmış talebeler var, onları buraya alalım." demiş.

Vakıfların başında bulunan, Türk dostu meşhur Azzam ailesinden Abdurrahman Azzam Bey bunu kabul etmiş. İhsan Efendi'yi buraya müderris olarak vazifelendirmişler. Böylece Hocaefendi bu tekkenin hem müdür, hem de müderrisi olmuş.

Tekke'de bir imam ile bir de süpürgeci hademe bulunurdu. Talebenin sadece yatması temin edilir, ayrıca yemek veya burs verilmezdi. İhsan Efendi'nin dört veya beş lira gibi küçük bir maaşı vardı. Hergün gider, akşam ve yatsı namazlarında orada bulunurdu.

Akif Bey'in Lâtifesi

İhsan Efendi, saraya mütercim olunca, bunu duyan Mehmed Akif Bey, İhsan Efendi'yi, hem tebrik etmiş hem de ona lâtife yapmış:

"İhsan Efendi, tebrik ederim. Fakat ben senin sopa gibi hoca olmanı isterdim. Yahu, sen bizim aramıza karıştın, kâtip oldun..."

Hakikaten o iş İhsan Efendi'yi çok meşgul ediyor ve yoruyordu. Birgün derse geldiğinde şöyle şikâyet etmişti:

"Çocuklar, bugün tercüme ettiğim evrak, ineklere aitti. Sudan'la Mısır hükümeti arasında bir miktar inek alışverişi ve sevkiyatı hakkındaki vesikaları tercüme ettim. Oralardan, buralara belâğat bahislerine geliyorum. Binaenaleyh, sizden rica ediyorum, vakitlerinizi değerlendirin. Unutmayın ki her şey bu yaşlarda oluyor."

Türkiye İçin Yetişin

İhsan Efendi, bizlerle bilhassa meşgul olmak ve bizi yetiştirmek istiyordu. Şöyle demişti:

"Çocuklar ben sizi Türkiye için hazırlamak istiyorum. Bunun için, gönlümden geçiyor ki, sizinle Türk edebiyatı da okuyalım. Çünkü Arabistan'ın size ihtiyacı yok. Ne kadar Arapça yazsanız, bir Arap edibi, yazarı gibi yazamazsınız. Yazsanız da, mühim olan Arabistan değil Türkiye'dir.

"Ben sizi, İslâmiyet'e ihlâs ile pek çok hizmetler etmiş; bu yüzden de bütün kötülerin düşmanlığını üzerine çekerek, başına birçok felâketler sarılmış olan, kendi memleketimiz için hazırlamak istiyorum. Gelin sizinle Türkçe edebiyat okuyalım."

Bunun için Ziya Paşa'nın *"Terkîb-i Bend"* ve *"Terci-i Bend"*lerini okumamızı istedi. Okumaya başladık.

İkinci derste, biz, geçen kelimelerden bazılarında tereddüt gösterince, İhsan Efendi, canı sıkılarak, bizi tekrar ikaz etmişti:

"Çocuklar, ben geçende arzettim. Ben yorgunum. Buraya yorgun geliyorum. Size olan şefkatim, merhametim; dine, ilme olan aşkım, beni buraya getiriyor. Öğleden sonra, herkes yemeğini yer, biraz uzanır. Ben ondan da mahrumum. Size vereceğim derslere bakıp geliyorum. Hergün okuyacağımız dersi, sizler de yazın ve çalışıp gelin.

"Talebe derse bakar, hamını alır, anlayacağı kadar anlar; anlamadığını hoca anlatır. Hiç bakılmadan gelinen dersi, ben anlatamam. Lütfen birer Osmanlıca kamus edinin. Muallim Naci'nin veya Selahaddin'in lügatları olur..."

İhsan Efendi, kendisi de Ziya Paşa'nın bendlerini bir kitaptan alıp yazmıştı. Bizler de bulduk yazdık. Söylediği lügatları da Türkiye'ye yazıp bizim için getirtmişti.

Bizi Odamızda Kontrol Ediyordu

Hoca, birkaç kere de yurttaki odamıza baskın yapıp bizi kontrol etti. Kendisinin eski arkadaşlarından yurtta kalanlar vardı. Bunlar Ezher'i bitirmişler fakat Türkiye'de inkılâplar olunca, memlekete dönememiş, mecburen burada kalmışlardı. Ezher de onları atmıyor, "Kendi ecdatlarının vakfıdır, çaresizdirler, kalsınlar." diye, yurtta bırakıyordu.

İhsan Efendi, bu zatları ziyaret ediyormuş gibi, birkaç kere, yatsıdan sonra yurda gelmiş, bizim odamıza da kapıdan bir göz atmıştı... İlk defası idi, "tık tık" kapımız vuruldu. Açtık. "Buyurun efendim." dedikse de içeri girmedi. Selâm verdi.

"Abdülvehhab Efendi müsaitse ziyaretine geldim. Bakar mısınız?" dedi. Hemen gidip baktık.

"Efendim, sizi bekliyor, buyurun." dedik.

Allah'tan, Hoca geldiğinde, hepimiz kitaplarımızı açmış, derse çalışıyorduk.

Hoca Efendi, bunu birkaç kere yapmıştı.

Ziya Paşa'nın Terkib'lerini okumaya başladık. İki Terkib'i de okuduk. Bir derste bazan bir, bazan iki üç bend okuduğumuz oluyordu. Böylece Ziya Paşa'yı bitirdik.

Ziya Paşa'nın 'Terkib' ve 'Terci'i

Malûmdur ki Ziya Paşa'nın *Terkib* ve *Terci* manzumeleri, on ikişer bendden meydana gelir. Bu bendlere *"terkib-hane"* ve *"terci'-hane"* denir. Her bend onar beyittir. Her bendin sonunda bir de ilâve "bend beyti" bulunur. Terci'lerde bu beyit aynen tekrarlanır, Terkib'lerde farklıdır.

Ziya Paşa'nın bu şiirleri, birer şaheserdir. Bugün de millî ve dinî, fikir ve edebiyat sahasında, gençlerimizin muhakkak anlayarak okumaları gereken iki temel eserdir. Liselerin edebiyat derslerinde okutulsalar, büyük bir kültür inkılabı olur.

Namık Kemal, bu eserler için, Ziya Paşa'ya şöyle hitap eder:

Tercî' ile fikri kıldın i'lâ
Terkîb ile şi'ri ettin ihyâ

Terci-i Bend'de, kâinatın yaradılışı, sonsuzluğu, Allah'ın kudreti, insanın kâinattaki yeri, tabiattaki tezatlar, yaradılışın sırları ve kader önünde insanın sualleri ve aczi ele alınmıştır. Ziya Paşa her bendin sonunda tekrar ettiği,

Subhâne men tehayyare fî sun'ihi'l-ukûl
Subhâne men bi-kudretihi yu'cizü'l-fuhûl

beyti ile, Allah'a imanını ve onun kudreti karşısındaki aczini ve hayretini ifade etmektedir. Şöyle diyor:

"Eserleri, icâdı, san'atı, hilkat ve kâinatı karşısında akılları hayrete düşüren yüce Allah'ım, seni, şânına lâyık olmayan sıfatlardan tenzîh ederim. Âlimleri, dâhîleri kudretiyle âciz bırakan Allah'ım, seni, ulûhiyetine yakışmayan sıfatlardan tenzîh ederim."

Terci'-i Bend'den Seçilmiş Mısralar

Ziya Paşa, Terci'-i Bend'e şöyle başlar:

Bu kârgâh-ı sun' aceb dershânedir,
Her nakş, bir kitâb-ı ledünden nişânedir.
Gerdûn, bir âsiyâb-ı felâket-medârdır,
Gûyâ içinde âdem-i âvâre, dânedir

Terci'de, beyitler birbirini tamamlar ve terci beyti olan *"Subhâne..."* ye bağlanırlar. Terci-i Bend'den buraya birkaç beyit alalım. İnsanların, muhtelif arzu ve gayelere doğru çabaladıklarını, herkesin bir derdi olduğunu anlattığı onuncu bendden:

Etmiş kimisi râhatın, ikbâl için fedâ,
Olmuş kimi beliyye-i idbâra mübtelâ.
Etmiş kimin, harîs-i kıtâl, ârzû-yi şân
Kılmış tama' kimisini candûde-i vegâ
Olmuş kimi, musahhar-ı efsûn-i çeşm-i yâr,
Olmuş kimi, mukayyed-i gîsû-yi dilrübâ.
Etmiş hülâsa, bir emel-i hâs-ı bî-lüzûm,
Her şahs-ı hürrü kayd-ı esâretle mübtelâ.

İnsanların kendi hatalarını görmedikleri, cinayetlerini bile mazur göstermek için bahaneler, mazeretler uydurdukları, gerçek adaleti ölçecek bir mizanın cihanda bulunmadığı:

Mazluma zâlim eyler iken zulm ü gadr ü âl,
Kârında âsim olduğunu eylemez hayâl.
Bir memlekette salbolunur kàtı'-ı tarîk,
Bir yerde mûcib-i şeref ü fahrolur bu hâl.
Vâbestedir hayâline ef'âli herkesin,
Kimse umûruna edemez nisbet-i dalâl.
Akl ü cünûnu, bâtıl u hakkı beyân için
Yoktur cihanda, hayf ki, mîzân-ı i'tidâl.

Cenab-ı Hakk'ın kâinatta ve insandaki tasarrufları, her şeyin onun emr ü fermanına tâbi olduğu, beşer idrakinin bunları anlayamayacağı:

Eyler sabah şamı ve leyli nehar eder,

Sayfı kılar şitâ vü hazânı bahâr eder.
Nez'-i hayât-ı hayyeder, emvâta can verir,
Eyler gubârı âdem ü cismi gubâr eder.
Bir mülkü, bir harîs-i sitemkâr için yıkar,
Bir kavmi, bir münâfık ile târumâr eder.
Ârif odur ki, mu'terif-i acz olup Ziyâ,
Bu hâdisât-ı câriyeden i'tibâr eder.
Mülkünde Hak, tasarruf eder keyfemâyeşâ,
İsterse kevni yok eder, isterse var eder.

Terkib'lerin Girişi ve Akif Bey'in Meziyeti

Daha fikrî ve tasavvufî olan Terci-i Bend'e göre Terkib-i Bend, kolay anlaşılır, çok ustalıkla nazm edilmiş hikmetli sözlerle doludur. Neredeyse her beyti, halk arasında atasözü gibi bilinir ve sık sık tekrar edilir.

Yalnız, Divan edebiyatında, bu Terkib-i Bend'lere başlarken, ilk bend, bir gelenek olarak içkiden, badeden, meyhaneden filân bahsederek nazm edilir. Edebiyat tarihinde mevcut bütün terkib-i bendler böyledir. Onun için Ziya Paşa da Terkib'e başlarken,

Sâkî, getir ol bâdeyi kim, mâye-i candır

diyor ve ilk bendini,

İç bâde, güzel sev, var ise akl ü şuûrun,
Dünya var imiş, yâ ki yoğolmuş, ne umûrun!

diye bitiriyordu. Bu insanlık dışı lâfların, sonraki on bir benddeki yüksek ve hikmetli fikirlerle hiçbir alâkası yoktur. Ama işte an'ane belâsı, bunları yazdırıyor.

İhsan Efendi, bu şiiri okumaya başlamadan, işin burasına işaret etmiş ve şöyle demişti:

"Bu kadar lâubali, sarhoş, yeis hâlinde bir kalenderin söyleyeceği bu ifadelerle, Ziya Paşa gibi ciddi bir fikir adamının ne alâkası olabilir? Ama işte âdet olmuş..."

Bu arada Mehmed Akif merhumun bir meziyetine işaret etmeyi de unutmamıştı:

"İşte çocuklar, Akif Bey'i neden en çok severiz? Çünkü *Safahat*'ında böyle lüzumsuz, yersiz, uygunsuz şeyler yoktur. Gençliğinde, üstadları taklit ettiği yaşlarda, âdete uyarak, bunlara benzer birkaç şey yazmışsa da, sonra onları Safahat'a almadığı gibi, hepsini imha ederek ortadan kaldırmıştır. Eserini yok etmek kolay iş değildir. Fakat Akif'in ihlâsının önünde, hiçbir batıl ve yanlış duramamıştır..."

Terkib-i Bend, Çok Mühimdir

Terkib-i Bend'i okumaya başladık. Baktık ki her mısraı bir hikmet... Artık iyice çalışıp geliyorduk. İhsan Efendi de bizim çalıştığımızı görünce, aşk ve şevkle gayretini arttırıp bizimle meşgul olmaktaydı. Kendisinden çok istifade ettik.

Ziya Paşa'nın Terkib-i Bend'inin ehemmiyetini ve muhakkak dikkatle okunup kelimeleri de iyice öğrenilerek içindeki hikmetlerin hazmedilmesi zaruretini tekrar etmek isterim. Aziz okuyucu dostlarımın, bulmakta güçlük çekeceklerini düşünerek, biraz da ihmal edeceklerinden korkarak, hiç olmazsa Terkib'in son yedi bendini aşağıya aynen alacağız. Lütfen lügata bakmaktan üşenmeyerek veya varsa, bilen bir dostunuzdan rica ederek, dikkatle okuyunuz.

Ziya Paşa'nın Terkib-i Bend'inin Son Yedi Bendi

Bir katre içen çeşme-i pür-hûn-i fenâdan
Bâşın alamaz bir dahi bârân-ı belâdan
Âsûde olam dersen eğer gelme cihâne
Meydâne düşen kurtulamaz seng-i kâzadan
Sâbit-kadem ol merkez-i me'mûn-i rızâda
Vâreste olup dâire-i havf u recâdan
Dursun kef-i hükmünde terâzû-yi adâlet

Havfın var ise Mahkeme-i Rûz-ı Cezâ'dan
Her kim ki arar bû-yi vefâ tab'-ı beşerde
Benzer ana kim devlet umar zıll-i hümâdan
Bî-baht olanın bâğına bir katresi düşmez
Bârân yerine dürr ü güher yağsa semâdan
Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar
Rencîde olur dîde-i huffâş ziyâdan
Her âkıle bir dert bu âlemde mukarrer
Râhat yaşamış var mı gürûh-i ukalâdan
Hall etmediler bu lügâzın sırrını kimse
Bin kàfile geçdi hükemâdan fuzalâdan
Kıl san'at-i Üstâd'ı tahayyürle temâşâ
Dem vurma eğer ârif isen çûn ü çerâdan
İdrâk-i me'âlî bu küçük akla gerekmez
Zîrâ bu terâzû o kadar sıkleti çekmez

Âyînesi İştir Kişinin, Lâfa Bakılmaz

Dehrin ne safâ var acabâ sîm ü zerinde
İnsan bırakır hepsini hîn-i seferinde
Bir reng-i vefâ var mı nazar kıl şu sipihrin
Ne leyl ü nehârında ne şems ü kamerinde
Seyr etti hevâ üzre denir taht-ı Süleyman
Ol saltanatın yeller eser şimdi yerinde
Hürr olmak eğer ister isen olma cihânın
Zevkinde safâsında gamında kederinde
Cânan gide rindan dağıla mey ola rîzân
Böyle gecenin hayr umulur mu seherinde
Hayr umma eğer sadr-ı cihân olsa da bi'l-farz
Her kim ki hasâset ola ırk u güherinde
Yıldız arayıp gökte nice turfa müneccim
Gaflet ile görmez kuyuyu reh-güzerinde

Onlar ki verir lâf ile dünyâya nizâmât
Bin türlü teseyyüb bulunur hânelerinde
Âyînesi iştir kişinin lâfa bakılmaz
Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde
Ben her ne kadar gördüm ise ba'zı mazarrat
Sâbit-kademim yine bu re'yin üzerinde
İnsâna sadâkat yakışır görse de ikrâh
Yardımcısıdır doğruların Hazret-i Allah

Lâ'net Ola Ol Mâle ki

Gadr ede re'âyâsına vâlî-yi eyâlet
Dünyâda ve ukbâda ne zillet ne rezâlet
Lâyık mıdır insân olana vakt-i kazâda
Hak zâhir iken bâtıl için hükmü imâlet
Kâdî ola da'vâcı ve muhzır dahi şâhid
Ol mahkemenin hükmüne derler mi adâlet
Ey mürtekib-i har bu ne zillet ki çekersin
Birkaç kuruşa müddet-i ömrünce hacâlet
Lâ'net ola ol mâle ki tahsîline ânın
Yâ dîn ola yâ ırz ü ya nâmûs ola âlet
Âdem olanın hayr olur âdemlere kasdı
İnsânlığa insanda budur işte delâlet
İnsân ona derler ki ede kalb-i rakîki
Âlâm-ı benî nev'i ile kesb-i melâlet
Âdem ana derler ki garazdan ola sâlim
Nefsinde dahî eyleye icrâ-yı adâlet
Sâdık görünür kisvede erbâb-ı hıyânet
Mürşid sanılır vehlede ashâb-ı dalâlet
Ekser kişinin sûretine sîreti uymaz
Yârab bu ne hikmettir İlâhî bu ne hâlet
Ümmîd-i vefâ eyleme her şahs-ı degalde
Çok hâcıların çıktı haçı zîr-i begalde

Elbette Olur Ev Yıkanın Hânesi Vîran

Bir abd-i Habeş dehre olur baht ile sultan
Dahhâk'ın eder mülkünü bir gâve perîşan
İkbâline idbârına dil bağlama dehrin
Bir dâirede devr edemez çenber-i devran
Zâlim yine bir zulme giriftâr olur âhir
Elbette olur ev yıkanın hânesi vîran
Ekser görülür çünki cezâ cins-i amelden
Encâmda âhenden olur rahne-i sûhan
Tezkîr olunur lâ'n ile Haccâc ile Cengîz
Tebcîl edilir Nûşirevân ile Süleyman
Kàbil midir elfâz ile tağyîr-i hakîkat
Mümkin mi ki tefrîk oluna küfr ile îman
Bir hâkden inşâ olunur deyr ile mescid
Birdir nazar-ı Hak'ta mecûs ile müselman
Her derdin olur çâresi her inleyen ölmez
Her mihnete bir âhir olur her gama pâyan
Geh çâk olunur dâmen-i pâkîze-i ismet
Geh iffet eder âdemi ârâyiş-i zindan
Sabr et siteme ister isen hüsn-i mükâfât
Fikr eyle ne zulm eylediler Yûsuf'a ihvan
Zâlimlere bir gün dedirir kudret-i Mevlâ
"Tallâhi le-kad âsereke'llahu aleynâ"

Sen, Herkesi Kör, Âlemi Sersem mi Sanırsın

Her şahsı harîm-i Hak'a mahrem mi sanırsın
Her tâc giyen çulsuzu Edhem mi sanırsın
Dehri arasan binde bir âdem bulamazsın
Âdem görünen harları âdem mi sanırsın
Çok mukbili gördüm ki güler içi kan ağlar

Handan görünen herkesi hurrem mi sanırsın
Bil illeti kıl sonra müdâvâta tasaddî
Her merhemi her yâreye merhem mi sanırsın
Kibre ne sebep yoksa vezîrim diye gerçek
Sen kendini düstûr-i mükerrem mi sanırsın
Ey müftehir-i devlet-i yek-rûze-i dünyâ
Dünyâ sana mahsûs u müsellem mi sanırsın
Hâlî ne zaman kaldı cihan ehl-i tama'dan
Sen zâtını bu âleme elzem mi sanırsın
En ummadığın keşf eder esrâr-ı derûnun
Sen herkesi kör âlemi sersem mi sanırsın
Bir gün gelecek sen de perîşân olacaksın
Ey gonca bu cem'iyyeti her dem mi sanırsın
Nâ-merd olayım çerhe eğer minnet edersem
Cevrinle senin ben keder etsem mi sanırsın
Allah'a tevekkül edenin yâveri Hak'tır
Nâ-şâd gönül bir gün olur şâd olacaktır

Tekdîr ile Uslanmayanın, Hakkı Kötektir

Pek rengine aldanma felek eski felektir
Zîrâ feleğin meşreb-i nâ-sâzı dönektir
Yâ bister-i kemhâda ya vîrânede can ver
Çün bây ü gedâ hâke berâber girecektir
Allâh'a sığın şahs-ı halîmin gazabından
Zîrâ yumuşak huylu atın çiftesi pektir
Yaktı nice canlar o nezâketle tebessüm
Şîrin dahi kasd etmesi câna gülerektir
Bed-asla necâbet mi verir hiç üniforma
Zer-dûz palan ursan eşek yine eşektir
Bed-mâye olan anlaşılır meclis-i meyde
İşret güher-i âdemi temyîze mihektir

Nush ile yola gelmeyeni etmeli tekdîr
Tekdîr ile uslanmayanın hakkı kötektir
Nâdanlar eder sohbet-i nâdanla telezzüz
Dîvânelerin hem-demi dîvâne gerektir
Afv ile mübeşşer midir eshâb-ı merâtib
Kânun-i cezâ âcize mi hâs demektir
Milyonla çalan mesned-i izzette ser-efrâz
Birkaç kuruşu mürtekibin câyı kürektir
Îmân ile dîn akçedir erbâb-ı gınâda
Nâmûs ü hamiyyet sözü kaldı fukarâda

Evvel Yoğidi, İşbu Rivâyet Yeni Çıktı

İkbâl için ahbâbı si'âyet yeni çıktı
Bilmez idik evvel bu dirâyet yeni çıktı
Sirkat çoğalıp lâfz-ı sadâkat modalandı
Nâmûs tamâm oldu hamiyyet yeni çıktı
Düşmanlara ahbâbını zemm oldu zerâfet
Dildârdan ağyâra şikâyet yeni çıktı
Sâdıkları tahkîr ile red kàide oldu
Hırsızlara ikrâm ü inâyet yeni çıktı
Hak söyleyen evvel dahi menfûr idi gerçi
Hâinlere ammâ ki riâyet yeni çıktı
Evrâk ile i'lân olunur cümle nizâmât
Elfâz ile terfîh-i ra'iyyet yeni çıktı
Âciz olanın ketm olunur hakk-ı sarîhi
Mahmîleri her yerde himâyet yeni çıktı
İsnâd-ı ta'assub olunur merd-i gayûra
Dinsizlere tevcîh-i reviyyet yeni çıktı
İslâm imiş devlete pâ-bend-i terakkî
Evvel yoğidi işbu rivâyet yeni çıktı
Milliyyeti nisyân ederek her işimizde

Efkâr-ı Frenk'e teba'iyyet yeni çıktı
Eyvâh bu bâzîçede bizler yine yandık
Zîrâ ki ziyân ortada bilmem ne kazandık

Düştük Sefer-i Gurbete, Muhtâc-ı Duâyız

Zâhirde görüp bizleri sanma ukalâyız
Biz bir sürü âkil sıfatında budalâyız
Âkil denilir mi bize kim hâli bilirken
Dil-dâde-i âlâyiş-i nîreng-i hevâyız
Yârân-ı vatandan bizi özler bulunursa
Düştük sefer-i gurbete muhtâc-ı duâyız
Terkîb-i acîbiz iki hâsiyyetimiz var
Ahbâbımızın devletiyiz hasma belâyız
Küncîde durur hırkamız altında künûzât
Dervîşleriz gerçi nazarda fukarâyız
Ukbâya yarar bir işimiz yok ise bâri
Âzade-dil-i şâibe-i zerk u riyâyız
Devletlilere bizleri tahkîr düşer mi
Biz âciz isek de yine mahlûk-i Hudâ'yız
Bir âfet-i hun-hâre esîr oldu gönül kim
Her nâzına her lâhzada bin kerre fedâyız
Hâtırda durur sohbetinin lezzeti hâlâ
Gerçi o şereften nice yıldır ki cüdâyız
Her cevrine râzîleriz ey şâh-ı melâhat
Bizler ki kuluz mu'tasım-ı bâb-ı rızâyız
İster bize lûtf eyle diler bizden ırâk ol
Dünyâda heman sen şeref ü şân ile sağ ol

Bir Yerde ki Yok, Nağmeni Takdîr Edecek Gûş

Her millet için bir düzüye adlini 'âm et
Fikr-i gazab-ı Hazret-i Ma'bûd-i Enâm et

Bevvâl-i Çeh-i Zemzem'i lâ'netle anar halk
Sen Kâ'be gibi kendini hürmetle be-nâm et
İncinmemek istersen eğer mülk-i fenâda
Bir kimseyi incitmemeye hasr-ı merâm et
Bir yerde ki yok nağmeni takdîr edecek gûş
Tazyî'-i nefes eyleme tebdîl-i makâm et
Avrat gibi mağlûb-i hevâ olma er ol er
Nefsin seni râm etmeye sen nefsini râm et
Mânend-i şecer nâbit olur sâbit olanlar
Her hangi işin ehli isen onda devâm et
Noksânını bil bir işe yâ başlama evvel
Yâ başladığın kârı pezîrâ-yı hitâm et
Uğrarsa sabâ râhın eğer semt-i Irâk'a
Bağdad iline doğru dahi azm ü hirâm et
Merdân-ı sühandânı ziyâret edip andan
Âdâb ile git ravza-yı Rûhî'ye selâm et
Tahsînini arz eyleyip evvelce Ziyâ'nın
Bu beyti huzûrunda oku hatm-i kelâm et
Meydân-ı sühande yoğiken sen gibi bir er
Bir şâ'ir-i Rûm oldu sana şimdi berâber

Ruhî ve Naci'yi de Okuduk

Ziya Paşa, Terkib-i Bend'inin son beyitlerinde, Türkçe terkiplerin ilk üstadı olan onaltıncı asır şairlerinden Bağdadlı Ruhî'ye selâm gönderiyor ve "onunki kadar güzel bir terkib-i bend yazdığını" söylüyordu. İhsan Efendi,

"Gelin bir de Ruhî-i Bağdadî'yi okuyalım." dedi. Onu da okuduk. Sonra Muallim Naci merhumun terkib-i bendini de okuduk. Hepsi bitince İhsan Efendi sordu:

"Üçünü de okuduk. Hangisini daha çok beğendiniz?"

"Efendim, Ziya Paşa daha dikkatli yazmış." diyerek, Ziya Paşa merhumda ittifak ettik.

Hangi Beyiti Beğendiniz

Ziya Paşa'nın terci ve terkib-i bendlerini bitirdiğimizde, İhsan Efendi şöyle söylemişti:

"Çocuklar, günlerdir ben sizi okuttum. Şimdi de siz beni okutacaksınız. Bunlardan ne anlıyorsunuz? Şerh edin bakalım. Anlatın ki emeğimizin boşa gitmediğini görelim, diktiğimiz fidanın meyvesini yemekle bahtiyar olalım...

"Bilirsiniz, Ziya Paşa, son asrın meşhur şairlerindendir. Bu manzumelerindeki beyitlerin çoğu darbımesel hâline gelmiştir. Avam, havas herkes bilir. Sizin en çok hangi beyitler hoşunuza gitti?"

Mustafa Runyun, Terkib-i Bend'den,

Dehrin ne safâ var acaba sîm ü zerinde

İnsan bırakır hepsini hîn-i seferinde

beytini söyledi. "Bu dünyanın altın ve gümüşünde, bu hayatta kıymetli bilenen ehemmiyet verilen maddî şeylerde, aslında bir saadet yoktur; onlar geçicidir. İnsan ölüm yolculuğuna çıkarken, hepsini bırakır, hiçbirini götüremez. Şu hâlde onlar gerçekten değerli değildirler." manasındaki bu manidar beyiti okudu.

Biri Düğün Eder, Biri Matem Tutar

Fakir de o anda gönlüme gelen, Terci-i Bend'den, hakikaten güzel bir beyit olan şu mısraları söyledim.

Güller güler figanla geçer ömr-i andelîb

Bîmâr ihtizârda ücret diler tabîb

Ziya Paşa: Hayattaki tezatlı sahnelere işaret ediyor, bir şuna, bir diğerine bakın, diyordu. İhsan Efendi, tebessüm ederek bizi dinliyordu.

Seçtiğim beyti açıklamaya giriştim:

Efendim şair diyor ki: Güller açılır; goncalar gül olup açılır saçılır; etrafa neşe saçar, bayram ederler. Fakat onların karşısında bülbül feryad ü figan eder. Biri düğün bayram eder, birisi matem tutar, inler feryad eder...

Yine bir hasta yatağında, son nefesinde can vermek, ruhunu teslim etmek üzeredir. Çoluk çocuğu, yakınları, etrafında döğünür, feryad eder, ağlarlar. Fakat muayeneye gelen doktor, "Benim ücretimi kim verecek?" diye, bu sahneye ilgisiz, parasını ister.

Allah'ım bu ne tezatlı sahnedir. Bu dünyanın, bu beşerin, insanların hali nedir? Senin bu tecellilerin karşısında akıllar hayrette kalır. Ancak seni tesbih ve tenzih etmekten, senin hikmetine teslim olmaktan başka bir çıkar yol bulamazlar...

İhsan Efendi memnun oldu. Ayrıca seçtiğimiz beyitlere de dikkatimizi çekerek şöyle dedi:

"Çocuklar, demek ki mizac ve meşrepler, kendilerine göre seçim yapıyorlar. Birinizin seçiminde fıkhın mantığı hâkim, diğerinde his ve gönül ölçüsü..."

Sâdıkur Râfi'î'nin Duası

Ziya Paşa'nın Terci-i Bend'ini okurken, her bendin sonunda tekrar edilen "terci beyiti" üzerinde de bir konuşma olmuştu.

"Subhâne men tehayyere..." diye okuyup mana verdiğimiz sırada, dedim ki:

"Efendim, Mustafa Sâdıkur Râfi'î'nin de bir duasını görmüştüm. Şimdi hatırladım. Şöyle diyordu: *Subhâneke yâ men lâ yukàlu li gayrihi subhânek.* Ey kendisinden başkasına *subhânek* denilmeyen Allah'ım, seni tenzih ederim, tesbih ederim. Sen münezzehsin, mukaddessin, ancak sana *subhânek* denir; kâinatta, varlık âleminde ancak sen böyle tesbih olunursun..."

İhsan Efendi'nin çok hoşuna gitti.

"Akif Bey, boşuna sevmemiş bu zatı." dedi.

"Efendim, sever miymiş?"

"Evet severdi ve birgün: *Eğer şu zatın kulağı duysa idi; kendisinden Arap edebiyatı okumak isterdim. Fakat şimdi yazıyla anlaşmak çok zor, sıkıntı olur*, demişti. Bu zatı Sabri Efendi'ye sordum, o da: *Benim de çok hoşuma gidiyor. Edipler arasında, onun kalemi insanı bir âlemden öbürüne götürüyor*, demişti."

Sâdıkur Râfiî'nin, gençliğinde tutulduğu bir hastalık yüzünden, kulakları ağır şekilde duymaz olmuştu.

Bağdadlı Ruhî'nin Terkib'i

Ziya Paşa'dan sonra, Bağdadlı Ruhî'nin manzumesini okuduk. Bu şiir, gerek lisan, gerek aruzun tatbiki bakımından, Ziya Paşa'nınki kadar akıcı ve pürüzsüz değildir. Bağdadlı Ruhî merhumun, Ziya Paşa'dan üç yüz sene önce yaşadığı düşünülürse, bunu da tabii görmek lâzımdır.

Ruhî'nin Terkib-i Bend'inden, lisanı düzgün birkaç beyiti aşağıya alacağız. Bunlardan birincisi, şiirin de ilk beyti olup bu gibi manzumelerde adı geçen şarap (şîre-i engûr), mey, mest, sarhoş, ehl-i harâbat (meyhane müdâvimleri) gibi ifadelerin aslında, manevî tasavvufî bir tâbir olarak kullanıldığını da açıklamaktadır. *Mest-i Elest*, Allah'ın ruhları yaratıp, onlara, *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim (elestü bi-rabbiküm)?* diye sorduğu günün sarhoşu, demektir. Aşağıdaki beyitler on yedi bend olan şiirin muhtelif yerlerinden seçilmiştir:

Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestiz
Biz ehl-i harâbâttanız mest-i Elest'iz
Gör zâhidi kim sâhib-i irşad olayım der
Dün mektebe vardı bugün üstâd olayım der
Kim sizden ırâğ oldu ise Hakk'a yakındır
Zîrâ ki dalâlet yoludur gittiğiniz râh
Sîm île zeri kendine kat kat siper ettin
Merg ôkunu geçmez mi sanırsın siperinden
Ebnâ-yı zamânın talebi nâm ü nişandır

Her bîri tasavvurda filân ibni filândır
Güftâra gelip söyleseler cehl-i mürekkeb
Zu'munca velî her biri bir kutb-i zamandır
Dermiş bana keşfoldu hep esrâr-ı hakîkat
Vallâhi yalandır sözü billâhi yalandır
Yuf hârına dehrin gül ü gülzârına hem yuf
Ağyârına yuf yâr-ı cefâkârına hem yuf
Mâr îse adû biz yed-i beyzâ-yı Kelîm'iz
Tûfan ise dünya gamı biz keşti-i Nûh'uz
Verdik dil ü cân île rızâ biz bu kazâya
Gam çekmeziz uğrarsak eğer derd ü belâya
Koyduk vatanı gurbete bû fikr ile çıktık
Kim renc-i sefer bâis olur izz ü alâya
Devreylemedik yer komadık bir nice yıldır
Uyduk dil-i dîvâneye dil uydu hevâya

Muallim Nâci'nin Terkîb'i

Bağdadlı Ruhî'den sonra Muallim Naci merhumun Terkib-i Bend'ini de okuduk. Sekiz bendlik bu manzume küçük bir risale hâlinde ayrıca basılmıştı.

Bu hatıratın sebeb-i vücudu olan Ertuğrul Bey kardeşimizin himmeti ile bulabilirsek bu şiirden de birkaç beyit almak isterim...

Aziz okuyucularımın tahmin edecekleri üzere, fakir, hatıratta bahsi geçen manzumelerden bir kısmından, ancak hatırımda kalan bazan birkaç mısra bazan birkaç kelime söyleyebiliyorum. Ertuğrul Bey bunların asıllarını ve yerlerini bulup, benim işaret ettiğim mısraları oralardan nakledecektir. Sa'yi makbul ve meşkur olsun...

Muallim Naci merhumun fazla bilinmeyen Terkib-i Bend'inden seçilmiş birkaç beyit aşağıya alınmıştır:

Bilmez kişi kadrin ni'amin gitmeden elden

Sor pîrlere kıymetini ahd-i şebâbın
Ahvâlini tatbîk eder şer'-i kavîme
Ehvâlini endîşe eden rûz-i hesâbın
Şîrîn için âh eyledi bu kûhta Ferhâd
Mecnûn dahi Leylî için etti nice feryâd
Mâni heves-i nakş ile mahv etti hayâtın
Evkàtını tasvîre fedâ eyledi Behzâd
Vâmık da geçirdi gam-ı Azrâ ile ömrün
Gitti ademe her birisi kaldı birer yâd
Timsâle gönül bağlama bunlar gibi sen de
Ol aşkı-ı hakîkî ile kevneynden âzâd
Zannetme olur sûd sana nukre vü zerden
Ol gün ki geçersin bu hatar-nâk memerden
Dersen olayım nail-i ihsân-ı İlâhî
İhsânını kat' eyleme mihnet-zedelerden
Vîran-şüdegânın çalış i'mâra kulûbun
Hâtır-şiken olma hazer et âh-ı seherden
Her katresi bir gevher-i yektâdan ağırdır
Allâh için ol yaş ki akar dîde-i terden
Söyle sühani her kişinin hâline çesban
Aç bülbüle gülden sözü tûtîye şekerden
Hak'tır düşüren derde seni Hakk'a niyâz et
Zîrâ kişi kalkar denilir düştüğü yerden
Zengin sanırız kendimizi lîk fakîriz
Hürrüz deriz ammâ ki hakîkatte esîriz
Da'vâ-yı bulûğ eyliyoruz gûdekiz el'ân
Kim mâil-i lehv ü lu'b ü şükker ü şîriz
Her rütbeli bî-vâyeyi server mi sanırsın
Her bir görünen kîseyi pür-zer mi sanırsın
Bir dilbere dil ver ki cemâli ola bâkî

Meyl eylediğin sûreti dilber mi sanırsın
Çok hayr olur kim çekilirsin geri andan
Her tab'ına hoş gelmeyeni şer mi sanırsın
Mü'min ile kâfir mütesâvî tutulur mu
Sen müşk ile püşkü beraber mi sanırsın
Rahm eylemedi şimdiye dek kimseye gerdûn
Heyhât sana merhamet eyler mi sanırsın

Mü'min ile Kâfir Bir Olmaz

Burada yukarıya alınan sondan ikinci beyitte haklı ve doğru olarak Muallim Naci merhum, *"mü'min ile kâfirin bir tutulamayacağını, birinin misk gibi güzel kokulu diğerinin ise gübre gibi olduğunu"* söylemektedir.

Bununla, üstadı Ziya Paşa'nın, Terkib-i Bend'inden yukarıya aldığımız dördüncü benddeki, "kilise ile mescid"in ve "Mecusi ile Müslüman"ın, "Hakk'ın nazarında bir olduklarını" söyleyen beytine de cevap vermekte ve onu tashih etmektedir.

Bu çok isabetlidir. Çünkü âyetler ve hadisler de bunu söylemektedir. Ne Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de, ne de Resûl-i Zîşan mübarek sözlerinde böyle bir beyanda bulunmuşlardır. Sofilerin kendinden geçip söyledikleri "şathiyât" denilen gayri ciddî sözlere benzeyen bu ifade, Ziya Paşa merhuma da yakışmamıştır.

Dünyada Acaba Bulunur mu

Muallim Naci merhumun Terkib-i Bend'inden birkaç beyit daha alalım:

Bir dil ki ola aşk ile hay tâ ebed ölmez
Meyyit sayılır aşktan ol can ki cüdâdır
Üstâd-i sühandir biliriz hazret-i Rûhî
Muhtârımız ammâ ki bizim mîr Ziyâ'dır
Âfâkta âyâ bulunur mu aranılsa
Bir merd ki meyl eylemeye câh ile mâle

Noksân u kemâli ile uğraşmaya halkın
Hasr eyleye evkatını tahsîl-i kemâle
Âkıllere âlemde olur akdem-i âmâl
Tedrîc ile zâtındaki noksânı izâle

İhsan Efendi'nin Çocukları

İhsan Efendi, Mısır'da evlenmişti. Zevcesi, daha önce Türkiye'den göç etmiş bir paşa ailesinin kızıydı. Üç oğulları olmuş, fakat ilk ikisi küçük yaşlarda vefat etmişlerdi. İlkinin adı Hümam'dı. Bu yavru üç dört yaşlarında iken hastalıktan, ondan sonra doğan Yahya da yine aynı yaşlarda, merdivenden düşerek ölmüşlerdi.

İlk oğlu vefat edince, Hoca, bir zaman derslere ara vermişti. Sonra ikincisi doğunca, adını ne koysak diye düşünmüş. Konyalı müderris Rasim Efendi'nin yeğeni, eski talebelik arkadaşı Ali Zeki Efendi'ye danışmış... Zeki Efendi anlatmıştı:

İhsan Efendi, eski arkadaşım olduğu için, beni samimi görmüş ki:

"Ali Zeki Efendi, Allah bize bir evlâd daha verdi. Sen amcası sayılırsın. Adını ne koyalım?" diye sormuştu. Ben de,

"Semmeytuhu Yahya li yahya. Yaşasın diye, adını Yahya, yaşar koydum." demiştim. Ama o da yaşamadı.

Üçüncü oğlu Ekmeleddin Bey'dir. Fakir Medine-i Münevvere'ye döndüğümde, o henüz pek küçüktü.

Türk Tâbiiyetinde Kalmıştı

İhsan Efendi ketum bir insandı. Son zamanlara kadar, kendisinin Mısır tâbiiyetine geçtiğini zannediyordum. Sonradan Türk tâbiiyetinden çıkmamış olduğunu öğrenmiştim. Kuvvetle tahmin ediyorum ki "bir gün gelecek, memleket benden hizmet bekleyecek, isteyecek" inancıyla yaşamıştı. Hakikaten de kendisi,

ilmi ve vakarıyla, tam şeyhülislâm veya şeyhülislâmlara benzer bir Diyanet Reisi olacak zat idi.

Bayram Sabahları

İhsan Efendi, hocalığının yanında bize babalık da ederdi. Bayramlarda bizleri ve bazı talebe arkadaşları davet ederdi. Her bayram, namazdan sonra hocamızın evine gider, bayram yemeğini onlarda yerdik. Hanımı da çok güzel yemekler yapardı.

Yemekten sonra sohbet olur, ayrıca Hâfız Kemal'in Mevlid plâğını çalıp bize dinletirdi.

Akif merhumun, Hâfız Kemal'in Mevlid'i plâğını sık sık çalıp dinlediğini, Eşref Edib Bey ve diğer hatırası olanlar yazmışlar. Ertuğrul Bey, İhsan Efendi'deki plağın, Akif Bey'den kalmış olabileceğine işaret etti ki, büyük ihtimalle öyledir. Fakat kendisi bir şey söylememişti.

İlerici Bir Hoca

Yine bir bayramdı. Arkadaşlarla hocanın evine gitmiştik. Yemeği yedik; sohbet başladı. Böyle günlerde öğleye kadar kalırdık. Memleket, millet meseleleri konuşuluyordu. Herkes düşündüğünü söylüyordu. Serbest bir konuşma idi.

Aramızda, bizden yaşlı olmakla beraber tahsilde bulunan, sonradan Türkiye'de Diyanet'te vazife alan Hamdi Kasaboğlu da vardı. O serbestlik havası içinde, içinden geçenleri ortaya dökmekte bir mahzur görmemiş olmalı ki, biraz da şakaya vurdurarak, konuşmaya başladı:

"İnşallah memlekete döndüğümde, öyle, 'şu haramdır, bu helâldir.' diye milleti perişan eden hocalardan olmayacağım. Bu hocalar milleti perişan ettiler. Millet ne yapacağını şaşırdı. Bilhassa 'Şapka haramdır.' diyenlere karşı, 'Bakın millet, ben iki şapka birden giyiyorum..." diyeceğim.

Bu Millet, Şanlı Günlerine Dönecektir

Kasaboğlu'nun öyle yarı şaka yarı ciddi söylediği bu lâfları, İhsan Efendi, ciddiye aldı. O zamana kadar kendisinde görmediğimiz kadar kızarak, onun sözünü kesti.

"Sus ulan, dangalak, sahtekâr!" diye bağırdı. Sonra şunları söyledi:

Şakanın da bir haddi, bir sınırı, bir ölçüsü vardır. Bu şaka değil! Burada sana ağabey nazarıyla bakan çocuklar, genç talebeler var. Seni ağabey biliyorlar...

İki şapkayı giyip de, memlekete ne kazandıracaksın? Türkiye'deki âlimler, Müslüman millet, seni tasvip edip alkışlayacaklar mı sanıyorsun? Senin yüzüne tükürecekler... Yahu sen memleketi ne zannediyorsun? Sen bu sözleri orada söyleyemezsin bile... Bu millet, dua almış, büyük millettir. Onun imanı böyle herzeleri kabul etmez.

Millet başına geçenlerin hıyanetleri yüzünden şimdi şaşkın ve üzgündür. Bu günler geçecek. Millet uzun harplerden, kıtlıklardan çıktı. Biraz kendini toplasın, bak neler olur!

Namık Kemal merhumun dediği gibi,

Hakîr olduysa millet şânına noksan gelir sanma

Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten

Bu millet de çabucak yerden kalkacak, eski şanlı günlerine dönecektir.

İhsan Efendi, Kasaboğlu'nun sözlerini ciddiye alarak, hem ona, hem de bizlere iyi bir ders vermişti.

Bu Kasaboğlu gibi birkaç tanesi, o zamanlar, artık gerçek mi, gösteriş mi bilmem, Kemalistlik davası güder, Mustafa Sabri Efendi'ye filân, bayramlaşmaya bile gelmezler, sık sık sefarethaneye koşarlardı...

Bize Aruz İlmi Okuttu

İhsan Efendi, bizim yetişmemiz ve Türkiye'deki hizmetimiz için lüzumlu olan, icap eden her şeyi öğretmek isterdi. Ziya Paşa'nın Terkib-i Bend'ini okumaya başlayınca,

"Bunların hepsi aruzla yazılmış. Gelin bir ilm-i aruz okuyalım da, onu da aradan çıkaralım. Okuyacağımız şiirleri de rahat rahat okuyalım." demişti.

Bize Arapça aruzu okuttu. Aruz bahirlerini okuttu. Vezin zaruretiyle yapılan zihafları imaleleri gösterdi:

"Bunlar zamanla kalktı. Türkçe, Akif ve Yahya Kemal'de artık lisana aykırı kısaltıp uzatmalar yapmadan da aruza uygun hale gelmiştir." dedi.

Fakirin edebiyata, şiire şevkim, arzum olduğu için merak ve iştiyakla kolayca öğreniyordum. Mustafa Runyun'un zihni, kabiliyeti ve meyli daha çok fıkıh gibi dinî ilimlere olduğu için, arada bir,

"Yahu şâir mi olacağız, Allah aşkına! Hoca nerden çıkardı bu işleri? Failâtünler, takti'ler filân..." diye şikâyet ediyordu.

Birgün, Terkib-i Bend'in bir beytindeki Farsça terkibi farklı okumuştuk. Runyun, doğrusunu hocaya sordu. Benim dediğim gibi çıktı. Bunun üzerine İhsan Efendi, Runyun'a,

"Yahu bu şairdir. Sen bununla niye münakaşa ediyorsun?" deyivermişti.

Türk Müziğine Mersiye

Aruzdaki maharetimi ilerlettiğim günlerde idi. Türkiye'de Türk müziğinin yasak edildiği, konservatuardan kaldırıldığı, radyonun yalnız klâsik batı müziği çaldığı günlerdi. İbrahim Sabri Bey, bunu terennüm ederek, *"Rübâb-i Şikeste"* yani *"Kırık Saz"* diye, bir şiir yazmıştı. Şiiri kendi defterime geçirirken, bir mısraında vezin hatası bulmuş ve kendisine nezaketle,

"Efendim, fakir bu mısraın takti'ini yapamadım." diye sormuştum. Tabii hemen noksanı görüp tamamlamıştı.

Bilindiği gibi şair Tevfik Fikret'in şiirlerini topladığı kitabının adı da *"Rübâb-ı Şikeste"*dir. Herhâlde İbrahim Sabri Bey de ondan ilham alarak bu adı şiirine koymuştu.

*"Rübâb-ı Şikeste"*nin tamamı seksen sekiz mısradır. İki kısımdır. Uzun olan ilk kısımda Türk müziğinin tarihi, nasıl geliştiği, güzellikleri, milletin bütün his ve duygularını çok güzel ifade ettiği anlatılır.

Yirmi altı mısralık son kısımda İbrahim Sabri Bey, Türk müziğine hitap eder. Bu kısım, belki de sahasında yazılmış en güzel şiirdir.

"Rübâb-ı Şikeste" Şiirinden

Başka yerde bulunamayacağı için bu son kısmı Ertuğrul Bey, Kadir Mısıroğlu Bey'den fotokopisini aldığı ve *"Mısır Daneleri"* adını taşıyan, İbrahim Bey'in basılmamış divanından, ricam üzerine istinsah etti ve hatırata alındı:

Ey mûsikî-i Şark, tesellîli zemzeme!
Lağvın, dokundu doğrusu mecrûh gönlüme.
Ey mûsikî-i aşk, ey elhân-ı zâr-ı dil!
Ey rûhlar içinde akan eşk-i selsebil!
Ey Şark'ın en rakîk temeddün nümûnesi,
Bağdâd'ın, Isfahan ve Bizans'ın terânesi!
Meclislerinde şarkı, gazel vâye-dâr idi,
Türk şi'rinin, hemen o muhalled kasâidi,
Cânâna yalvaran tarab-âbâd güftedir,
Sâzında, şûh bir edebiyyât bestedir.
Ey Lâle Devri'nin şeb-i sevdâ-penâhını,
Bir ahd-i şevketin edebî intibâhını,
Târîhe: Şal, ipek ve mücevherli haymeler,

Fil dişli kasırlar kurarak, bir perî-eser
Âlem içinde, sihr ile sermest eden sadâ,
Sultanlar ettiler, seni tertîle i'tinâ...
İslâm, eder seninle ibâdet, okur Ezan,
Kur'an okur ki, şâiri Garb'ın da bir zaman,
Gaşyoldu selsebîl-i deminden... Bu hâleti,
Görseydi, kahrolurdu muhakkak Piyer Loti.
Lâkin nedir tabîate isyan, bu nağmeler,
Hatta çobanların kavalından silinseler,
Irmakta, dağda, kuşta... Sabâ'dan gürül gürül,
Elhânı, Sûzinâk eserler duyar gönül.
Şâir, bu hâli, sanki, görüp iptidâ demiş:
"Bâkî kalan bu kubbede, bir hoş-sadâ imiş!.."

Bu Şiir Neden Yazıldı

Şiirin altında 26 Kasım 1934 tarihi vardır. Baştan ikinci mısra için, İbrahim Bey şu dipnotu koymuştur:

"Şark mûsikîsi yerine, Garp mûsikîsinin, devlet mûsikîsi olarak kabul edildiği ilân olundu."

Türkiye'de, cumhuriyetin ilânından sonra Türk mûsikîsine karşı takınılan tavrı ve bunun neticelerini, bizim Mısır'dan ve Medine'den tam olarak takip edebilmemiz mümkün değildi. Fakat hatıralarımın bu kısmını tespit ve kaydettikten sonra Ertuğrul Bey, bu hususa dair yazılanları bulup okuyarak şu neticeyi nakletti ki, doğrusu hayretlere seza, çok elem verici bir hâdisedir. Şöyle dedi:

Türk Müziğinin Yasaklanması

Efendim, cumhuriyetten sonra Batılılaşmak sevdasıyla, Türk müziği önce okullardan kaldırılmış ve müzik derslerinde Türk müziğinin öğretilmesi yasaklanmış. Bunu yapan Türkiye Millî Eğitim Bakanlığı... Arkasından, "İstanbul Belediye Konser-

vatuarı" adını alan "Dârülelhân"ın Türk Müziği Bölümü 1926'da kapatılmış. Böylece Türk müziği gençlere öğretilmediği gibi, öğretecek olan öğretmenlerin veya icra edecek olan sanatkârların yetişmesinin de önü kesilmiştir.

Buna karşılık, Batı müziğini öğretecek öğretmenler yetiştirmek üzere, 1924 yılı sonunda "Mûsikî Muallim Mektebi" açılmış: 1925'de Avrupa'ya bu iş için on genç gönderilmiş; 1927'den sonra Anadolu'da şehir bandoları teşkil edilmiş; 1932'den sonra ise bütün Halkevleri'nde Batı çalgıları öğretilmiş, orkestralar, korolar kurulmuştur. Bir taraftan, bütün okullarda da mandolin, muzıka, keman gibi batılı âletlerin öğrenilmesi mecbur kılınmıştır.

Bu hazırlıklardan sonra yeni yetişen Batıcı genç müzikçilerin yazıp sahneye koydukları – Türk ve İran uluslarının kardeşliğini işleyen – *"Özsoy"*, daha sonra *"Bayönder"* ve *"Taşbebek"* operaları 1934 yılında temsil edilmiş; ancak fiyasko ile neticelenmiştir.

Bu başarısızlık üzerine, Batıya has nağmelere yer açmak için, Türk halkının kulağından ve hâfızasından Türk müziği alışkanlığını ve zevkini yok etmek, sevgisini gönlünden silmek gerektiğine karar verilmiş ve 3 Kasım 1934 günü, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'nın emriyle, o sırada sadece iki merkezden yayın yapan Türkiye Cumhuriyeti Ankara ve İstanbul radyolarında Türk müziğinin çalınması yasak edilmiştir.

Yasağın Kötü Tesirleri

Bu yasaklar şu kötü neticeleri vermiştir:

Yüzyıllardır tekâmül ederek, yüksek bir sanat mûsikîsi olgunluğuna erişmiş olan Türk Müziği ve onu icra eden sanatkârlar, içkili gazino sahnelerine sığınarak yaşamaya çalışmış, bu yüzden sanat değerlerini kaybetmeye başlamışlardır.

Sevdiği nağmeleri duyamaz olan halk kitleleri, o yıllarda fevkalâde gelişme gösteren ve üstün mûsikî sanatkârlarının rol alıp birçok şarkılar söyledikleri Mısır filimlerine dadanmıştır. Arap müziği, aslında, Osmanlı sanat mûsikîsinin değiştirilip Arap zevkine uydurulmuş bir şeklidir... Böylece hâlis Türk mûsikîsi yerine, onun bozulmuş şekli olan Arap müziği halk arasında yayılmıştır.

Bunun farkına varan Batıcı devrimci çevreler, ikinci bir yanlış yaparak, Arap filimlerindeki şarkıların Türkçeleştirilmesi şartını koşmuşlar; bu sefer de Arap bestelerine giydirilmiş Türkçe sözler, Arap müziğinin, Türk müziği gibi benimsenmesine sebep olmuştur. Türk bestecileri de, piyasası olduğu için mecburen, aynı ahenge uygun fantezi besteler yapmışlar ve bu bozulma bugünlerdeki "arabesk" tarzına kadar ilerleyerek gelmiştir.

Batı Müziği Gelemedi, Türk Müziği Öldü

Hülâsa edersek: Batılılaşmak için mûsikîde devrim yapanlar, – Ziya Gökalp gibi birkaç câhilin iddialarına kapılarak – Bizans ve Arap müziğinden çıkmış zannettikleri asıl Türk mûsikîsini atıp yerine "millî" saydıkları "Batı müziğini" almaya çalışırken, asıl millî Türk mûsikîsini öldürmüş, onun yerine ne idüğü belirsiz, Arap müziğinden bozulma garip bir müziğin yerleşmesine sebep olmuşlardır. İşte mûsikîmizin acıklı serencâmı budur...

Mehmed Akif'i Nasıl Tanıdım ve Sevdim

Fakir, Kahire'ye gelip de buradaki hocalarımızla görüşmeden önce, Konya'daki yıllarımda, Mehmed Akif Bey'in sadece İstiklâl Marşı'nı bilirdim. Başka ne bir kitabını görmüş, ne de bir şiirini okumuştum.

O vakte kadar, zamanım hâfızlık, Arapça ve dinî tahsil sebebiyle ve bulunduğum muhit dolayısıyla, öyle fikir ve dava şiirlerinden ziyade, naat, ilâhî çeşidinden besteler ve güfteler ile meş-

gul olarak geçmişti. Akif Bey'in dışında da herhangi bir şairin kitabını okumuş değildim. Fakat şiiri çok severdim.

Konya'da Arif Etik Bey'in kitapçı dükkânında, Akif Bey'in vefatı üzerine hakkında konuşmalar olmuştu. Zaten gerek Arif Bey gerekse, Konya'da "ayaklı kütüphane" diye tanınan Ferid Bey, Akif'den bazı şiirler okurlardı.

Mısır'a gelince, İhsan Efendi'den dinleyerek, Mehmed Akif merhumu sevdim. Şiire olan alâkam da o sırada çok ilerledi. Mustafa Sabri Efendi ve bilhassa oğlu İbrahim Sabri Bey'in edebiyat ve şiirle meşgul olmaları, şiir yazmaları, benim iyice o yola girmemi teşvik etmişti. Böylece zamanla şiirin deli divanesi olup çıkmıştım.

Şiir Kitaplarına Düşkünlüğüm

Mısır Kahire Üniversitesi'nin kütüphanesinde Türkçe kitaplar, divanlar vardı. Yaz tatillerinde, erkenden kalkar, beş altı kilometrelik yolu yürüyerek oraya giderdim. Divanları okurdum. Hatta Mustafa Runyun, bu yüzden beni Sabri Efendi'ye şikâyet etmiş:

"Efendim, derslerini ihmal ediyor. Şiirle meşgul oluyor, divanları okumaya gidiyor." demiş.

"Bir yaramazlığı filân var mı?"

"Yok efendim, estağfirullah..."

"Bırak yahu, belki o da davaya şiir yoluyla hizmet edecektir..."

Runyun, bu konuşmadan bana bahsetmemişti. Birgün kendim aşktan, gönülden bahseden bir beyit yazdım. Sonra Mustafa Sabri Efendi'ye götürüp,

"Efendim şöyle bir beyit gördüm." dedim. Kendi yazdığımı söylemedim.

Sen Şair Olacaksın

Böyle bir beyiti, o sırada seksen yaşına yaklaşmış olan Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi Hocamıza gösterebilir; fakat İh-

san Efendi'ye veya Zâhid Efendi'ye gösteremezdik. Sabri Efendi çok müsamahalı, büyük insandı. Kendisine,

"Efendim, benim başımdan şöyle bir şey geçti." diye rahatça derdinizi açabilirdiniz.

İhsan Efendi, çok ciddi davranırdı. Herhâlde derslerimizi gevşeteceğimizden çekinirdi. Zâhid Kevserî Efendi'nin yanında ise zaten hiç konuşamaz, ancak onu dinlerdik.

Sabri Efendi, benim mısraları okuyunca şöyle demişti:

"Azizim, bu şiir senin. Sen şair olacaksın." Sonra ilâve etmişti:

Geçenlerde, Zâhid Kevserî ile talebelerden bahsediyorduk. Zâhid Efendi dedi ki:

"Efendi hazretleri, Ali Ulvi geçen gün bir şiir okudu. Aruza fevkalâde hakkını verdi. Hayran oldum..." Ben de ona,

"Efendim, Ali Ulvi şairdir. Çok şiir okur. Çok şiir bilir. Şiir rivayet eder. İhsan Efendi'den aruz okudular. Terkib ve Terci-i Bend'leri okuyorlar." diye cevap verdim.

Zâhid Efendi'ye Muallim Naci'nin bir beyitini okumuştum:

İhtiyâc insanı yer yer gezdirir
Gezmez âdem olmasaydı ihtiyâc

İhsan Efendi, Bildiğini, İyi Bilirdi

Bir gün İhsan Efendi'nin dersindeydik. İsmail Ezherli Hoca, yanında üç tane Bulgaristanlı talebe ile geldi. Bunlar son sınıfta idiler. İmtihan için kendilerine usûl-i fıkıhtan bir bahis verilmiş. "Bir hafta içinde bu mevzuu hazırlayıp gelin." demişler. Mümeyyizlerin önünde o meselenin ilmî münakaşası yapılacak.

Ezher'de böyle idi. Bu zaman içinde istedikleri gibi hazırlanırlar, okurlar, sorarlar, çalışıp hazırlanırlardı. İhsan Efendi'ye,

"Hocam bu bahsi bize sizin anlatmanızı istiyoruz. Arkadaşlar bu seferlik vakitlerini bize versinler." diye rica ettiler. Hoca,

"Çocuklar, biz bunlarla edebiyat, nahiv, belâgat okuyoruz. Ben senelerdir o bahislerden uzak kaldım." dediyse de gençler,

"Efendim, sizin zihninizde kalanlar kâfidir. Bize bir kere okutun yeter." dediler.

İsmail Ezherli, İhsan Efendi'nin Ezher'den oda arkadaşıydı. On iki sene birlikte kalmışlar. O da çocuklara arka çıktı:

"Ben bu gençleri, senin bu işi en iyi yapacağını bildiğim için getirdim." dedi.

İhsan Efendi, bildiğini iyi bilen bir hocaydı. Hangi sahada olursa olsun, bir şeyi iyi bilmiyorsa,

"Ben bu işin câhiliyim." der, yalnız bildiği bahislerde konuşurdu. Son derece faziletli ve nezih bir zat idi.

İki Hocamız Arasında, Bir Dargınlık

İhsan Efendi, Mustafa Sabri Efendi'yi çok sever ve sayardı. Fakat aralarında, ben Kahire'ye gelmeden önceki yıllarda bir kırgınlık, dargınlık olmuş. İhsan Efendi çok alıngan bir zat idi. Araya bazı fitneciler de girmiş... Hâdise şöyle cereyan etmiş:

İhsan Efendi, sarayda kurulan, Türkçe vesikaları tercüme dairesinde mütercim olduktan sonra, maaşa geçince, aile kurup evlenmek istemiş.

Bunun için Mustafa Sabri Efendi'ye müracaat etmişler. Kızın Türk olmasını ve asil bir aileden olmasını tenbih etmişler.

Mustafa Sabri Efendi, yaşı icabı, evden çıkmıyor, ancak Cuma namazlarına inebiliyordu. İhsan Efendi'ye kız aramak için ailesine, İbrahim Bey'in hanımına ve kerimesine tenbih olunmuş. Ama Mısır gibi yerde, o şartlarda bir namzet bulmak zor...

Vakit uzayınca, fitneyi seven fettanlardan birileri, İhsan Efendi'ye gelip, şöyle demişler:

"Hoca, sen bunlardan hayır bekleme. Bunların kızları var. Sana onu vermek istiyorlar da onun için bulamadık, diyorlar."

Tabii böyle birşey yok. Bahsedilen kız Sabri Efendi'nin ağabeysinin kızı imiş. Onu sonra Ali Zeki Bey almış. Öyle bir maksat ve kasıt yokmuş, ama bir kere aralarına soğukluk girmiş. Sonradan işin aslı olmadığı da anlaşılmış ama, o kırgınlık devam etmiş.

Bizim zamanımızda, aralarında pek gelip gitme olmaz, fakat gıyaplarında, birbirlerini sever, sayar ve medh ü sena ederlerdi. Bu hâllerine gıpta ederdim.

Abdürreşid Efendi ve Ömer Rıza Doğrul Ailesi

Seyyah-ı şehir, meşhur seyyah Abdürreşid İbrahim Efendi'nin Japonya'da vefat ettiği haberini almıştık. Bu zat, Meşrutiyet devrinde tanınmış, bütün Müslüman ülkeleri gezmiş, dine hizmet için ömrünü vakfetmiş, âlim ve mücahid bir kimse idi.

Mehmed Akif merhumun, Safahat'ın ikinci kitabında, Süleymaniye kürsüsünden konuşturduğu vaiz de Abdürreşid İbrahim Efendi idi. Kendisinin de pek çok yazıları ve *"Âlem-i İslâm ve Japonya'da İslâmiyet"* adlı büyük ve önemli bir kitabı vardı. Japonya'ya İslâm dini, ilk defa onun gayretiyle girmişti.

Merhumun bir kızı, Akif Bey'in damadı olan Ömer Rıza Doğrul'un küçük kardeşindeydi. Bu zat ticaretle meşgul oluyordu. Adını hatırlamıyorum. Diğer kardeşi, Mahmud Nef'î Bey, İhsan Efendi ile birlikte, sarayda mütercimlik yapıyordu. Onlar Ömer Rıza gibi Türkiye'ye göç etmemişlerdi.

Aslen Türk olan bu aile Kahire'ye yerleşmiş olduklarından Ömer Rıza ve kardeşleri, burada doğup büyümüş ve tahsil görmüşlerdi. O yüzden Ömer Rıza gibi, bu Mahmud Nef'î'nin de Arapçası çok kuvvetliydi.

Bu iki kardeşin insanî münasebetleri ve terbiyeleri çok güzel ve lâtifti. Nazik, efendi insanlardı. Fakat namaza, niyaza uzak gibiydiler. Kahire Bektaşi tekkesine sıkça giderlerdi.

"Ayrılık" mı Var, "Birleşme" mi

Abdürreşid Efendi'nin vefat haberi üzerine, kızının evine, ruhuna bir hatim, bir Mevlid-i Şerif okur musunuz, diye davet olunmuştuk. İhsan Efendi'yle birlikte Mustafa Runyun ve Ali Yakup Beylerle gidiyorduk. Birkaç talebe daha vardı.

Aile, Zeytin derler, Kahire'nin yirmi otuz kilometre kuzeyinde, bahçelik bir semtte oturuyorlardı. Trenle gidiyorduk. Otururken, fakir:

"Dünyada bir ayrılık var." demişim. İhsan Efendi birdenbire:

"Hâfız Ali Ulvi, bir birleşme var." dedi ve şöyle devam etti:

Bir ayrılık var, ama ismi ayrılık. Müslümanın şahsiyetini, mahiyetini, asliyetini teşkil eden, tebellür ettiren, birleşme itikadıdır... Kur'an-ı Kerim'i açar açmaz, gözümüzde, bu birleşmenin sahneleri tecelli eder. *Estaîzubillâh, mâliki yevmi'd-dîn...* Din günü nedir? İlâhi adaletin tecelli ve tahakkuk edeceği hesap günüdür. O günün sahibi, Allah'tır, Rabbulâlemîn'dir. Fermanlar, mükâfatlar, mücazatlar ondan sadır olacaktır.

Sonra Bakara suresine geçeriz: *Ve bi'l-âhireti hüm yûkınûn...* Müminler, ahirete öyle bir inanırlar ki, bu iman yakîn derecesindedir. Şekki, şüphesi, evhamı, hayali yoktur.

Bu itibarla, burada söylenecek söz:

Her ne kadar Abdürreşid İbrahim Efendi, dostlarından ayrılmışsa da, bir birleşme günü vardır. O günün neşesiyle yaşarız. O güne hazırlanmamız lâzımdır.

İhsan Efendi Hocamız, fakirin, matemle tersim etmek istediğim sahneyi, iman neşvesi ile tasvir etmişti. Bu şekilde gittik.

Abdürreşid İbrahim Efendi'ye Mevlid

Hatim okundu, Mevlid okundu. Hoca, merhumun kerimesini taziye ederken şöyle dedi:

“Hanım kardeşim, ne talihli bir baban varmış ki, Allah’ın dini için Sibirya’lardan çıkıp, dünyayı dolaştı; Japonya’ya İslâm’ın nurunu taşıdı, orada tebliğ hâlinde iken, cihad içinde Rabbine kavuştu. Mehmed Akif’in eserine girdi, orada ehl-i imanın kıyamete kadar amin diyecekleri, temenniler ve dualarını bıraktı...” Sonra: “Yahu o dualar hatırında olan var mı?” diye sordu.

“Benim hatırımda var” dedim, *Süleymaniye Kürsüsünde*’nin sonundaki, şu meşhur duayı okudum:

Yâ İlâhî bize tevfîkini gönder...
Âmîn!
Doğru yol hangisidir, millete göster...
Âmîn!
Rûh-i İslâm-ı şedâid sıkıyor, öldürecek.
Zulmü te’dîb ise maksûd-i mehîbin, gerçek,
Nâra yansın mı berâber bu kadar mazlûmîn?
Bî-günâhız çoğumuz... Yakma İlâhî!
Âmîn!
Boğuyor âlem-i İslâm’ı bir azgın fitne,
Kıt’alar kaynayarak gitti o girdâb içine!
Mahvolan âileler bir sürü ma’sûmundur,
Kalan âvârelerin hâli de ma’lûmundur.
Nasıl olmaz ki? Tezelzül veriyor Arş’a enîn!
Dinsin artık bu hazin velvele yâ Rab!
Âmîn!
Müslüman mülkünü her yerde felâket vurdu...
Bir bu toprak kalıyor dînimizin son yurdu!
Bu da çiğnendi mi, çiğnendi demek Şer’-i mübîn;
Hâk-sâr eyleme yâ Rab, onu olsun...
Âmîn!
Vel-hamdu li’llâhi Rabbil-âlemîn...

“Bu duâya cümleten diyelim âmin” diyerek ayrılmıştık.

Beni Lisana ve Hatt'a Teşvik Etti

İhsan Efendi, Mısır'a gelmiş Türk talebelerine, aynen bir baba gibi sahip çıkardı. Evlâdına sahip çıkan bir baba gibi, onların gerek dersleri, gerek ahlâk ve terbiyeleriyle çok yakından meşgul olurdu.

İlk gittiğim aylardaydı; fakire dedi ki:

"Sizin kaldığınız yurtta Dağıstanlı Burhaneddin Efendi vardır. Ürdün'de doğmuştur. Arapçası çok güzeldir. Bir Arap gibi konuşur. Arapçanı kuvvetlendirmek için, Arapça makaleler yaz, ona ver, tashih etsin... Yine sizin yurtta, Çerkes hattat Akil var. Benden selâm söyle, ondan hat dersi al, yazın güzelleşsin..."

Tavsiyesini dinledim. İkisine de devam ettim. Hem Arapçamı, hem yazımı güzelleştirdim. Rık'a yazmayı öğrendim.

Yolda Okunan Ezber

Mustafa Runyun'la oda arkadaşı olduğumuz için, İhsan Efendi'nin derslerine, Sultan Mahmud Tekkesi'ne birlikte gidip dönüyoruz. Yol bir kilometre kadar var. İhsan Efendi birgün, ikimize şöyle dedi:

"Çocuklar, yahu ben sizin için bir şey düşünüyorum. Siz ikiniz de hâfızsınız. Resûlullah Efendimiz, Kur'an-ı Kerim'i ezberleyen hâfızlar için buyurmuş ki:

"Kur'an'ı ezberledikten sonra ihmâl etmeyin. Zira ezberinizdeki Kur'an, sahrada bir ağaca bağlanan devenin, yularından sıyrılıp, sessizce kayboluşundan daha çabuk kaybolur; farkında olmazsınız..."

"Çocuklar, yurtla tekke arasında gidip gelirken, Kur'an-ı Kerim okuyun. Sırayla biriniz okusun, biriniz dinlesin. Yanlışı olursa, söylesin..."

Biz, hocanın tavsiyesine uyup, bunu tatbike fiilen başladık. Bize çok büyük faydası oldu. Hem hıfzımızı koruyup takviye ettik, hem de gözümüzü, gönlümüzü dağılmaktan korumuş olduk.

İhsan Efendi ve Fethi Bey Hâdisesi

Birgün İhsan Efendi'yle dersten sonra çay yaptık. Uzun bir kış gecesiydi. Çay içerken Konya hakkında sualler sordu. Şu sene, bu sene, şu hâdise derken, mevzu Fethi Bey hâdisesine geldi. Dedi ki:

"Ben o işleri gazetelerden okudum. Sizler içindeydiniz. Konya'da Fethi Bey'in kazanma ihtimali var mıydı?"

"Evet efendim, kazanıyordu. Fakat seçim yapılmadı..." dedim.

"Amcan, baban cereyan eden hâdiseler için ne dediler?"

"Efendim pederin şu sözlerini hiç unutmam. Dedemle konuşuyorlardı, şöyle demişti:

"Fethi Bey gibi, tanınmamış, bilinmemiş, tecrübeden geçmemiş, ehliyeti ve ahlâkı meçhul bir eski asker, eski sefir, böyle ortaya çıkar çıkmaz, seçimi kazanacak rağbete mahzar oluyor. Acaba Fethi Bey'in yerine, Hânedan-ı Âl-i Osman'dan birisi olsaydı, acaba neler olurdu?

"Böyle İstiklâl Harbi'ni kazanmış olmanın nüfuzunu, şanını, şerefini taşıyan insanların partisi, daha birkaç sene sonra, ilk defa bir muhalif parti çıkıp da seçim yapılacak olunca, hemen kaybediyorsa, tehlikeye düşüyorsa, bu ne demektir? Demek ki inkılâpları millet benimsememiştir.

"Fethi Bey'in vaatleri de ötekilerin vaatlerinin aynı. Vergileri indireceğim, karnınızı doyuracağım diyor. Fazladan söylediği, hürriyet vereceğim, inanca saygılıyız, diyor. O kadar. Bununla milletin gönlünü fethediyor... İktidar partisinin her seçmene bir merkep yükü odun kömür vaat etmesi de fayda vermiyor... Ya Fethi Bey'in yerinde Osmanlı hanedanından birisi olsaydı da, parti kurup milletten rey isteseydi, acaba ne olurdu?"

Yürekler Parçalayan Facia

Ben, babamın bu sözlerini nakledince, İhsan Efendi şöyle demişti:

"Çocuklar, hanedan bahsi, yürekler parçalayan bir faciadır. Hanedanın bir kısmı burada, Kahire'de, İskenderiye'de, bir kısmı da Suriye'de ve Avrupa'da... Burada olanların ne kadar perişan ve sıkıntı içinde olduklarını görüyoruz.

"Ani bir kararla, hiç beklemezken, yirmi dört saat içinde memleketini terk etmeye mecbur edilmek, terk-i diyar etmek, vatandan çıkarılmak ne müdhiş bir hâdisedir. Alelâde bir insan bile, vatanını bir günde terk edemez. Bu karar, hanedanı perişan etmiştir.

"Hicret ateşten bir gömlektir. Hepimiz az çok gördük, başımızdan geçti. Fakat bizler, biryerlere başımızı soktuk. Osmanlı ecdadımızdan kalan yerlerde kaldık, vakıflardan maaşlar aldık, alıyorsunuz. Fakat Osmanlının asıl torunları ortada kaldılar. Gelirleri yok... Bu kanayan bir yaradır.

"Osmanoğullarının böyle yurt dışına sürülüp perişan edilmesi de şeytanî bir planla yapılmıştır. Sefalet içinde yaşasınlar, süflî işlerde çalışıp, şereflerini kaybetsinler, öyle ölsünler de milletin gözünden düşsünler... Artık içlerinden bir lider, bir rehber çıkamasın, padişahlık yapabilecek kimse kalmasın..."

İhsan Efendi'nin hanedan hakkında söylediklerine, biz de bizzat şahid olmuş ve çok üzülmüştük.

Şehzade Aziz Efendi

Bir keresinde, bayram ziyareti için, Mustafa Runyun ve Ali Yakup Beyler'le birlikte, Sultan Abdülaziz'in torunu Şehzade Aziz Efendi'ye gitmiştik. Yağmurlu bir gündü. Öyle görülüyordu ki Aziz Efendi, tek fanilasını yıkamış, fakat kurumadığı için giyememişti. Gömlek düğmelerinin arasından teni görülüyordu.

Kahve getirdi. Eski bir tepsi ve en ucuzundan fincanlara koymuştu. Kahve de ancak suyun rengini değiştirecek kadar katılmıştı. Şehzade, kahveleri utanarak verdi.

"Aziz kardeşlerim, dedi; sizler benim evime değil gönlüme geldiğinizi biliyorum. Tepsinin, fincanların ve kahvenin kusuruna bakmazsınız. Siz benim hatırıma, ecdadımın hatırına geldiniz, sağolun..."

Bunları söylerken gözlerinden yaşlar damlamaya başlamıştı.

Adile Sultan

Böyle bir acıklı sahneye de Adile Sultan'ı ziyarete gittiğimizde şahid olmuştuk. Adile Sultan, Sultan Abdülhamid'in torunu idi. Sultan, torununa, halası Adile Sultan'ın adını koymuştu. Merhum Adile Sultan, Osmanlı ülkesinin her tarafına hayrat bırakıp giden bir hanımdır. Mihrimah Sultan gibidir. Medine-i Münevvere'de de "Adile Sultan Ribatı" vardı. Dul, fakir, kimsesiz kadınlar otururdu. Ribata gelir getirecek vakıfları da bırakmıştı.

Torun Adile Sultan da yurt dışına çıkarılmış, Kahire'de Ebubekir Sıddık sülâlesinden bir ailenin oğluyla evlenmişti. Bu gencin de annesi Türk idi. Çocukları da Türkçe bilirlerdi ve gencin adı da Orhan'dı.

Adile Sultan'ı da bayramlarda ziyarete giderdik. Yine ziyarete gittiğimiz bir gün, şöyle demişti:

"Hâfız Beyler, madem buraya kadar zahmet edip geldiniz, benim sizlerden bir ricam olacak. Geçen Ramazan gecelerinin birinde, rüyamda merhume annemi gördüm. Bana: Adile, beni unuttun mu yoksa? dedi. Anne, ben seni unutmam, dedimse de; unuttun, unuttun, diye tekrarladı. Birbirimize sarıldık. Ağlaya ağlaya uyandım.

"Rüyamı, kayınvalidem Zekiye Hanım'a anlattım. Bana: Kızım, annen senden Kur'an istiyor, dua istiyor. Buraya seni ziyarete gelen Türk hâfızlar var. Onlara söyleyelim, hem hatim indirsinler, hem de Mevlid okusunlar. Anneni böyle analım, dedi."

Adile Sultan'la gün tayin ettik.

"Filân gün geliriz inşallah." diye ayrıldık.

Sultan'ın Göz Yaşları

Kararlaştırdığımız günde evlerine gittik. Akşam olmak üzereydi. Yemeği orada yiyecektik. Namazı evde kılarız, diyerek, yürüdük. Zemin katta oturuyorlardı. Eve yaklaşınca ne görelim:

Adile Sultan, elinde bez, yerleri siliyor. Herhâlde bizi, namazdan sonra geliriz, diye tahmin etmiş olmalı... Bu hâli görünce, Mustafa Runyun'a,

"Aman hazret dön; Sultan bizi görmesin, perişan olur. İş yaptıracak kimsesi yok. Sultan Abdülhamid'in torunu yerleri, taşları siliyor. Aman dönelim!"

Sultan bizi görmeden döndük. Akşamı, mahallenin mescidinde kıldık. Namazdan sonra geldik. Sultan, güzelce giyinmiş, beyaz tülbendler sarınmış bizi karşıladı. Sofralar kurulmuştu. Kadın erkek ayrı taraflarda yemek yendi. Yatsıya kadar sohbet edildi. Yatsıyı birlikte kıldıktan sonra Mevlid okuduk, dua ettik.

Oradaki acıklı sahneyi, o gün bugün unutmam; ruhumda kanar durur:

Mevlid-i Şerif'e başladık, sonuna kadar, o Sultan, hıçkıra hıçkıra ağladı... Kimbilir hayalinden neler geçti, neleri hatırladı, neler düşündü.

Cevhere Sultan

Yine hanım sultanlardan bir de Cevhere Sultan vardı. Adile Sultan'ın evinde okuduğumuz Mevlid'de o da bulunuyordu. Mevlid'den sonra bizlere,

"Hâfız Efendiler, benim adım Cevhere ama, bende bir cevher yok. Asıl cevherler sizin ruhunuzda, kalbinizde... Benim annemin ruhuna da bir Mevlid okusanız olmaz mı?." deyince,

"Baş üstüne efendim, elbette okuruz." demiştik.

Kararlaştırılan günde evine gittiğimizde, Adile Sultan'ın evinden daha fakirane yaşadığını gördük. Genişçe tek bir odanın

yarısını kilimle örtebilmişti. Bizi içeri buyur ettikten sonra, o da Aziz Efendi'nin dediği gibi,

"Aziz evlâdlarım, siz tabii benim yoksul evime, sergime değil, gönlüme geldiniz. Şu mübarek günde, bu garibi sevindirdiniz. Allah da sizi sevindirsin. Ne yapalım, biz böyle olduk. Duadan başka, elimizden bir şey gelmiyor. Kaderimiz böyleymiş. Eğer Cenab-ı Hak, her nimeti elimizden aldığı gibi, gözyaşını da alsaydı da ağlayamasaydım, ben ne olurdum?" diyerek ağlamış, bizi de ağlatmıştı.

Cevhere Sultan'ın bu sözünü ne kimseden duymuş ne de bir kitapta görmüştüm. Sonraları da ne duydum, ne de gördüm:

"Her dünya nimetini aldığı gibi, Allah'ım, gözyaşımı da benden alsaydı; benim halim ne olurdu? Ağlamakla müteselli oluyorum. Tek tesellim, gözyaşlarım..."

Gaflet Sayesinde... Yaşayıp Gidiyoruz

Cevhere Sultan'ın ahvalini ve bu sözlerini, İhsan Efendi'ye anlattım. Hoca dedi ki:

Çocuklar, Akif'i rahmetle anmamak mümkün değildir. Her vesile ile bu adamı anarım. Niçin bu kadar severim? diye kendime sorarım. Sevilecek insandı da ondan, diye, Allah'a şükrederim. Merhum der ki:

Târihten adam hisse kaparmış... Ne masal şey!
Beş bin senelik kıssa yarım hisse mi verdi?
"Târîh"i "tekerrür" diye ta'rîf ediyorlar;
Hiç ibret alınsaydı tekerrür mü ederdi?

Yahu biz, geçmiş tarihten ibreti bırakın, yaşayan hanedanımızın hâliyle alâkadar değiliz. Bırakın tarihi ki okuyacaksınız da netice çıkarıp, hisse alacaksınız! Biz gözümüzün önünde cereyan eden hâdiselerden ibret almıyoruz.

Yahu çocuklar, hep söylüyorum: Müslüman Türkün gülecek günü yok! Fakat gaflet sayesinde, bizler gülüyoruz, eğleniyoruz, evleniyoruz, öyle yaşayıp gidiyoruz...

Bu Günahın Acısı

Biz buradakileri görüyoruz ya, daha bunların Avrupa'ya gidenleri var. Sefaletler içinde ölenleri var. Tedavi edilemediği için azaplar içinde inleyenleri var.

Millet olarak, niçin bizim, şanlı ecdadımızın çocuklarına, bize Anadolu'yu, İstanbul'u alıp hediye eden, İslâm birliğini kuran, Rumeli'yi Müslüman edip, iman nurunu oralara götüren ecdadın çocuklarına yardım edecek bir teşkilâtımız yok?

Vatandaş oğlunu kızını evermeye, halılar, koltuklar almaya para buluyor... Yahu bunlar Fatih'in torunları, hiç olmazsa sefalet çekmesinler, demiyor.

Ya Ali Ulvi, senin baban ne büyük adammış! Tarihî bir tesbitte bulunmuş; bir hakikati söylemiş. Fethi Bey gibi birisi parti kurup da seçimi kazanacak hâle gelirse, Fatih'in torunları, yetişmiş asil insanlar seçime girseydi, demek neler olacaktı! Demek onun için bu insanlar memleketten apar topar çıkarılmış, sürülmüş!

Demek hânedana vurulan darbenin asıl sebebi buymuş. Plân buna göre yapılmış!

Tekrar ediyorum: Müslüman Türk'ün gülecek günü yoktur. Millet olarak, hânedanla hiç alâkadar olmadık. Müslüman Türk'ün günahı büyüktür. Korkarım ki bunun acısını çekmeyelim!

Bir Günde, Çoluk Çocuk Sürüldü

İhsan Efendi, hanedanın başına gelenler hakkında, bir başka gün de şunları söylemişti:

Hanedan-ı Âl-i Osman'ın başına gelenler, ilmî, tarihî olarak üzerinde araştırma tezleri, doktoralar yapılacak kadar mühimdir.

Edebiyat, şiir, bilhassa piyes, facia, dram sahneleri için tükenmez bir kaynaktır. Milleti heyecana sevketmek, coşturmak,

ağlatmak için daha ne lâzımdır? Onların başına gelen felâket kimin başına gelmiştir? Haydi rejim değişecek, padişahı ve etrafındaki birkaç kişiyi hudut harici ettin! Bir kere, bunları sefil perişan edip de dünyaya karşı kendini rezil rüsva etmeyecektin.

Ya ötekilerin günahı neydi? Çoluk çocuk, kadınlar, damatlar, gelinler, uzak yakın akrabalığı bulunan Osmanoğlulları, neden, bir günde apar topar sürüldüler? Bu insanların, evi barkı, işi gücü, ailesi var. Nereye gidecek, nerede yaşayacak, nasıl geçinecek, çocuklar ne olacak?

Altıyüz elli senelik hanedanın yaptığı hizmetlerin karşılığı böyle mi verilecekti? Bunların suçu ne, kime ne yapmışlar? Böyle zulüm böyle haksızlık olur mu?

Haçlılar'ın İntikamı

Osmanoğulları'ndan, ehl-i salip, haçlılar, Avrupa intikamını bu şekilde aldı:

"Sizin ecdadınız mıydı, Kosovalara gelen, Viyanaları kuşatan, haçlı ordularını yenen, İstanbul'u alan, çan kulelerinde ezan okutan? Çekin bakalım cezanızı." dediler.

İşin fenası, Avrupa bu intikamı, memleket istiklâline kavuştu diye bayramlar yapılırken, aldı. Hakimiyet kayıtsız şartsız Türkündür, dendi. Ama zavallı Türk, hanedanına bile sahip çıkamadı. Fatih'in torunlarını bile koruyamadı.

İhsan Efendi'nin söylediği bu facialara, beş altı sene, fakir de şâhid oldum. Kanayan bu yaralar, bizim de gönlümüzü kanattı ve hala kanatıyor. Aklı başında, her imanlı insanın gönlünü de kanatmalıdır.

Midhat Cemal'in Kitabı

1941 yılındaydı. İhsan Efendi'nin dersindeydik. Eski Gerede müftüsünün oğlu Nevzad, elinde bir kitapla geldi. İstanbul'dan Eşref Edip Bey göndermiş. Hoca paketi açtı. Midhat Cemal Kuntay'ın yazdığı *"Mehmed Akif"* kitabıydı.

O sırada İsmail Erzherli, Ahmed Davudoğlu, Muharrem Develioğlu, Bulgaristanlı talebe kardeşlerimiz, Mustafa Runyun ve Ali Yakup Beylerle başka talebe arkadaşlar da vardı.

İhsan Efendi kitabın sayfalarını çevirince, aralardaki fotoğraflar göründü. Bunların birinde, Akif Bey yaşlı, hasta, sırtında paltosuyla bastonuna dayanmış görülüyordu.

Sayfanın arkasında, Akif Bey'in, kendi fotoğrafını görünce yazdığı kıt'a vardı:

Hepsi göçmüş, hani yoldaşlarının hiçbiri yok!
Sen mi kaldın, yalınız kafileden böyle uzak?
Postu sermekse murâdın yola, serdirmezler;
Hadi, gölgenle beraber silinip gitmene bak.

Sanki, O Adam Ben Değilim

İhsan Efendi'nin o fotoğrafa bakıp, bu kıt'ayı okurken gözünden boşanan yaşları hiç unutmam... Şunları söylemişti:

Akif Bey, hastalık günlerinde tekkeye geldiğinde, öksürür, tükürmesi icap eder; dışarıya çıkmak ister;

"Efendim rahatsız olmayın, bir leğen getirelim." deriz, kabul etmez,

"Yok bir şey... Yalnız üzerimde bir yorgunluk var. Neden bilmem? Bir iş yaptığım da yok... Yahu ben eskiden filân yerden filân yere kadar yürürdüm. Vasıtaya binmezdim. Şimdi tramvayla geldim. Az bir şey yürüdüm, yoruldum. Ne oluyor bana? Sanki eskiden o mesafeleri yürüyen, o güreşleri yapan adam ben değilim!" diye cevap verir, dışarı çıkar, gelirdi.

Bir Avuç Toprak

Bir zamanlar kışın palto giymeyen, bazan giyecek palto da bulamayan Akif merhum, bakınız fotoğrafta palto ile görülüyor. Şöyle derdi:

"Yahu bana ne oluyor? Kahire'nin sıcak havasında bile üşüyorum..."

Bu resmi için yazdığı gibi, yine böyle fotoğrafta yere düşmüş görülen gölgesi için, yine 1935'te söylediği, acıklı birkaç mısra daha vardır:

Şu serilmiş görünen gölgeme imrenmedeyim...
Ne saâdet, hani ondan bile mahrûmum ben.
Daha bir müddet emînim ki hayâtın yükünü,
Dizlerim titreyerek çekmeye mahkûmum ben.
Çöz de artık yükümün kördüğüm olmuş bağını,
Bana çok görme, İlâhî, bir avuç toprağını!..

Akif Bey'in İhsan Efendi'ye Duası

İhsan Hocamıza tabii olarak, Akif Bey merhumla olan hatıralarını sorardık. Şöyle demişti:

Merhum Akif Bey'den çok şey öğrendim, çok istifade ettim. Efendilik, tevazu, dürüstlük, mertlik... Hepsi onda tam olarak mevcuttu. Samimiyet ve ihlâsının haddi de, eşi de bulunmazdı.

Akif Bey'in benim hakkımda söylediği samimi bir sözü vardır. Bu sözü ben bir iltifat, bir teveccüh, Allah'ıma bir şükran vesilesi olarak anarım. Merhum, fakire müteaddid defalar şunu söylemiştir:

"İhsan Efendi, insan medenî bit-tab'dır derler. Yaradılışı itibariyle medenîdir. İnsanlarla birlikte yaşamaya, geçinmeye muhtaçtır. İnsan âşıkıdır; bedevî değildir, medenîdir. Şehir hayatını daha çok sever. Buna ihtiyacı vardır. Ben bunu Mısır'a geldikten sonra anladım... Eğer sen olmasaydın, bu gurbet ellerde, ben ne yapardım?

"Ey bana gurbet elleri on senedir aşina kılan İhsan Efendi, sana, bir ananın, bir babanın, evlâdına duası gibi dualar ediyorum..."

İşte böyle, ben, Akif'in duasını almış bir kimseyim. Bununla iftihar ederim. Allah'ıma hamd ederim.

Akif Bey, Kur'an Dinlerken

İhsan Efendi, Akif Bey'le birlikte yaptıklarını da anlatmıştı:

Akif Bey, haftada bir, Cuma günleri tekkeye gelir. Âmâ Hâfız Şıh Rıfat'ın namazdan önce mukabele okuduğu camiye gideriz. Burası bizim kaldığımız tekkeye çok yakındı. Yürüyerek gider geliriz. Akşama kadar tekkede kalır, sohbet eder, yemek yer, çay içeriz.

Akif Bey, bu Şıh Rıfat'ın okuyuşunu çok beğenir, şöyle derdi:

"Şu kanaata vardım ki, simaların insanda değişik tesirler uyandırması gibi, seslerin de farklı tesirleri var. Bu şahsın sesinde, gözlerle görülmeyen, fakat gönüllerle sezilen, ruhla duyulan bir cazibe var. Sanki her sesten her şahıstan çıkan bir şua, kalbimizi yakıyor, aşkımızda heyecanlar uyandırıyor.

"Bunu ben İstanbul'daki bazı hâfızlarda da görmüştüm. Başta Hâfız Deli Hüseyin'in, hakikaten insanı deli eden bir sesi vardı.

"Canım ne uzağa gidiyoruz. Kur'an-ı Kerim'i açalım. Niçin bu kadar peygamber gelmiş geçmiş de, inen vahyi okurlarken, insanlar, dağlar, taşlar, kuşlar onlarla beraber ağlamamışlar da, Davud aleyhisselâm okurken ağlamışlar? Bu gösteriyor ki, istisnalar var.

Akif Bey'in Yazmak İstedikleri

"Şıh Rıfat Kur'an okurken aklımdan neler neler geçiyor. Ey Allah'ım! Bunları yazsam diyorum. Ama eve gidiyorum; unutuyorum. İnşaallah yazarım, yazarım derken, geçip gidiyor.

"İhsan Efendi, hele bu Şıh Rıfat, âmâ olduğundan mıdır, manayı bilerek okuduğundan mıdır, nedir daha tesirli oluyor. Dokunaklı âyetlerde, celâlli âyetlerde ağlıyor. Onun ağlaması bana çok dokunuyor. Gözüm belki ağlamıyor ama, gönlüm ağlıyor, kalbim yanıyor. Neler neler düşünüyorum:

"Acaba, diyorum; Resûl-i Zîşân, bu âyetleri telâkkî ettiği zaman, neler hissederdi ki, ben bu gafletimle, Şıh Rıfat'tan dinler-

ken bu kadar huşuya bürünüyorum. Acaba, Cibrîl-i Emîn'den, yerleri gökleri saran o vahyi dinleyen Peygamber-i Zîşân neler duyar idi acaba?

"Bu hislerimi, düşüncelerimi yazmak isterim, ama zihnim o kadar perişan ki, kendimi bir türlü toparlayamıyorum..."

Akif Bey, Izdırap İçindeydi

İhsan Efendi, Akif Bey'in bu sözlerini nakledince merak edip sormuştum:

"Efendim, Akif Bey, bu derecede mi sarsılmıştı?"

"Evet, sarsılmıştan ileri perişan hâldeydi. Memleketin başına gelenler, Akif Bey'e çok tesir etmişti. Bizler bile perişan olmuşken, Akif gibi, bütün ömrünü dinine, vatanına hizmete vakfetmiş bir fikir adamı, hassas bir şair ne kadar ızdırap çeker, bir hesap edelim?

"Memleket yangın içinde. Hergün bir inkılâp, hergün bir inkılap! Değişmeyen birşey kalmamış. Memleket kimlerin elinde? Kimler hain olmuş, kimler vatansever? Bunların Akif Bey'e nasıl tesir ettiğini bir düşünmeli..."

Akif Bey'in Zevcesinin Hastalığı

İhsan Efendi, Akif Bey'in fazla bilinmeyen aile sıkıntılarını da biraz söylemişti ki, o kadar dertli bir adamın, bir de, insanın en hassas yeri olan aile hayatında da rahatsız olması, hakikaten çok üzüntü verici bir hâldi. İhsan Efendi, şöyle demişti:

Akif Bey'in bir talihsizliği vardı ki, hiç sormayın! Akif Bey, çileli bir insandı. İnsan evlenir. Evinde mes'ud olur, rahat eder, zihnini vücudunu dinlendirir. Dışarıda yorulup üzülse, evinde teselli bulur, rahat eder... Fakat Akif'in evi, maalesef bir matemhane idi. Hanımı, bilhassa son zamanlarda, had safhada sinir rahatsızlığına düçar olmuştu. Evhamlar içindeydi. Sinir krizleri geçiriyordu. Devamlı ilâç kullanırdı.

Zevcesi, Akif Bey'in ikinci bir hanımı olduğuna kani idi. Akif Bey,

"Hanım, bütün hafta beraberiz, bir Cuma günü namaza, İhsan Efendi'ye gidiyorum. İstersen oraya da gel beraber gidelim, seni de evine bırakırım..." dese de fayda etmez; kadıncağız:

"Aaa, ben uyuduktan sonra, sen gidiyorsundur..." dermiş.

Hatta komşularda düğünler olur, def sesleri duyulunca:

"Âkif'in düğünü oluyor." dermiş.

Akif Bey'in Hicreti ve Fazileti

Akif gerek ailesi, gerek çocukları ve bazı yakınları bakımından talihsiz bir insandı. Rahat görmeyen bir insandı... Bu dertli hâli, onun Türkiye'yi bırakıp gelmesinin değerini çok arttırıyordu.

Bir kere, Millî Mücadele'ye isteği ile katılmış, memleketin İstiklâl Marşı'nı yazmış, en büyük şairi olmuştu. Siyasî bir suçlu değildi. Zorla hudut haricine çıkarılmamıştı. Tamamen kendi gönlüyle, isteğiyle, ihtiyarıyla, iradesiyle, memleketindeki bütün imkânları, sevdiği İstanbul'da, dostları arasında yaşamayı bırakıp terk-i diyar etmişti. Onunki, dini için, davası için yapılmış tam bir hicret idi...

Bir tarafta da, Türkiye'den ölüm veya hapis korkusuyla mecburen kaçıp gelmiş mülteciler vardı. Bu iki hareket tarzı elbette ki bir değildi. Bu bakımdan, Akif Bey'in, o sıkıntılara katlanıp Kahire'de kalması, çok kıymetli, çok faziletli bir hareket idi.

İhsan Efendi'nin "Safahat" Hediyesi

İhsan Efendi'nin Akif Bey'i böyle methetmesi, bizi Akif'e âşık etmişti. Birgün kendisine derdimi açtım:

"Efendim, Akif Bey'in şiirlerini çok seviyorum; ama maalesef bende Safahat yok." dedim.

"Deme yahu! O hâlde bazı şiirlerini nasıl ezberden okuyorsun?"

"Efendim, yurtta komşumuz olan Hazret adında bir Çerkes kardeşimiz var. Onun kitabını ödünç alıp okuyorum..."

"Dur öyleyse, bende hepsinden bir fazla nüsha var." diyerek, ilk altı kitabın ciltlisini ve son basılan Gölgeler'i, yani bütün Safahat'ı hediye etti.

Allah rahmet eylesin, böylece İhsan Efendi'nin ihsanı olarak, benim de bir Safahat'ım olmuştu.

Hamallık Yapmaya Razıyım

İhsan Efendi, Akif Bey'in, para ve menfaat hususlarında çok çekingen, alıngan ve çok nezih bir insan olduğunu, kendisini Kahire'ye davet edip himayede bulunan Abbas Halim Paşa'ya karşı bile çok dikkatli davrandığını da anlatmıştı:

Abbas Halim Paşa'nın geliri vardı. Zengin insandı. Akif Bey, ancak onun Hilvan'daki evinde oturmaya razı oldu. Hatta birkaç defa Kahire'de bir ev kiralamak istedi. Prens kendisine darıldı:

"Akif Bey bir daha bu sözü bana söylersen, dostluğumuz gider. Buna da razı olamam. Bir daha sizden bu sözü duymayayım." dedi.

Akif, maddî sıkıntı içindeydi, ama hâlinden şikâyet etmiyordu. Hatta Abdülvehhab Azzam, kendisine, üniversitede Türkçe muallimliği teklif ederken:

"Akif Bey, bilmem ki, size zor mu gelir? Zahmet olur mu?" diye sorunca, şöyle cevap vermiş:

"Doktor, size bunu ben arzetmek istiyordum. Sizinki keramet gibi oldu. Param bitti, çareler düşünüyordum..."

Azzam'ın buna karşılık:

"Efendim, Kahire'ye gidip geleceksiniz, çoluk çocuğa gramer okutacaksınız." deyince de, Abdülvehhab Azzam'ı ağlatan şu cevabı vermiş:

"Hamallık yapmaya da razıyım..."

Akif Bey'i yakından gördük, yaşadık. Bu kadar mert, bu kadar nezih bir insandı. Özüyle, sözüyle, tevazuuyla insan olmak, insan kalmak aşkını taşıyan bir insandı...

İsmail Ezherli'den Hatıralar

Mehmed Akif Bey, İhsan Efendi'nin Ezher'deki talebeliği yıllarında, onun iki Türk arkadaşıyla birlikte kaldığı odasına uğrar oturur, çaylarını içer; iki arkadaştan İsmail Ezherli Hoca'nın yaptığı su böreği ile Hafız Eşref'in tavuk çorbasını çok beğenerek yermiş.

Daha sonra Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilâtında uzun seneler vazife gören İsmail Ezherli Efendi ile de Akif Bey hakkında konuşmuştum. Kendisi şunları söylemişti:

"Akif Bey merhum, yazacağı şiirin, başlamadan önce plânını yapar, ona göre istediği şekilde yazarmış. Birgün yurda gelmişti. Canı sıkkındı. Şöyle dedi: Yahu çocuklar, şiire başladım; ama, baktım, şiir beni bırakmış..."

Ezherli Hoca, üç arkadaşın, Akif Bey'in kendilerini ziyarete geldiğinde ne kadar sevindiklerini, babalarını görmüş gibi olduklarını ve merhumun daveti üzerine onun evine gidip yemek yediklerini, birlikte Nil kenarında çay içip sohbet ettiklerini de anlatmıştı.

Safahat Sadeleşir mi

Ali Yakup Bey, birgün İhsan Efendi'den bir istekte bulundu:

"Efendim, arkadaşların derse gelişinden yarım saat önce gelsem, bana *Safahat* okutur musunuz? Sizden, *Safahat*'ı baştan aşağı bir okumak istiyorum. Acaba takıldığım bir yer var mı? Doğru anlıyor muyum?" dedi.

Ali Yakup Bey, Arnavut olmasına rağmen, Osmanlıcayı çok güzel okur ve hatasız yazardı. Yazısı da çok güzeldi.

Birgün derse gittiğimizde, *Safahat* okuyorlardı. Biz gelince kapattılar... Ali Yakup Bey'in bazı sâfiyâne sualleri olurdu. Dal-

gınlıkla, fazla düşünmeden, içinden geldiği gibi konuşuverirdi. O gün de, İhsan Efendi'ye:

"Efendim, *Safahat*'ı bu kadar biliyorsunuz. Akif Bey'i bizden fazla anlıyor ve seviyorsunuz... *Safahat*'ı sadeleştirelim, diyorlar. Bunu siz yapsanız, iyi olmaz mı?" diye soruverdi.

Safahat'ı Anlamayan Millet

İhsan Efendi, tebessüm etti:

"Hazret, o zaman sade su olur yahu." dedi. "İçinde tane kalmaz. Sade su beslemez. Çorbanın içinde tane olmalı... Artık bu millet, *Safahat*'ı da anlayamayacak bir hâle gelecekse; gitsin de, Allah yeniden bir millet getirsin yahu!

"Size şunu söylemek isterim. Yeni yeni işitir oldum: Şiir okurken, yanınızda kamus bulunmayacakmış! Şiiri, hiç lügata bakmadan anlayacakmışsınız!

"Bu nasıl olur? Muhakkak her şiirde, lügata bakmanızı icap eden kelimeler olur. Bir şair, görmüş, bilmiş, hissetmiş, düşünüp taşınmış, en yüksek hislerini, gönlünün, ruhunun duygularını kâğıda dökmüş. Bunun için tabii ki, günlük lisanda bulunmayan, derin, ince manaları ifade eden kelimeler, rumuzlar kullanacaktır. Bütün dillerde de bu böyledir.

Lügata Bakmadan Safahat Okunur mu

"On bin mısradan fazla Safahat'ı okuyacaksın, ama lügata bakmayacaksın. E! Edebiyat senin mesleğin mi? Lisana ne kadar âşinasın? Şiir okurken kaç yaşında olacaksın? On beş, yirmi, kırk, elli! İnsan ana dilinin edebiyatını bilerek mi dünyaya gelir ki, hangi şiiri veya edebî yazıyı okusan, her yaşta, anlayacaksın? Bunlar saçma fikirler!

"Yahu adam, ömrünü vermiş: *Fâtih Camii* ile başlamış, *San'atkâr* ile bitirmiş. Tevhidi var, feryâdı var, camii var, kahvesi var, hastası var, var, var, var...

"1400 senelik İslâm, 650 yıllık Osmanlı ve bin senelik Müslüman Türk tarihini, yükselişiyle, başına gelen felâketleriyle, her safhası ile yazmış...

"Tasviri var, feryadı var, fikriyatı var! Sen bunların hepsini, lügata bakmadan, okuyup anlamak istiyorsun! İnsaf yahu, insaf!"

Bilen, Çalışan, Düşünen Yadırganır

Ali Yakup Bey, isteğinden çoktan vaz geçmiş; sorduğuna soracağına pişman olmuştu.

"Aman efendim, sözümü geriye aldım." diye araya girdiyse de, İhsan Efendi bu mühim bahsi tamamladı:

Evlâdım, bu sadeleştirme işi, milleti cahil bırakmanın bir şekli, bir mazereti ve bir bahanesidir. İnsanlar, tembeldir. Kolayı gördükçe gevşer, rahata alışır. Gayret sarfedilerek anlaşılacak eserlerden kaçar. Böylece bir zaman sonra, birkaç nesilde, milletin tamamı câhilliğe mahkûm olur. Artık ondan sonra, bilen, çalışan, düşünen insanlar yadırganır. İşte o zaman tam felâket demektir.

Kartallar ve Tavuklar

Burada, Mısır'da da böyle şeyler söyleniyor. Akif Bey'in sevdiği muharrirlerden olan Mustafa Sâdıkur Râfiî'ye de, Taha Hüseyin gibi modernistler, demişler ki:

"Üstad, siz çok yükseklerde uçuyorsunuz. Üslûp ve ifadenizi gençlik anlamıyor. Biraz okuyucunun seviyesine inseniz!"

Üstad Râfiî'nin onlara bir cevabı var. Eminim Akif Bey de olsaydı, böyle söylerdi. Demiş ki:

"Yahu, ben, yerlerde, topraklarda sürünen cemiyeti, biraz yükselsin, nefes alsın, ciğerlerine biraz temiz hava girsin diye, semalara, göklere çıkarmak istiyorum. Siz tavuklarla kartalları bir tutmak, kartalları da tavukların yanına indirmek istiyorsunuz. Ben hepsini kartal yapmak istiyorum."

Dışı Var, İçi Yok; Cismi Var, Ruhu Yok

Akif Bey'den duymuştum. Esterâbâdî'nin bir beyti var. Beytül kasîddir, mısra-ı bercestedir, hakkında ciltler yazılsa, şerhi bitmez. Beyit şudur:

Âlimanrâ ilm hest ü râz nîst

Mürgânrâ bâl hest pervâz nîst

Bu Farsça beytin kısa manası şudur: *"Âlimler görüyorsun, ilmi var, irfanı yok. Kuşlar görüyorsun, kanadı var, uçması yok..."*

Hayretlere sezadır ki, âlim görüyorsun, irfanı yok, derunî tarafi yok; ilmiyle âmil değil, ilmini hazmedip kendine hâl edinmemiş; dışı var içi yok; cismi var, ruhu yok... Cevheri yok, cihadı yok, gayesi yok, davası yok...

Peygamber vârisi olduğunu unutmuş! Peygamber senin gibi mi yaşadı? Nedir bu gamsızlık, hissizlik, davasızlık! Böyle Peygamber vârisi olur mu? Bu hangi peygamberin vârisi?

Tavuk gibi! Onun da kanadı var, ama uçamıyor.

Râfiî merhum da:

"Ben okuyucumu, tepelere, şâhikalara, bulutlara çıkarmak istiyorum. Ona, duyduğum acıları, ızdırapları duyurmak istiyorum. Sizler, beni, tavuk kümeslerine sokmak istiyorsunuz..." diyor.

Abdülhak Hâmid'in Şiirleri

İhsan Efendi, bana şiiri sevdirdi ya, artık o hâle geldim ki, her fırsatta, ders içinde bile bir vesile bulup, bahsi şiire kaydırıyorum...

İhsan Efendi, Akif'den sonra, Namık Kemal ile Ziya Paşa'yı da sever, okurdu.

Fakir o günlerde Abdülhak Hâmid'i de okumaya başlamıştım. Kendisine bundan bahsedince şunları söylemişti:

Vaktiyle, gençliğimde, ben de Hâmid'i okudum. Akif Bey'le tanışmazdan önce, hatta, Hâmid'i, bir dâhi olarak görenlerden idim. Fikret, Hâmid için *"Dâhî-i A'zam"* der...

Fakat Akif'i tanıdıktan sonra, onun, şiiri niçin yazdığını ve memleketin derdini, davasını gözümle gördükten sonra, takdir ölçülerim değişti.

Bir de Hâmid'in şiirleri, insanoğlunun halledemeyeceği, kimsenin sırrına vâkıf olamayacağı meselelerdir. Ölüm bahsi... Nedir? Ne aslı bilinir, ne çaresi bulunur! Ağla dur... İnsan ölmüş; facia, felâket! Peki sonra?

Akif ve Hâmid

Birgün Akif Bey'le konuşuyorduk. Kendisine sordum:

"Efendim, kudret-i şairane itibariyle, Hâmid'le kendinizi nasıl bulursunuz?" Şöyle cevap vermişti:

"Hâmid'le benim aramdaki fark şudur: Ben yükseldiğimde, Hâmid kadar yükselemem. Alçaldığımda da o kadar alçalamam..."

Bence, "yükselemem" demesinde tevazu vardır. Akif, Hâmid'den fazla yükselmiştir. Metafizik, ilâhî, ruha, imana ait, tevhide dair bahisler, Akif'de daha açık, daha olgun ve daha dolgundur.

Hâmid'de de iman vardır. Fakat daha çok felsefî mülâhazalar, felsefî ilhamlar hâlindedir. Şüphelerle doludur. Kâfir denmez; münkir, mülhid denmez; fakat Hâmid'de şüpheler vardır.

Akif Bey'de, bütün düşünceler, mülâhazalar sonunda yine teslimiyete varır. Akif Bey'in ilhamları, Kur'an-ı Kerim'den, vahiyden ve Resûlullah'tan alınan ilhamlardır.

Akif Bey, o konuşmamızda, Hâmid hakkında, ondan naklen bir de şunu söylemişti:

"Hâmid Bey'in kendi sözü olduğu için söylüyorum. Bir de şöyle demiştir: Benim belimden yukarım insan, ondan aşağısı

canavardır... Bu kendi sözüdür. Ben elhamdulillah, bunu diyemem, buna razı olamam ve böyle bir perişanlığa düşmemeyi de Rabb'imden niyaz ederim. Her yerim ve her hâlimle insan olmanın gayretindeyim..."

Meçhul Âlemler

İbrahim Sabri Bey'le de Hâmid ve şiirlerine dair konuştuğumuzda, şunları söylemişti:

Abdülhak Hâmid'in hayranları, alkışçıları vardı. Onların başında da Süleyman Nazif gelirdi. Tevfik Fikret ve Hüseyin Siret de onlardandı. Büyüte büyüte, Hâmid'i, *"Dâhî-i A'zam"* yaptılar.

Hâmid'in, *"Merkad-i Fatih'i Ziyaret"* ve *"Merkad-i Selim-i Evveli Ziyaret"* gibi güzel şiirleri vardır. Fakat tarz-ı hayatı da, zihni de karışık ve meseleli bir insandır. Zihnini, ölüm, ahiret, ruhlar gibi müşkil, halli imkânsız meselelere teksif etmiş; şiirlerinde de bunlarla uğraşmıştır.

Meçhul âlemlere dalmış gitmiş; fakat şahsî hayatındaki dalgalanmalar da eserlerine aksetmiştir... Şairlikte de, cemiyetin beklediği fayda ve hizmette de Akif Bey'le kıyas edilemez...

"Merkad-i Fatih'i Ziyaret" Şiirinden

İbrahim Bey, Hâmid'in güzel beyitlerinden bazılarını okurdu. Bunlar benim de beğendiğim, ezberlediğim yerlerdi.

Seksen iki mısralık *"Fatih'in Türbesini Ziyaret"* den baştan şu beyitler:

Her kûşesinde dehrin nâm-ı beka-nisârın,
Şâyestedir, denilse, âlem senin mezârın.
Kaldın cihanda bir an, her ânın oldu bir devr,
Mülk-i ezeldi gûyâ tahtında hem-civârın.
Sensin o pâdişah ki bu ümmet-i necîbe,
Emsâr bahşişindir, ebhâr yâdigârın.

Aralardan birkaç beyit:

Tevhîd idi merâmın İslâm ile enâmı,
Birleşti ol uğurda ilminle iktidârın.
Beyt-i Hudâ'ya konmuş câhın metâf-ı eslâf,
Durmuş başında bekler bir kavm türbedârın.
Her şâha böyle tâli', yâr olmaz ey şehenşeh,
Nâdir gelir nazîri bir böyle şehriyârın.
Titrerdi secdegâhın oldukça sen cebinsây,
Hâlâ gelir zeminden tekbîr-i zâr-zârın,

Şiirin son beyiti şudur:

Medhinde şâirâne ilhâmlar gerektir,
Ta'rîfi yerde bitmez arşa çıkan kibârın.

"Merkad-i Selim-i Evvel'i Ziyaret" Şiirinden

Yetmiş mısralık *"Yavuz Selim'in Türbesini Ziyaret"* den, ilk ve son beyitlerle, aradan birkaç beyit:

Bu yerde mu'tekif olmuş o çehre-i haşmet,
Bu yerde mugterib olmuş o neyyir-i şevket,
Aceb ne hâle girerdi duran huzûrunda,
Gelir zevâline baktıkça dillere dehşet.
Memât çekmede pîşinde meş'al-i tekbir,
Hayât kılmada ardında nâle-i hasret.
Salâ iner ser-i bâlînine cevâmi'den,
Urur minâre-i bâlâ-derinde beş nevbet.
Kopardı rehgüzerinde kıyâmet-i a'dâ
Akardı pâyine mahşer-misâl bir millet,
İnerdi sadme-i sıytıyle burclar hâke,
Kılardı cilve-i tîgıyle berkler ric'at.
Birinci hatvede mâzîyi eyleyip ta'mîr,
İkinci hatvede âtîye verdi bir kuvvet.
Elinde meş'ale-i ma'neviyye-i tevhîd,
Ederdi şark ile garbı ziyâsına da'vet.

İkinci himmete mutlak düşerdi Hind ile Çin,
Yetişti Mısr ile İran'ı fethe bir himmet,
Bu kubbe türbe-i Sultan Selîm-i Evveldir,
Bu türbe kıble-i Osmâniyandır ey ümmet!
Ser-i celâline döksün felek sitârelerin,
Hurûş u cûş ede pâyinde bin yem-i rahmet.

Dâhileri, Anneler mi Yetiştirir

Mustafa Sabri Hocamızla Hâmid'den bahsederken de aynı mısraların üzerinde durmuştuk. Fakir ayrıca,

"Efendim Hâmid'in piyeslerinin içinde de bazı güzel beyitler bulunuyor. Meselâ,

Bilmem duhât-ı dehr analardan mı ders alır,
Bazan cihanda en büyük âdem çocuk kalır.

beyti gibi." demiştim. Sabri Efendi:

"Yahu, sen işin ledünniyâtına girmişsin, bizim haberimiz yok!" demişti. Sohbette bulunan Runyun söze karışıp:

"Efendim, sırf şiir okumak, divanları okumak için Dârülfünun'a kadar yayan gidip geliyor." deyince de:

"Mustafa Efendi, bu bir aşktır, sevdadır. Madem seviyor, zahmetine katlanıyor; gitsin." cevabını verdikten sonra, fakire:

"Ben Hâmid'i çok okudum. Fakat bunu hatırlamıyorum, görmemişim" deyince:

"Efendim *Tayflar Geçidi*'ndedir." demiştim. Beyit Sabri Efendi'nin hoşuna gitmiş. Alâkadar olmuştu.

Şâir: Bu dâhi denilen insanları, acaba anaları mı okutup yetiştiriyorlar? Eğer dâhiler, medreselerde, mekteplerde yetişselerdi, aynı medresede okuyan çocukların hep dâhi olmaları lâzım gelirdi. Öyle olmuyor. Demek ki bunları yetiştiren anneleridir... diyordu.

Nâmık Kemâl Neslinin "Hürriyet" Sevdası

Son senelerde, artık İhsan Efendi'ye yalnız başıma gidip şiirden, edebiyattan konuşur olmuştum. Bir seferinde, Namık Kemal'in heyecanlı şiirlerinden bahsediyorduk. Bahsin sonunda İhsan Efendi şunları söylemişti:

Namık Kemal Bey ve arkadaşlarının her şeyi kabul... Hakikaten vatanseverler, kuvvetli şair ve çoğu samimi insanlar... Fakat düştükleri bir hata var ki, gözü kapalı bir hürriyet sevdasına düşmüşler...

Hürriyet, hürriyet! Peki efendiler ne istiyorsunuz, denildiğinde: Sultan Abdülhamid gitsin! Memleketteki bütün terakki, gelişme, ilerleme, her şeye o mâni oluyor. O giderse, hepsi gelecek! Namık Kemal ve arkadaşları da onlardan sonra gelenler de böyle bir karasevdaya düşmüşler. Şairdirler, güzel sözler söylemişler; fakat sevdalarının mantığı yok. En nihayet gördük işte, meşrutiyet ilân olunup, hürriyet geldi denilince neler oldu? Terakki, ilerleme için değil, fitne, karışıklık, kavmiyetçilik, parçalanmak için hürriyet kullanıldı.

Esasen hürriyet filân da gelmemişti. İttihat ve Terakkicilerin isteklerinin, fikirlerinin muhaliflerine hürriyet yoktu. O yüzden partiler arasındaki mücadele, silâha, suikastlara döküldü.

Süleyman Nazif'in Farklı İki Şiiri

Meselâ, bu hürriyet sevdalılarından Süleyman Nazif de, en kuvvetli muhaliflerden iken ve Meşrutiyet'ten önce:

İşte gülzâr-ı vatan mahv oldu istibdâd ile,
Bizden istimdâd eder her zerre bir feryâd ile,
Geçmesin, eyyâmımız bî-hûde istimdâd ile,
Pençeleşmek muktazî gaddâr ile, bîdâd ile;
Arkadaşlar, kan dökün, kan dökmenin eyyâmıdır.

diye Sultan Abdülhamid aleyhine, imzasız manzumeler neşredip, *"Gizli Figanlar"* diye Mısır'da bastırmışken; Meşrutiyet'ten sonra İttihat Terakki istibdadını, kavmiyetçilerin ayrılık davalarını ve memleketin mahva doğru gittiğini görünce, *"Sultan Hamid'e Şarkı"* yazıp yayınlamıştı:

Pâdişâhım gelmemişken yâda biz,
İşte geldik senden istimdâda biz,
Öldürürler başlasak feryâda biz,
Hasret olduk eski istibdâda biz.

Dembedem coşmakta fakr u ihtiyaç,
Her ocak sönmüş ve susmuş, millet aç,
Memleket mâtemde, öksüz taht u taç,
Hasret olduk devr-i istibdâda biz.

Bahçe Duvarından Okunan Şiir

Fakat artık olan olmuş, idare, bu milletin ve dininin düşmanı gizli ellere geçmişti. Yani denildiği gibi: *Ba'de harabil Basra,* Basra harap olduktan, iş işten geçtikten sonra... Ne gariptir ki bu söz Süleyman Nazif'e gerçekten de uygun düşer. Çünkü kendisi Bağdad'daki son Osmanlı valilerinden birisidir ve Basra da o sırada elden çıkmıştı.

Bir rivayete göre Süleyman Nazif, eski yaptıklarına ve yazdıklarına o kadar pişman olmuş ki bu şarkıyı yazıp yayınlamakla kalmamış; Sultan Abdülhamid'in de duymasını arzu etmiş.

O sırada Sultan, Balkan Harbi'nde elimizden çıktığı için, sürgün olarak bulunduğu Selânik'ten getirilip Beylerbeyi köşküne kapatılmış imiş. Sultan'ın sabah namazlarını bahçede kıldığını öğrenen Süleyman Nazif, o sırada bahçe duvarının dışından birisine okutarak, bu şiirini Sultan'a da duyurmuş imiş...

Rıza Tevfik'in Meşhur Şiiri

Yine Süleyman Nazif gibi, Sultan Abdülhamid merhuma şiddetli muhalefet edip de sonradan pişman olan Filozof Rıza Tevfik'in de *"Abdülhamid'in Ruhaniyetinden İstimdad"* adını taşıyan uzun bir manzumesi vardır. İstimdad, bilindiği üzere "yardım istemek, imdadına çağırmak" demektir. İhsan Hocamız bu şiiri de ezbere ve pek güzel okurdu.

Bu şiir on beş kıt'adan ibarettir. Rıza Tevfik gibi, Sultan Hamid muhalifi, Meşrutiyet'in ilânı günlerinde ortalığı kaplayan sokak nümayişlerinin teşvik ve tertipcisi olan bir adam tarafından yazılmış olması çok mühimdir.

Uzun zaman, bazı kıt'aları atlanarak veya bazı kelimelerin yerine noktalar konularak neşrolunan bu manzumenin 1991 yılında bir tarih dergisi tarafından tamamının basılmış olması, fikir hürriyeti bakımından doğrusu insana ümid veren vukuattan sayılmalıdır.

Abdülhamid'in Ruhaniyetinden İstimdad

Rıza Tevfik'in üstadane kalemi ile nazm olunmuş bu manzumeyi, yayınlandığı tarih dergisinden aynen alarak, hatıralarımızın teyidi bakımından -iki kıt'ası dışında- buraya naklediyoruz:

Nerdesin şevketlim Sultan Hamid Han!
Feryâdım varır mı bârgâhına?
Ölüm uykusundan bir lâhza uyan,
Şu nankör milletin bak günâhına...

Tahkîre yeltenip tâc ü tahtını,
Denedi bu millet kara bahtını,
Sınadı sillenin nerm ü sahtını,
Rahmet et sultânım sûz-i âhına.

Târihler adını andığı zaman,
Sana hak verecek ey koca Sultan!
Bizdik utanmadan iftirâ atan,
Asrın en siyâsî pâdişâhına.

Pâdişah hem zâlim, hem deli dedik,
İhtilâle kıyâm etmeli dedik,
Şeytan ne dediyse biz belî dedik,
Çalıştık fitnenin intibâhına!..

Dîvâne sen değil, meğer bizmişiz,
Bir çürük ipliğe hülyâ dizmişiz,
Sâde deli değil, edepsizmişiz,
Tükürdük atalar kıblegâhına!

Sonra cinsi bozuk, ahlâkı fenâ,
Bir sürü türedi girdi meydana;
Nerden çıktı bunca veled-i zinâ!
Yuf olsun bunların ham-ervâhına!

....

Haddi yok açlıkla derde girenin,
Sehpâ-yı kazâya boyun verenin!
Lâ'netle anılan cebâbirenin,
Bu rahmet okutur en küstâhına!

Çok kişiye şimdi vatan mezardır,
Herkesin belâdan nasîbi vardır;
Selâmetle eren pek bahtiyârdır,
Bu şeb-i yeldânın şen sabâhına.

Milliyet dâvâsı fıska büründü;
Ridâ-yı diyânet yerde süründü;
Türkün ruhu zorla âsî göründü,
Hem Peygamber'ine, hem Allah'ına!

Sen hafiyelerle dem sürdün ancak,
Bunlar her tarafa kurdu salıncak;
Eli, yüzü kanlı bir sürü alçak!
Kement attı dehrin mihr ü mâhına!

Bu itler -nedense- bana salmadı;
Belalıydı başım kimse almadı;
Seyrandan başka da bir iş kalmadı,
Gurbet ellerinin bu seyyâhına!

Hoş oldu cilvesi cumhûriyyetin!
Tadı kalmamıştı meşrûtiyyetin;
Deccâl'a zil çalan böyle milletin,
Bundan başka çâre yok ıslâhına.

Lâkin sen Sultân'ım gavs-ı ekbersin!
Ahiretten bile himmet eylersin.
Çok çekti şu millet murâda ersin,
Şefâat kıl şâhım meded-hâhına!

Eskiler İyi Niyetliydi, Aldandılar

İhsan Efendi, Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler diye faaliyet gösteren bu gibi kimselerin, Batı'ya büyük bir iyi zanla bağlandıklarını, hatta yine bu yüzden, mahiyetini tam olarak bilmedikleri Masonluk teşkilâtına da üye olduklarını söylemiş ve bu husustaki düşüncelerini şöyle açıklamıştı:

"Çocuklar, bu Masonluk meselesinde, ben şu kanaatteyim ki, o günkü yerli Masonlarla bugünkü yerli Masonları ayrı görmek lâzımdır. Bu benim düşüncem... Çünkü o günlerde, Masonluğun içyüzü, bugünkü gibi belli olmamıştı. Gizli bir teşekküldü. İçyüzlerini açıklayıcı fazla eser yazılmamıştı.

"Kendilerini sulh taraftarı, bütün insanları kardeş bilen, yardımsever bir kuruluş gibi gösteriyorlardı. Bizimkiler de Müslümanların sıkıntılarına, dertlerine acaba bir fayda temin edebilir miyiz, gibi bir iyi niyetle bu cemiyete girmişlerdi...

"Fakat Cihan Harbi'nden sonra, bütün bu felâketleri, dönen dolapları gördükten sonra, hâlen bu Masonluktan medet ummak, onlara katılmak, büyük bir günahtır. Öyle ki bu günahın tövbesi olmaz, derim."

Akif Bey'i Hayırla Yâd

İhsan Efendi, yanlışlar yaparak millete zarar veren bu münevverlerin yanında, Akif Bey'in mutedil ve isabetli davranış ve görüşlerini bu vesile ile de hayırla zikrederek şöyle demişti:

Akif'i neden seviyoruz? Çünkü biz ne hissediyorsak o da milletle beraber aynı şeyleri hissetmiş. Ruhumuzun tercümanı olmuş. Dertlerimizi, acılarımızı keşfetmiş; üzülmüş, teselli etmiş; çareler göstermiş... Batı dünyasına ne ötekiler gibi tam teslim olmuş; ne de "gavurdur, hiçbir şeyi alınmaz." diye taassup göstermiş. İyiyi, faydalıyı, bizim bünyemize, ruhumuza, ahlâkımıza uygun olanı alalım demiş..."

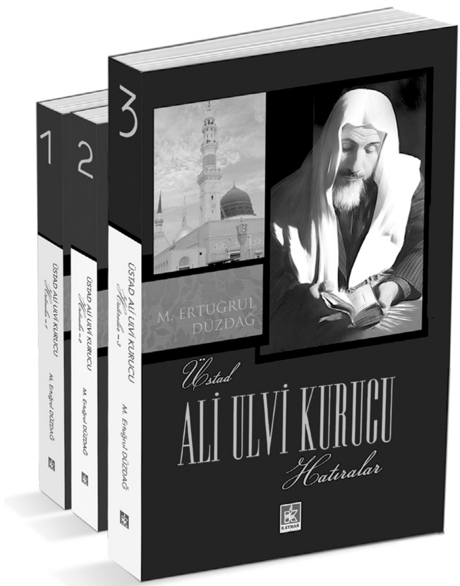
İhsan Efendi, Akif Bey'in şiirlerini hep bilir, yerine göre okur, açıklardı. Kendisiyle on yılı geçen ahbaplıkları sırasında, onu iyice tanımış, anlamıştı.

Cenab-ı Hak, hepsine ve hepimize, rahmetiyle muamele buyursun; afv ü mağfiret eylesin; amin.

BİRİNCİ CİLDİN
SONU

ÜSTAD ALİ ULVİ KURUCU HATIRALAR

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ
Yayın Evi: Kaynak Yayınları
Cilt 1: 393 sayfa.
Cilt 2: 406 sayfa.
Cilt 3: 408 sayfa.

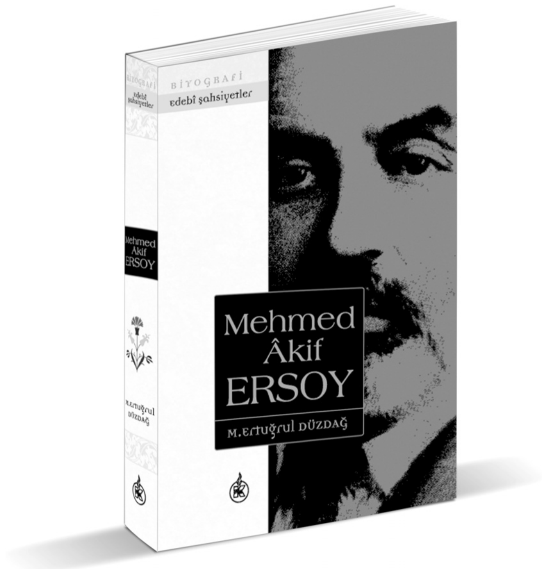

Üstad Ali Ulvi Kurucu Bey, Türkiye'mizde ve Müslüman ülkelerde milyonların tanıdığı bir zat… Sevimli çehresi, Muhammedî güzel ahlâkı, ruhlara hitap eden millî, dinî şiirleri ve insanı manevî âlemlere alıp götüren gönül sohbetleri ile bir ilim ve irfan önderi…

İslâm dünyasının manevî ve siyasî binbir hâdise ile sarsıldığı yakın tarihi bizzat yaşamış; önemli olaylara şahid olmuş ve mühim mânâ, fikir ve siyaset adamlarıyla tanışmış... Bunları, bir Müslüman aydının, aydın bakışı ile değerlendirmiş, bir fikir ve mânâ büyüğü…

Bu eser, en güzel bir Türkçe'yle, yakın dönem dinî ve içtimaî hayatımızın birçok gerçeğini ortaya çıkarıyor. Bazan şaşırtan ve düşündüren, bazan ağlatan ve bazan güldüren, en candan hatıraların ışığıyla onları aydınlatıyor…

MEHMED ÂKİF ERSOY

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ
Yayın Evi: Kaynak Yayınları
318 sayfa.

Kaynak Yayınları'ndan kalıcı bir eser… Milletimize mâl olmuş en önde gelen şahsiyetlerden birisinin, Mehmed Âkif Ersoy'un hayatı... Otuz yıllık ciddî ve titiz bir çalışmanın sonucunda hazırlandı. Eseri, Mehmed Âkif'e yıllarını vermiş araştırmacı yazar M. Ertuğrul Düzdağ kaleme aldı.

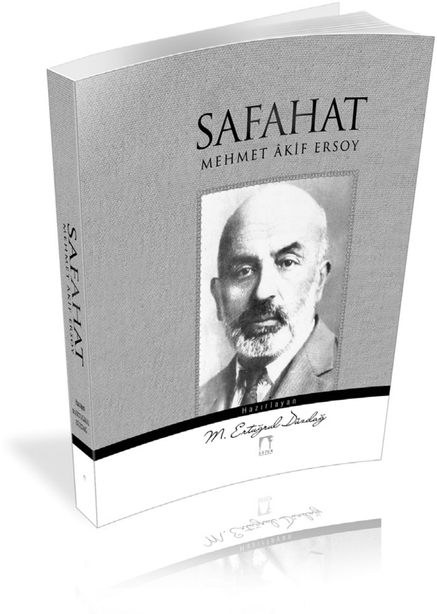
Hayatı boyunca hep doğruluktan yana olan, verdiği sözden dönmeyen, soğuklarda arkadaşından emanet palto alan, ama İstiklâl Marşı için verilen parayı kabul etmeyen, imanlı, ahlâklı büyük fikir ve dava adamı Mehmed Âkif'in örnek yaşayışı...

Millî Şair Mehmed Âkif Ersoy'un, Kurtuluş Savaşı yıllarında yaptığı konuşmalarla ordumuza nasıl manevî destek verdiğini ve milletimize nasıl bir cihad ruhu aşıladığını çeşitli örneklerle ortaya koyan kitap, aynı zamanda yakın tarihe de ışık tutmakta…

Gerek öğrenciler gerekse araştırmacılar için başucu kitabı olma özelliği taşıyan bu eserde, Mehmed Âkif'in hayatı, ahlâkı, mücadelesi, fikirleri ve sanatı her bakımdan ele alınıp incelenmektedir.

SAFAHAT

MEHMED ÂKİF ERSOY
Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ
Yayınevi: Sütun Yayınları
612 Sayfa

İstiklâl Marşı'mızın yazarı, iman ve vatan şairi, büyük fikir, dava ve ahlâk kahramanı Mehmed Âkif Ersoy, milletimizin ruhunu, duygularını, dertlerini ve çarelerini dile getirdiği muhteşem şiirlerini, Safahat adını taşıyan büyük eserinde toplamıştır.

Bu ciltte okuyucuya sunulan eser, Mehmed Âkif ve Safahat üzerindeki çalışmalarıyla tanınan ve şiirlerin 1908'de başlayan ilk yayınlarından itibaren bütün neşirlerini dikkatle inceleyen Üstad M. Ertuğrul Düzdağ tarafından hazırlanmıştır. Aruz veznine göre işaretlenmiş ve defalarca tashih edilmiş olup, Safahat'ın yanlışsız denilebilecek en doğru metnidir.

Kitabın başına şairin hayatı ve eserleri hakkında, en yeni belgelere dayanan bir giriş yazan Düzdağ, Mehmed Âkif'in Safahat dışında kalmış şiirlerinden de son kısma örnekler almış; ayrıca çeşitli alfabetik fihrist ve indekslerle, eserden faydalanmayı kolaylaştırmıştır.

BARBAROS HAYREDDİN PAŞA'NIN HATIRALARI

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ
Yayın Evi: Kaynak Yayınları
548 sayfa.

Sultan Süleyman Han Hazretleri, bir gün ferman buyurdular ki:

"– Baka Hayreddin Paşa, sen ve karındaşın nasıl ortaya çıkıp cihad meydanına atıldınız?Bu zamana gelinceye kadar ufak büyük karada ve denizde ne gazalar oldu ise, yazıp, buraya gönderesin ki, eski tarihlerin yanında devlet hazinesinde bulunsun."

Bu yüce fermana can baş üstüne deyip, Seyyid Muradî'yi çağırttım. Seyyid Muradî, emrimdeki reislerden, gazalara iştirak eden bir deniz yiğidi idi. Muradî'ye dedim ki:

"– Bre Muradî! Bizler için artık dünyada işitilmedik nesne kalmamıştır. Hemen arzumuz bu fânî âlemde bir eser bırakıp ahfâdımızın hayır duasına vesile kılmaktır.

"Benim dediklerimi nesirle ve nazımla yaz, gazalarımızdan sonra, bir de kitap koyup gidelim."

Evet, Tarihteki Türk denizcilerine bakışımızı değiştirecek ve size kendisini defalarca okutacak olan bu eser, Kanunî Sultan Süleyman'ın fermanı, Barbaros Hayreddin Paşa'nın Seyyid Muradî'yi görevlendirmesi ile onun, Barbaros'tan dinlediklerini, kendi gördüklerini ve diğer reislerden duyduklarını bir araya topladığı eserdir. El yazması nüshasından ve ilk defa tam olarak yayına hazırlanmış olan bu kitabı okuduktan sonra Deryalar Kaptanı ve arkadaşlarını, daha başka duygularla, gönülden ve hayırla anacaksınız…

YAKIN TARİHİMİZDE İSLÂM ve IRKÇILIK MESELESİ

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ
Yayın Evi: Kaynak Yayınları
341 sayfa.

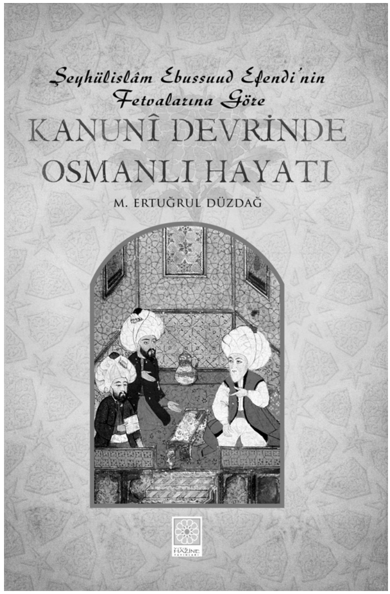

Bu eserde, yakın tarihimizin önemli şahsiyetleri Babanzâde Ahmed Naim, Said Halim Paşa, Mehmed Âkif Ersoy, Bediüzzaman Said Nursi ve Çerkeşşeyhi-zâde Halil Hâlid Bey ile daha birçok değerli ilim ve fikir adamının, ırkçılık ve milliyetçilik cereyanının tarihî gelişimi, mâhiyeti ve İslâm'daki yeri hakkındaki görüşleri, örnekleriyle ve derinlemesine incelenmiştir.

Yakın tarihimizin en önemli döneminde ve bu yüksek şahsiyetlerin etrafında cereyan edip, günümüze damgasını vuran çok mühim tarih olayları, bu kitapta ele alınmış ve zamanımızın ciddî vatansever aydınlarına bir el kitabı değerinde, vazgeçilemez bir kaynak eser sunulmuştur…

Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin Fetvalarına Göre KANUNÎ DEVRİNDE OSMANLI HAYATI

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ
Yayın Evi: Yitik Hazine Yayınları
326 sayfa.

Muhteşem Osmanlı Devleti'mizi kuran insanlar nasıl yaşardı? Nasıl bir ahlâka sahip bulunuyorlardı?Aile hayatından, ilim ticaret ve kılık kıyafetlerine kadar, o toplumun özellikleri nelerdi?

Bu soruların cevabı, o günleri yaşayan insanların ağzından canlı olarak, fetvalarla tespit edilmiştir.

Ebussuûd Efendi'nin yazma fetva kitapları üzerinde yapılan bu çalışmada, o devirlerden ve o insanlardan bizlere, çok önemli bilgiler ve mesajlar vardır.

Bu araştırmada, Ebussuûd Efendi'nin on bin Türkçe fetvası arasından seçilen bin fetva: Aile hayatı, ibadetler, din adamları, gayri müslimler, köleler, mahkemeler, ticaret ve arazi meseleleri, ilim ve âlimler, kıyafetler, avcılık, tarihî şahıslar, garip vak'alar fal ve eğlenceler gibi genel başlıkların altında toplanmış ve yüz sekiz ayrı bölümde, günün yaşayış özellikleri tespit olunmuştur.

"Giriş" bölümünde "Şeyhülislâm" ve "fetvalar" hakkında geniş bilgi vardır. Son tarafa eklenen sözlük ve indeks, eserden faydalanmayı çok kolaylaştırmaktadır.